

dimitrie cantemir

946

dimitrie cantemir

istoria ieroglică

★★

ULTIMELE APARIȚII ALE
„BIBLIOTECHII PENTRU TOȚI“

I. Slavici	— Mara
L. Rebreanu	— Crăișorul Horia
B. Fundoianu	— Poezii, 2 vol.
V. Voiculescu	— Poezii, 2 vol.
G. Călinescu	— Viața lui Mihai Eminescu
Lope de Vega	— Peribañez. Fuenteovejuna
Pu Songling	— Ciudatele povestiri ale lui Liao-zhai
Voltaire	— Secolul lui Ludovic al XIV-lea, 2 vol.
Ann Radcliffe	— Misterele din Udolpho, 2 vol.
Otto Ludwig	— Între cer și pământ

Vol. I-II Lei 16

editura minerva

dimitrie cantemir

Ilustração da espécie: *Ion Verdes*

dimitrie cantemir

istoria ieroglifică

★★

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ, NOTE ȘI GLOSAR DE
ION VERDEȘ ȘI P.P. PANAITESCU

EDIȚIA A II A „B.P.T.”

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1983
EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

PARTEA A ȘEPTEA

Acestea într-acesta chip prin citeva a nopții ceasuri Inorogul cu Șoimul voroavă făcînd, Hamelon, precum mai sus s-au pomenit, la lăcașul său ducîndu-să, în vasul uluirii vetrilele gîndurilor deșchidea, prin marea relelor socotele înotînd, spre toate vînturile, horburilor funele chitelelor întindea¹. Așe el în valurile vicleșugurilor tăvălindu-să (poate fi răutatea îndoit și întriit să lucredze fortuna slobodzind), somn fără somn și odihnă fără odihnă îl chinuia, atita cît cu ochii deșchiși somna și cu toată fantazia deșteptată visa.² În care vis părerea chipuri ca acestea închipuindu-i îi zugrăvii:³

Hamelonului cu aer a să paște și cu vînt a să hrăni⁴ firea fiîndu-i, precum pre marginea unii ape îmblă i să pă-

¹ Este de remarcat complexa și frumoasa metaforă a mării pentru a sugera frămîntările nocturne ale lui Scarlat Ruset.

² Scarlat are un vis premonitor, foarte logic construit de scriitor, dovadă a cunoștințelor întinse ale lui Cantemir în domeniul oniromanciei. Această secvență a *Istoriei ieroglifice* ar putea fi intitulată *Visul Hamelonului*. Prin importanța pe care o acordă visului (motivul propriu-zis și seria de interpretări) în desfășurarea întîmplărilor din *Istoria ieroglifică*, Dimitrie Cantemir trebuie considerat ca primul scriitor care introduce în literatura noastră atmosfera onirică.

³ Construcția și alegoria visului, de o logică severă, demonstrează un scriitor ce nu rămîne la modalitatea primitivă a oniromanciei vremii, ci construiește totul după o tehnică savantă în care logica este conjugată cu psihologia.

⁴ Se reamintește că hrana Hamelonului, adică a lui Scarlat Ruset, este aerul, viatul, ceea ce înseamnă cămătăria și intriga.

rea¹, unde niște hingiuri dese și înghimpoase și niște copaci frunzoși și umbroși era, atîta cît de desimea și grosimea umbrelor ce avea, precum de tot soarele le lipsește și preste tot întunerecul îi căptușește i să părea. Aședară, el imblind și prin întunecoasă ceața aceia orbăcînd, departe înainte precum o zare de foc vede i să păru, spre carea cu toată nevoînța năzuind și la dînsa apropiindu-să, vădzu că atîta de mare era focul carile cu mare văpaie ardea, cît cu virvul parăi nuării ceriului pătrundea, unde stihia focului² cu apa³ nuărului mari și groznice trăsnete și plesnete făcea (precum aceste doaă trupuri⁴ de stihii goale unul pre altul a nu priimi și vrăjmășește una pre alta a strica și a imprăștiia obiciuite sint). Iară în mijlocul focului o jiganie groznică vădzu, carea la chip ca șopîrla, însă cu multul mai mare și mai groasă a fi i să părea. Aceasta în toate părțile prin pară primblindu-să, fără sațiu jăratecul⁵ păștea și de mare lăcomie și spudza înghiția, nemică cevași de atîta înfocată văpaie betejindu-să. Hameleonul așe de cu dulce mîncarea sulimendritii⁶ vădzînd (căci așe să numia jigania aceia), lucru carile nici odînăoară stomahului îl simțisă, foamea în mață i să scorni

¹ Visul începe să fie povestit în manieră populară, deși terminologia este, pe alocuri, savantă. Prima secvență a visului, destul de întinsă are rostul de a realiza portretul moral al lui Scarlat Ruset.

² Focul privit ca element fundamental al existenței. Se observă cum scriitorul folosește o terminologie specifică filozofiei antice, în care întîlnim focul printre elementele care stau la baza lumii (aerul, apa, focul, pămîntul).

³ Apa este înțeleasă aici tot ca un element stihial.

⁴ Trup: corp, în înțeles de element, de stihie; „trupuri de stihii” — elemente stihiale, elemente ultime; „trupuri de stihii goale” — elemente stihiale pure, primare. Cantemir privește focul și apa asemenea unui cuplu de contrarii, aflate în permanentă luptă, ca în filozofia lui Empedocle.

⁵ Focul, jăratecul: binele și desfătările lumii (D.C.) — după opinia lui Cantemir, înclinația umană spre plăcere și satisfacții de tot felul acționează în interior ca un foc mistuitor.

⁶ Cantemir folosește credința populară, după care focul nu ar avea nici o putere asupra salamandrei.

(că din multe pofta sufletului neclătită ar fi, de n-ar fi simțirile pre dinafară iscoditoare și apoi îndemnătoare).¹ Foamea dară începînd, mănuntăile i să întorcea și stomahul tare îl chinuia. Carile de toată știința a simțire ca aceia gol, cu de moarte țipete: „vai, mațele, vai, mănuntăile, vai, pîn-tecele, vai, vintrile mele!” a să văieta și a să văiera începu. Și leacul aceii necunoscute boale, ce ar fi și unde s-ar afla, nu știia. Așe el într-acel chip mișelos chinuindu-să, salaman-dra din mijlocul focului: „O, sărace, strigînd, dzisă, ce poate fi acest chin, carile așe de fără milă te-au apucat și ce această lacomă căutare și nesățioasă mîncare spre bucatele mele?” Hameleonul, fără „vai și vai“, altă nu dzicea, și fără „moriu și moriu“, altă nu răspundea. Ce mai pre urmă cu lînged glas dzisă: „Simțire nesimțită simt și pătîmire nepătîmită pat², o, domnul meu și împăratul focului (că Hameleonului precum salamandra bodzul focului³ să fie i să păru).“ Hameleonul la toate amăgitoriu, iară la aceasta să amăgi, căci în hrană și în mîncare deosăbire a face neștiind, i să păru că jăratecul fără primejdie și focul fără nevoie a înghiți și a mistui va putea. Ce răul rău pate, că în locul foamei sațiul cu arsură și nesuferite durerile i să înmulțiră. Salamandra dzisă: „O, ticăloase, au nu știi că foametei hrana și setei băutura îi ieste leacul? Însă nu tot stomahul toată bucata mistuiește, nici tot gîtlejul toată băutura priimește, nici altă jiganie, fără de mine, foc a paște poate [că cine pentru desfrinata poftă orînduiala firească covîrșește, acela în focul lăcomiii sale (ca tine acmu) să pedepsește, a căruia stîngere și potolire foarte cu greu și mai nici cu greu să găsește].

¹ O justă observație psihologică.

² *Scarlat Ruset* este prezentat ca un om chinuit de dorința de a se bucura de „binele și desfătările lumii“.

³ *Bodzul focului: slava lumii (D.C.)* — salamandra ar simboliza, prin armare, renumele pe care îl poți cîștiga prin conduita de viață exprimată de lume, al cărui sens, după concepția cantemirionă expusă în *Divanul lumii*, ar fi cel al fărâdelegilor.

Ce tu acum, mai multă zăbavă nefăcînd, cum mai curînd aleargă, cearcă și unde oaăle șerpelui¹ vii afla, nezăticnit le bea, căci după mîncare ca aceasta, băutură ca aceia trebuie, că numai acelea doară văpaia carea în droburile tale s-au așîtat a stinge vor putea." Hameleonul, de leac ca acesta de la sulimendriță înțelegînd, macar că nu fără mari slăbiciuni și leșinături, însă îndată prin toate malurile a cerca, toți cîmpii și dealurile a cutreiera și toate borteale copacilor, gaurile țărurilor și crăpăturile pămîntului a scociori începu (că la cel bolnav sănătatea de mare preț iese, pentru carea toate în cumpănă puind, mai iușoare a fi le socotește). Deci după multă și cu multe dureri, trudă și ostenință, oaăle șerpelui, carile ohendra să cheamă, într-un loc a afla i să tîmplă, pre carile, de mare arsura mațelor², îndată și fără de nici o îngăimală le sorbi. Aședară, de cu grabă dacă oaăle bău, precum arsura mațelor ce avea i s-au potolit i să păru. Însă după fire doftorul, după doftor leacul și după leac ca acela tămăduirea carea i să cuviniia îi vini, de vreme ce nu chipul boalei în chipul sănătății, ce forma răului într-altă formă mai rea și mai cumplită s-au mutat. Căci oaăle ohendrii în călduros pîntecele Hameleonului coborîndu-să, nu spre mistuire, ce spre zămislire clătire a face începură și acum embrionați puii ohendrei după a lor fire pîntecele îi fărîma și, pentru ca în lumină să iasă, vintrele îi spinteca (că cine cu lăcomie acul cosătoriului înghite, acela cu mare mișălie fierul arătoriului borește), și așe, săracul Hameleonul iarăși spre moarte să bătea, iarăși munci și duferi de naștere îl cuprîndea, în locul leacului otrava și în locul sănătății moartea cunoștea, dară ce să facă și de ce să apuce nici știia, nici să pricepea. Puii ohendrii din pîntece-i ieșînd³,

¹ *Oaă de șerpe: minciunile scornite (D.C.).*

² *Arsura mațelor: pedeapsa a științei rele într-ascunsul inimii (D.C.).*

³ *Ieșirea puilor prin pîntece: vîptul minciunilor, ocara carea peste voie vine (D.C.)* — Cantemir subliniază că rezultatul minciunilor și intrigilor lui Scarlat Ruset va însemna pînă la urmă pierderea prestigiului pentru autorul lor, în orice caz ele vor atrage după sine o pedeapsă binemeritată.

peste trup i să împletecua, de gramadzi i să colăciia, îl pișca, îl mușca, și nu laptele, carile nu avea, ce singele, carile de prin toate vinele i să scurea, îi suga. Într-acesta chip pui ohendrii și născuții lui și atita de cumplit din toate părțile de viață deșertîndu-l, și cu toapsăc și venin împlîndu-l, în dureri așe mari și chinuri așe nesuferite, îndată oțeșirea în minte nu-i veniia. Ce mai tîrdziu de mare și minunată puterea cornului Inorogului asupra a toată otrava aminte își adusă¹ (căci și de altă dată de otrăvită a văzduhului putregiune mîntuîndu-l, cu sănătatea vieții îl dăruisă)², și așe, din pădure la munte într-un suflet alergă, ca doară pre Inorog, de binele său făcătoriu, undeva a afla va putea. Pre carile într-un munte prea înalt și loc prea aspru și fără suiș aflîndu-l, i să părea că pre o stîncă înaltă în simceaoa muntelui șede, iară din toate părțile prăpăști, hîrtoape și păhirnituri groznice era, atita cît căutării amețală aducea³. Iară din văzduh și peste virvul munților îi păru că o pasire neagră⁴, cu mare vijitiuri viind, pre luminos și lunecos cor-

¹ Credință populară, potrivit căreia praful ras de pe cornul inorogului, acest animal fabulos, ar fi un puternic antidot. Simbolic, scriitorul se referă la o întîmplare adevărată petrecută între Scarlat și Dimitrie Cantemir, simbolizat de Inorog. Începe cea de a doua secvență a visului, foarte scurtă, menită să demonstreze, cu ajutorul unei întîmplări, generozitatea sufletească a lui Dimitrie Cantemir, precum și conduita recunoștinței, de care ar fi trebuit să dea, cu necesitate, dovadă Scarlat.

² Este vorba de un ajutor bănesc acordat de Dimitrie lui Scarlat, aflat odinioară într-o grea situație financiară („otrăvita a văzduhului pîtregiune“ știm că este „aierul sam“, care la cheie este tilcuit ca „datoriia și sărăciia Hamelonului“).

³ Muntele semnifică, în oniromancie, urcuș social, demnitate și putere, dar simbolică *Istoriei ieroglifice* desemnează pe un înalt demnitar otoman. Poate că această a doua semnificație are în vedere scriitorul, dacă ne gîndim că el se afla într-adevăr ascuns în casa înaltului demnitar otoman amintit.

⁴ *Pasire neagră: Corbul (D.C.)* — Constantin Brîncoveanu. Începe o altă secvență a visului, de factură premonitoare propriu-zisă, în care Scarlat asistă la o luptă între Corb (Constantin Brîncoveanu) și Inorog (Dimitrie Cantemir), luptă ce trebuia să facă pe visător să înțeleagă că Dimitrie va fi mai puternic decît domnul Țării Românești.

aul Inorogului vrea să să puie. Inorogul cu capul clătind și cornul cutremurind, pasirea cu picioarele de neted și luciul cornul lui a să lipi nu putea. Cățava vreme pasirea să să puie, Inorogul să o surpe și războiu ca acesta făcînd, odată să timpă ca Inorogul în curmedziș cu cornul lovind, cîteva pene din aripa cea dreaptă a pasirii să rompă.¹ De care lucru, pasirea, slăbindu-să și de multă luptă ametînd și obosindu-să, în mieșălos chip, giuătate zburînd, iară giuătate prăvălindu-să, în prăpastia dedesupt să cobori² (că înălțarea înflărilor cu mintea, ca penele în aripi, iară sfîrșitul lor oa pasirea zmultă rămîne). Hameleonul, într-attea durori ce să afla, frumoasă privala acei monomahii³ durerile a-și uita îl făcuse (că cînd puterea sufletului chiară în privala înțelegerii să înfige, atuncea toate simțirile trupului dinafară amurțesc). Ce a luptii privală săvîrșindu-să, boldurile și strămurările patimii la simțirea durerilor îl întoarsă.⁴ Ce, precum s-au dzis, unde Inorogul ședea, nici loc, nici nedejde de suit Hameleonul avînd, de departe, cu mare umilință, patima își povestia și: „Milostivește-te, milostivește-te asupra ticăloșiei mele!“ striga. Inorogul dzisă: „Ce fel de patimă iese carea te chinuiește?“ Hameleonul răspunsă: „Întii foamea lîngdzind, apoi focul m-au pîrjolit, iară mai pre urmă puii carii am născut m-au prăpădit; și iată că, de nu mai curînd milos-

¹ Penele cădzute: scăderea puterii (D.C.).

² De sus în prăpaste căderea: din mindrie trecerea în ocară (D.C.) — Cantemir subliniază faptul că din această luptă, Brâncoveanu va ieși în pierdere, ceea ce s-a și întîmplat: a cheltuit foarte mulți bani cu mituirea demnitarilor și era să-și piardă și tronul în împrejurările de la 1703.

³ Duelul (monomahia) la care a asistat în vis Scarlat oglindește un adevăr: Rusetestii, care pînă aici se dovediseră sprijinitorii familiei Cantemir, fuseseră în același timp și martorii conflictului dintre aceștia și domnul Țării Românești, conflict care începuse încă din 1688.

⁴ În ultima secvență a visului, scriitorul aduce lucrurile în prezent, pentru a ridiculiza profilul moral al lui Scarlat, imposibil de transformat în bine. În acest scop se reia firul convorbirii Hameleonului cu Inorogul, căruia îi cere să-l vindece de suferința provocată prin înghițirea ouălor de șarpe.

tivirea ta asupra slăbiciunii mele va agiunge, pierit și prăpădit sint, căci altă nedejde și năzuire vieții mele n-au rămas.“ Și iarăși din toată inima: „Agiutoriu, agiutoriu! striga, și cornul plecîndu-ți, din otrava ce mă putredește, mîntuiește-mă!“ să ruga.¹ Inorogul răspunsă: „Leacul și puterea leacului: cornului meu spre otrava carea dinafară vine slujește, iară nu spre veninul carile dinluntru să naște (că răutatea boalii doftorii o tămăduiesc, iară boala sufletului² leacurile apotecarilor nu știe). Ce pre cit a socoti pociu, receta leacului tău aceasta ieste: cornul cămilii, coama șerpelui, ochiul guziului orb și unghile peștelui luînd, în laptele aspidei le fierbe, pînă din dzece ocă, dzece dramuri vor rămînea, carile în chipul alefiului făcîndu-să, cînd soarele ca luna va scădea cu o parte pre la rane te unge, iară cu altă parte la sfîrșitul soarelui, apă din fărmașuni de marmure și din pilături de aur storcînd, o amestecă, și în chipul șerbetului făcînd-o, o bea, și așe leacul îți vii afla.“³ Hamelonul chipul leacurilor audzînd și precum în batjocură li dzice socotînd: „Vai de mine, vai de mine, dară unde și cine poate lucruri nevădzute, neaudzite ca acestea să afle?“ Și cu strigarea deodată să deșteptă.

¹ Hamelonul povestește Inorogului pe scurt împlinirea care l-a adus la el: arzînd de focul patimilor lumestă („binele și desfătările lumii“) și chinuit de conștiința încărcată („pedeapsa științei reale într-ascunsul inimii“), merge la salamandră, zeita focului, o ființă diabolică, după sfatul căreia înghite ouă de viperă (minciuni), ce se dezvoltă apoi în pîntecele lui, și provoacă chinuri mari la naștere și-l intoxică tot trupul (pedepsirea minciunilor).

² Scriitorul nu înțelege o psihopatie, ci un viciu moral care, desigur, nu putea fi vindecat cu doctorii, sau, cum se spune expresiv în text, această boală „leacurile apotecarilor nu știe“.

³ Rețeta oferită de Inorog, cuprinde leacuri absurde, sensul acestuia referindu-se la imposibilitatea vindecării lui Scarlăt Ruset de grava sa boală morală, reprezentată de minciună, vicleșuguri, intrigi, ce alături aveau „fîrea“, natura personajului. Cantemir se exprimă plastic la cheie: *Receta leacului boalei Hamelonului: napușința întoarcerii firii spre bine.*

Din somn și din vis ca acesta Hameleonul trezindu-să, tot chipul videniei ca într-un punct a socotelii culegînd, ni spre bine, ni spre rău îl lua. De carile totdeodată ni să bucura, ni să întrista. Ce precum să dzice (tot ce cu mare poftă iubim, aceia cu mare lesnire credem), în care chip și Hameleonul toate cele dimpotrivă din gînd izgonind, după plăcerea și pofta sa visul într-acesta chip tilcuia:

Apa carea curea, pre a căriia margine el să primbla: ne-stătătoare vreme și amestecate dzilele ei sint; *pădurea deasă și ca întunerecul umbroasă, prin carea cu mare nevoie îmbla:* mulțimea gloatelor tulburate; iară *negura carea lumina soarelui opriia:* învăluirea lucrurilor a căroră sfîrșit cu ochiul înțelegerii a să videa și a să cunoaște nu să putea; *întîi de departe zarea focului vădzută:* mici începăturile poftei fierbinți; iară *de aproape pară înaltă:* mărimea poftei și a lucrului din nemică pînă într-atîta îngroșet și crescut, cît preste toată lumea vestea i-au ieșit; *sulimendrița carea în jăratecul focului să păștea:* statul a toată adunarea carile cu nestînsă poftă spre izbîndirea inimilor să hrăniia și cu mare nevointă pentru pofta sa, tot greul și nevoiia a suferi nu să tăgăduia. Așijderea, *salamandra de foc precum nebetijită, așe nesăturată:* statul lucrului început pentru săvîrșire nepărăsit să silește, nici cineva din cei împotrivnici în ceva a-l beteji va putea și pofta atîta de folos îi va fi, cît de binele carile va urma neîndestulit va fi, căci în mare mărime și lucrul și lauda lui va crește. Iară *războiul apîi nuărilor cu otrul parăi focului și trăsnetele și plesnetele carile între dinsele să făcea:* precum acestor doă monarhii minunate fapte și vestea lucrului ce să va între dinsele isprăvi, peste nuări va trece și prin și preste toate țările și olaturile va merge; *foamea carea din mîncarea salamandrii i s-au scornit:* pofta cu carea el spre acela lucru (cu carile vreun amestec nu avea) a să amesteca l-au îndemnat; *în chipul ei jeratec a mîncă:* pentru agonisirea laudii de la monarhiia pasirilor (căci para pasirilor zburătoare, iară apa nuărilor, dobitoacelor la pămînt, trăgătoare a fi tilcuia), în pofta a tot statul lor au intrat. *Arsura*

careea în pîntece i s-au scornit: greuimea și nevoia lucrului; leacul pre carile salamandra l-au învățat, adecă oaăle șerpelui să bea: mijlocile carile din socoteală și din înțelepciune să nasc (căci șerpele înțelepciunea, iară oaăle aflările și mijlocele pre carile înțelepciune le dă, tilcuia), arătîndu-i, le-au aflat, le-au băut și în pîntece puii șerpelui s-au zămislit: socoteala în gînd și în inimă au băgat, apoi, ca cum le-ar fi zămislit, la calea lor spre ducerea săvîrșitului le-au pus. Prin pîntece cu mari dureri i-au născut: adecă preste nedejdea sa și de unde nici s-au gîndit, fapta cu mare bucurie au săvîrșit (căci durerile împotriva tilcuind, veselie și bucurie a fi socotiia). Iară leacul carile împotriva durerii de la Inorog poftiia: prin buiguirea fantaziii, visul aieva și durerea adevărată socotind, stricarea aceii bucurii de la nebiruită puterea nepriietinului prin necunoștință cerca: Ce Inorogul leac carile în fire nu să dă, nici undeva să află, spuindu-i, precum lucrul început nicicum a să strica nu va putea, nici asupra aceii bucurii, pre carea faptul înțeleptăsc au adus-o, vreo întristare împotrivnică va putea sta¹. Acestea așe, toate, după a sa voie Hameleonul tilcuind, visul în nespusă bucurie și în lucrul aieva întorcea. Ce un lucru această înfiptă socoteală oarecum din temelie îi clătiia, căci după voie tilcul a po-trivi nu putea.² Adecă: pre cornul Inorogului pasirea cea neagră a să pune neputînd, cu penele aripilor frînte, de rîpă mai mult prăvălită decît lăsată s-au dat. Așijderea, că el la locul unde Inorogul sta a să urca și loc a să sui n-au aflat. Ce pînă mai pre urmă, macar că cu îndoit și prepus gînd, însă iarăși pre cit mai aproape de pofta sa a-l aduce au putut, și pre acesta într-acesta chip l-au tilcuit. Adecă: pre neprietin moartea de nu-l și va de tot stăpîni, ea într-o parte, spre rîpă,

¹ Pînă aici elementele visului sînt tilcuite de Scarlat în favoarea sa, considerîndu-le o prevestire, nu fără dificultăți, a succesorilor în demersurile sale.

² Rămîn însă cîteva elemente a căror natură rău prevestitoare îl pun pe gînduri, dar forjînd interpretarea, le stabileșc un sens benefic.

adecă spre vremea necunoscută lăsându-să, viața strimptă și nenorocită îi va lăsa, ca carea altul nici mai denainte, nici mai pre urmă de dînsul a vieții nu s-au vădzut, sau în loc strîmt și rău ca acela viața își va petrece, de unde nici el la altul, nici altul la dînsul să margă va putea.

Așadară, Hameleonul, vesel după vis și voios după tîlcuirea lui, din locu-și sări și, cum de la Șoim pentru vinirea Inorogului cevași știre nu i s-au dat să mira¹ (căci cu Șoimul cuvînt pusese ca cînd Inorogul¹ ar vini, îndată știre să-i facă). Apoi iarăși singur mîngîindu-să, în sine dzicea: „Vicleșugul earile în inimă port nici pielea de pre mine nu-l simpte, ne-cum aceștea în prepus ca acesta să fie intrat și mai virtos că precum în toată credința mă au, bine i-am cunoscut. Ce, poate fi, Inorogul de ceva s-au împiedecat și la locul prundișului nu s-au coborît, căci amintrirea și el la cuvîntul dat stătătoriu, și Șoimul de vicleșug neștiutoriu ieste.“ Și așe, iarăși în stratu-și culcîndu-să, dzua a să lumina cu întunecos gînd aștepta.

Deci Inorogul și cu Șoimul, după ce prin multă vreme a nopții, ce le-ar fi fost voroavele sfîrșiră, unul cu altul sărutîndu-să și în brațe prietinești cuprîndzîndu-să, sara bună își dederă și unul de la altul despărțîndu-să, cineși la ale sale să înturnară (că la împreunare pofta hirișă, iară la despărțire voia de împreună trebuie²). Iară cînd mina cea de aur cu degetele de trandafir din virvurile munților flori culege și mănunchele negre din cele albe alege³, Hameleonul, după obicei, la ispitele răutăților, școala vrăjbilor și cercetare

¹ Interpretînd visul în favoarea lui, deși unele elemente i se arătau net nefavorabile, Scarlat pleacă vesel la întîlnirea cu Toma Cantacuzino, neliștit însă că acesta nu-l anunțase de sosirea lui Dimitrie.

² Toma se transformă prea repede în prieten afectuos al lui Dimitrie, după ce pînă de curînd fusese dușmanul lui. Mai trebuie să remarcăm, de asemenea, și faptul că nu-l anunțase pe Scarlat de sosirea lui Dimitrie la el, deși se convenise în acest sens.

³ Se remarcă unele metafore semnificînd revărsatul zorilor și răsăritul soarelui, scriitorul explicîndu-le pe fiecare la cheie. Astfel: *mina de aur este soarele; degete de trandafir sînt radzele soarelui roșii de*

străjilor degrabă porceasă, pre carile într-un suflet cutreierind și ceva nou din celea ce rău nedejduia neaflind, precum cu bună samă Inorogul din munte la locul împreunării să nu să fie coborît, singur șie își dovedi (că vicleanul cînd pe altul în lucru să amăgească nu are, atuncea singur pe sine în socoteală să viclenește și cuvintele din sin furîndu-și în pungă le pune). Și așe, precum vremea clevetii și ceasul zavistii să fie nemerit socotind, cum mai degrabă la Șoim să dusă¹.

Cătră carile dărea bunii dimineți de giunătăte curmind și cădzuta închinăciune încă bine nesfirșind, cu capul viperii să închina, cu ochii vulpei căuta, cu trupul dulăului să clătina și, ca cum de duh rău tulburat ar fi fost, cu fălcile căstacate, cu budzele lăsate și cu balele aspumate cuvinte cu stropi și stropi cu cuvinte amestecate într-acesta chip a imprăștiina începu:² „Vădzut-ați, dzice, lucru la cuvînt așe de năstătă-

*dîmineață, culegerea florilor din munți înseamnă cînd radzele soarelui în cîrourile munților lovește, iar mînnunchele albe din cele negre a alege se tilcuiesc cînd să îngînă dzua cu noaptea. Între acestea, „mîna cea de aur cu degetele de trandafir“ (vezi textul), poate fi socotită o influență a *Iliadei* lui Homer, unde înțîlhim expresia „aurora cea cu degete de trandafir“. Format la școala retoricii vremii, care exagera rolul podoba-belor stilistice, Dimitrie Cantemir a suferit foarte mult influența acesteia, preferînd exprimării simple încărcătura stilistică, prețiozitatea și efectele de contrast. Așa stînd lucrurile, trebuie privită cu rezerva cuvenită opinia curentă că el ar putea fi un reprezentant de concepție al barocului în literatura noastră veche, deși, luat în sine, și barocul este o modalitate sui generis a spiritului retoric.*

¹ Neliniștit totuși de unele elemente rău prevestitoare ale vișnui, Scarlat, înainte de a vizita pe Toma Cantacuzino, se duce în zori să sondeze străjile de bostangii, care aveau sarcina de a tăia retragera lui Dimitrie pe apă și de a-l captura.

² Constatînd că Dimitrie n-a fost prins de bostangii, așa cum se aștepta, și convins că acesta nu venise la înțîlnirea convenită, Scarlat se duce în grabă la Toma Cantacuzino și, dîndu-și pe față ara de care era capabil, își începe șirul de atacuri calomnioase la adresa fostului stăpîn și prieten. Din acest motiv putem intitula această parte *secvența calomniei*. Din punct de vedere literar, trebuie remarcată capacitatea scriitorului de a reprezenta dinamica gestuală în manifestarea ipocri-

toriu și ca frunza de tot vîntul în toate părțile clătitoriu? Vădzuț-ați cucosu, învățătoriu vîntului, în vîrful turnului?¹ Eu încă de multă vreme la trup cite dramuri și la minte cite grăunță cumpănește, să ți-l cîntăresc și de toate pre amănuntul să ți-l perigrapsesc vream, la chip, cum și la obicei ce fel iese să ți-l arăt poftiiam și precum din gura lui vreodată adevărul nu iese a ți-l dovedi mă ispitiiam. Însă spre împreunarea lui cu atîta sete încins și cu atîta poftă spre vederea lui aprins vădzindu-te, a ți-l povesti mă siiam. Iară acmu, iată, singur iușurimea minții, nestarea cuvîntului și toată prostimea firii bine i-ai vădzuț și precum socotesc, precum și cit iese, de pre unghe leul și de pre parte tot țîrcălamul vîi fi cunoscut, căci eu, ticălosul, pentru a mea prostime, ca nu cindai în prepusul de zavistnic și îndoința de clevetnic să cadz, adevărul a-ți grăi mă temeam și toată ființa lucrului a-ți descoperi mă feriiam (că pre cit de uricioasă iese minciuna la urechile drept audzitoare, pre atîta de primejdioasă iese adevărul la audzirea strîmb ascultătoare). Ce acmu, iată, el, la locul însămnat și după cuvîntul dat, n-au vînit. Iată, giurămînturile în loc de basnă și cuvintele și rugămintele în chip de batgiocură le-au luat². De care lucru, îndrăzneala adevărului luînd, din curată inimă ași dzice

ziei, urii și perfidiei de care era stăpînit Scarlat: „cu capul viperii să închina, cu ochii vulpei căuta, cu trupul dulăului să clătina și, ca cum de duh rău tulburat ar fi fost, cu fălcile căscate, cu budzele lăsate și cu balele aspumate cuvinte cu stropi și stropi cu cuvinte amestecate într-acesta chip a împrăștiia începu“.

¹ *Cucoșul în cîrul turnului, earile după vînt să întoarce cela ce după vreme își mută voia și prietșugul (D.C.)* — Dimitrie Cantemir este acuzat de oportunism în relațiile cu semenii.

² Scarlat face un portret psihic și moral calomnios lui Dimitrie, alcătuit în realitate după propriul său caracter. Modelul uman negativ, frecvent în epoca evenimentelor descrise în *Istoria ieroglifică*, dar respins de concepția despre om a lui Cantemir, are următoarele trăsături: nestatornicie în promisiuni, angajamente și atitudini; influențabilitate, lipsa unei conduite ferme; oportunism în relațiile cu semenii și mai ales în contractarea și păstrarea prieteniei; natură vulgară, nec evoluată („prostimea firii“); inconstanță și agitație mintală („iușuri-

ca de această prietinească împreunare părăsindu-te, cu chipul carile priietinul și prieteșugul ce să fie n-au învățat, deplinul neprieteșug și vrednicul nepriietin, cum și cât să fie, a cunoaște să-l faci, ca alte feliuri de curse și de lațe întinzindu-i și într-insele vinindu-l, să priceapă¹ (că precum toate obrazele unul cu altul nu să asemănă și stelele una cu alta în lumină nu să potrivăsc, așe decît vicleanul mai viclean și decît meșterul altul mai meșter și mai isteț să află).“

Șoimul deodată și într-acesta chip oare de cine grăiește mult să miră. Apoi această puturoasă hulă, de unde și asupra a cui o scornește, cu lin glas îl întrebă.

Hameleonul dzisă: „Dară, domnul meu bine știe cine în lume și singur între toți muritorii de toată hula și ocara vrednic iese, a căruia și a numelui pomenire grețoasă, și audzului scărândăvoasă iese“.

Șoimul dzisă: „Hele, pentru aceasta și mai ales a înțelege aș vrea“.

El dzisă: „Au nu amăgeul și șifariul acela atitea crunte sudori mi-au vărsat?² Au nu vicleanul și înșelătoriul acela de atitea ori și într-atitea de moarte cumpene și de viață primejdii m-au băgat, mai virtos că cu a lui pricină și rob la mina crocodilului am cădzut, unde și pînă astăzi cu greu preț a mă răscumpăra și cu mulți chizăși prețul să-mi plătesc legat sint³. Dară de vreme ce el toate ostenințele în zădar și

mea minții“), adică trecerea rapidă de la o părere la alta, incapacitatea de a aprofunda și a urmări o idee, intelect aberant. (Acestea nu trebuie confundate cu aceea ce am numi astăzi mobilitatea inteligenței, flexibilitatea, receptivitatea și aprehensivitatea mintală, care sînt calități nu defecte.)

¹ Față de un prieten atît de nedemn și de amăgitor ca Dimitrie, spune Scarlat, trebuie ca Toma să-și schimbe atitudinea și să continue să-i întindă curse pentru a-l captura.

² Scarlat consideră că prin neprezentarea la întîlnire, Dimitrie Cantemir i-a anulat toate eforturile și cheltuiala de energie pentru prinderea plănuită.

³ Continuînd să creadă că Dimitrie nu a venit într-adevăr la întîlnirea cu Toma, Scarlat trece de la calomnii la acuzații care să justifice ura și pornirea sa pătimașă. O primă acuzație: Cantemir i-ar

toate slujbele în darn a fi mi-au arătat,¹ lasă, că încă puțin-
tei și visul carile am visat după tilcuire îl voi plini. Căci vi-
sele pre mine vrodată macară nu mă amăgesc, că precum a
viselor tilcuire, așe a vrăjilor alcătuire de la tată-mieu foarte
bine am învățat. Că tată-mieu, Apariul², prin multă vreme
la Hersonisul crivățului³ cu corăbieria îmbliind, de la babele
schithilor toate meștersugurile gheomandiii, hiromandiii și a
necrômandiii deplin învășasă, pre carile prin adese parado-
sin supt pecetea pomenirii tare le-am însămnat, din carile
șuvăitoriu și a multe cărări știutoriul acela nu-mi va scăpa⁴.

fi pus de mai multe ori în situații care i-au primejduit viața — ceea ce
nu știm din altă parte — amănuntul referindu-se probabil la unele
misiuni riscante pe vremea cînd Rusetesții erau fideli familiei Cantemir.
Cea de a doua acuzație — mai gravă — este exprimată clar: din cauza
lui Dimitrie, Scarlat ar fi intrat în închisoarea bestangiilor, de unde ar
fi scăpat numai cu girul unor cunoștințe care garantaseră că vor plăti
o anumită sumă de bani. Se vede că întîmplarea nu se petrecuse prea
demult, dacă Scarlat era tolerat încă (1704) pentru neplata sumei.
¹ Scarlat afirmă expres că Dimitrie nu i-a arătat recunoștința
cuvinită pentru serviciile mari aduse cîndva.

² *Apariul: Cupariul cel bătrîn (D.C.)* — este vorba de Constantin
Ruset, grec de neam, tatăl fraților Ruset: Mihalache, Lascarache
(mort la acea vreme), Iordache, Manolache și Scarlat, ultimul jucînd
un rol de frunte în povestirea *Istoriei ieroglifice*. Pentru că bătrînul
Ruset fusese cupar în vremea lui Vasile Lupu, fiii săi au fost numiți
și Cupărești. Acest Constantin Cuparul a jucat un rol imens în viața
politică a Moldovei și, după el, fiul său Iordache.

³ *Hersonisul crivățului: Crîmul tătarîesc (D.C.)* — Crimeea.

⁴ Scarlat dă amănunte interesante despre tatăl său, care se ocupase
în tinerețe cu comerțul pe mare („cu corăbierii îmbliind”), amănunt
confirmat de izvoarele timpului. El frecventase, cu acest prilej, Crimeea,
învăînd de la niște tătăroaice bătrîne diverse practici divinatorii ca:
geomancia — ghicirea prin anumite semne sau figuri ivite în pămînt,
nisip, țărîmă etc.; chiromancia — prezicerea viitorului după semnele
din palmă; necromancia — comunicarea cu spiritele morților, spiri-
tismul. Mai sus se afirmă că acest Scarlat învășase de la tatăl său nu
numai aceste practici, ci și *onirromancia*, adică arta tilcuirii viselor, și,
de asemenea, „alcătuirea” vrăjilor. Cum vrăjitorii sînt înalții demnitari
otomani în ipostaza de dispuzători ai vieții politice din țările românești,
expresia pare a se referi la faptul, adevărat, că Rusetesții au fost maes-
trii de culise ai vieții noastre politice din acel timp.

Șoimul înțelegînd că toate acestea vărsături asupra curățării Inorogului le borește: „Șterge-ți gura, dzisă, o, prietino, și de ieste cu puțință știupitura iarăși îți inghiți și boritura iarăși îți sorbi, căci Inorogul și la cuvîntul dat au stătut, și la locul împreunării, asară, după cum au dzis, au vinit. De la carile de întreagă voroavă săturîndu-mă și de înaltă înțelepciune mult mirîndu-mă, adevărit sint că acea toate spre ispită sau prin zavistie veche le grăiești. Și acmu din pricina sau a neștiinții, sau a răutății (căci amîndoaă jigăniile rele și cu multe capete sint), în vreme fără vreme cu ce erai încercat a te descărea și în locul ce nu ți s-au căd-zut a le arunca ai silit. Ce de ai făcut ispită, o, prietino (întîi pre tine de bun, apoi pre altul de rău ispitește); iară de te-ai din zavistiia veche cleвета nouă a face pornit, să știi (că sabiia zavistiei mînunc nu are, și oricine a mîna ar apuca-o, nerănit și nebetejit să rămîie nu poate).¹

Hameleonul, de o parte cu obrazul (carile nu de rușine, ce de vicleșuguri a să muta știe), în multe fețe să schimba și pentru că acmu Șoimul din minciunile și clevetetele, carile din spurcata lui gură audzisă, să nu cumva vechea-i pizmă să cunoască și mai cu de-adîns vicleșugurile să nu-i cumva cerce și, aflîndu-le, să nu-i cumva amîntrilea visul tîlcurască să temea. Iară de altă parte, cum minciuna, în haina adevărului și vicleșugul în cămeșă dreptății ș-ar îmbrăca și acmu

¹ Dîndu-și seama la cine se refereau insultele lui Scarlat, Toma Cantacuzino trece la apărarea lui Dimitrie Cantemir, nu fără a acuza pe intrigant că a făcut toate acestea fie din ură veche („zavistie veche”), fie ca să-i sondaie părerea („spre ispită”). Cu acest prilej el face un portret al calităților lui Dimitrie, lucru nu lipsit de importanță pentru părerea pe care o avea scriitorul despre sine însuși. Astfel, el se consideră statornic în cuvîntul dat (trăsătură a cavalerismului), om cu „întreagă voroavă”, adică echilibrat și cu judecată bună, și de asemenea, plin de o „înaltă înțelepciune”, ceea ce ar însemna om cu vederi largi, de principiu.

de curînd călcatele-și de vulpe vicleană urme cum ș-ar astupa, cu gîndul obrăzniciei, în cîmpul nerușinării, ca un cal sirep și desfrînat, alerga. Așijderea, acestea cu a cuvîntului meștersug a le șicui, a le căptuși și a le zugrăvi de nu le-a cumva putea, de toată nedejdea ce mai denainte luasă, scăpat să simția¹. Însă (aflătoare de meștersuguri firea în nevoi), și ales a lui, carea organul răutății a-și afla și răutatea minții a-și acoperi îndată în pomenire îi adusă, singur în inima sa ca acestea scornind: „Oare cei ce a meștersugului cuvîntului învățători sint ce altă giuruință cătră ucinicii săi dau, fără cit, precum adevărul minciună și minciuna adevărul să facă fi va face², și de vreme ce cu cea de obște socoteală lucrul și meștersugul acesta așe să crede, iată că urmadză ca și eu aceasta a isprăvi să pociu, de vreme ce nu puțin untdelemn într-aceasta învățătură am cheltuit și mai virtos că prin multă vreme între alalte lighioi scaunul aceștii școale am ținut și cu scrisorile a cărților amăgitoare deprinderea din toate dzile

¹ Văzîndu-și viclesugurile descoperite, Scarlat intră în panică și caută o cale de a ieși din încurcătură; aceasta este arta cuvîntului („a cuvîntului meștersug”), adică știința retoricii. Această artă este văzută de Scarlat ca un mijloc de „a zugrăvi” lucrurile după voia și interesele de moment.

² Afirmatie gravă: Cantemir vede în retorică știința de a prefaca adevărul în minciună și minciuna în adevăr, știință ce își are, prin urmare, o logică proprie, o logică sofisticată. Dealtfel, marele nostru gînditor face, în *Istoria ieroglică*, o severă critică a logicii tradiționale aristotelice în ansamblu, demonstrînd atît incapacitatea acesteia de a obține, în toate împrejurările, adevărul, cît și ușurința cu care aceasta se poate transforma în sofistică, în retorică și chiar în poetică. Mai gravă trebuie considerată situația care stă în spatele afirmației, pusă în gura lui Scarlat, că o asemenea concepție privind funcționalitatea retoricii se profesa de la catedră din generație în generație („cei ce a meștersugului cuvîntului învățători sint...”), situație ce indică viabilitatea unei mentalități ce reactiva în lumea grecească a Fanarului epoca sofisticii clasice. Nu este de mirare că retorică de catedră putea perverti caractere, exemplele oferite de Scarlat și de Alexandru Mavrocordat Exaportul în această privință fiind elocvente.

am avut"¹ Și așe, fețe după fețe și chipuri după chipuri în față schimbându-și, cătră Șoim voroava într-acesta chip începu:² „(Dragostea prea mare și liubovul carile peste hotar trece, de prea mică pricină, mari prepusuri își face)³, precum maicele cătră fiii săi aieveau dovadă sint. Carele ori de fietece mică a orînduiei sănătății mutare grele și primejdioase boale cuconilor săi prepun și de celea ce să nu le cumva vie să tem, acele precum să le fie vinit, de frică socotese, de unde cuvîntul a să dzice s-au apucat (să nu vie în capul copilului ce-i menește maică-sa)⁴. Asemenea dragostele Afroditei⁵,

¹ Școala, scaunul retoricii a ținea: gramatic, scriitoriu de cărți a fi (D.C.) — din monolog mai rezultă că Scarlat se formase la școala retoricii și că fusese grămătic, situație ce corespunde adevărului. El a avut această funcție în cancelaria fostului domn Gheorghe Duca, tatăl lui Constantin Duca. Cantemir nu amintește aici că Scarlat a deținut chiar funcția de mare retor al Patriarhiei ortodoxe din Istanbul.

² Vrînd să spună că insinuările făcute la adresa lui Dimitrie sînt pornite în realitate dintr-un adînc sentiment de prețuire și prietenie, Scarlat ține o cuvîntare în fața lui Toma, prin care face o demonstrație retorică despre universalitatea, forța și inventivitatea sentimentului de dragoste.

³ În exordiuul cuvîntării, pregătit după rețeta retoricii, Scarlat expune teza de bază, ce urmează să fie demonstrată, exprimată de ideea că atunci cînd sentimentul de dragoste devine copleșitor, creează starea contrară a suspiciunii.

⁴ Un prim exemplu în această privință îl constituie dragostea de mamă către copiii săi.

⁵ Dragostele Afroditei: iubostele spurcate, curvești (D.C.) — potrivit rețetei retorice, Scarlat nu abordează direct tema amicitiei, cum s-ar fi convenit, ci, pentru a-și argumenta mai bine teza, recurge la analogie, folosind în acest sens sentimentul iubirii carnale specific cuplului iubit-iubită. Urmează apoi o imaginară jelanie a geloziei, în care bărbatul se plînge de infidelitatea iubitei. Folosind antiteza, procedeau aparținînd, de asemenea, arsenalului retoricii, scriitorul pune față în față defectele iubitului părăsit cu frumusețea celui care i-a luat locul în inima iubitei. Totul formează o excelentă pagină închinată dragostei. Pe de altă parte, Cantemir sugerează că, prin folosirea incorectă a analogiei, Scarlat comisese, de fapt, o aberație logică, întrucît nu se poate stabili o relație de asemănare între sentimentul amicitiei și cel al dragostei afrodisiace. În felul acesta, scriitorul face o demonstrație

cînd la stepăna hirișii sale sosesec, pre tot ochiul viclean și tot piciorul strîmb socotesc, și, în toate și pentru toate, pentru cel șie iubit, negîndite prepusuri și zelotipii își scornește. Și pentru ca dragostele să-și poftorească și iubostele să-și înnoiască, tot prepusul fantastic în locul adevărului apucînd, o hulă drăgăstoasă și o minie mîngioasă scornește, dzicînd: „Bine cunosc și din multe împotrivă semne adevărit sint¹ că răul mieu noroc cu curată inima mea rău să slujește și de nesuferit rane. În toate dzilele prin mina ta într-înemă îmi trimete. De vreme ce tu acum pre altul sau pre cutarile (anume dzicînd) a iubi ai început, iară pre mine, ticălosul, din drăgăstoșii tăi ochi depărtîndu-mă, cu toată inima din adevărata dragoste m-ai lepădat și m-ai urgisit. Bine încă dinceput inima îmi spunea că dragostea, cu carea în zădar ardeam, adevărul a cunoaște mă oprii, că dragostelor zugrăvitoare și inimii mele amăgitoare ești, de vreme ce acum, iată, aievea și la arătare au ieșit, că așeși dintîi cătră mine numai cu gura și cu cuvîntul erai, iară cătră ciuda lumii² acela cu toată inima și cu tot sufletul te dai. Ce bună nedejde am că în curîndă vreme de lancea carea eu m-am rănit și de veniul cu carile eu m-am otrăvit și el nerănit și neotrăvit să nu scape, și peste puține dzile, precum eu acum, așe el atunce deplin va cunoaște că nici odînaoară cu cineva dreptatea a ținea și curăția inimii nebetejită și neimată a feri nu te-ai învățat, ce pururea cătră toți la cuvînt nestătătoare și cu inima ca valurile mării în toate marginile lovitoare ai fost și ești.

indirectă a modului în care logica retorică promovează sofisticarea adevărului.

¹ De aici încep reproșurile de dragoste specifice stării de gelozie, subliniindu-se infidelitatea și nestatornicia ființei iubite. Este de remarcat precizarea făcută de *Scarlat* că „hula“, calomnia la adresa iubitei este, de fapt, „o hulă drăgăstoasă și o minie mîngioasă“, pornite dintr-o pasiune profundă.

² Adică umirea, minunea lumii, cu sensul de uritul, monstrul lumii. Astfel numea gelosul pe rivalul său și nouf preferat al iubitei.

De care lucru, precum liniștei mării, așe dragostelor tale de credzut și în cuvintele tale de sprijenit n-au fost, nici poate fi. Căci din nemică în înalte de urăciune vahuri te înalți și fără nici o pricină liniștea în tulburare și furtuni de minie ca aceștea îți întorci, cît ticălosul inimii vas în ocean fără fund și mare fără margine ca aceasta undeva liman de năzuință și liniște de mintuință a afla nu poate. Ce de vreme ce nemilostiva-ți inimă și sufletul întoarcere spre căială nu-ți știe,¹ iată că de astăzi și înainte mîhnită fața mea nu vii mai videa și slăbănog piciorul meu înalt și neagiuns pragul tău nu va mai călca. Fă-ți voia, plinește-ți pofta, negura din virvul munților s-au ridicat, nuării de pe fața soarelui s-au mutat, tot spinul și pîiedeca din cale-ți s-au luat, și fără de nice o sială, stringe, îmbrățășadză, dulci sărutături și a trupurilor încăldzitori cu acest acmu de curînd și proaspăt iubovnic vă împărțiți. Eu m-am vechit² m-am veștedzit și ca florile de brumă m-am ovilit. Soarele m-au lovit, căldura m-au pălit, vînturile m-au negrit, drumurile m-au ostenit, dzilele m-au vechit, aii m-au îmbătrînit, nopțile m-au schimosit și, decît toate mai cumplit, norocul m-au urgisit și din dragostele tale m-au izgonit. Iară acesta nou,³ vios, vlăgos, ghizdav și frumos, ca soarele de luminos, ca luna de arătos și ca omătul de aibicios ieste. Ochii șoimului, pieptul leului, fața trandafirului, fruntea iasiminului, gura bujorului, dinții lăcrămioarelor, gru-

¹ Urmează amenințările îndrăgostitului, arma psihologică pentru determinarea reîntoarcerii ființei iubite.

² După ce lasă toată libertatea ființei iubite de a se bucura de farmeceale noului său ales, gelosul începe un plîns al disperării iubitelui părăsit — prima elegie în literatura română, alcătuită în stilul bocetelor populare în versuri, unde se înfrîneste o puternică influență a *Mioriței*, dar apar și elemente literare exotice, desigur, o reminiscență a lecturilor și a mediului oriental în care Cantemir și-a dus tinerețea. Pasajul bocetului formează primul termen al antitezei, cu sublinierea defectelor iubitelui părăsit.

³ De aici începe al doilea termen al antitezei, cu evidențierea calităților noului iubit, toate acestea constituind trăsăturile frumuseții bărbătești, unele dintre ele conținînd o notă oriental-exotică (datorită comparațiilor cu luna, iasiminul, pardosul, cacumul etc.)

madzii păunului, sprincenele corbului, părul sobolului, minule ca aripile, degetele ca radzele, mijlocul pardosului, statul chiparosului, pelița cacumului, unghiele inorogului, glasul bubocului și virtutea colunului are. Lucru ca acesta ți-ai agonisit? Paște-l, poartă-l și în multe dzile cu fericire hrănește-l și îngrășă-l. Iară mie aceasta îmi rămîne, pe blăstămatu' lumii năroc plîngînd, dreptatea mea cătră tine și strimbătatea ta cătră mine în veci cătră toți și nepărăsit petiutinderile să povestesc.“ Acestea și altele ca acestea jelea inimii a grăi găsește și zelotipia asupra iubitului său, sau de față, sau cătră alt chip, să jăluiește, pînă cînd răspunsul cel șie dorit, din dulce rostul iubitei¹ sale slobodzit, răspuns spre a sa nemîngîiată mîngîierea a audzi să învrednicește. Carea în curată inimă stăruită trăind și de la iubitul ei în prepusuri ca acestea țiindu-să, într-acesta chip îi răspunde: «Norocul meu cel nenorocit,² o, dulcele meu, pînă într-atîta necredincios și prepuitoriu te face, că din sinul maicei și de la țitele mameii de cînd am ieșit, decît tine mai frumos și mai drăgăstos nici a trupului ochi mi-au vădzut, nici a sufletului a vîdea mi-au poftit. Că între toți dumnădzăii³, deși iese soarele mai frumos, însă eclipsis îl întunecadză și noaptea îl depărteadză, de iese luna⁴ între boadză și Vinerea⁵ între stele mai

¹ Cuplul iubit-iubită apare pentru prima dată în literatura noastră în contextul unor pagini închinete iubirii.

² Scriitorul folosește de mai multe ori cuvîntul noroc pentru partener sau pentru parteneră cu înțelesul popular de soartă bună sau rea. Cu aceste cuvinte începe răspunsul de liniștire al iubitei față de gelosul și suspiciosul său adorat.

³ *Dumnădzăii: după obiceiuita voroavă poeticăscă trupurile cerești înșămnađă (D.C.)* — astrele, stelele și planetele.

⁴ Luna este luată în înțelesul de divinitate feminină, ca la popoarele antice, în timp ce Soarele (vezi mai sus) este considerat divinitate masculină, simbolizînd forța și strălucirea bărbătească.

⁵ *Vinerea: steađa ciobanului, carea tînti răsare (D.C.)* — Vinerea este Afrodida sau Venus, zeița frumuseții. În explicația dată, Cantemir o confundă cu Arcturus, numit în popor și Steaua ciobanului, stea de primă mărime în constelația Boarului din Balanța. Scriitorul nu avea

ghizdavă, însă lipsa luminii, acoperirea nuărilor și minunată nașterea comitelor le astupă și le acopere. Singure numai, decît toate frumsețele mai frumoase, frumsețele tale dzua luminează, noaptea străluminează, de departe mîngîiesc și de aproape sufletul veselesc, a căroră lumină apus nu știe și privala sațiu nu are. O,¹ blăstămat ceasul acela în carile lăcrămos ochiul meu nu te vede și nenorocită dzua în carea de privala ta depărtată stau. Soarele nu răsăie, stelele nu luminedze și dzua să nu se arete nopții aceia în careă brațele mele nu te îmbrățășadză și țitele mele la talpele tale nu să alătoreadză. Vulturul cereș² ascunsele inimilor și tainele sufletelor știe. Pre carile neminciunos și credincios martur puiu, că în ceasul în carile cu lipsa nespuserelor tale lumini³ mă osindesc, îndată fintîinele Nilului din ochi⁴ neîncetat îmi izvorăsc și suspinele înfocate din inimă decît para tartarului mai înalte și decît scinteile Ethnii mai înfocate îmi izbucnesc. Din tine ales, o, iubitul meu, toate trupurile ciunguri de copaci pîrjolîți și toate chipurile tăciuni în tină potoliți ochilor miei să văd și sufletului meu să par.⁵ Ah, pustie și decît cu moartea mai omorîtă eu, cînd neînfîrîntă voia ta asupra mea mîhînită voiu cunoaște. Nu, sufletul sufletului meu, nu, lumina ochilor, nu, viața și ființa mea, nu prepune pe țărna talpelor tale gînd ca carile nici după moarte, necum pîn la moarte în inima mea va intra. O mie de suflete Dumnădzău de mi-ar fi dat, în primejdiia părului capului tău pre fietecarele

de unde să știe că Venus sau Luceafărul apare la apusul Soarelui numai în faza de elongație estică, în timp ce Arcturus apare în mod permanent, în timpul verii, la apusul Soarelui.

¹ Răspunsul de liniștire se transformă acum într-o înfocată declarație de dragoste din partea femeii iubite.

² *Vulturul cereș: Dumnădzău părintele (D.C.).*

³ *Lipsa nespuserelor lumini: lipsa privelii frumoșilor ochi (D.C.).*

⁴ *Fintîinele Nilului din ochi: izvoarele lacrimilor nepărăsite (D.C.).*

⁵ O foarte frumoasă exprimare: femeia declară iubitului său că trupurile altor bărbați i se par niște cioturi, iar fețele asemenea unor tăciuni stinsi, lipsite de strălucire.

de o mie de ori jirtfă și giunghere spre plecarea mîinii Dun
nădzăului le-ași aduce. Că de ieste în lume vreo fericire, acea
privala ta ieste, și de ieste după lume vreo fericire în carea mi
privala ta să-mi lipsască, și ea să lipsască, că toată munc
tartarului mie alta nu poate fi, fără numai minuta ceasulu
despărțirii tale. Că numai cu tine fericirea adevărată, iar
fără tine, oricum și oriunde ar fi, minciunoasă ieste.» Că
acestea răspunsuri plăcute iubitul de la iubita sa (o, domnu
mieu, Șoaima,) luind, inima din dogoreala prepusurilor își
răcorește și oarecum dragostea înnoindu-și, liubovul și iu
bostele își adeverește. Într-acesta chip și ca cu aceasta dra
goste cătră în veci de iubitul Inorog aflîndu-mă, pentru o
braznica, însă din adevărata dragoste pornita ispită, iertare
să aib, mă rog.¹ Căci ce ieste adevărul a mărturisi să cade
că în toate prepusurile dimpotrivă cu o cară purcedere an
cădzut, ca nu cumva el, după datul cuvînt nevîind, ceva măies
trii neprietinești să fie simțit am prepus și, pentru ca adevă
rul a pricepe să poți, celea ce nu are li grăiam și celea ce nu
poftesc îi dziceam. Iară acum dintr-îlme părțile cunoscînd
și înștiințîndu-mă că nu ce dineoarea prepuneam, ce ce din
ceput știam și nedejduiam, au ieșit, înspăimîntata-mi inimă
acea deplină veselie au luat și toată îndoința dimpotrivă de
pe suflet mi s-au ridicat. Adevărat, dară, domnul meu, că
precum dzici, Inorogul, precum la cuvînt stătătoriu, așe la
lucruri stăruitoriu și la minte neclătătoriu ieste, că el minciu
na nu numai căci nu o grăiește, ce macar a o audzi nu o pri
imește, și precum cu limba despre voroavele deșerte posteste,
așe urechile despre cuvintele fără ființă își oprește. Adevărit,

¹ Scarlat Ruset cere iertare lui Toma pentru defăimarea adusă
lui Dimitrie, susținînd că a făcut toate acestea din prea mare prețuire
și amicitie pentru el, așa cum s-a întimplat și cu îndrăgostitul părăsit
care aruncă tot felul de acuzații femeii iubite. Apoi, începe să-l laude,
găsindu-i multe calități, negate mai înainte cu seninătate. Este de
observat cum Scarlat știe să treacă, în mod foarte abil, de la o atitu
dine la alta.

dară, să fii că pre cit din voroava lui te-ai înștiințat, cu mii de mii de ori mai cu multul din faptele lui vii cunoaște că în toată vrednicia străluminat și în toată bunătatea curat să va afla.¹ Înalte dară cereștii cornul slăvii lui și, dintr-a mele dzile scurtind, dzilele lui înmulțască, și nenumărați aii îi adaugă. Că ce sint, după pricina dintîi², a lui și de la dinsul sint, că odinăoară puterea cornului³ lui cu antidotul cel neprețuit și în de binefaceri neperigrăpsit asupra slăbiciunii cum mai curind de n-ar fi agiuns, încă de mult viața mi s-ar fi curmat și țărna cu pravul mi s-ar fi amestecat.⁴ Ce acnu, pentru

¹ Portretul admirativ, făcut de astă dată de Scarlat lui Dimitrie, neagă cu totul pe cel anterior. Sint de reținat calitățile invocate, pentru a cunoaște părerea deosebit de bună pe care scriitorul o avea despre sine, ele constituind un adevărat autoportret sub raport moral, al voinței și al virtuților mintale: statornic în promisiuni și angajamente („la cuvint stătătoriu“), perseverent în activitate („la lucruri stărui-toriu“), echilibrat mintal („la minte neclătitoriu“), iubitor al adevărului și neîngăduitor cu minciuna, preocupat de a nu flecări („despre voroa-vele deserte postește“), fiind, de asemenea, vestit pentru virtuțile lui („în toată vrednicia străluminat“). Portretul censură, cu unele comple-tări, cu cel făcut mai înainte de Toma Cantacuzino, constituind un model al vieții sociale.

² Cantemir dezvoltă, în *Istoria ieroglică*, o întreagă teorie a cauza-lității, cauza inițială avînd un rol metodologic deosebit în desprinderea adevărului din lanțul complex al relației cauză-efect, în lumea feno-menelor sociale și mai ales în relațiile interindividuale. Scarlat este silit să recunoască faptul că în lanțul de conflicte dintre cei doi, Dimi-trie Cantemir joacă rolul de cauză primă în sensul că acest lanț al relațiilor dintre ei a început printr-o binefacere față de Scarlat, care, însă, a uitat-o.

³ Este vorba de credința populară, pătrunsă prin *fiziologe*, după care cornul inorogului ar conține o substanță ce ar neutraliza otrăvurile.

⁴ Prin urmare, Cantemir l-ar fi scăpat pe Scarlat de o datorie mare, pentru care acesta fusese probabil închis și pus în situația de a fi ucis la cererea creditorilor, practică obișnuită în acea vreme. Această achitare de datorii vine în contradicție cu acuzația anterioară a lui Scarlat privind faptul că tocmai datorită lui Dimitrie ar fi fost reținut în închisoarea bostangîilor.

căci la vremea împreunării neaflindu-mă și de a lui nesățioasă privală lipsindu-mă, inima-mi cu pară înălțată și cu văpaie nestimpărată îmi arde. Ce poate fi fortuna șegi necredzute și glume nesuferite ca acestea arătându-mi, cu întristările și mîhnirile mele giucîndu-să, să zăbăvește. De care lucru pentru a lui de a doa venire fără știință să nu fiu,¹ ca paguba și pedeapsa carea acmu sufletul mi-au simțit, a-mi răscumpăra și a-mi mîngia să pociu, și de nu cu sărutarea talpelor, macar cu privala ochilor să mă învrednicesc, carea, una și singură, toată întristăciune și mîhniciunea a-mi ridica și toată durerea inimii a-mi vindica, destulă și de prisosit ieste.“

Șoimul, la inimă curat, viclenelor a Hameleonului cuvinte încredințîndu-să, precum iarăși după cîteva dzile sint să să împreune îi spusă.²

Hameleonul îndată: „Dară, eu știu, dzice, că visele mele pe mine să mă amăgească cu puțință nu ieste.“

Șoimul: „Ce vis ieste acela, rogu-te, că și denioarea pomenind, precum asupra lui îl vii izbîndi dziceai?“

Hameleonul dinceput pre amănuntul începu a i-l povesti, precum mai sus s-au dzis. Șoimul, deodată adîncimea visului cu sigeata socotelii pătrundzînd, tîlcul ce i-ar fi mult să mira și cătră Hameleon: „Dară tu acesta cum l-ai tileuit?“ dzisă.

Hameleonul nu numai în cuvintele aieveja viclean, ce încă și în vise fantastice dușman,³ acmu, înaintea Șoimului,

¹ Simțînd că Toma Cantacuzino a rămas convins de sinceritatea declarațiilor sale pentru Dimitrie Cantemir, Scarlat roagă pe mandatarul curții de la București să-i anunțe și lui data celui de a doua întîlniri dintre Toma și Dimitrie, ascunzîndu-i, bineînțeles, motivele reale.

² Naivul Toma se lasă înșelat de Scarlat, căruia îi spune că peste cîteva zile va avea loc o nouă întîlnire cu Dimitrie Cantemir. Precizarea „cîteva dzile“ ne îndreptățește să considerăm justă tileuirea celor „1500 de minute“ prin 15 zile necesare trimiterii și sosirii corespondenței dintre Istanbul și București.

³ Ar putea însemna vise ce scapă unei chei raționale și ca atare greu sau imposibil de descifrat; acestea nu intrau în atenția lui Scarlat.

visul spre bine tilcuia și pre scurt mintea a-i căptuși silina, dzicînd: „*Pădurea cea deasă și umbroasă: grijea carea pentru pogorirea Inorogului purtăm era și îndoința venirii lui la împreunare însămnă¹. Salamandra carea în para focului să păștea: vechiul neprieteșug, carile în răutăți au crescut și s-au hrănit. Foametea carea în pîntece mi s-au scornit: jelea carea pentru acest neprieteșug mi-au vinit și de greu pentru priietini inima mi s-au rănit. Leacul oaălor șerpelui, carile mai mare durere mi-au făcut: vinirea Inorogului pentru a căriia neștiință oarece în prepusuri am intrat și ispita cea de dinea-oarea am făcut. Zămistirea și nașterea puilor prin pîntece: nedejdea venirii lui și minunată isprăvirea lucrului prieteșugului ce va să să facă. Pasirea cea neagră, carea, de cornul Inorogului neputîndu-să lipi, cu capul în gios au cădzut: vestea și numele cel rău, carile pre năpaste asupra cinstii Inorogului îl punea, adică vărul cunoscîndu-să, de pre capul lui să va ridica și în prăpăstia uitării să va lepăda. Leacul cel peste puțința firii Inorogul ti arăta și într-ace dată sfîrșitul visului urma: precum veselii și bucurii carea din isprava lucrului va lua, în lume împotrivnic sau în ceva betejitoriu a i să afla nu va putea, și așe, tot săvîrșitul lucrului în bucurie și inimă bună va rămînea.“*

Așe Hameleonul în grabă, la unele prindzindu-să, la altele neprindzindu-să, izbîndirea visului nădînd și cîrpînd în scurte cuvinte, lungi și late vicleșuguri acoperiia.²

Ce Șoimul, macar că visul în multe părți lua, însă deodată în cămara tăcerii îl încuie și sfîrșitul lucrului tilcuirea visului să arete aștepta (că vrăjitorii minciunoși și credzătorii părerilor noptii, de nu frați, iară veri primari își sint.

¹ Scarlat trece, în fața lui Toma, la o a doua tilcuire a visului său. Este interesantă reconstrucția și reinterpretația simbolurilor onirice, Cantemir introducînd astfel o importantă notă de relativism în domeniul oniric, aflat în acea vreme încă în stadiul tălmăcirilor tradiționale.

² Noua interpretare a visului era, de fapt, o încercare a lui Scarlat de a mistifica lucrurile cu scopul de a convinge pe Toma că actualele demersuri pentru înțelegere se vor termina cu bine pentru toate persoanele: Toma, Dimitrie și Scarlat.

Cela din minciuni adevărul, cesta din fantazie chipul a scoate silește).¹

După acestea Hamelconul de la Șoim ieșind și cum vînatul au pierdut și Inorogul au scăpat, cu mare jele și a inimii durere gîndind, de mare năcaz budzele își mușca și minule își frîngea. Și așe, cum mai degrabă la dulăi și la ogari alergînd, cu fața posomorită și cu inima înfrîntă, în trist chip și jelnică închipuire li să arată² (că a amăgeilor cea mai de frunte învățătură și mai de treabă schimositură iese ca în inimă pe cacodemonul, iară în față evdemonul să poarte)³ pre carile ei, într-aceasta formă și arătare vădzindu-l: „Ce poate fi aceasta, o, priietine, dzisără, că chipul urgie și fața bezciscnicie îți arată și lucru peste voie să ți să fie tîmplat, mîhnite căutăturile și fiebinți oftăturile îți mărturisesc? Au spre chedzi răi vrăjile ceva ți-au menit? Au spre pofta inimii noastre de ceva împotrivă și neagră veste ai simțit? Sau de nu ție ceva rău ți-au vinit, altuia vreun bine a să face ai cunoscut (că zavistnicul mîhnirea îndoită poartă, una cînd lui ceva rău, alta cînd altuia ceva bine să nu cumva vie să teme). Noi pînă acmu într-atît tăcere înfundat a te videa nu ni s-au tîmplat. Limba cea ca clopotul cine ți-au legat? Gura cea ca doba ce ți-au astupat? Voroava cea ca pohoaiiele ploilor cine ți-au înghețat? Glasul cel ca tunul fulgerului ce ți-au amorțit? Mulțimea cuvintelor cele ca păcura izvoritoare și ca năboiul pe toate șesurile clevetelor năbușitoare cine ți-au oprit? Fără nici o zăbavă și cum mai curînd spune-ne, ca, sau mîhnirii împreună părtași, sau; de va fi cu puțință, mîngăietori și

¹ Față de visul povestit și interpretat de Scarlat, Toma adoptă atitudinea cea mai potrivită: va aștepta să vadă cum se vor desfășura evenimentele. Atitudinea lui Toma coincidea cu cea a lui Dimitrie, care nu credea nici în vrăji nici în visuri (vezi paranteza).

² Nemulțumit și mîhnit de eșecul demersurilor sale pentru capturarea lui Dimitrie, Scarlat se duce să comunice toate acestea agenților mîn-teni.

³ *Evdemonul în față, cacodemonul în inimă: în ardare priietin, iar într-ascuns nepriietin (D.C.)* — caracteristica ipocrițiilor și înșelătorilor, după părerea scriitorului.

gonași să ne facem. (Că cuvîntul mîngîios la întristare iese ca numele doftorului la dzăcare), carile macar că îndată toată întristarea n-ar ridica, însă o îndoință oarecare a chiteleur aduce. (Iară unde îndoința, acolo și nedejdea, și unde nedejdea, acolo și începătura mîngîierii iese), precum și doftorul macar că nu într-acea dată toată boala scoate, nici numele lui face minuni, ce nedejdea bolnavului ridicînd, socotește că cel ce leacurile dă, de față iese, așe precum și leacul îi va afla nedejduiește, care nedejduire oarecare chip de oțesire îi aduce.“

Hameleonul, din nări pufnind, pieptul izbind, din cap tremurînd, din mîni aruncînd, cu picioarele ca dulăii turbați țărna împrăștiind, din gură aspumînd și toată icoana vrăj-mășiii de la inimă în față-și zugrăvind: „O, fraților și prietenilor, în mare a inimii strîmtoare mă aflu, dzisă, atîta cît, precum să dzice dzicătoarea, că de oi grăi, oi muri, de oi tăcea, oi plesni, și din doaa răutăți carea de mai bună să aleg mintea nu-mi poate nemeri. Să încep, tremur, să nu încep, de năcaz mă cutremur, să dzic, mă tem, să nu dzic, putere a răbda nu mi-au rămas, ca fătătoarele la ceas am sosit: să făt, durerile și chinurile mă înspăimîntează, să nu făt, pîntecele îmi crapă și cuvintele ca puii ohendrii prin treci îmi ies. Să stric doaa, tocmăsc una, să tocmăsc doaa, stric o mie. Pentru care lucru, mai denainte, pînă cuvîntul a vă deschide, prietinesc sfat să-mi dați și cu mîna frățască să mă îndămînați vă poftesc. Adecă, întîi să stric doaa și să tocmăsc una? Au întîi, tocmind una, să stric doaa? La aceasta întrebare de voi videa că și voi după a mea socoteală mă sfătuiți, atuncea gura de voi închide, pîntecele să-mi cașce și pre spinare plesnind, povestea prin treci să izbucnească și călcîiul în locul rostului să grăiască voi lăsa.“¹

¹ Scarlat Ruset este îndemnat de agenții munteni să le comunice cauza mîhnirii sale, dar acesta ezită să le vorbească direct despre eșecul încercării de a prinde pe Dimitrie Cantemir. Dealtfel, avea și de ce să se teamă, întrucît urma să acuze de acest eșec pe Toma însuși, șeful spionilor.

Dulăii, cităva vreme în ginduri stînd și la întrebare fără baiere ca aceia ce să-i răspundză socotind, mai tirziu într-acesta chip li dzisără: „La toată începătura a tot lucrul doă sāvîrșituri a unii pricini să socotesc, carile pentru un sāvîrșit dintr-acele doă să începe, adecă un sāvîrșit ieste, pentru ca oricum ar fi, lucrul acela ieste să să facă, iară altul ieste, pentru ca bine sau rău, tare sau slab, trainic sau netrainic și altele asemenea acestora să să facă caută. Deci cînd cel de pre urmă și mai cu anevoie nu să socotește, cel mai dintii și mai pre lesne să apucă. Așijderea (orice mai cu lesne la sāvîrșitul poftit a să duce s-ar putea, aceiași mai cu greu și mai cu nevoie a să face nebunie ieste). Deci pentru care sāvîrșit pricina începerii ț-ar fi socotind, spre acela lucrul îți așadză. Iară amintrilea știm că, precum din fire, așe din meștersug, tot lucrul decit a să face, a să strica mai pre lesne ieste. Că un copaci în 40 de ani la cea deplin vîrstă și hirișă mărimē a vini, iară a să usca în 40 dzile poate. Așijderea, videm că cele în meștersug a să tocmi decit a să face mai lesne și decit amîndoaă mai lesne stricarea, că piramidele Eghiptului, colosul Rodosului, raiul Vavilonului, capiștea Efesului¹ carea prin vremea a [...] de ani de-abia și cu lucrarea a toată puțința Asiii cu mare nevoie a să isprăvi s-au putut; și altele asemenea acestora, cu cită nevoie și cu cită ostentintă s-au făcut, cine poate povesti? Carile cit de cu lesne și cit de cu iușor în nimică s-au întors, a toți muritorilor minune aduce (că a tot muritoriul tot lucrul muritoriu și puțin stătătoriu ieste). Așijderea altele, precum pre lesne a să face, așe mai pre lesne a să strica, iară a să tocmi, toată isteciunea meșterilor gonește (că un copil mititel cu un bețișor supțirel o mie de oale și dzăci de mii de stecle a sfărîma poate,

¹ Cantemir enumeră patru din „cele șapte minuni ale lumii” din antichitate: piramidele Egiptului, colosul din Rhodos, grădinile suspendate („raiul”) din Babilon, templul („capiștea”) din Efes, celelalte trei fiind mausoleul din Halicarnas, farul din Alexandria și statuia lui Zeus din Olimpia de Fidias.

² Loc alb în manuscris.

iară o mie de olari o oală spartă a cirpi și dzăci de mii de steclari o steclă frintă a tocmi nu pot). Și precum să dzice cuvîntul (un nebun o pietricea în fundul mării aruncă, pre carea o mie de înțelepți să o scoată vrednici nu sint), care paradigmă lesnirea facerii, și nevoia desfacerii arată. Acmu, dară, chipul facerii, tocmelii și stricării în sine socotind, după care ai pofti, sfatul nostru alcătuieste și de carea întii să te apuci, alege¹.

Hameleonul răspunsă: „Adevărat, dzice, că prietinească sfătuitură și înțelepțască învățătură mi-ai dat, și acmu cunosc (că sufletele prietinelor adevărați, cu puterea simba-thiiei carea între sine au, unul gîndul altuia oarecum nemerește și unul altuia proroc să face). După povestea dară carea au trecut și după sfatul carile de la voi am audzit, urmadză ca întii doaă stricinđ, apoi pre unul să tocmăsc, carile mai pre urmă a multora de tocmirea vieții pricină poate fi. Veți ști, dară, o, fraților, că pieirea a doaă capete ieste viața a capului al triilea, adecă cu moartea Inorogului și acmu și a Șoimului, viața Corbului șă va stărui, prin carile toată a pasirilor și a dobitoacelor monarhie să va întări și despre răzsipa carea i să

¹ Prin intermediul agenților, Cantemir dezvoltă o teorie a acțiunii și creației umane. O acțiune umană, și ca atare o creație, este expresia unei motivații sau a unor interese („pricini“). În realizarea oricărei acțiuni se au în vedere două perspective sau scopuri („săvîrșituri“): aceea a acțiunii în sine, un lucru urmînd să fie făcut indiferent de orice implicație; și cea a valorii, lucrul putînd fi făcut „bine sau rău, tare sau slab, trainic sau netrainic“ etc. De asemenea, în realizarea unui lucru se are în vedere procedeul cel mai lesnicios și, am zice astăzi, cel mai economic, orice complicare inutilă sau adoptarea unei căi mai dificile decît este necesar ținînd de domeniul iraționalului. Judecînd, apoi, lucrurile din perspectiva durabilității („trainicia“), în general acestea se produc mai greu și se pot nimici mai ușor, fie și cele construite în vederea unei durabilități mari. Cantemir interpretează problema prin zădărnicia și desertăciunea străduințelor și creației umane, idee de factură biblică. Din același unghi de vedere trebuia și Scarlat Ruset să-și evalueze propriile sale demersuri pentru prinderea lui Dimitrie. Este curios cum tocmai agenții, gata la orice, sînt puși de scriitor să țină un logos cu o astfel de filozofie defetist-moralizatoare unui om cu o atît de diabolică plăcere și perseverență în a face rău.

gătește să va sprijeni. Iară într-alt chip nici putință, nici vreo de putință nedejde au rămas, precum mai pre urmă povestea viți înțelegel!¹

Dulăii din gura Hamelonului pentru numele Șoimului audzind, nu puțin să tulburară, căci și frica îi avea și cinstea îi purta. Însă, pentru ca dintr-adânc lucrul mai la ivală să scoată, cu tot de-adinsul pe Hamelon a întreba începură și cum curg lucrurile și ce ar fi povestea să le spuie îl poftiră.

Hamelonul dzisă: „Lucrurile toate după poftă și după tilcuirea visului cea dinții purcesese și pînă în săvirșit așe ar fi mără. Iară acmu vicleșugul carile Șoimul cătră stăpînul său au arătat și lucrurile spre mare și groznic rău au mutat și tilcuirea visului mieu spre cumplită și strașnică izbîndire au schimbat.“

Dulăii, învăluite curintele lui nepricepînd, precum de aic-rul fierbinte îmbătat sau acmu la schimbarea lunii fiind, de boala ce avea² turbat și tulburat să fie socotîia, ales de numele visului (în carile toată voroava întemeiată să videa), audzînd (din vis, vis, și din noapte întunerec să iasă socotîia), însă macar și vis să fie (a tot lucrului știința decît neștiința [decît neștiința] mai bună și mai de folos a fi dzicea). Și așe, pentru temeiul voroavii și ceața poveștii, virtos a-l iscodi apucară.

Hamelonul dzisă: „Șoimul spre amîndoaă morarhiile aieve neprietîn și cumplit vrăjmaș a fi s-au arătat, și pre mine de atîta vreme în ris și batgibcură țiindu-mă, toate și mai nenumăratele mele slujbe în prav și în pulbere le-au vin-

¹ Încurajat de agenți, Scarlat le comunică, tot în formă voalată, planul său de a nimici nu numai pe Dimitrie, ci și pe Toma Cantacuzino, considerat de el un trădător, pentru a feri pe Brâncoveanu de nenorocirea pe care, zicea el, i-o pregăteau cei doi.

² Cantemir afirmă despre Scarlat Ruset că suferea de o boală („boala ce avea“) psihonervoasă, cu manifestări ciclice de tip lunar („la schimbarea lunii“). Scriitorul repetă de cîteva ori acest lucru în *Istoria ieroglifică*. (A se vedea și anterior: „ca cum de duh rău tulburat“, p. 15, expresie ce insinuează epilepsia).

turat, de vreme ce, precum bine știți, că cu toții sfatul la un loc pusesem, ca doară vreun mijloc a să afla s-ar putea, cu carile pre Inorog la prundiș să-l coborîm și pre nepriietinul obștii la strimptul lui și la largul nostru să-l aducem, la care lucru cu toții, ca într-o desime de pădure umbroasă și ca într-o noapte nuăroasă și întunecoasă, cu gîndurile ră-tăcind și cu socoteala orbăcîind, imblam (că întunecarea min-ții, decît a nopții mai grea, și pierderea socotelii decît a căii mai primejdioasă ieste). Și acmu mai toată nedejde pentru isprăvirea lucrului să curma, ce eu, cu multe ostenințe și cu fierbinți sudori vărsate, în mijlocul primejdiilor, ca o sulimen-drită în mijlocul focului m-am aruncat și acmu mijlocul les-nirii și chipul isprăvirii aflînd, atîta nevointă mi să îndemnasă și pofta slujbei ațîțase, cît ca cum cu totulul în foc ași arde mi să părea și acmu plinirea slujbei, leacul arsurii fiind, pojarul carile mănuntăile îmi topiia precum să-l potolească socotiam. Căci cu multe męstersuguri acoperite și cu fel de feliuri de giu-răminturi zugrăvite pre Inorog la strimptul lui și la largul nostru scosesem și în marginea prundișului îl coborîsem. Și acmu ca cum în nedezlegate legături știindu-l, din ceas în ceas și asupra nepriietinului izbîndire și cea dorită a visului mieu tilcuire să audz așteptam și, toată noaptea în gînduri tăvălindu-mă, în pat ca pește pe uscat mă izbiiam (că pre-cum pește afară din apă cu aier să îneacă, așe pofta peste măsură toate valurile gîndurilor asupra-și încarcă). Iară du-pă ce astădzi soarele zorile ș-au răvărsat și de dzuă s-au lumi-nat (oh, cu multul noaptea morții decît dzuă ca aceasta mai fericită și mai plăcută mi-ar fi fost) și curmarea nedejdii, ca-rea fără de nedejde mi s-au tîmplat, înțelegînd, pentru ca min-ciunoase ispitele Inorogului să arăt, la Șoim m-am dus. Nici-cum de vinirea și de slobodzirea lui în gînd puind (căci, de ar fi vinit, precum și eu și voi știre am fi avut, socotiam), către carile eu pentru chiară firea Inorogului și pentru nestătătoare cuvintele lui a povesti și de-a fir-a-păr a le tilcui începînd,

Șoimul, cu mare minie a mă probodzi și cu amare cuvinte a mă ocări, au început. Așijderea, cu nespuse laude pre Inorog a lăuda și preste ceriu lauda a-i ridica să siliia, și, încă cu puțință de ar fi fost, toate tropurile ipervolicești unul peste altul grămadind, scaun decît a lui Zefs mai înalt preste ceriuri i-ar fi aședzat. Deciia precum Inorogul la împreunare să fie vinit și în mintea lui adîncă înțelepciune să fie găsit și toată răutatea și strîmbătatea la noi, iară toată bună-tatea și dreptatea la dînsul să fie aflat dzicea. Cătră acestea, mare cinste pomenirii numelui adăogea, și precum cu jiganie ca aceasta prietinie, iară nu neprietinie, a face și a păzi trebuie, nici strîmbă goana noastră (carea împotriva a tuturor cereștilor ieste), carea asupra blindetelor și lineștii lui am scornit, fără izbîndă de sus și fără plată din ceriu a rămînea poate. După acestea și pre mine cu tot de-adînsul tare mă îndemna ca de acmu înainte, tot neprieteșugul din inimă scoțind, cît prin mină mi-ar vini, spre folosul, iară nu înalgiosul lui să silesc, de vreme ce și el de astădzi înainte într-această inimă curat și dintr-această socoteală nemutat rămîne. Ce năboiul cuvintelor să-mi abat (căci la inima dosedită meșterșugul voroavii neînvățat să află și materiia cuvîntului nu să sfîrșește) și într-un cuvînt toată încheietura voroavii să cuprîndz: cîtă nepriință și vrăjmășie asupra Inorogului de la Șoim nedej-duiam, atîta și încît și mai multă priință și frăție între dînsii am cunoscut. Eu, dară, o, fraților, otrăvite ca acestea de la Șoim cuvinte audzind, ca cum cu oaă de năpîrcă m-ar fi ospătat și cu venin de vipere m-ar fi adăpat mi s-au părut, carile cu mari dureri de întristări în mațe-mi zămislindu-să, de mare năcaz pîntecele crăpîndu-mi, cătră voi le nasc și visul în izbîndire încă puțin au rămas și mai vîrtos laudele și clătirile cele de cap cu carile cu urgie îmi porunciia, pentru ca despre voi cuvîntul tănuît să țîiu, acelea toate clătirea otră-vii și a melanholiiei în ficați mi-au scornit, cît, precum mă

videți, de tulburat înainte vă stau. Ce cereștii de s-ar milostivi și cu atita pohîrnirea faptei de s-ar opri, încă tot de viață nedejde ași trage. Iară cursul izbîndirii visului, tot pre aceas-tă cale de va merge, Inorogul de toată primejdiia scăpat și mîntuit ieste, căci pasirea cea neagră, carea de corn nu i s-au putut lipi, tot cuvîntul și lucrul împotrivă împotriva lui biruință să nu aibă, va să să tilcuiască și leacurile cele peste fire date, sau de tot tăgăduite, rana și boala poftii mele așeși de tot neîștelită va să rămîie (că rana poftii decît a fierului mai obrintitoare și de pricina cît de mică mai burziluitoare ieste).¹

Dulăii amestecătura visului cu împrăștiitura altii voroave amestecată audzind, voroavii ce să răspundză nu putea și visul cum ar tilcui nu știa. De care lucru, iarăși pe Hameleon dintr-acestea ce s-ar înțelege întreba și visul ce s-ar tilcui cerceta.

El dzisă: „A visului izbîndire într-acesta chip Dunnădzău să o depărtedze, iară cea carea eu mai denainte am tilcuit, de izbîndire să o apropiiedze. Și mai mult pentru vis în zădar cu gîndurile în deșert nu vă purtați, ce pentru povestea deș-teptată lucrul a păzi nu vă îngămați, și de ce întii și mai cu temei viți apuca, fără zăbavă vă gătați. Că nu prea atita Inorogul, pre cît Șoimul lucrurilor noastre să imponcișadză (că cine priiește nepriietinului, acela nu priiește priietinului), și într-această dată oricine viața Inorogului poștește, acela cinăi spre moartea Corbului gătește. Iară cît despre partea mea ieste, bine știți, că încă de demult îmbletele Șoimului nu-mi plăcea și precum pentru vicleșugurile în prepus să întrăm era, mutarea sfatului celui dintii îl arăta, precum v-am și mai povestit. Iară acmu, iată, prepusurile mele la adev-

¹ Folosind și datele visului său, Scarlat caută să demonstreze în fața agenților vinovăția lui Toma Cantacuzino: acesta nu numai că a dejucat cu bună știință planul de prindere a lui Dimitrie, dar nu încetează să-l laude, dovadă că Toma și-a trădat domnul și stăpînul, coalizîndu-se cu Dimitrie împotriva acestuia.

reală și vicleșugurile lui la ivală au ieșit¹ (că spre porunca stăpîneasă ce vicleșug mai mare a fi poate decît prietescug și frăție a lega cu nepriietinul cel de moarte), precum și Șoimul a face acmu s-au vădzut, carile, pre vrăjmaș ca acesta la mîna avînd, nu numai căci în toată pacea l-au slobodzit, ce încă și departe țindu-i, spre a lui priință și a vicleșugului pîrtășie pre alții a-i întoarce silește. Însă precum bine salamandra mă muștra că nu fietecui ieste dat jăratec a mîncea (nici fietecui de lucruri aspre și grele a să apuca să cade, ales cînd pricina asupritoare lipsește). Dară de vreme ce eu, ticălosul, jăratecul am mîncat, în mață neastîmpărat pojar ca acesta mi s-au ațîțat, oaăle ohendrii am bătut, puii șerpelui am zămislit și acmu iată că i-am și născut, pre toți cereștii milostivi cu plecăciune rog ca aceasta numai, iară nu alta, izbîndirea visului să fie. Că pînă aice fortuna piciorul a călca de-și va opri, tot oarece nedejde rămîne ca lucrul început la săvîrșit să să ducă, însă nevoință din inimă și silință din suflet de să va pune (că nevoința sufereală cearcă, iară sufererea toate rabdă, iară răbdarea cu vreme mai mult izbîndește).²

Dulăii dzisără: „Dară acmu adevărat, peste știința noastră, Inorogul cu Șoimul împreunare să fie avut? Și fără prepūs cuvînte necădzute ca acestea cătră tine împotriva stăpinului nostru să fie grăit?”

„Cu bună samă, răspunsă Hameleonul, și așe să-m aib parte de copiii pre carii acmu prin pîntece i-am născut (că

¹ Searlat, bănuind pe Toma mai demult de neloialitate față de Brâncoveanu, avertizase despre aceasta pe agenți, ceea ce înseamnă că domnul Țării Românești folosea un personal de supraveghere și control asupra rețelei sale de spionaj și chiar asupra trimișilor săi speciali. Dealtfel, cronica lui Radu Greceanu, cronicarul oficial al lui Brâncoveanu, înregistrează manifestările de neloialitate ale lui Toma Cantacuzino față de domnul Țării Românești.

² În coloeviul cu agenții munteni, Searlat face merou referiri la visul său, dînd progresiv o altă interpretare.

bine știți că într-alt chip nașterea cōpiilor firea mi-au tăgăduit) și așe roada săditurii carea am sădit și zmiceaoa, odrasla hultuoanei carea am hultuit să-mi crească, cit ieste minciună sau alt chip de blojeritură în voroava mea. Deci mai mult ceva de acestea a vă prepune vă părăsiți și cum mai curînd pentru lucrurile Inorogului și pentru strîmbe îmbletele Șoimului, Corbului știre să dați. Că amintrilea (rana obrintindu-să și patima învechindu-să, a să vindica cu nevoie va fi) (căci pînă a nu flămîndzi, hrana a cerca, a socolanilor, iară flămînd pe la ușile altora a să împrumuta, al leneșilor lucru ieste). Și cătră acestea lucrul încă mai dintr-adînc a cunoaște de viți vrea, a ști vi să cade că a Șoimului fapte spurcate nu numai cu atîta să încheie, ce încă și de alte ale lui vînturoase fantazii bine m-am adevărit, pentru carile fără nici un prepus adevărit sint.¹⁴

Dulăii aceia ce poate fi întrebîndu-l și de va fi ceva de temeiu, pentru ca totdeauna monarhiilor știre să facă, dîcîndu-i, Hamelonul răspunsă: „Ieri, cînd soarele fruntea cailor spre apus și carul spre coada ursului celui mic își întoarce², pre marginea prundișului încoace și încoalea, pentru ca meleanholiia să-mi rășchir, primblîndu-mă și pentru lucrurile asupra-ne stăruitoare în multe gînduri învăluindu-mă,

¹ Scarlat consiliază pe agenții munteni să alcătuiască împreună cu el un denunț către Brâncoveanu, în care să-l încunoștințeze despre trădarea lui Toma Cantacuzino. Aceasta dovedește rolul oficial al lui Scarlat în rețeaua secretă a lui Brâncoveanu. Dealtfel, în aranjamentele făcute de domnul Țării Românești pentru sprijinirea candidaturii lui Mihai Racoviță, lui Scarlat i se promisese „florile și vâpscelele”, adică „voie slobodă, minciuni, viclesuguri a face și a scrie”, situație ce înseamnă investirea lui ca agent de spionaj atît în folosul lui Racoviță cît și al lui Brâncoveanu. Un asemenea rol îl jucase și Chiriță Dimachi, care, ca diplomat al lui Constantin Duca, furniza informații despre acesta curții socrului de la București.

² *Caii soarelui cu fruntea spre apus și carul spre ursul cel mai mic își întoarce: adică după noaptea ceasuri de dîi, pînă chîndie (D.C.).*

Molii, carea blanele strică, în timpinare îmi ieși.¹ Eu, macar că nu de foame, ce pentru zăbava pre virvul limbii luind-o, ea, săraca, de icoana morții carea acmu dinainte-i sta, tare înspăimîndu-să, cu mare umilință a mi să ruga începu și: «Cruță-mi viața, domnul meu, dzicea, spre moale și molatec trupșorul meu aspru și nedomolit nu te arăta, ce întâi doaă, trii jelnice a mele cu cele mai de pre urmă trase duhuri alcătuite stihuri și olicăite cîntece ascultînd, vii cunoaște că mușele, pre cei ce de la inimă le iubăsc, cu darul profitiții îi împodobăsc! Care cîntec, bineînțeles, și mie și ție și pre lîngă noi încă multora viață a da, iară amintrilea neaudzit și neînțeles, a multora așa vieții a curma poate». Eu îi dziși: «(De moarte nu te teme și de viață nu fi cu grijă), ce cîntecul ce știi², cum mai curînd și cum mai bine știi, mi-l cîntă, pentru carile împreună cu viața și alte multe și scumpe de la mine daruri vii lua. carile, după giuruința cuvîntului, îndată și cu plineala lucrului vor urma.» Ea, dară, într-acesta chip cîntecul începu:

Cu penele Șoimul vîntul despîcînd,
Cu Bitlanul negru cuvîntul puînd,
Corbul dinceput cu rău tirănește,
Nici din hereghie³ pre drept stăpînește,

¹ „Molii din blană”: Athanasie Papazoulu, mic agent al Cantemirștilor, în toamna anului 1703 înștiințase pe Dimitrie de hotărîrea adunării restrînsă a boierilor aflați la Adrianopol de a-l umări și a-l prinde. Din pasajul de față rezultă că Athanasie Papazoulu căzuse într-o cursă întinsă de Șcarlat, care urmărea să obțină de la el unele informații secrete.

² Șcarlat știa bine că Athanasie Papazoulu cunoștea unele secrete importante, de deconspirarea cărora depindeau viața și moartea unor persoane importante ale vieții politice de atunci („cîntec... mie și ție și pre lîngă noi încă multora viață a da, iară amintrilea neaudzit și neînțeles, a multora așa vieții a curma poate”).

³ Hereghie — origine nobilă, princiară. Cantemir repetă afirmația că Brâncoveanu nu era de origine princiară și ca atare nu avea drept la domnie.

Ce-n cuibul altora oaăle ce au scos,¹
Tare laba Șoimului le va da-le gios²,
Cel cu un corn, iute, mai iute la minte,³
Ale sale cere cu svinte cuvinte.
În curîndă vreme, după fulger, tunul
Rău îi va detuna, din mulți pin la unul⁴.

«Așijderea vîi ști, domnul mieu, dzisă Moliia, eu, ticăloasa, și a mă naște și a mă hrăni din pieile jigăniilor obiciuită fiind, cu amăgeală blane socotind a fi, în niște pene am fost intrat, de la carile și cîntecul acesta acmu de curînd am învățat. Penele dară, precum să videa, eră de Șoim cu de

¹ Neavînd drept la moștenire, Brâncoveanu s-a folosit în acest sens de dreptul altora. În *Istoria Imperiului Otoman* Cantemir va afirma că acesta a uzurpat numele Basarabilor. În realitate, Brâncoveanu, nepot al fraților Cantacuzini, cu drept la domnie, a căpătat tronul printr-un aranjament de familie, nici unul dintre frații lui Șerban Cantacuzino nevrînd să se incarce cu o atît de dificilă responsabilitate. Se vede însă treaba că nepoții de frați ai domnului decedat nu vroiau să mai țină seama de un astfel de aranjament. Unul dintre aceștia era Toma. Pînă la urmă tronul a fost ocupat de Ștefan Cantacuzino, după uciderea lui Brâncoveanu (1714).

² Se afirmă expres că Toma Cantacuzino, care avea drept la domnie, ar umbla să răstoarne pe Brâncoveanu, vărul său primar.

³ O nouă autocaracterizare a lui Dimitrie Cantemir („cel cu corn“): un om „mai iute la minte“ decît alții. Despre el se spune că și-ar cere niște drepturi față de Brâncoveanu („ale sale cere“). Pretențiile celor doi împotriva lui Brâncoveanu ar fi putut să-i împrietenească.

⁴ *Penele Șoimului și a Bîlănelui sînt slugile lor (D.C.)* — versurile, alcătuite într-o formă scriptică, se pot traduce astfel: Prin agenții („slugile“) lui Toma Cantacuzino și prin Dimachi, capicheaia sa la Poartă, Brâncoveanu își aranjează tîlburile de domnie („cuvîntul puind“) în capitala Imperiului Otoman, aceasta însemnînd că domnul Țării Românești se menținea la putere cu ajutorul poliției sale secrete. Deși nu are dreptul de a fi domn, el stăpînește Țara Românească. Toma Cantacuzino va avea grijă să-l răstoarne. Dimitrie Cantemir își va ridica și el pretențiile sale, astfel încît acțiunea conjugată dintre cei doi va avea asupra lui Brâncoveanu și asupra familiei sale efectul unui trîznit („tun“) nimicitor. Despre faptul că Toma Cantacuzino complota într-adevăr împotriva lui Brâncoveanu vorbește și cronicarul oficial al domnului, Radu Greceanu.

Bitlan amestecate¹, carile după sfârșitul cîntecului, între sine o voroavă dulce și iscusită ca aceasta a șopti începură. Și întii penele Bitlanului cuvîntul apucînd, dzicea: „Pre stăpînul meu, acmu de curînd, Corbul l-au trimis, pentru ca împreună cu stăpînul vostru, Șoimul, de pază prin munți și prin girlele apelor să fie și nu știm încă pentru alt oarecine (a căruia nume l-am uitat) aminte să le fie le-au poruncit, ca doară a-l prinde putînd, nu știm ce răutate mare să-i facă să gătesc. Însă ce vor putea isprăvi nu putem ști, de vreme ce, precum înțelegem, nu pre iușor acesta lucru a isprăvi nedejduiesc.”² Iară penele Șoimului dzisără: „Voi, puturoaselor, cite cuvinte ați grăit, pre toate cu nu știm, nu știm, le-ați amestecat. Ce noi știm că stăpînul nostru nici nebun, nici luat de minte ieste, ca organ răutății și cleștele faurului să să facă și știm că tot sfatul din rău spre bine și din minciunos spre adevărat l-au mutat (că precum atocmirea mădularelor la frumsețea trupului, așe atocmirea sfaturilor la podoaba înțelepciunii slujește). Adecă de strimbă vîinarea Inorogului părăsindu-să, ei pre cela ce i-au trimis să vîinze și pre noi din pestrițe să ne facă negre, iară pre voi din negre să vă facă pestrițe, care lucru acmu, cu mijlocul celor ce știu vâpsi acestea, ieste gata și precum după fulger îndată tunul urmadză, așe după sfat, cuvîntul în lucrul să vă plini³”.

¹ Atît Toma Cantacuzino cît și Chiriță Dimachi își aveau fiecare agenții personali, care se spionau și se supravegheau reciproc. Se vede că acest Papazoului asistase din umbră la o adunare a agenților lui Toma și Dimachi și, trăgînd cu urechea la discuțiile lor, a aflat astfel secretele pe care le va dezvălui apoi lui Scarlat.

² Agenții lui Dimachi, vorbind oarecum voalat, destăinuie că șeful lor, împreună cu Toma, au primit sarcină de la Brâncoveanu să urmărească și să captureze pe cineva aflat în Istanbul („munții și girlele apelor”), desigur Dimitrie Cantemir; ei își exprimă însă opinia că o astfel de sarcină părea irealizabilă.

³ *Văpsitorii penelor: schimbătorii stepenelor (D.C.)* — adică ai rangurilor sociale și ai funcțiilor. Agenții lui Toma spun lucrurilor pe nume, afirmînd că Toma nu admite să se facă unealta acțiunii nedrepte dusă de Brâncoveanu contra lui Dimitrie. Dimpotrivă, Toma se va

Acestea, o fraților, de la lighioaia carea afară din toată patima noastră ieste am audzit și, precum pentru începături, așe pentru sfirșituri, vreo știre să aibă în ceva a pre-pune nu ieste. De care lucru, aievea ieste că probăziturile carile în obraz mi le arunca și laudele cu carile pre Inorog preste nuări ridica cu a Molii cuvinte foarte bine să potrivășc și decît lumina soarelui mai tare să adevăresc. Acestea, pre cît a mea proastă socoteală agiunge, cu un ceas mai înainte la o cale de nu să vor pune, mă tem că să nu cumva iasă, precum penele dzicea, și noi pre alții a vina îmblind, să nu ne cumva vînedze alții pe noi (că ce ieste după părete, ochiul muritoriu a videa, și ce să va naște mine sufletul în muritoriu a cunoaște nu poate). Pentru care lucru (tot cuvîntul ascultat, tot sfatul de întreat și tot prepusul cu chib-zuită socoteală ȋeroat și scuturat trebuie).¹

Dulăii de acestea cu informuite dovedele a Ilameleonu-lui tare adevărindu-să și cuvintelor lui virtos incredințindu-să, îndată pentru toate Corbului știre făcură² (că precum dulăii fricoși de frundza clătîtă latră, și coteii minciunoși de pe urma șoarecelui, ca după a iepurelui cehnesc, așe iușorul la minte de toate să teme și pentru adevăr minciuna pre lesne crede).

Întoarce împotriva domnului Țării Românești și va schimba rolurile agenților săi și ai lui Dimachi, toate aceste lucruri urmînd să se petreacă curînd. O astfel de conversație între cele două grupuri de agenți demonstrează că încă de la început se ajunsese la o colaborare între Toma și Dimachi.

¹ Scarlat reușește să convingă pe agenții munteni, aducînd ca probă mărturia lui Papazoulu, ale cărei fapte coincideau cu poziția adoptată în fața sa de către Toma Cantacuzino.

² Agenții munteni se hotărăsc, în sfîrșit, și dau de știre lui Brâncoveanu de toate cele aflate, convingîndu-l acum că într-adevăr Toma își trădează stăpînul. Astfel de denunțuri împotriva lui Toma au fost consemnate și de Radu Greceanu, cronicarul de casă al lui Brâncoveanu.

Ce Hamelionul meștersugul ritoricai în poetică mutînd,¹
o sentenție veche spre mai mare răul nou într-acesta chip
le procîti:

Ῥοὺ καλὸν ᾧ φιλεῖ πάντα λόγον ποτὶ τέκτονα ποίτῃν
Μηδέτι πάντ' ἄλλου χρέος ἰσχύμεν ἀλλὰ καὶ αὐτός
Τεχᾶσθαι οὐρίηγα, πέλει δέ τοι εὐμαρές ἔργον²

Adecă:

Nu iese bine, o priietine, pentru fieteco
pricină la meșter a merge.

Nici la toate altul să-ți trebuiască, ce și tu
Fă fluierul, căci îți iese pre lesne lucrul.³

Acei vechi a lucrurilor cunoscători nu în zădar învăță-
turi ca acestea supt slovele nemuririi au legat, ce pentru
ca dintru ale sale următorii domirindu-să, spre folosul și
procopsala sa cuvintele la faptă să aducă⁴. De care lucru
noi, macar că știre Corbului facem și învățătură de la dînsul

¹ Cantemir vorbește despre devierea retoricii în poetică, retorica fiind înțeleasă, în concepția cantemiriană, ca o modalitate de falsificare a adevărului. Filozoful nu ne spune în ce fel poetica poate juca un astfel de nedorit rol, dar am putea avansa opinia că ar fi eventual vorba de trimiterea la citate, cu rol aforistic („sentenție“), din opere poetice de autoritate recunoscută, ca în exemplul de mai jos. Un astfel de apel, de obicei din nevoi de ordin practic (soluții preluate din citate pentru situații analoge) înseamnă, din punct de vedere logic, folosirea nejudicioasă sau în scopuri necinstite a analogiei. Utilizarea unor asemenea citate din opere poetice, lucru frecvent și în timpul nostru, joacă, prin urmare, un rol bine definit în gîndirea literară și filozofică a lui Cantemir, fapt ce ne îndrituiește să considerăm că N. Iorga nu avea dreptate să-l acuze pe scriitor de erudiție ostentativă.

² Versurile citate sînt din Hesiod, *Munci și zile*.

³ Folosind acest aforism, Scarlat spune agenților că este mai util să dea dovadă de inițiativă în rezolvarea unor probleme curente, fără a mai apela la încuviințarea superiorilor.

⁴ Pasaj revelator pentru admirația pe care o avea Cantemir pentru valorile culturii antice, indiciu al formației sale umanist-renascentiste. Anticii trebuie să fie modele și învățămînte practice pentru oamenii epocii sale.

așteptăm, însă după svînta aceasta sentinție și de la noi vreo clătire a să face trebuie, pentru ca doaă lucruri a dobîndi să putem: Una căci nevoia lucrului ce ne stă asupra poate să nu aștepte învățătura de acolo, alta că ce din mintea noastră a isprăvi vom putea, aceia numai hirișă a noastră cînte să va chema. Iară amintrilea, noi totdeauna ucinici și alții meșteri vor rămînea, nici toată nedejdea curmînd în toate ceasurile, ca puii golași, cu gura căscată, hrana de la alții să așteptăm, ce bună inimă făcînd, bărbătește de isprăvirea lucrului să ne apucăm. Că precum am și mai dzis, că de va rămînea a visului tilcuire numai pînă aicea, alaltă tilcuire toată nelucrătoare va rămînea și doritul să-vîrșit odată cu bucurie tot vom videa. Pentru carile, bună nedejde mi-au rămas, de vreme ce Șoimul, în mine deplin credință avînd, precum iarăși la același loc cu Inorogul iese să să mai împreune mi-au arătat. Care vreme foarte în minte ținînd-o, altă dată somnul nu vise, ce trezviia lucruri deplin îmi va arăta, și așe, socotesc că de lațurile ce i-am întins tot nu va scăpa.¹

Deci dulăii carte în chip ca acesta scrisă cătră Corb trimasără:

„Monarhiii monarhiilor și domnului domnilor, stăpînului nostru milostiv, noi credincioasele slugi și plecații robi, ogarii, dulăii, coteii și Rîsul², cu multă plecăciune, la pravul

¹ Fragment revelator pentru felul în care Cantemir înțelege folosirea deviată a poeziei: Scarlat recurge la citat ca normă a unei activități josnice, cu scopul de a înșela, ceea ce înseamnă că scriitorul cerea în mod implicit ca utilizarea valorilor culturii antice să fie făcută într-un cadru etic, de strictă moralitate. Devierea de la normele etice ale acțiunii reprezenta implicit o falsificare a adevărului conținut într-o valoare culturală adoptată ca model sau călăuză de acțiune. Astfel, Scarlat îndeamnă pe agenți să nu mai aștepte răspunsul de la București, să acționeze peste capul lui Toma, înșelîndu-l și folosindu-l ca momeală, și să aibă inițiativă în activitatea lor, pentru a avea merite personale în executarea ordinului șefului suprem, Brâncoveanu, în ceea ce privește capturarea lui Dimitrie.

² Scrisoarea trimisă în țară de agenții lui Brâncoveanu este alcătuită ca venind din partea tuturor categoriilor de slujbași ai corpului

pragului puternicului nostru stăpîn, nevrednicile noastre obraze ştergînd, de la toate cereştile puteri, bună pază şi fericită viaţă rugînd, biruinţă a toată împotrivirea şi supunere a tot nepriietinul poftim. Cătră aceasta, în ştire facem că precum cerescul Vultur martur cuvintelor şi cunoscătoriu inimilor ne ieste, că nu de vreo zavistie porniţi, nici de vreo pizmă clătiţi, ce de adevărate timplate lucrurile părţilor acestora (adecă la Grumadzii-Boului, unde împotriva nepriietinului de obşte şi pentru vinătoarea vrăjmaşului Inorog trimişi sintem) însămnăm şi înştiinţăm. Va şti dară domnul nostru milostiv că în ceste dzile cu osteninţa a unor prietini credincioşi şi prin multe crunte ale noastre sudori, cît şi talpele prin aspre şi ascuţite stinci călcînd ni s-au beşicat şi prin dese şi ghimpoase hinciuri scociorînd, părul ni s-au jepuit şi pielea ni s-au despoiat, şi aşe, după multe priveghiri şi alergări, pre acel de cap nepriietin la mare strimptoare l-am coborît şi în mina Şoimului ca în nerupte şi nedelegate legături l-am lăsat, cu toţii bună nedejde avînd ca şi osteninţele noastre în deşert să nu iasă, şi acel cumplit nepriietin sfîrşit răutăţilor să-şi puie. Ce Şoimul (pre carile pentru mai mare credinţa şi mai bună nedejdea l-ai fost trimăs), după ce cu dînsul faţă la faţă au vinit, nu ştim, cu ochii, ca vulpea pe cocoş, l-au fărmaecat, au cu cuvintele, ca sirenele cu cintecele, l-au aţipit şi l-au amăgit? Atîta ştim că nu numai căci nu l-au prins, nu numai căci nepipăit l-au slobodzit, ce încă şi una cu dînsul într-un prieduşug şi într-o inimă legîndu-să, mare dragoste între dînşii să arată, atîta cît, nu numai căci despre goana lui ne opreşte,

de informaţii secrete aparţinînd domnului muntean: ourierii (ogarii), spionii (coteii), capuchehaiele (dulăii). Este de remarcă şi prezenţa lui Mihălache Ruset (Rîsul) care, împreună cu fratele său Scarlat, erau capuchehaielele lui Mihai Racoviţă la Poartă, ceea ce înseamnă că era o acţiune conjugată, conform convenţiei încheiate între Iaşi şi Bucureşti. Stilul şi formulele de politeţe sînt în spiritul corespondenţei oficiale din acea vreme.

ce încă și pre noi, ca viclesugului lui părtăși să ne facem, tare ne silește.¹

Așijderea Bitlanul (carile mai pre urmă pentru paza girlelor s-au trimis), în partea lor dîndu-să, toate tainele și toate sililele cătră Inorog ne descopere, cît un păr de pe noi de ne-ar năpîrli, preste știința nepriietinului să fie cu puțință nu iese.² Cătră acestea, foarte bine și din chipuri de credință vrednice, tare ne-am adevărit, adecă Șoimul penele schimbîndu-și, din pestrițe negre, iară a Bitlanulul din negre pestrițe să le facă. De care lucru, acestea nu în puțin a să lua trebuie (căci bucățeaoa aluatului la toată covata destul iese și din scînteia mică, mare pejar a să așîta poate). La carea proasta noastră minte alt leac a afla nu poate, fără numai Șoimul și Bitlanul, dintr-această slujbă scoîndu-să, la monarhie să ră cheme, ca pentru viclesugul carile au făcut dovedindu-să, cu ceia ce li să cade pedeapsă să li să plătească.³⁴

Cartea acestora decît cerneala mai cu negre pîri plină și într-acesta chip împodobită era.⁴ Iară Șoimul, precum mai sus s-au pomenit, dacă de la împreunarea Inorogului s-au despărțit, după cuvîntul carile îi dedese, și el carte ca aceasta alcătuid, cătră Corb au trimis⁵:

¹ În scrisoarea-denunț, Toma este acuzat că în timp ce agenții depuneau toate eforturile pentru prinderea lui Dimitrie, acesta a legat prietenie cu dușmanul, oprindu-i să-și facă datoria și vicleanind astfel pe domnul și stăpînul său.

² În același denunț, era vizat și Dimachî, capuchehaia domnului muntean, fiind acuzat că înștîința pe Dimitrie de tot ce se punea la cale împotriva sa.

³ În încheierea denunțului, agenții propun lui Brâncoveanu să recheme în țară atît pe Toma cît și pe Dimachi ca să dea socoteală de faptele lor și să-și ia pedeapsa. Brâncoveanu va da curs acestei propunerii, rechemînd în țară pe Toma, dar, cum o va dovedi desfășurarea ulterioară a evenimentelor, nu-l va pedepsi.

⁴ Denunțul conținea o mulțime de calomnii la adresa lui Toma Cantacuzino și Dimachi.

⁵ Fără să știe de denunțul trimis de agenții din subordine împotriva sa, Toma expediază, la rîndul său, o scrisoare către Brâncoveanu, în care îl informează despre stadiul îndeplinirii misiunii încredințate.

După titlul. „Bine știe domnul meu milostiv că după porunca carea mi s-au dat, la Grumadzii-Boului viind împreună cu toți dulăii, în tot chipul de nevointă, spre a Inorogului vinătoare am silit și am nevoit, atîta cît nici o piatră neclătită și nici un unghiu nescociorit și nici un meștersug neispitit n-am lăsat (ce ceea ce norocul nu sloboade, nevointa batgiucuresc) și nicidecum cu de-a sila la mîna să-l aducem n-am putut. Ce iarăși, după porunca carea am avut, cu mijlocul Hamelonului, cuvinte de pace și sămn de prieteșug i-am trimis, socotind (ca cea cu rău a isprăvi n-am putut, cu bine a isprăvi să ispitim). Carile, întii cuvintelor, apoi giurămînturilor mele încredințîndu-să, la un loc ne-am împreunat și tot feliul de voroavă cu dînsul am scuturat. Ce cite prin multă vreme am vorovit, toate a să scrie și multe sint și nu toate urechile a le suferi pot. Iară toată închietura cuvintelor ieste aceasta: Pacea și liniștea cu toată inima poștește, însă a să încredința prea cu anevoie a fi arată, de vreme ce de multe ori și prin multe chipuri aceasta s-au ispitit și totdeauna și în cuvinte și în fapte amăgit și violenit s-au aflat. Care lucru, eu, tare tăgăduindu-l, cu multe chipuri de voroave fără ființă, dreptatea a-i astupa mă siliam (că cei ce a păcii aședzători sint, pentru ca cele cu cuviință și spre împăcarea inimilor sint să aședze, și minciuni a grăi slobodzenie au, ca capetele rîdicînd și înălțînd, mijlocele a ținea să poată). Ce el, cu multe și mari argumenturi și nebiruite dovede și mai virtos cu scrisorile carile a mîna avea, dreptatea lui și amăgeala noastră arăta,¹ atîta cît ce să-i răspund n-am mai avut. De care lucru toate cuvintele lui cu socoteală și toate jalobele lui cu dreptate a fi mi s-au părut. Și într-aceasta, domnul meu milostiv

¹ În scrisoarea trimisă către Brâncoveanu, Toma îi relatează că la întîlnirea cu Dimitrie Cantemir a putut afla că acesta este în mod sincer înclinat spre o împăcare cu domnul Țării Românești, dar Brâncoveanu dăduse pînă aici dovadă de rea credință, pentru care el posedă dovezi scrise. Aluzia se referă probabil la convenția încheiată cu Lupu Bogdan hatmanul și încăleată de Brâncoveanu.

adeverit să fie că amestecătorii de răutăți și a păcii neprietini într-alt chip îl zugrăvia, iară eu la dînsul alt chip am cunoscut. Deci ce priința adevăratii mele slujbe mă îndeamnă și adevărul poștește, dzic că jiganiia aceasta nu de neprieteșug, ce de prieteșug vrednică ieste, căci într-îmbă mîna gata și neferit ieste. Pentru acestea, dară, cu îndrăzneala și voia vegheată carea la lumina negrimei tale neapărat am, mă rog: ca ce pofta și voia domnului meu milostiv ar fi, cum mai curînd chiar răspuns să aib, căci pînă în vremea a 1.500 de minute, sîroc răspunsului pîind, pînă la aceia vreme goana neprietinească în odihna prietinească precum va sta cuvînt i-am dat.¹

Corbul, dară, așe din doaa părți, doaa feliuri de scrisori luînd, cu doi ochi, doaa cărți citiia, și cu doaa urechi, doaa povești împotrivă audziia. Ce ochiul cel drept cî urechea dreaptă pe cartea dulăilor fu și minciunoasă cuvintele și clevelele lor ascultă. Iară ochiul stîng și urechea stîngă pe slovele curate și cuvintele adevărate întorcînd, toate dzisele îndărăpt și tot adevărul în minciună luă (căci minciuna după voie decît adevărul împotrivă la cei stăpînitori mai mare încăpere are). Deci dulăilor răspuns dede, precum pre Șoim și Bitlan de acolo ridicînd, ceia ce li să cade își vor lua plată, iară ei, în tot chipul silînd, lucrul în slab să nu lasă și ori în ce fel s-ar putea, numai la mîna neprietinului să vie, să nevoiască, pentru carea mare mulțemită și de aceia slujbă vrednice daruri vor lua. Iară din pricina lenivirii lor, lucrul într-alt chip de va fi, fără grea [greu] certare și fără a cînstei scădere să scape nu vor putea².

¹ Subliniind sinceritatea și calitățile lui Dimitrie Cantemir, Toma pledează pentru o reală împăcare cu acesta și cere aprobarea de a realiza o învoială de pace. El a acordat lui Dimitrie un armistițiu de 15 zile („1500 minute“), timp în care dorește un răspuns în această privință de la domnul său.

² Primind ambele scrisori și dînd curs urii sale împotriva lui Cantemir, Brâncoveanu acordă credit agenților, cărora le face cunoscut că va rechema în țară pe Toma și pe Dimachi. În consecință, le acordă în exclusivitate întreaga responsabilitate și libertate de acțiune în

Iară Șoimului într-acesta chip răspuns trimasă: „Cartea ta am luat și într-însa cuvintele inimii Inorogului am citit. Deci iată că-ți dzic: nu să poate, nu să face, nu să află, cătră mine altă dată a scrie te părăsește. Iară Inorogului cuvînt de pace supt giurămînt cît de tare dă, și numele cerescului Vultur la mijloc puind, pre neprietin a amăgi nu te sii (căci la noi doftori sint carii, daruri bune vâzdînd, boala păcatelor cît de grea a tămădui pot), (ă țeb xai 0eoi, muritorii a nemuritorilor voie a amăgi cum pot ispiti?). Ce ori în ce chip ar fi, încă o dată la locul prundișului a-l coborî silește, de unde altă dată ca de altă, să nu cumva mai scape, nici frica giurămîntului de la îndrăzneala izbîndii a te opri pricină să pui (că pre neprietin a-l birui numai voia noastră cearcă, iară tot feliul de meștersuguri și de vicleșuguri a face pravila locului nostru sloboade). Că în monarhiia noastră vestită și de la toți adevărită axiomă iese (cu mortul, decît cu viul, giudecată a avea, mai lesne, și de păcatul nevădzut, decît de neprietinul vădzut, a te curăți mai pre iușor iese¹). Că cînd jiganiia aceia dintre vii va lipsi, atunceia numai noi precum adevărat între vii ne odihnim ne vom putea numi. Deci cum mai curînd, după porunca noastră, sau isprăvind, sau neisprăvind lucrul, pre Bitlan împreună cu tine luînd, aicea să vii, căci alte lucruri și alte trebe într-alte părți a împărății noastre s-au tîmplat, la carile pentru ca cu mîna ta să să isprăvască, sintem să

ceea ce privește prinderea lui Dimitrie, promițîndu-le răsplata cuvenită pentru o astfel de importantă sarcină.

¹ Brâncoveanu răspunde lui Toma că nu acceptă învoiala făcută cu Dimitrie Cantemir. Ca atare trebuie să-l atragă pe acesta la o nouă întîlnire sub pretextul împăcării. În realitate, o nouă cursă de capturare. În această privință să nu-și facă probleme de conștiință, din cauza folosirii jurămintelor mincinoase, întrucît „pravila locului”, adică regula politicii lui Brâncoveanu, se conducea după principiul „scopul scuză mijloacele”, precum și după deviza, că este mai ușor să te judeci cu mortul și este mai bine să te cureți de dușmani decît de păcate.

te trimetem¹. Iară pentru aceia slujbă într-acea parte, iată că pre fratele fratelui, vărul vărului și nepotul nepotului, Uleul, trimetem, carile, îndată acolo ce va sosi, tu, fără altă zăbavă sculindu-te, să vii. Într-alt chip să nu faci. Aceasta-ți scriem.²

¹ Chiar dacă Toma nu ajunge să-și îndeplinească misiunea încredințată, domnul Țării Românești îi ordonă să ia cu el și pe Dimachi, și să se reîntoarcă neîntârziat în țară, unde va primi alte însărcinări. Într-adevăr, Brâncoveanu, după cum mărturisește cronicarul Radu Greceanu, îl face pe Toma mare postelnic, după întoarcerea lui în țară, cu toate zvonurile și informările primite despre nealoiabilitatea acestuia. Domnul Țării Românești nu putea, desigur, trece peste puternica și influenta familie a Cantacuzinilor, al cărei membru era și Toma.

² În locul lui Toma rechemat în țară, Brâncoveanu trimite ca șef al agenților și spionilor săi pe paharnicul Ștefan Cantacuzino (Uliul), fiul stolnicului. El este numit „fratele fratelui, vărul vărului și nepotul nepotului”, întrucât era frate cu Răducanu Cantacuzino (Coruini), celălalt fiu al stolnicului, era văr primar cu Constantin Brâncoveanu, acesta fiind, la rîndul său, văr primar cu toți Cantacuzinii, din generația tinăra și, nepotul mătușii Stanca, mama lui Brâncoveanu, și al lui Matei Cantacuzino, tatăl lui Toma.

PARTEA A OPTA

Amînduror părţilor răspunsurile într-acesta chip viind, dulăii cătră Hamelon a Corbului socoteală îndată descope-
riră şi pentru venirea Inorogului la împreunare foarte amin-
tea să-i fie cu multe giuruinţe îl rugară. (Ce pietrii rătunde
din virvul dealului puţină urnire îi trebuie), căci el altă
treabă nu avea, fără numai ce dzua împreunării lor păziia.¹
Iară Şoimul, vădzind că după făgăduinţa carea cătră Ino-
rog făcuse răspunsul nu-i vinisă, nici inima Corbului spre
pofa adevărului să plecase, ce supt numele credinţii încă
mai mari şi mai fără lege viclesuguri să facă îi porunceşte,
socoti (că mai bine ieste într-o dzi de o mie de cri a muri
decît ochiul cel ce toate într-ascuns vede o dată a amăgi),
şi tot adevărul cătră Inorog descoperind, adevăratul prie-
teşug să-i dobîndească aleasă, pentru ca din viitoarea-i pri-
mejdie norocul a-l feri de nu va învoi, încailea pre dînsul
de acea imăciune curat şi neimat să-l cunoască². Deci Şoi-

¹ Agenţii lui Brâncoveanu la Poartă comunică şi lui Scarlat răs-
punsul primit de la Brâncoveanu, privind planul acestuia de conti-
nuare a urmăririi, rugîndu-l să fie mai cu băgare de seamă la cea de
a doua întîlnire. Această colaborare a agenţilor munteni cu Scarlat
se făcea conform convenţiei de într-ajutorare amintită între Iaşi şi
Bucureşti.

² Toma se conturează drept un personaj de factură cavalească:
primind de la Brâncoveanu ordinul de a folosi cea de a doua întîlnire
pentru a-l captura pe Dimitrie, el hotărăşte să nu dea curs acestei
dispoziţii care ar fi însemnat transformarea sa într-o mizerabilă unealtă
a vicleniei şi necinstei domnului, ci dimpotrivă, preferînd cîştigarea
şi respectarea unei prietenii adevărate, se gîndeşte să-şi prevină prie-

mul de vicleană cartea carea dulăii cătră Corb scrisese nicicum de știre avind, și pentru vicleșugul Hameleonului nicicum prepuind, Hameleonului știre trimasă ca cum mai curind să vie, căci are cuvînt să-i grăiască și poruncă să-i poruncească.¹

Hameleon, pururea grijea vremii răspunsului și a împreunării lor purtînd, fără altă zăbavă, sārind, la Șoim să dusă. Cătră carile Șoimul: „Du-te, dzice, o, priietine, și Inorogului știre dă precum răspunsul ce așteptam mi-au vinit, deci, oricînd va putea, iarăși la locul dîntii împreunare să avem il poftesc, căci singur, de ar fi cu putință, unde să află aș merge, dară multe pricini înainte să pun, carile despre acea cale mă împiedecă. Întii că, mārğînd eu acolo, alaltii tovarăși poate într-alte prepusuri să între; a doa, că macar că pentru prepusuri vinturoase ca acestea atita aminte nu mi-ar fi, ce în trecutele dzile, după vinarea unii Potîrnichi², mai virtos decît s-ar fi cădzut slobodzindu-mă, citeva pene din aripa dreaptă mi-am betejit, deci, pentru ca să să îndreptedze, citeva dzile în odihnă să mă aflu doftorii mi-au poruncit; și așe, la înălțimea munților a mă sui peste putință în ieste.“

Hameleonul, poruncă lui plăcută și dorită ca aceasta audzînd, mare bucurie luă și de tilcuirea visului său cea dîntii iarăși tare a nedejdui apucă. Ca acestea dară în gînd

tenul de soarta ce i se pregătea. Pînă la sosirea înlocuitorului său, Toma continua să fie menținut în Istanbul pentru îndeplinirea și continuarea misiunii încredințate. După cum menționează izvoarele vremii, scrisoarea de rechemare este din 15 ianuarie 1704, iar plecarea lui Toma va avea loc la 10 martie în același an, între aceste date avînd loc cea de a doua întîlnire dintre Toma și Dimitrie.

¹ Toma nu aflase de denunțul împotriva sa făcut de agenții munteni, în colaborare cu Scarlat, așa înoît el vestește pe Scarlat de cea de a doua întîlnire cu Dimitrie, care urma să aibă loc în curînd.

² *Potîrnichea: fata Stamii (D.C.)* — adică a unui oarecare Stamas, un obscur grec din Istanbul. Motivînd un accident cu prilejul unei aventuri amoroase cu fata unui oarecare Stamas, situație ce-l obliga să rămînă în casă, lasă lui Scarlat toată libertatea de a aranja întîlnirea dintre el și Dimitrie Cantemir.

clocotăia, iar din cuvînt cătră Șoim dzisă (cu îndrăzneală grăind) și pentru cuviința dreptății pomenind): „O, domnul meu, înțelepții cuvintele îndesite a suferi obiceiuiți sint, cu care sentințe și eu sprijenindu-mă, pentru adevăratul meu prietin o obrăznicie cădzută și o asupreală întregilor la minte plăcută, cătră tine de voi arăta, iertăciune să aib mă rog. Mă rog, dară, domnul meu milostiv, să nu cumva ostenințele mele în zădar să iasă, adecă împreunarea aceasta să nu cumva spre soaderea cinstii Inorogului să fie, că precum bine ai cunoscut, dreptului acestuia grele năcazuri și nespūsă strîmbătăți i s-au făcut și încă altele mai mari a i să face (pre cit pociu cunoaște) urtorii dreptății cu multe chipuri mă tem că nevoiesc, că precum și mai denainte am dzis (cine adevărat iubește, gînduri de negîndit gîndește și prepusuri de neprepus prepușe). De care lucru, iarăși mă rog, obrăznicia mea în vină să nu să fie, și eu iată că după porunca ta știre îi voi da, iar el, după cuvîntul carile au dat, soarele îndrăpt poate să să întoarcă, iară el din socoteală și să să mute precum peste puțință ieste adevărit sint. Deci el acmu viind, să nu cumva alte meștersuguri de vicleșuguri să fie, și apoi toată ocara asupra mea va rămînea și toată lumea numele vindzătorului și porecla de răufăcătorului mie îmi va pune. Ce nu atîta pentru strîmbă poreclitura mea, cit pentru fără cale doseditura lui m-aș pedepsi¹ (o, jiganiia fățarnică, o, vas spurcat și lingură scîrnăvă; cum răutatea în inimă amestecînd, cu gura cele ce știa că-i vor vini, pentru ca asupra altora să cadză, cale le gătează).

Șoimul, de spurcat vicleșugul lui așeși nicicum prepuind, de acestea ce-și prepușe nicicum grijă să nu poarte tare îl adevări, și precum (mai bine fără purtarea duhului, decît cu purtarea ocărli a fi socotește) îi dzicea.

¹ Asumîndu-și sarcina de a anunța pe Dimitrie pentru întîlnire, perfidul Scarlat, care știa bine ce soartă îi pregătea, pentru a se arăta neamestecat în această urită mașinație, previne pe Toma că s-ar putea ca agenții lui să fi pregătit o cursă Inorogului.

Hameleonul acmu, deplin cunoscînd precum gîndul Șoimului nicicum spre răul Inorogului nu să pleacă, ce cîntea cuvîntului decît viața mai scumpă ține, de acolo ieșind, întîi la dulăi să dusă, și toate cîte Șoimul îi poruncisă și pentru vinirea Inorogului la împreunare, precum pesta puține dzile ieste să fie, le spusă. Apoi la crocodil alergă, cătră carile cu mare îndrăzneală: „Bucură-te, domnul și stăpînul meu milostiv“, dzisă.¹ Crocodilul: „Ce poate fi aceasta a ta lascavă și voioasă arătare? Oare ție vreun bine, au altuia vreun rău undeva ai sințit?“ (Că zavistnicii pentru răul altora decît de binele său mai mult să bucură.) Hameleonul dzisă: „Amîndoaă părțile întrebării, o, domnul meu, adevărate și precum sint le-ai cunoscut. Și cum să nu mă bucur, de vreme ce prada ți-am apropiat, vinatul la strîmtori ți-am încuiat, masă întinsă ți-am deschis și bucate sățioase ți-am gătat și, în scurt să dzic, toate după poftă și după voie s-au tîmplat. Că, iată, în ceastă sară Inorogul la prundiș să coboară, la ușile a toate poticile dulăii stau gata să puie zăvoară, toate intrările și ieșirile lui viteji vînătorii și neosteniți gonitorii tare le străjuiesc și virtos le păzesc (căci așe cu dulăii să vorovisă). Deci altă cale de scăpare și potică de fugă nu-i rămîne, fără numai doară în apă să să arunce, unde domnul meu cîteva ceasuri a străjui de nu să va leni, fără greș de biv pradă domnul meu va dobîndi, eu asupra nepriietinului voi izbîndi și prețul îndzăcit și insutit îmi voi plăti. La strajea nopții dintîi pogorîrea la prundiș îi va fi, paza dulăilor despre alte părți nu va lipsi și, așe precum socotesc, bucată gata în gura domnului meu va vini.²“ Crocodilul, acestea audzind, să veseli, însă cătră Hameleon într-acesta chip întrebarea vrăjbii pusă: „Eu, pre cît din sune-

¹ Plecînd să invite, ca din partea lui Toma, pe Dimitrie la întîlnire, Scarlat anunță mai întîi pe agenții munteni, după care vestește și pe comandantul bostangiilor (crocodilul).

² Scarlat propune din nou planul adoptat cu ocazia primei întîlniri, adică agenții munteni să-i pîndească întoarcerea lui Dimitrie la porțile Istanbulului, iar bostangii să patruleze pe Bosfor și pe Cornul de aur pentru a-i putea tăia retragerea dacă se întorcea cu barca pe apă.

tele cuvintelor lumii am putut înțelege, tu și cu Inorogu mare dragoste aveai și odinăoară într-un loc nedespărțiți lăcuiați, atîta cît sufletul tău de a lui lipit să fie fost să părea. Dară acmu această vrăjmașă neprietinie și de moarte asu-pră-i viclenic din ce pricină să să fie tîmplat? Cu dreptu voi u să-mi spuî.“¹

Hameleonul, de nenedejduită întrebare ca aceasta, deo-dată tare să ului (că minciunoșii în voroavele tocmită să dez-vălesc, iară la întrebările fără veste ca bezmeticii să uluiesc). Iară mai pre urmă, precum să dzice cuvîntul (minciunosul tatăl minciunii și minciuna fata minciunosului iese), îndată minciuna zămisli și spurcata basnă născu, dzicînd: „Această întrebare pînă acmu nici din priietini, nici din nepriietini cineva m-au mai întreat, în care lucru ascunse și de nedescoperit taine să cuprind, nici cătră alt chip o dată cu moartea le-aș descoperi. Ce de vreme ce domnul meu acesta lucru a mă întreba și dreptatea carea asupra lui ași avea a afla învoiește, pre cît mai pre scurt voi putea (de vreme ce la Inorog a mă duce vremea mă grăbește) a te înștiința mă voi nevoi. Va ști dară domnul meu milostiv că părintele meu era Apariu, carile în toate dzilele apă de la fîntinele de singe a aduce obiciuit era.“² După ce și eu mai la vîrstă

¹ Șeful bostangiilor este intrigat de ura inversunată pe care o purta Scarlat lui Dimitrie, știind că înainte vreme erau prieteni nedespărțiți. Expresia „odinăoară într-un loc nedespărțiți lăcuiați“ pare a se referi la vremea cînd Scarlat era capuchehaia lui Constantin Cantemir la Poartă, iar Dimitrie se afla la studii în Istanbul.

² Începe confesiunea lui Scarlat cu expunerea motivelor urii ce i-o purta lui Dimitrie. Prima parte se referă alegoric la profilul moral al lui Constantin Cuparul (Apariul), și, implicit, al descendenților săi; cea de a doua este o povestire, de asemenea, alegorică, despre îndrăgostirea și căsătoria lui Scarlat cu ființa iubită, totul petrecîndu-se într-un splendid climat de magie. Termenul „fîntinele de singe“ nu se explică la cheie, dar este sigur că scriitorul a plecat de la funcția de cupar a bătrînului Ruset, ceea ce ne-ar îndreptăți să-l traducem prin veniturile provenite din producția de vinuri. Dar prezența și a altor termeni simbolici, de factură morală, ne obligă să-l integrăm sensului moral, ceea ce vom face mai departe.

am sosit și cofa în mână a ridica, apa din fîntînă a scoate și coromîsla pre umere a purta a putea am început, cu tată-mieu împreună adese fîntînele cele de singe la rădăcinele Munților Vrajbii izvoritoare cercetam. Munții aceștea, departe, în țara ce să cheamă Pizma, să află, despre partea răsăritului, pre marginea oceanelui în sus, spre crivăț, și în gios, spre amiadzădzi, în lung și în lat atîta de mult să trag, cît cei ce nepărăsit drumul carile pre la rădăcinele lor mîerge au ținut dzic precum pînă la oceanul apusului ocolesc și ca un zid în giur împregiur toată rătundzala pămîntului îngrădesc.¹ Așe, noi dară pentru trasul apii adese la acei munți mîrgînd și din care izvor apa mai cruntă și fierbinte ar fi ispitind (căci apa aceia cu fierbinteala, iară nu cu răceala setea stîmpără), odată în vîrvul unui munte prea înalt ne-am urcat, în vîrvul a căruia un puț prea adînc și mai să dzic fără fund am aflat. Din gura puțului ciutura cu hîrzobul slobodzînd, după ce cît era funia de lungă au mîars, după ce învăltitorile capetelor și înceingătorile mijlocelor la capete am adaos, cu mare nevoie de fundul puțului agiungînd, precum de o umedzală ciutura să fim împlut am simțit. Iară după ce vasul afară scoasem, vădzum că nu umedzală roșie, ce albă era, din carea, gustînd, precum adevărat lapte ieste am cunoscut. Și îndată, precum muntele cela ce lapte izvorește să fie ne-am adus aminte. Îndată ce laptele gustaiu, din fundul puțului un tînguios glăs: „Vai,

¹ Termeni simbolici privind profilul moral al lui Constantin Rușet cuparul și tot astfel al fiului său Scarlat: fîntînile, adică izvoarele de singe izvorăsc din Munții Vrajbii, adică certurilor și conflictelor între oameni. La rîndul lor, acești munți se află în țara Pizmei, adică a invidiei, cel mai mare defect al relațiilor interumane și al vieții politice din vremea lui Cantemir și, de asemenea, nota caracteristică a Cupă-reștilor. Munții Vrajbii sînt atît de întinși, încît țin de la un ocean la altul, înconjurînd întreg pămîntul. *Oceanul apusului este moartea*, iar *rătundzala pămîntului* semnifică *inima omului (D.C.)*. Cu elementele pe care le avem, putem formula astfel profilul moral al Rușetștilor: inima lor era stăpînită de invidie pînă la moarte, preocuparea lor de viață fiind provocarea de conflicte și suferință.

țișoarele mele, vai, lăptișorul meu, cine dintre muritorii te-au tras? Cine din cei nemuritori vreodată te-au băut? Cine iese îndrăznețul și obraznicul acesta carile pieptului Biruinții a apipăi și țișoarele fiicai mele de gurguie a suptu nu s-au temut?" Tată-mieu, glasul acel așe de tângios, așe de mîngios audzînd, îndată descîntecul necromandîi asupra laptelui a descînta încep (căci precum duhul Biruinții să fie într-acesta chip strigat pricepusă¹). Laptele, după descîntec, îndată a să închege și mădulele unul de altul a să lega începură. După aceia vinele preste oase întindzîndu-să, toate părțile trupului a să clăti și suptîrea peste dinsele pelicioară a să lipi vădzum.² Și așe, îndată o ficioară ghizdavă și frumoasă denainte-ne în picioare stătea, care cu ochii sigeta, cu sprîncenele arcu încorda, cu fața singur vîrșea, cu buzzele inima spintica, cu mijlocul viața curmînd cu statul morții ridica, cu cuvîntul dzilele în cumpănă măsură, cu răspunsul sufletul de la mormînt înturna, iar cu singur numele Biruinții toată frumsețea biruia și covîrșia. Pre această într-acesta chip, o, domnul meu, vădzînd-o îndată în inimă rană nesuferită și boală netămăduită simțînd și cătră părintele meu: «O, tată, căci lucru primejdios e această a videa m-ai născut» (că decît rana dragostelor și decît boala iubostelor mai primejdioasă nici țîrulicii au

¹ *Muntele ce izvorăște lapte: Galata Tarigradului*, cartierul italian al Istanbulului; *gustarea laptelui: logodna spre nuntă; Biruința: Victoria (D.C.)* — numele fetei născute în acest cartier. Alegoria se referă la îndrăgostirea și logodirea lui Scarlat Ruset cu Victoria, o tînră foarte frumoasă dar stearpă, zice Cantemir mai departe, născută în Galata, un cartier în Istanbul.

² Tatăl lui Scarlat joacă aici oficiul de vrăjitor, rol în acord cu amănuntele date despre el cu alt prilej. „Descîntecul necromandîi” — invocația spiritistă; procedeul este magic, însă imaginea încarnării Victoriei este alcătuită după modelul uneia din viziunile lui Iezechiel.

³ Avem aici o altă descriere a frumuseții feminine, această descriere a Victoriei fiind diferită de cea a Helgăi, amănunt ce denotă marile resurse ale talentului de scriitor al lui Dimitrie Cantemir.

vădzut, nici doftorii au audzit) «și decît meștersugul pre morți a învia, mai bine meștersugul pre mine a mă omori sau a nu mă naște să fi învățat» (că în statul acesta a vieții de dragoste pătimitoare, moartea decît viața mai poftită ieste).¹ Tatăl meu, în nerupt lanțuhul dragostelor legat și așe de tare înfășurat vădzindu-mă, dzisă: «Bodzul dragostei², o, fiule, fiul Afroditei ieste, pre carile nu după micșorimea virstei (căci pururea copil ieste), ce după tare arcu ce trage și ascuțită sigeata ce în ficați înfige, cei ce-l măsură, îl cunosc.³ Ce cît spre această a ta de curînd scornită patimă lucrul ar pofti, fii cu bună inimă, că cela ce cu cuvîntul și cu meștersugul farmăcului necromandii din lapte ficioară⁴ a face au putut, din ficioară spre pofta nevestirii inima a-i pleca cu multul mai pre lesne va putea. Numai atîta căci de împotrivaic norocul tău (carile muritorilor niciodată deplin nu vine) foarte rău îmi pare, de vreme ce ficioara aceasta, din lapte născută fiind, din fire starpă a fi firea au lăsat-o, nici pîntecele ei spre zămislirea simenții locuri ș-au gătat.⁵ Unul i-ar fi leacul (pre cît adînc meștersugul meu a afla poate), ce și acela pre cît cu anevoie îi ieste aflarea, cu atîta mai cu nevoie ieste, aflîndu-l, cu dînsul după voie cineva a să sluji.»

Eu cătră tată-mieu dzis: „Pentru stîrpie și pentru a zămislirii leac a cerca, lucru mai pre urmă trebuitoriu ieste, ce acmu deodată leacul nesuferelii mele fără zăbavă aflînd,

¹ Suferințele sufletești ale îndrăgostitului Scarlat sînt de comparat cu cele ale fiilor de boieri care trăiau după frumusețea Helgei.

² Amor, zeul dragostei, fiul Afroditei, zeița iubirii.

³ Explicația pe care o dă bătrînul conține elemente ale religiei greco-romane, cultul pentru antichitate fiind specific spiritului renașcentist.

⁴ Din lapte ficioară: *fată gălăteancă* (D.C.) — este vorba de aceeași Victoria.

⁵ Este doar o insinuare răutăcioasă a lui Cantemir, așa cum procedase și cu Helge. În realitate, Victoria nu era stearpă, în urma căsătoriei cu Scarlat a dat naștere unui fiu, Iordache.

alalte leacuri de vor trebui, mai cu vreme vom putea cerca (că înțelepții întâi nevoia, apoi treaba caută). Și, ce mai mult, o, domnul meu, cu voroava să ocolesc? Tatăl meu îndată descintecul dragostelor¹ în capul ficioarii descintă și trii peri din cosiță-i zmulgându-i, unul la grumadzi, altu la brațe, iară al triilea la mijloc îmi învălătuci, cu carii precum sufletul ficioarii de tot trupul meu să fie legat și inima ei în sufletul meu să fie intrat îi păru. Și așe, ea ochii de la pământ ridicându-și, ca lumina soarelui în stele oglinde frimșetelor ei mă făcu și în mine pre sinea și în grozăviile mea frimșete ei a videa i să părea (că ochii dragostelor nu ce ieste, ce precum îi plac văd).² În scurt; pe Biruință dragostele o biruiră, și Diana Afroditis a să face priimi.³ Iară a doa dzi părintele meu, din somn deșteptându-mă, dzisă: „Eu în dzile bătrîn și la ani învechit sint, o, fiiule, ce cu vintele mele pomenește. Între a lumii jigăanii Inorogul să află carile în virvul cornului mare virtute poartă și împotriva a toată pătimirea putere are. Deci, vreodinăoară cu dînsul a te împreuna de ți să va tîmpla, pre cit vîi putea în prieteșugul lui virtos a te lega silește, că el numai pîntecele Biruinței spre roada simențiii neamului tău a deschide

¹ Urmează ritualul magic pentru provocarea sentimentului de dragoste al Victoriei către Scarlat.

² Urîtenia Hamleonului este transfigurată sub puterea sentimentului de dragoste de care era cuprinsă Victoria. Scriitorul îmbină aici efectul produs în mod real de dragoste cu credința populară după care dragostea, provocată prin magie, poate transforma uritul în frumos. Putem afirma, așadar, despre Cantemir scriitorul că știe să folosească nu numai valorile culturii sale livrești și în special valorile culturii antice greco-romane, ci și bogatele resurse ale credințelor și creației populare românești, alături de influența, de asemenea, copleșitoare, a culturii turco-arabe, cu splendoarea climatului său exotic și basmic.

³ Sub influența magiei, Victoria se transformă pînă la urmă din Diana (fecioară) în Afrodita (femeie), adică devine soția lui Scarlat.

poate.»¹ Aședară, părintele meu, Apariul, învățătură dându-mi, dintre vii au ieșit. Iară eu în multă vreme cu Biruința la un loc și într-un pat viețuind, nicicum numelui următoriu și neamului adăogătoriu de la dinsa să iau nu m-am învrednicit.

Deci târziu mai pre urmă, de învățătura părintelui meu, carea pentru Inorog îmi dedese, aminte aducându-mi, toate pustiile Araviii a cerca și toate părțile lumii a cutriera nu m-am părăsit, pînă locul și lăcașul Inorogului am aflat. Aflîndu-l, de dînsul cu mare cinste m-am lipit, tovarăș în toate căile nedespărțit și slugă în toate slujbele neostenit m-am făcutu-i,² nici în viața mea altă plată sau simbrie i-am poftit, fără numai o dată macar virvul cornului lui de moale pîntecele Biruinței mele să lipască am nedejdut. Și pentru ca pologul stidirii să să ridice și supt singurătate acoperemîntul necunoștinții să să arunce, de multe ori și mai în toate dzilele, la culcatul și la sculatul lui, eu trebe în cîmp îmi scorneam, iară Biruinței lîngă dînsul să să afle îi porunceam. Ce împietrită inima lui nicicum spre stîrpirea pîntecelui ei a să milostivi nu s-au muiat, ce în zavistiia neamului și seminții mele neclătit au stătut. Eu, într-această asprime și neînduplecare vădzîndu-l, aievea simbriia slujbei și pofta inimii, carea îmi era, cerîndu-i, cu mare urgie și mînie, simbrie ca aceasta a-mi da au tăgăduit, și precum el Dianii, și nu Afroditi, să fie închinat apofasisticos mi-au răspuns.³

¹ Invitația, pe care o face bătrînul Ruset de a folosi virtuțile Inorogului se întemeiază pe credința potrivit căreia cornul acestuia ar avea puterea de a vindeca orice boală și neputință și mai ales de a salva pe cei otrăviți. Cea de a doua parte a sfatului este în realitate o dispoziție cu limbă de moarte ca Scarlat să rămînă credincios familiei Cantemir, scriitorul sugerînd că acesta a încălcat pînă și un asemenea lucru.

² Aluzie la serviciile de bună credință aduse de Scarlat lui Dimitrie, perioadă ce s-ar putea localiza între 1693—1703.

³ Scriitorul afirmă că Scarlat și-ar fi oferit soția pentru a avea un urmaș prin Dimitrie, dar că prințul ar fi refuzat această penibilă ofertă. Acest refuz ar fi fost deci motivul pentru care Scarlat i-ar purta

Acum dară, o, domnul meu, ce mai mare dreptate și ce mai dreaptă pricină spre izbînda lui a mi să da? Și ce mai uscată iască spre ațîțarea răsplătirii decît opreala simbrîii și tăgada dreptei poște a să afla poate? Și aceasta ieste pricina vrăjbiei cu carea pînă la moartea mea a nu-l întîri nu voi părăsi și precum bună nedejde am, astăzi izbînda mea și plata lui, precum Ț-am spus, îndzăcit și însutit să va plini.“

Aședară, Hamelionul sfîrșit spurcatei și năpăstuitoarei basne puind și toate viclesugurile pre cît mai pre ascuns putu alcătuind, în munte la Inorog să sui, cătră carile, cu multă plecăciune plină de mare înșelăciune închinîndu-să, dzisă: „Leul și Vulturul ceresc în veci lăudat și toate pasirile și dobitoacele cerești preste veci slăvite să fie, carii fața domnului meu cea de lumină slobodzitoare și sănătatea lui cea ce-i lumii trebuitoare în statul său a videa m-au învrednicit. Cătră acestea, dumnealui Șoimul cu plecăciune sănătate trimițînd, roagă și poștește ca, după făgăda carea ați dat în această sară, de iznoavă, dorita-ți împreunare a avea să poată, căci toate după voie a-ți vesti și toate de fericire a-ți povesti are.“

Inorogul, amînduror închinăciunilor celea ce li să cuvinia de primire răspunsuri dînd, dzisă: „De împreunarea Șoimului cu dragoste bucuros sint (că cu priietinul adevărat

acum atîta ură. Desigur, asemenea afirmații nu pot fi adevărate, rostul lor fiind insulta la adresa lui Scarlat, Dimitrie avînd dealtfel obiceiul de a face, uneori, în *Istoria ieroglică*, afirmații umilitoare despre unele personaje pe care nu le agreea. În privința acuzațiilor aduse de Scarlat, mai știm dinainte că vina lui Dimitrie ar fi constat în facilitarea aruncării Hamelionului în închisoarea hostangilor, acuzație contrazisă de scriitor în altă parte, unde afirmă că a plătit el lui Scarlat datoriile pentru care era amenințat cu închisoarea. O astfel de motivare contradictorie a urii trebuie înțeleasă astfel: frații Ruset, conducîndu-se după interesele lor meschine, obișnuiau cu ușurință să încalce spiritul de loialitate față de cei a căror situație politică se vedea la un moment dat instabilă și pentru aceasta recurgeau la diverse motivări ale noii lor atitudini.

și de credință vrednic, cine va împreunare și voroavă trebuitoare a avea, între cele de frunte fericiri să numără), însă în această sară, după poftă-i a face, o pricină (și aceasta dreaptă precum mi s-a pare) mă oprește, de vreme ce noi sorocul neprieteșugului și dzua prieteșugului pînă în 1500 de minute pusesem, și acmu, peste soroc răspunsul trecînd, urmadză ca și legătura datelor cuvinte să să fie rupt. De care lucru, înnoirea giurămîntului și întărirea cuvintelor trebuitoare și întrîmbe părțile folositoare a fi socotesc, cu carea odihnindu-ne, afară din tot prepusul iarăși la locul știut să ne împreunăm. Că măcar că despre omenia și întregimea Șoimul lucru împotriva nu-mi prepuu, nici la giurămînturile o dată date, cu vremea urgia cerească a să răsufila socotesc (că tot cel ce la tot cuvîntul necredzătoriu și la tot giurămîntul prepuitoriu să arată, acela de călcarea a tot giurămîntul pururea gata ieste), ce de la buni prietini la ureche mi-au venit precum crocodilul la țărmurile apei să fie pădzind, de la carile poate ceva prin neștiință înalgiolul să mi să facă.¹⁴

Hameleonul, pentru numele crocodilului din gura Inorogului audzind, vicleșugul ascunsului inimii tare îl tulbură (că pre cît știința bună, în tulburare, mîngiere, pre atîta știința rea, în linește, tulburare aduce). Și cu grele giurămînturi și strașnice blăstămuri a să giura și a să blăstăma încep, precum acestea nighina neprietinului între sămînța grului și mugurul pădureț în hultuoana domesnică, hultuită să fie:² „Însă iarășile, o, domnul meu, de vreme ce ea acestea

¹ Fiind înștiințat că bostangiii îl urmăreau pentru a fi capturat, Dimitrie refuză să vină la cea de a doua întîlnire, pe motiv că trecuseră cele cincisprezece zile de armistițiu, situație ce obliga pe Toma să reînnoiască jurămîntul pentru garantarea securității personale a Inorogului.

² Nighina între grâu înseamnă minciunile pentru odoară, iar mugurul pădureț în hultuoana domesnică hultuită să fie — cuvîntul rău în inima bună (D.C.) — astfel caracterizează scriitorul blestemurile și jurămintele false de loialitate ale lui Scarlat.

la ureche-ți s-au sfîrșit (ἐχε προσοχήν), aibi grijă (că vicleșugul înțeleptului cu multul mai cumplit ieste decît a ne bunului). (O, pîiele diavolului supt pîrul dracului! Cu ce fe de împletecături următoare ocara-și supt numele altuia mă denainte a o viri silește.)¹ Că domnul bine știe (că firea deci deprinderea mai veche ieste și totdeauna clevețele rele stric obiceiile bune), de unde poți prepune că dintr-aceste sunate să fie vreunele și adevărate. Iară cît despre partea mea ieste pre chipul nezugrăvit² mă giur, că despre partea Șoimului nici în voroavă-i mesterșug și-n faptă-i vicleșug macar ceva n-am priceput (caută aicea giurămîntul vicleanului supt numele dreptului acoperit). Însă eu spre toată porunca de binelui mieu făcătoriu macar cum nu mă voi lenevi, ce iată în pripă înapoi mă voi întoarce și de acestea prepusuri foarte tare a te adeveri și a te odihni voi sili.³

Aședară, Hameleonul întorcîndu-să, în cale gîndurile cele fără cale procitiia și de pomenirea străjii crocodilului nu puțină întristare simțîia, ce ca valurile țărmerii una după alta chitelele inima îi izbiia, socotind precum silța i s-au vădit și lațul i s-au descoperit. Apoi iarăși singur și e parigorie și mîngiere făcîndu-și, în sine dzicea: „Pentru

¹ Neputîndu-și stăpîni stările sufletesti de ură și revoltă, scriitorul obișnuiește uneori să intervină din afara operei, cu aprecieri dure și chiar invective la adresa personajelor neagreate sau la adresa conduitei lor reprobabile. Scriitorul se dovedește o natură pătimașă, el constituind astfel un caz literar prin care putem înțelege cum lipsa distanței în timp față de evenimentele trăite nu lasă loc decantării sentimentelor, ci facilitează manifestarea brutală a unei subiectivități exagerate.

² *Chipul nezugrăvit: sfînta năframă (D.C.)* — aluzie la năframa Mariei din Magdala, pe care s-a imprimat, potrivit tradiției evanghelice, chipul lui Isus Hristos în drumul său spre Golgota.

³ Văzîndu-se nevoit să ducă un răspuns negativ lui Toma, Scarlat, de teamă să nu piardă prilejul oferit de cea de a doua întîlnire, își ia obligația față de Dimitrie de a face toate demersurile pentru ca lucrurile să se soldeze cu bine, iar, pentru a înlătura suspiciunea lui Cantemir, laudă spiritul de corectitudine al șefului agenților munteni.

crocodil Șoimul cevași macară nu știe, carile, de ar fi știut adevărat, știre i-ar fi dat. Dulăii și Rîsul să-i spuie, de ar fi și vrut, n-ar fi putut, căci nici vremea i-au lăsat, nice strîmtorile drumurilor acestora cale le-au dat. Eu singur, nu lui, nu altuia să-i spui, ce așeși de ași ști că piielea de pre mine știe cele ce dzac în mine, singur mie samă făcîndu-mi, de care brad în ceastă pădure¹ ieste mai înalt, de acela m-ași spînzura. Că altă nu ieste, fără numai Inorogul nici o parte a primejdii în prepusul gîndului neadusă nelăsînd (căci înțeleptul mai mult de cele împotrivă decît de cele după voie chitește), de lucrul ce-și prepune, precum adevărat să fie înțeles dzice, și ce nu știe arată că știe, pentru ca adevărul științii să agonisască.“ Ce, după lineștea mîngîierii aceștia, iarăși furtuna întristării i să scornîia, dzicînd: „Bine că macar că de crocodil adevărată știință nu are, dară iată că de dinsul prepus are, de ce are prepus are și grijă, de ce are grijă are și pază, și cu paza bună din primejdiia rea poate să scape. De care lucru, acmu toată puterea meștersugurilor să-mi cheltuiesc trebuie, pentru ca din prepusul ce au intrat să-l scoț și după pofta voii mele la locul prundișului să-l cobor, în carile toată nedejdea tilcuirii visului meu să sprijănește.”²

¹ *Brad în pădure: casă în cetate (D.C.)* — întrebîndu-se, în monologul său, cine ar fi putut să prevină pe Cantemir de primejdie, Scarlat ajunge la constatarea că nimeni nu putea face acest lucru dintre cunoștințele sale implicate în acțiunea de urmărire (Toma Cantacuzino, agenții și spionii, Mihalache Ruset). Nici chiar el însuși nu putea face acest lucru, iar dacă ar fi făcut-o, zice el, s-ar spînzura de cea mai înaltă casă din Istanbul. În cele din urmă, consideră că suspiciunea lui Dimitrie este rezultatul unui spirit înțelept, frămîntat de înțimplările potrivnice (o altă notă pentru autoportretul scriitorului).

² Sînt remarcabile, din punct de vedere literar, frămîntările și incertitudinea lui Scarlat în legătură cu eventualitatea descoperirii planului său, precum și obstinția cu care caută noi mijloace de a face posibilă întrevederea dintre Toma și Dimitrie, scopul adevărat fiind acela de a-și captura victima.

Acestea răul rău gândind și cu chiteala învălindu-le și dezvălindu-le, la Șoim sosi, cătră carile, după închinăciune, într-acesta chip grăi: „La Înorog am fost, de cît poruncă mi-ai dat, pre amănuntul i-am spus. La lucru gata și la cuvînt stătătoriu l-am aflat, numai pentru vinirea-i îndată o pricină află, ce și aceia cu întreagă și înțeleaptă socoteală ieste, de vreme ce dzice că sorocul carile ați fost pus să fie trecut, pentru carile de iznoavă adevărînța cuvîntului poștește. Mai ieste și altă pricină, carea oarece în gînduri puindu-l, nu puțin vinirea-i înpiiedecă, adecă precum de un crocodil să fie înțeles, carile, sau, pentru dînsul, sau după obiceiul lor, trecătoarele apelor să fie pădzind și, sau cu știința a altor dulăi, să nu cumva, preste știința ta ce nu gîndește el și ce nu-i poștești tu să i să tîmple. Pentru carile a-l mîngia, cu fel de fel de socotele și cu multe giurămînturi din prepus a-l scoate cît am putut am nevoit, și precum acestea sînt să nu le creadză (ia aminte vicleană voroava a vicleanii jigăanii). Așijderea, despre partea ta unele ca acestea să să lucredze, lumea de s-ar clăti, peste puțință ieste; nici dulăii, sau alt-cineva, preste știința ta ceva, nu numai a face, ce așeși mai nici a gîndi să nu poată l-am adevărit (căci eu, robul tău, așe știu, așe și credzu). Ce el în cuvintele mele de tot a să odihni poate să nu poată. De care lucru, cu tot de-adînsul din prepusuri ca acestea să-l scoți trebuie, ca binele cu bine făcînd, toate deplin și cum cinstei tale să cade să să isprăvască (că pascării răutății undițile vicleșugului spre vinarea și moartea binelui din față pînă în fundul mării necunoștinții aruncă).“

Șoimul, despre inima sa curat știindu-să, pentru alții lucrul a cerca să apucă, și așe, îndată pre dulăi la sine chemînd, de au ceva știre pentru îmbletele crocodilului virtos îi întrea. Ei alalt vicleșug ascundzînd, pentru crocodil într-adevăr tare să giura, precum nu de îmbletele lui să știu, ce așeși nici de nume-i pînă acmu să nu fie audzit. Așe, dulăii

în strîmbătate pe dreptate să giura (căci spurcata lighioaie
pină într-atîta urmele vicleșugului șuvăisă, cit și soțiile vi-
cleșugului a i le cunoaște deplin nu putea) și tot prepusul de
la mijloc cu virtuose blăstămuri ridică¹. Șoimul, în multe
istet și provideț, iară într-aceasta pristăviii sale bizuindu-să,
prost și lesne credzătoriu să arată. Deci dulăilor credzînd și
despre Hameleon nici cum prepus avînd, supt răutatea
altora, dreptatea și bunătatea sa prea ieftin vîndu, în-
tr-acesta chip cu scrisoarea pre Inorog adevărînd:

După închinăciune: „Cite prin Hameleon mi s-au dzis,
m-am înștiințat. Deci pentru prepusurile-carile grijea ți-le-au
scornit, adevărit să fii, că de nu din singură grijea sint, ce
altul cineva din crieri le-au plăzmuit, unul ca acela nici al
nostru, nici al vostru prietin ieste, fără grijă dară la impre-
unarea de folos vino. Și mă crede că pre numele a nenăscu-
tului Vultur, pre singele a nevinovatului miel și pre duhul a
toată viața² mă giur că în inima mea nici au fost, nici ieste,
nici va fi vicleșug, nici la alții a fi am simțit. Ce orice pentru
folosul vostru ar fi, aceia silesc, nevoiesc și învoiesc.“

Acesta răspuns Hameleonul de la Șoim luînd, îndată
înapoi la Inorog să întoarsă, căruia, după citeala slovelor,
de la sine ca acestea adăogea: „Vedzi, dzice, o, domnul meu,
că Șoimul cu ale sale drepte giurămînturi, ale mele adevărate
mă dize cuvinte adevărește și mai virtos eu (carile în
dragostea ta nemărui al doilea nu m-oi număra), în tot chi-
pul, și pre dinsul, și pre dulăi tare am ispitit și dintr-alți a
lor pre dinafară ce au iscoade cu mare osirdie am iscodit, ce

¹ Aflînd de la Scarlat despre bănuielile lui Dimitrie privitoare
la paza bostangiilor, Toma cheamă pe agenții săi, care, avînd sar-
cină expresă de la Brâncoveanu să prindă pe Cantemir, jură că nu
știu nimic, ascunzîndu-i cursa pregătită. Încă o dată naiv și lesne în-
crezător, Toma scrie lui Cantemir că poate veni liniștit la întîlnire,
a igurîndu-l că nu i se va putea întîmpla nimic rău.

² *Nenăscutul Vultur, nevinovatul miel, viața a tot duhul: Sfînta
Troîță (D Ç.)* — Sfînta Treime, una din formulele de jurămint din
acea vreme.

macar cît negrul supt unghe lucrul acesta așe a fi nu l-am aflat. Acum dară, alalte în deșert propusuri din socoteală scoțind (și mă iartă căci, din adevărata dragoste pornit, cuvinte canî necioplite slobod), la poftita-ți împreunare îl primește (că pentru îndelungarea vremii pricinele poftorite pre o parte micropsihie, iară pre alta apsisie arată, carile priietinului răceală, iară nepriietinului fierbinteală scornesc.)¹“

Inorogul, macar că grija carea avea nici din fantazie născută, nici după spurcată socoteala Hameleonului, adecă minciuna grăind, adevărul să scoată, ce din adevărate argumenturi a buni prietini înștiințat era² (însă pronia dumnădzăiască calcă socoteala muritorească), apoi dreptății sale lăsindu-să și megalopsihii sprejinindu-să, precum în desară la locul știut să va coborî, cuvînt dede (că singele carile ieste să cură, în vine a rămînea cu anevoie ieste).

Hameleon, plin de duhul răutății și înflăt de vîntul fărălegii, cu mare bucurie din vîrful muntelui nu numai cu picioarele viclenii alerga, ce și cu aripile diavoliîi zbura, căci în săvîrșirea răutăților ca furnica în pierirea sa aripi să fie agonisit i să părea, carea și pre Hameleon în dzua izbîndii îl aștepta. Aședară el, cu atîta agerie slobozindu-să, întîi la crocodil, pentru ca de vinirea Inorogului într-acea sară să-l adeverească, apoi la dulăi, alergă, căroră bună nedejde să aibă le vesti, căci sfîrșitul tuturor ostenelelor s-au apropiat și nepriietinul în lavirinthul neștiinții s-au incuiet. Iar de

¹ Fin psiholog, Scarlat caută să convingă pe Dimitrie că după atitea asigurări, mai ales din partea lui Toma, poate veni fără grijă la întîlnire, refuzul său putînd fi interpretat fie ca lașitate (micropsihie), fie ca dispreț (apsisie) față de Toma, situație ce ar putea duce la răcirea amicitiei dintre cei doi și tot atît la dușmănia șefului agenților munteni.

² În *Istoria Imperiului Otoman*, Cantemir mărturisește că cel care l-a prevenit de primejdie a fost un turc, „bun prieten“ al său, defterdarul Firari Hasan-pașa.

ciia înainte toată treaba nu în nevointă, ce în voința lor rămîne, dzicea, și, precum vor pofti, așe cu dînsul a face vor putea, îi adevéria.¹

De acolo la Șoim întorcîndu-să, de fără prepus în desară vinirea Inorogului îl înștiință. Așijderea, din inimă cumplite, iară din gură zugrăvite și șicuie cuvinte arunca, dzicînd: „Iată acmu, o, domnul meu, că după sudoroasele ostenituri și în toate părțile fără preget alergături, slujba carea asupra-mi am luat, spre cel de obște folos în ceastă țară a să isprăvi nedejduiesc. Numai iarăși a te ruga îndrăznesc (că tremurătoare iese inima celuia carile pentru priietinul său cit pentru sine să îngrijlivește), să nu cumva preste știința ta jiganiile fără socoteală ceva împotriva Inorogului să facă, și așe, mare necinste și ocară de numele tuturor decît pripoiul de aramă mai tare să va lipi.² Atîta numai că în lume eu mai pre lesne a mă curăți voi putea, de vreme ce în adevărînța cuvintelor tale nedejduindu-mă, cu multe ale mele giurămînturi și ca cum s-ar dzice cu cuvinte crunte³ l-am adevărit și la locul prundișului l-am coborît.“ Șoimul, oarecum canic minie: „Lasă, rogu-te, dzisă, că destul îți sint cuvintele deșerte și șicuie, cu carile pînă acmu urechile mi-ai mîncat (că de multe ori sufletul sămălăuitoriu cuvinte decît vrăjile Pithiii mai nemeritoare izbucnește). Că ce fărălege ar fi aceasta, ca după atîta legături și întărituri, lucru împotriva precum a muritorilor, așe a nemuritorilor să să facă? Nu dea Dumnădzău în curată inima mea împutite spurcăciuni ca acestea să între. Ce du-te de te odihnește, căci știu că vii fi

¹ După ce obține adeziunea lui Dimitrie pentru cea de a doua înțîlnire cu Toma, Scarlat anunță și pe agenții munteni și pe bostangii că victima le poate cădea în mînă.

² *Pripoiul de aramă*: *lipitura ocărți la nume* (D.C.) — perfidul Scarlat, care aranjase toate spre nenorocirea lui Dimitrie, atrage din nou atenția lui Toma că, după atîtea eforturi, ar fi nepotrivit ca Inorogul să cadă pe mîna agenților. situație ce s-ar solda cu o faimă proastă și pentru Toma și pentru Scarlat.

³ *Cuvinte crunte*; *legături cu giurămînt* (D.C.).

ostenit și pentru acestea mai multă grijă în zădar nu mbla
purtînd, căci grija cinstei cuvîntului și numelui meu eu o
știu păzi." Hamelonul dzisă: „Facă cereștii ca toate după
poftă să iasă. Iară eu, la odihnă ducîndu-mă, aceasta te
poftesc, ca în ceasul ce împreunare veți avea știre să aib, și
aceasta nu pentru altă, ce numai de plinirea cuvintelor lui
înștiințîndu-mă, somn cu liniște și noapte fără gînduri să
petrec.” „Fi-va”, Șoimul dzicîndu-i, el la borta lui să dusă.
Însă nu mai curînd în strat s-au aruncat, pînă nu de tare
străjuirea crocodilului s-au înștiințat¹ (că toți violenții în
răutate grijivi, iară în bunătate trîndavi sint).

Iară Inorogul, după datul cuvînt, dacă ochiul cel de
obște genele orizontului peste lumini își sloboade, la locul
orînduit să cobori, unde și Șoimul îndată sosi. Deci după ce
dintr-îmbe părțile cădzutele țeremonii să isprăviră, Șoimul
voroava într-acesta chip începu: „Împreunarea aceasta
acum între noi iese a doa. Iară începătura a adevăratei dră-
goste din împreunarea dinții în inimile noastre s-au zămislit
și pînă în cel deplin a bunelor vreri stat au crescut (că în cu-
rată casa sufletului painjina minciunii a să prinde loc nu are).
De vreme dară ce dinții, de sfînta-ți dreptate înștiințîndu-mă,
acum calea dreptății a călca și urmele credinții în cărarea
adeverinții a pune voiu.² Va ști dară iubitul meu priietin că
după voroava dinții, dintr-îmbe părțile ce mai cu folos și
mai de cinste ar fi, aceia a isprăvi, cu gîndul, cu cuvîntul,
cu lucrul și cu totul în tot chipul am silit (ce voia sloboadă

¹ Obținînd de la Toma promisiunea că îl va înștiința asupra mo-
mentului întîlnirii cu Cantemir, Șcarlat a informat încă o dată pe
bostangii să nu piardă prilejul.

² După apusul soarelui are loc cea de a doua întîlnire dintre Toma
și Dimitrie, tot în palatul printului de pe Bosfor. Primul care ia cu-
vîntul este Toma, care își ia obligația să fie obiectiv, adică să respecte
dreptatea, adevărul și spiritul de loialitate (credință). Aceste trei vir-
tutî configurează încă o dată portretul de cavalier pe care scriitorul îl
face lui Toma.

ieste o împărăție mare, în carea nici dreapta socoteala, nice strimba asupreală biruință a avea poate). Iară acmu, preste toată nedejdea, răspuns nenedejduit luind, preeum cuvintele Corbului în vreun stătătoriu temeiu nu să așadză am cunoscut. De care lucru, nici vreun lucru cu aședzare sau cu adeverință pociu nedejdui (că despre unghe leul cu toții cunosc, iară de pe cuvînt inima înțelepții numai a iscodi pot). Iară pricina aceștir a mele nenedejduri ieste că din slovele Corbului toapsăcul răului i să cunoaște, carile nu într-imbe părțile, ce numai ce după a sa voie șie de folos a fi i să pare, accia prin a mea nevointă lui să să facă silește, adevă ție în viață cădere, iară mie în cinste scădere șirguiește. De vreme ce, după porunca carea dintii de la dinsul aveam, pacea și dragostea adevărată înțelegeam, iară acmu, de pre cărțile ce-mi serie șicuită și vicleană o cunosc, lucru carile inimii mele foarte scărândăvicios și dreptății foarte uricios ieste. Spre carile în viață nici gura mi să va deschide, nici limba mi să va întinde, nici mîna mea îl va cuprinde, însă adevărit să fii, o, priietine, că nici viclean stăpînului mieu mă voi face, dar, nici călcătoriu de lege, nici vîndzătoriu dreptului a fi voi priimi (că voia dumnădzăiască decît porunca stăpînească cu multul mai strașnică a fi trebuie să cunoaștem). Deci tot adevărul ieste că celea de carile despre tine să mă păzase îmi poruncesc, acelea ei și în gînd și în cuvînt le au. Căroră ochiul cel ce ascunsele inimii și dzilele veacului privește după faptă în trup și-n suflet să le răspîlătească. Iară pre tine de tot vădzutul și nevădzutul prietin nesupărat și nebetejit să te păzască. Deci, de acmu înainte, și mai tare, și mai bună pază îți trebuie nici în cuvintele cuiva încredințare să aibi, de vreme ce, nu numai pre tine, ce și pre mine pentru tine cu toată greui-me necinstei a mă încărcă au învoit, ca supt numele doftorii, prin einstea credinții mele, otrava să vîndză, carea în pîntecele celor ce o vor întinde, sau nevinovatului o vor vinde, să vie. Iară pre mine în catalogul adevăraților prietini numă-

rindu-mă, înaintea cerescului Vultur, cu toată adevărîta inimii mă giur că în viața mea de bine voitoriu să-ți fiu și oricînd și ori în ce a-ți sluji voi putea că nu mă voi lenevi cuvînt îți dau.¹“

Inorogul aceste cu fierbinteala adevărîței cuvinte ascultînd, precum de năcazul carile videa că asupra dreptății vine, grăiește, în scurt pricepu și mai mult altă voroava nelungind, Șoimului mulțămîtă făcu, căci n-au ascuns despre dînsul tot adevărul, și într-acesta chip, după mulțămîtă, îi grăi: „După giurămînturile carile spre dragostea și prietșugul între noi din singură a inimii tale plecare ai făcut, de acmu înainte frate a te numi mă îndeamnă. Deci, frățiorul meu, cani pre scurt o poveste să-ți spui, cu ascultarea să nu te lenești te poftesc (că în trii chipuri și ca cum prin trii porți înluntrul palaturilor cunoștinții lucrurilor a intra putem: prin pildele celor trecute, prin deprinderea cestor de acmu și prin bună socoteală celor viitoare). Deci istoriile încă o parte a ceshii sentenții fiind, din cele multe una ieste

¹ Din nou Toma se vede pus în situația delicată: sau de a face act de loialitate față de domnul său, sau de a respecta dreptatea și prietenia. Hotărît să meargă pe calea dreptății, el dezvăluie lui Dimitrie că nu trebuie să spere nimic bun din partea lui Brâncoveanu, care urmărește să-l piardă. În aceste condiții, el, Toma, nu vrea să devină nici unealta viclesugurilor și necinstei la care este silit prin funcția pe care o ocupă în politica domnului Țării Românești, dar nici să trădeze, să viclenească pe domn; de aceea, prevenindu-l de primejdia care i se pregătește, el consiliază pe Dimitrie de a lua toate măsurile pentru a nu se lăsa pradă dușmanilor săi. Prin această situație, scriitorul subliniază din nou contradicția de principiu care are loc între regulile vieții politice și etica religioasă a vremii, adică între ordinea politică și cea morală. Pe de altă parte, opțiunea lui Cantemir pentru ordinea morală (vezi textul: „voia dumnădzăiască decît porunca stăpînească, cu multul mai strașnică a fi trebuie să cunoaștem“) ne obligă să considerăm că modelul cavalerului, întruchipat aici și de Toma și de scriitor, aparține acesteia.

aceasta: Odînaoară¹, frate, era un păstoriu de rîmători carile cu simbria a tot satului în carile lăcuia din dzi în dzi viața își sprijenia. Acesta în proastă viață ca aceasta dzilele petrecîndu-și, nici cu audzul fără grohăitul porcilor, nici cu vederea fără prostia satului aceluia, altă ceva învățasă. Iară într-o dzi, cu altul (carile din cetate viind, pre acoloa a trece i să timplase) în voroavă cădzind, pentru numele cetății în urechile porcariului să sună. Deci cetatea, ce și cum ar fi, nicicum în mintea lui să începă nu putea, ce fantazia uneori ca un cuptoriu, alteori ca un cotlon, iară alteori ca pre o șură de dobitoace i-o zugrăvia (că fantazia la prosti cele vădzute numai a închipui poate). Deci cum și ce ar putea fi cetatea ca să să înștiințedze, cu pofta aprinzîndu-să, rîmătorii în cîmp pustii lăsînd și oarece fărnușuri de pînc carile cu sine avăa, în glugă luînd, pre drumul pre carile drumățul vinisă virtos purceasă. Așe, într-acea dzi pînă în sară călătorînd, unde întunerecul îl apucă, acoloa popasul și masul își făcu (ce norocul și pre porcariu, și pre olariu tot cu o orbime caută), carile pre purcariu aproape de porțile

¹ La cea de a doua întîlnire cu Toma, Dimitrie Cantemir spune în fața acestuia o povestioară cu tîlc, pe care o putem intitula *Povestea porcariului*, subiectul fiind luat din viața de toate zilele a țaranului român. Mindru de cultura sa, scriitorul expune, prin intermediul acestei narațiuni, ideile sale social-politice privind criteriul fundamental în alegerea domnului — cultura, o serioasă pregătire intelectuală. Dezvoltîndu-și punctul de vedere, marele gînditor vroia să demonstreze interlocutorului său cum un om necultivat va folosi puterea politică nu în folosul general, ci pentru a-și da friu liber pornirilor sale animalice. Deși aceste idei se întemeiau, desigur, pe destule exemple concrete de acest fel din istoria țării noastre din trecut, povestea expusă avea și o adresă directă. Prin porcariu Cantemir înțelege, în realitate, pe Constantin Brîncoveanu, care nu prin merite personale, ci printr-o întîmplare, printr-un concurs de împrejurări ar fi ajuns domnul Țării Românești. Stăpînit de prea multă ură, Cantemir comitea de fapt o mare nedreptate; istoria, dreapta judecătoare a faptelor și a oamenilor, ne-a transmis, în persoana lui Brîncoveanu, imaginea unui domn de mare relief politic și cultural.

cetății și de norocirea ce-l aștepta adusesse. De vreme ce împăratul carile acelor olături stăpîniia și într-acea cetate împărăția, în dzua ce trecusă dintre numărul viilor ieșise și moștinatoriu din trupul său nelăsînd, între domnii și senatorii aceii monarhii, cine în scaun s-ar sui mare dihonie și zarvă să făcu (căci la stăpînire toți vrednici să socotesc, iară la supunere nici unul de bunăvoie primește).¹ În scurt, nicum unul altuia al doilea socotindu-să, cu sfatul de obște aleasără ca a doa dzi, pre poarta cetății, carea spre răzsărit, caută, să iasă, și ori pre cine mai înainte, veri din streini, veri din cetățeni, pre cale ar tumpina, pre acela la scaunul împărății <i> și la corona monarhiei să-l ridice. Deci după sfatul de cu sară, de dimineață sculîndu-să (căci nici norocul porcariului dormiia), lîngă drum pre porcariu din pajiste sculîndu-să și la urdușii ochi cu minule frecîndu-să, aflară pre carile îndată cu cinste ridicîndu-l și din rufoase sucmane în porfiră primenîndu-l, în lectică împărătească îl aședzără și, cu mare alaiu, pînă la curțile împărătești petrecîndu-l, după obiceiul locului, cele ce să cădea țeremonii spre încoronărea lui făcură, de unde s-au luat cuvîntul carile să dzice: (Sara ghigariu, dimineața spătariu). Porcariul, uneori vis, uneori părere, alteori ca o hasnă de poveste lucrul carile aievea și adevărat să făcusă a fi i să părea. Iară unul dintre senatori cătră alalți dzisă: „(Celea ce norocul face, nici mintea, nici socoteala a desface poate), însă (Oul cioară, de pieptul păunului o mie de ani de s-ar cloci, din găoace tot de cioară, iar nu de păun puiu va ieși), în care chip și împăratul acesta cu vreme nu la ce nărocul l-au adus, ce spre ce firea l-au născut va arăta, și această a mea prorocie nu din deșartă fantazie scornită să o socotiți, ce aminte cuvintele și faptele îi luați. Că iată, îndată ce la puterea împărăției

¹ Este o aluzie la boierimea moldoveană, despre care izvoarele timpului mărturisesc că alerga cu plăcere după puterea politică, displicîndu-i, în schimb, ideea supunerii față de autoritatea domnească.

s-au suit, nu de omenie, ce de porcie s-au apucat, de vreme ce, pre citi în satul în carile porcii păștea, pentru ceva pizmă avea, pre unii a-i omeri, pre alții a-i izgoni și cu alte feliuri de pedepse a-i domoli au statut. (Că stăpînul nou după pizma veche a izbîndi spurcat lucru ieste.)“ Și adevărat că împărăția aceia pînă mai pre urmă, de tiraniia lui, la mare primejdie de pohirnire sosind și acmu ca un pojar în tînul uscat răutate-i în toate părțile lătîndu-să și ijdărîndu-să, tuturor lucru nesuferit a fi să cunosc. Și așe, cu toții sculîndu-să, în așternutul unde cu felu de felu de spurcăciuni să tăvăliia aflîndu-l, și dzilelor, și tiranii¹ sfîrșit li pusără.

Într-acesta chip, o, frate, și epitropiia Corbului arată că, precum el Corb, așe cuvintele, dzisele și faptele de Corb li sint; și cu vreme, cu glasul ce are, singur șie și monitoriu și chedzilor izbînditoriu își va fi. Iară cînd și cum aceasta s-ar tîmpla izvedul norocului, ochiul muritorului vreodată a-l citi nu poate²).“

Aședară, Inorogul și Șoimul, prin cîtăva vreme a nopții pilduind și vorovind, să sculară și, amîndoi frățeste înbrățișîndu-să și sărutîndu-să, iarăși pre numele cerescului Vultur să giurară, ca pînă la moarte prietini nedespărțiți și în toate primejdiile unul altuia popreaoa răzimării și mîna sprejenirii să-și fie și dragostea vecinică și neimată să fie.³

Și așe, despărțîndu-să, Șoimul, ieșînd, la locul său să dusă, iară Inorogul, știînd că după coborîrea lui poticele munților s-au închis (că cei ce în munți lăcuia nopțile poticele

¹ Cantemir condamnă, în mai multe locuri, transformarea puterii politice în dictatură personală, fenomen obișnuit pe acea vreme, formula politică curență fiind monarhia absolută.

² O prezicere sumbră a sfîrșitului dramatic al lui Brăncoveanu, previziune făcută, așadar, cu zece ani înainte de decapitarea lui la Istanbul (15 august 1714) din ordinul sultanului Ahmed III.

³ O mărturisire deschisă a faptului că cea de a doua întîlnire se încheie cu un legămint de prietenie și ajutor reciproc între Dimitrie și Toma, situație ce explică trădarea acestuia din urmă față de Brăncoveanu în timpul evenimentelor de la 1711.

pină în răvărsatul zorilor încuiate a le ținea obiciuți era) precum înapoi a să întoarcă cu puțin <ță> a nu fi socotind peste apă cu înotatul a trece în credința valurilor să lăsă. O, lucru jelnic și de socoteala muritorilor neagiuns, cum pronia cerească pe dreptul de la viclean a să dosedi lasă și cel curat în lațul spurcatului a cădea suferi? Adevărat dară că la acesta lucru dovedele a căderilor vechi aporia de n-ar dezlege, nu cu puțină înădușala a tot sufletul filozofia atomistilor socotelele muritorilor și cu dinsele împreună lucrurile lumești ar stăpîni. Ce prepusul τῶν αὐτομάτων ridicînd, necunoscută a necunoscutului chivernisală pre toate din capăt pînă la sfîrșit atingînd, și pre fietecare cădere, la vremea și orînduiala sa, tare aședzînd, rămîne ca tot prostul din cele vădzute pre cele nevădzute cu ochiul sufletului a videa să poată și precum (răul pentru dzua rea să păzește, iară bunul ca metalul în foc cu nevoiele să lămurește) să în-țăleagă.² Deci Inorogul pre sama a nestătătoarelor undelor apei dîndu-să (măcar că și aceasta cale fără mare prepus de primejdie nu-i era, precum mai pre urmă s-au vădzut, că nu socoteala lui, ce nemutată orînduiala norocului l-au amăgit), însă (din multe chipurile primejdii cea mai mică și mai iușoară a alege lucru înțeleptesc ieste) și pre marginea apei în sus, spre crivăț înotînd, prădătoriul lacom la pradă în mare strajea nopții calea trecătorii străjuind păziia. Unde Inorogul sosînd (o, furtună în apă lină, o, fărîmarea corăbii în liman, o, faptă nefăcută și poveste nepovestită și audzită,

¹ *Poticile pînă în dzuă închise: porțile cetății nopțile încuiate (D.C.)* — noaptea, tîrziu, cînd porțile cetății Istanbulului erau închise, Dimitrie Cantemir caută să se întoarcă cu barca pe apă la casa demnitarului otoman, unde găsise refugiu.

² Considerații filozofice asupra soartei omenești: excluzînd interpretarea atomistă a întîmplărilor („căderile”) din viața omului, Cantemir consideră, în acord cu filozofia creștină, că neplăcerile și încercările suferite în mod nejustificat de cei buni, au o explicație în rațiunea divină, pe care mintea umană n-o va putea cunoaște și pricepe niciodată.

îndată de la toți hulită, o, lucrul diavolului supt meștersugul Hameleonului, o, Hameleon decît diavolul mai diavol, o, jiganie spurcată și decît toată fiiara mai vrăjmașă și mai sălbatecă),¹ iată de năprasnă crocodilul în valurile apei sunînd și vijiînd, asupra-i sosi. Inorogul, întîi huietul apei audzînd, apoi și chipul groznicii jigăanii vădzînd, îndată vicleșugul mai denainte gătit simți și fără nici o împotrivire spre nesăfioasă vinarea lui să dede.

Crocodilul acmu falcile pentru ca să-l înghiță căscînd. Inorogul, toată fața vicleșugului și izbînda vicleanului într-un cuvînt cuprinzînd, dzisă: „(Satură-te de singe nevinovat, Coarbe, de carile pururea flămînd și nesăturat ai fost²)“. Crocodilul, cuvînt ca acesta de la Inorog audzînd, lăcomiia falcilor își înfrînă și numele Corbului la mijloc adus ce va să fie cu de-adîns cercetă (că spurcatul Hameleon nici crocodilului tot vicleșugul descoperisă³). Inorogul deodată nici împotrivă, nici după voie ceva răspundzînd, ca mielul spre giunghere adus, mulcom tăcea și numai dintr-adîncul inimii: „O, dreptate, o, izbîndă!“ striga (că în nevoi fapta pe făcătoriu oarecum peste cunoștința cunoscîndu-l, ca fiul către părinte de apăsul ce are să jeluiește). Iară după cîtăva vreme socoti (că la vremea de trebuință cu cuvîntul bine a să sluji și tare a să nevoi lucrul înțelepților ieste). De care lucru, cătră jiganie voroavă ca aceasta începu: „Nu socoti, o, jiganie, că doară de groznic chipul tău în ceva m-am spăriiat, sau căci acmu în puterea ta mă aflu, despre tine vreo grijă ca aceia port, ca carea socoteala întreagă vreo mîngiere a afla să nu-i poată, ales că bine cunosc că nici trupul

¹ Din nou o pornire subiectivistă la adresa lui Scarlat.

² Văzîndu-se prins de bostangii, Dimitrie își dă seama că arestarea sa se făcuse la stăruințele lui Brâncoveanu și îl acuză de acest lucru în fața lor.

³ Rezultă că amestecul lui Brâncoveanu în capturarea lui Cantemir nu era cunoscut de șeful bostangiilor (crocodilul), Scarlat necomunicîndu-i acest important amănunt.

mieu de stomahul tău a să mistui, nici cornul meu de gitlejul tău a să înghiți poate. Așijderea, nici vreo întristare noă, precum sufletului mi-i fi dat, să ți să pară, de vreme ce din tinerețe și așeși din copilărie cu furtuna a mă giuea și în tot chipul a mă lupta obiciuit și deprins sint, atita cît nici ea din urgiile sale în mine ceva neazvirîit, nici eu de la dînsa ceva nesuferit să nu fie rămas socotesc, și mai virtos cu aceasta mi să pare că toate sigetile din tolbă să-și fie vărsat, cu carile sau orînduiala vecinică într-un chip să să plinească, sau a mea îngăduință de acmu înainte ispitele ieste să-i batgiocurească (căci precît primejdiia s-ar socoti mai mare, pre atita sfîrșitul să nedejduieste mai tare). Toți muritorii pururea în sin doi sorți purtăm, carii unul a morții, altul a vieții sint, și amîndoi din ceasul zămislirii împreună cu noi în toate părțile, în toate locurile și în toate vremile din fire să tovărășesc. Deci, oricarile povață înainte ne-ar merge, vrînd-nevrînd ieste să urmăm. Nu lipsăsc unii dintre muritori carii pre sorțul morții groaza cea mai de pre urmă îl hotărâsc, însă aceasta la cei adevărat înțelepți pururea de batgiocură s-au ținut. De batgiocură dzic, căci altora spaimă, iară lor socoteală aduce. Spaimă, dzic, altora, căci trăind, a muri nu să învață. Socoteală lor aduce, căci trăind, princet a muri să învață, și așe, nu de spaima cea mai groznică să îngrozesc, ce, ori cu ce tîmplare ar fi, periodul firii cutrie-rind, ocolesc, săvîrșesc, și, din robiiia furtunelor scăpînd, să-mîntuiesc. De care lucru, nu cea mai mare spăriiere, ce cea de pre urmă mîngiere li să pare și le ieste. Deci de vreme ce sorțul firesc la mine știut, așteptat și în samă nebăgat ieste, cu cît mai virtos sorțul tîmplătoriu (a căruia punct neînsămnat ieste), în samă mai nebăgat și mai înfruntat va fi, pre carile îndrăpnică furtuna aducîndu-l, scutul sufletului vitejesc a-l sprijeni i să cade. Adevărat dară amară întristare inima mi-ar fi simțit cînd nepriietinul pentru a mea lenevire sau proastă socoteală m-ar fi amăgit (căci cu bună samă atuncea să cade cuiva a să întrista, cînd, prin

a sa trufie și nebăgare în samă, singur și se scădere și nevoie își aduce). Iară acum orinduiala viitoare nebiruită și din toate părțile neclătită stînd (nici asupra vîntului vetrelele a întinde, nici în mijlocul furtunii cirna fără nedejde a părăsi trebuie, că ceasta a fricosului, iară ceia a ne-bunului lucru ieste). Deci furtuna în mine urgiia a-și plini mai denainte puind, supt numele cereștilor, viclenii muritori cu îndemnarea și sinhorisini ale mele îndrăpnice norociri fălcilor tale m-au vindut. Și macar că nu a înțeleptului sfetnic ieste a dzice, ah, căci m-am amăgit, ah, că eu nu socoteam că va vini lucrul așe, însă cînd la numele cerescului să supune pemintescul, pentru amăgirea ce i-ar vini, mare mîngiere și de izbîndă nedejde îi rămîne, că numele pre carile cei fără de lege organ și măiestrie răutății lor l-au făcut scutitoriu în nevoi, agiutoriu în strîmptori și izbînditoriu în dzua minii sale să-i fie. Deci, o, jiganie, cereștii de nu să amăgesc ca penîntestii, după fapta carea au lucrat, în sfîntul pre carile cu mare în samă nebăgare l-au spurcat, bună și neîndoită nedejde am, că în curîndă vreme (că la cel ce știe suferi toată vremea scurtă ieste) ceia ce li să cuvine plată să-și ia. Iară de nu, meștersugul fortunii a supăra, iară al meu cu bună inimă toate a răbda ieste.¹ Ce tu acum, o, jiganie, (de ieste la neamul crocodililor pomenirea binelui), adu-ți aminte că odinăoară în marginea a trii ape, la cetatea carea cheia a doaa monarhii ieste, ne aflam. Unde tu foamea cu ce să-ți domolești neavînd, eu cu hrană de biv te-am agiutorit și din gura morții (care decît tine mai rea și mai

¹ După rețeta retorică, scriitorul ține un discurs filozofic în fața hasechiului turc, despre destînul uman și despre conduita pe care trebuie s-o aibă omul în fața întîmplărilor și încercărilor vieții. În esență, el împletește principii de viață de tip stoic cu cele creștine — imbinare realizată dealtfel încă din antîchitate de filozofia creștină — și-și exprimă speranța, întrucît se socotește nevinovat, că Dumnezeu îl va ajuta să iasă cu bine din această situație critică. Este de remarcat aici cum înțeleptul întrunește în sine conduita stoică și speranța creștină în pedepsirea răului.

vrăjmașă jiganie ieste) te-am mîntuit. Deci, sau pentru de binefacerea trecută, sau pentru nedejdea viitoare (că piatra din zidire cu vreme iară la zidire să pune), înden nărilor neprietinești nu te uita, ce pînă mîni de aicea slobod mă lasă, că pînă în dzuă veri binele, veri răul carile mi s-a tîmpla supt titlul numelui tău va rămînea. Iară de mîine in-colea, nici răul să-mi faci vrednic vii fi, nici bine a-mi face de vii vrea prin mîină îți va vini. Căci sau dulăii gonași chipul fortunii îmi vor muta, sau eu a lor nevoință voi strămuta (că de multe ori noaptea fată și dzua ține în brață¹).“

Crocodilul, aceste a Inorogului vîrtoase cuvinte audzind, nici ce vorovîia de tot înțelegea, nici ce ar face și de carea întîi s-ar apuca alegea. Una, căci dinții lui de acea poamă și grumadzii de acea bucățea a nu fi, după cuvîntul Inorogului, bine videa, alta, că de binele carile de la Inorog odînăoară vădzusă, aminte-i aducîndu-și, și rușine îi viniia, și mîniia i să scorniia (că la cei ce binele a răsplăti nu știu, din pomenire întîi rușine, iară din rușine mînie să scornește). Ce pînă mai pre urmă, pre binele obiceinic, răutatea din fire biruind (că cu nemilostivirea neamul crocodililor vestit ieste), pre Inorog la birlogul său dusă, unde preste acea noapte poprit îl ținu.²

Iară după ce negura nopții să ridică și sîninul de dzuă să arătă, împăratul crocodililor și alaltîi, cu toții, pentru vînatul carile peste noapte cădzusă de veste luară. (Căci

¹ *Cheia a două monarhii: cetatea Beligradul (D.C.)* — Belgradul era într-adevăr o fortificație cheie, loc de dispută între cele două imperii aflate în conflict: cel otoman și cel habsburgic; cetatea se află într-adevăr „în marginea a trei ape”: Dunărea, Sava și Tisa. Cantemir aduce aminte hasechiului că odinioară, la Belgrad (este vorba de retragerea armatelor turcești după dezastrul de la Zenta din 1697), îi făcuse un mare bine și îl roagă, ca recunoștință, să-i dea drumul din închisoarea bostangiilor chiar în seara aceea.

² Hasechiul, deși recunoaște binele făcut de Dimitrie, nu-i dă drumul, ci îl reține în acea noapte în închisoare („birlogul său”).

fiară ca aceia vestită să să prindză și la urechile tuturor să nu să sune cu anevoie era). Deci în pâratul crocodililor îndată pre un credincios al său la Inorog trimasă, ca într-un chip față de priință, iară într-altul de infricoșere și de spăriiere să-i arete (căci împăratul crocodililor pentru vinătoarea și vrajba carea Corbul asupra lui scornisă știre avea¹). Deci crocodilul, după porunca stăpînu-său mîrgînd, către Inorog dzisă: „Primejdii de astădzi mîine noroc să-ți aducă și fii cu bună inimă, căci dulăii vinători de ce nedejduiesc, într-această dată putere ca aceia nu au. Numai acmu înțeleasăm, precum de prinderea ta de știre luînd, cu toții în toți munții să să fie răvărsat, ca măiestriile carile pre aiurea întinse avea, de pre acolo să le ridice și prea aicea pre aproape să le întindză, ca de ciia într-altă parte a mai scăpa să nu poți. Deci lucrul cu un ceas mai înainte îți caută și cu împăratul nostru de preț te tocmește, căci bine știi că el cu vreuna din monarhiile voastre ceva a face nu are, ce numai dobînda și folosința lui își caută, carea, făcîndu-să, de aicea slobod vii ieși și fără nici o primejdie, încotro vii pofti, vii merge.”²

Inorogul cuvintele de la crocodil trimise în tot chipul măsurînd și în cumpăna socotelii trăgîndu-le, în vreme ce mîna din față a merge nu dă, din dos a să apropiia mai bine a fi află, ca cu răspunderea plăcută firea jiganiii lacomă și sireapă să domolească. De care lucru, către trimis într-acesta chip răspunsă: „Eu precum fortuna spre aceasta m-au aruncat foarte bine cunosc și de la îndrăpnicul noroc aceasta dosadă îmi pricep. Iară împăratul vostru cu mine omenie de va face, binele de la dînsul voi cunoaște. Pentru care bine, în ceastă dată altă răsplătire să-i fac nu pociu, fără numai știind că firea lui pururea în apă de sete să frige,

¹ *Împăratul crocodililor: bostangi-bași (D.C.)* — șeful poliției otomane știa că arestarea lui Dimitrie fusese făcută la intervenția lui Brâncoveanu.

² Nedepinzînd de voința lui Brâncoveanu și urmînd vocea intereselor sale personale, mai-marele bostangiilor oferă lui Dimitrie libertatea, chiar în aceeași zi, în schimbul unei sume de bani.

puțin prav de pre cornul meu ras ti voi da, carile spre potolirea arsurii lui nu puțină putere are.“¹

Aceasta crocodilul audzind, înapoi să întoarsă, de carea împăratului său spuind, foarte cu dragoste darul priimi (că sula de aur zidiurile pătrunde). Aceasta giuruind înorogul și acmu și dînd, unul din crocodili piră dreaptă ca aceasta asupra lui făcînd, adecă precum el o dată pre Hameleon vîind și să-l înghiță vrînd, după multă rugămintă cu mari chizășii să să fie slobodzit, însă cu această tocmală ca alt mai mare vînat să-i aducă, sau 1 000 de dramuri de panzehr² să-i dea. „Deci ieri noapte Hameleonul spre vîinare această fiară mi-au adus, pre carea nu cu puțină osteneală, trudă și privighere am prins-o. Și așe prețul Hameleonului fiind, pînă prețul Hameleonului nu-mi va plăti, a să slobodzi nu primăsc.“³ Împăratul crocodililor de aceasta poveste înțe-

¹ Dimitrie înțelege argumentarea șefului bostangiilor: trebuia plătită neapărat suma pentru ca să scape cît mai repede din închisoare și anume pînă cînd Brâncoveanu nu prindea de veste, presiunile sale bănești putînd determina lichidarea fizică a captivului. Neavînd la el bani, roagă pe bostangiu să primească deocamdată un mic avans (așa ar trebui să înțelegem expresia: „puțin prav de pre cornul meu ras ti voi da“, sens întărit și de proverbul de mai jos: „sula de aur zidiurile pătrunde“), urmînd să acopere toată suma după eliberarea din închisoare.

² *Panzehr*: bani pentru datoriile dreaptă (D.C.) — termenul înscamnă, în arabă, o piatră nestemată fabuloasă, aparținînd credințelor și basmelor orientale (A se vedea și explicația dată de Cantemir la „scară“).

³ Dar lucrurile se complică: unul din hasechi roagă pe șeful său suprem să nu elibereze pe Dimitrie pînă cînd nu-i plătește și lui suma de bani cu care Scarlat Ruset îi era dator de pe vremea cînd acesta fusese închis. Aflăm astfel că în timp ce era în închisoare, Scarlat promisese, în vederea eliberării, să dea fie bani (pentru care acum era dator), fie să le aducă în mină pe Dimitrie (ceea ce se și făcuse deja). Se înțelege deci de ce hasechiul cerea de la Dimitrie această datorie a lui Scarlat, dacă vroia să fie eliberat. Mai trebuie subliniat că eliberarea lui Scarlat de la închisoare datorită ajutorului dat de Cantemir, prin plățirea datoriilor, este cu totul altă întîmplare decît cea la care se referă evenimentele descrise aci.

legind, de pîra carea asupra-i i să face și de plătirea prețului Hamelonului știre îi trimasă, dîcînd că amintrilea a-l slobodzi nicicum nu poate. Inorogul, acestea audzînd, atunce tot vicleșugul Hamelonului cunoscî, carile și într-alte chitele mai adînci îi băgară, adecă precum singur Hamelonul spre atîta răutate macar că ar fi îndrăznit, însă fără ajiutoriu și îndemnarea altora, pînă într-atîta lucrul a aduce n-ar fi putut.¹ De care lucru, socoti că mai mult ceva zăbavă la opreală de va face, poate și mai aspru ceva fortuna să-i arete, și așe, precum prețul Hamelonului va plăti dede cuvînt și, cu cuvîntul deodată și lucrul isprăvind, preste nedejde a tuturor neprietinilor, cu suptîre meștersug, din gătate siltele împotrîvnicilor slobod și nebetejit scăpă.²

Iară Inorogul încă în opreala crocodilului fiind și precum în blăstămate vicleșugurile Hamelonului să fie căd_zut, vestea prin urechile tuturor să împrăstie, toți munții și codrii de fapta ce să făcuse să răzsuna și toate văile și holmurile de huietul glasului să cutremura³, atîta cît glasurile răzsunării precum ca o muzică să fie tocmite⁴ să părea,

¹ Bostang-bași încunoștințează pe Cantemir de pretențiile bănești ale hasechiului său, din care de-abia acum captivul înțelege că principalul vinovat era Șarlat, care lucra pentru Brâncoveanu (nu „fără ajiutoriu și îndemnarea altora”).

² Văzîndu-se încolțit din toate părțile, Dimitrie înțelese că șansa ce i se oferea era unică și ca atare acceptă prompt să plătească ambele sume după eliberarea sa, care trebuia să aibă loc înainte ca banii lui Brâncoveanu să înceapă să influențeze pe demnitarii otomani.

³ Nedreptatea ce i se făcuse lui Cantemir prin intrarea sa în închisoarea bostangîilor era atît de mare, încît natura însăși reacționează, cutremurîndu-se și deplingînd nenorocirea Inorogului. Rezonanța pe care o capătă în natură faptele omenști, în special cele prin care viața sau dreptatea sînt amenințate, este un procedeu curent în lirica populară română, în special în bocete și chiar în unele balade, ca în *Miorița*, *Toma Alimos* etc. Cantemir, cunoscător profund al literaturii orale, preia în mod creator acest procedeu artistic, reușind să creeze o pagină de mare originalitate și frumusețe literară.

⁴ Scriitorul aseamănă rezonanța naturii cu o muzică „tocmită”, adică alcătuită după anumite reguli. De mai multe ori în *Istoria ieroglifică* el își trădează preocupările sale de muzician.

carile o armonie tinguioasă¹ la toată urechea aducea, nici cineva altă ceva audzia, fără numai: „Plecatu-s-au² cornul Inorogului³, împiedecatu-s-au pașii celui iute, închisu-s-au cărările cele neîmblate, aflatu-s-au locurile cele necălcate,⁴ în silțele⁵ întinse au cădzut, puterii vrăjmașului s-au vîndut. Surcelele i-au uscat, focul i-au ațîțat,⁶ temeliile⁷ de la pămînt în nuări i-au aruncat, neprietin de cap, Corbul, gonași neosteniți, dulăii, iscoadă neadormită, Hameleonul și toți în toată viața îl pîndesc. De traiul, de viața și de ființa lui ce nedejde au mai rămas? Nici una. Toate puterile i s-au curmat, toți priietinii l-au lăsat, în lanțuie nedezlegate l-au legat, toată greutatea nepriietinului în opreala Inorogului au stătut. Iară de acmu, în ceriu să zboare, n-a scăpa, o mie de capete de ar avea, iarbă n-a mai mînca. Unul, Lupul,⁸ ce și acela depărtat, n-are cum fi folosi, nu-l poate agiutori. De nu altă, încaile să-l tinguiască, încaile să-l jeluiască, încai să-l olecăiască. Filul⁹,

¹ Melodie tristă. Întregul pasaj care urmează, gîndit în stilul bocetelor populare, poate fi încadrat în specia elegie.

² Cu aceasta se începe ceea ce am putea denumi *Jelania și blestemul firii pentru nenorocirea Inorogului*.

³ Cornul Inorogului era considerat de neînvins, iar iuțimea lui — extraordinară, de neîntrecut (vezi expresia „împiedecatu-s-au pașii celui iute“).

⁴ Inorogul putea umbla pe cărări și în locuri inaccesibile omului sau altor animale. Pînă aici este o expunere metaforică a virtuților animalului fabulos.

⁵ Cu aceasta începe deplingerea nenorocirii întîmplată lui Dimitrie Cantemir ca persoană reală.

⁶ Exprimare metaforică, situația lui Cantemir fiind asemănătoare cu cea a pregătirii arderii pe rug.

⁷ Aluzie la relațiile lui Dimitrie, în special în lumea demnitarilor otomani, relații care cu timpul s-au dovedit de mare folos.

⁸ Singurul prieten care îi mai rămăsese era Lupu Bogdan hatmanul, dar fiind „depărtat“, adică aflat în țară, n-avea cum să-l ajute.

⁹ Despre fratele său Antioh (Filul), scriitorul se exprimă în cu-lori foarte urite: el este un om insensibil sufltește, mare și greoi la trup, fricos și de umbra lui, se teme să-și ajute fratele ajuns în nenorocire.

macar că într-această parte s-ar afla, însă greuimea a sări nu-l lasă, grosime în sine îl apasă, în strîmtori primejdioase, în valuri așe holmuroase să să arunce nu-ndrăznește și micșorimea sufletului dinluntru-l oprește. De cu sară, Filul știre au luat, de prețul tăiat¹ s-au înștiințat, ce ar fi putut să și va i s-ar fi cădzut,² ce în locul mîngîierii, răspunsul curmării să dă: „1.000 de ani la opreală de-ar fi, un dram de panzehr n-aș putea găsi».³ Ce mîngîiare i-au rămas? Nici una. Ce sprijeneală i-au rămas? Nici una. Ce priietin i să arată? Nici unul.⁴ Munți, crăpați, copaci, vă despi-cați, pietri, vă fărîmați! Asupra lucrului ce s-au făcut plîngă piatra cu izvoară, munții puhoai pogoară, lăcașele înorogului, pășunile, grădinele, cernească-să, pălească-să, veșted-zască-să, nu înflorească, nu înverdzască, nici să odrăslească, și pre domnul lor cu jele, pre stăpînul lor negrele, suspinînd, tînguind, nencetat să pomenească.⁵ Ochiuri de cucoară, voi, limpedzi izvoară, a izvorî vă părăsiți, și-n amar vă primeniți. Gliganul sălbatec viieriu, și-n lived-

¹ Aluzie la suma de bani cerută lui Dimitrie pentru eliberarea sa din închisoare.

² Formularea greoaie ar putea fi exprimată astfel: s-ar fi cuvenit să poată acest lucru, numai să fi vrut.

³ Aflînd de prețul cerut pentru eliberare, Antioh declară că o mie de ani dacă ar sta la închisoare fratele său, el tot n-ar putea găsi un ban pentru a-l salva.

⁴ După această căinare în stilul bocetelor populare, cu mijloace de expresie specifice descîntecului, urmează partea a doua a jelaniei, un fel de blestem conceput în versuri, a cărui caracteristică este chemarea naturii, însăși de a intra în dezechilibru în toate aspectele ei, de la mediul ambiant al gospodarului terestru pînă la infinita arhitectură cosmică. Procedul cantemirian de a face ca natura să participe la suferința umană este propriu și literaturii noastre populare, mai ales în descîntece, bocete, în doine și cîntece de dragoste, de viață și de moarte, precum și în unele balade. Dar scriitorul va fi fost, desigur, influențat și de literatura cultă, greacă, prin acele *trenoi*, literatura de plîngeri dezvoltată în mediul grecesc în secolele al XV-lea și al XVI-lea pe tema căderii Constantinopolului sub jugul otoman.

⁵ Pînă aici este partea influențată de *trenoi*.

zile lui ursul uşieru să să facă, în grădini tirveşte, în pomăt bateleşte să să prefacă.¹ Clătească-să ceriul,² tremure pământul, aerul trăsnet, nuării plesnet, potop de holbură, întunerec de negură vîntul să aducă. Soarele zimţii să-şi rătedze, luna, siindu-se, să să ruşinedze, stelele nu scîntăiedze, nici Galactea³ să luminedze. Tot dobitocul ceresc⁴ glasul să-şi sloboadză, faptă n' vădzută, plecîndu-să, vadză. Cloşca⁵ puii răzspască, Labăda⁶ Lira⁷ să-şi zdrobască, Leul⁸ răcnească, Taurul⁹ mugească, Aretele¹⁰ fruntea să-şi slăbască, Racul¹¹ în coajă neagră să să primonească, Capricornul¹² coarnele să-şi plece, Peştii¹³ fără apă să să înece, Gemenii¹⁴ să să desfrătasca, Fioara¹⁵ frînsete să-şi grozăvască, coşiţa galbănă în negru văpsască, Scorpiia¹⁶ ascuţit acul să-şi timpască, Streleţul¹⁷ arcu frîngînd, ţînta nu lovască, Cumpăna¹⁸ dreptatea nu mai arete, Apariul¹⁹ to-

¹ Se cer prefaceri în mediul ambiant al Inorogului, văzut ca un gospodar şi agricultor harnic.

² Urmează partea ultimă în care se invocă dezechilibrul cosmic, influenţă vădită a cărţilor sibiline pentru spectacolul sfîrşitului lumii, cînd universul intră într-o confuzie generală.

³ Calea laptelui, norul galactic (denumirea dată de Cantemir este împrumutată din panteonul mitologic al vechii Elade). Pînă aici sînt numite: Soarele, Luna, stelele în genere şi fişa galactiei.

⁴ Constelaţiile, care poartă în general nume de animale, fără a fi luate într-o anumită ordine, sînt cele zodiacale, adică cele de importanţă astrologică.

⁵ Sau Pleiadele, constelaţie aflată în semnul zodiacal al Taurului.

⁶ Constelaţie vecină cu Lira, numită popular şi Crucea, aflată în semnul zodiacal al Capricornului.

⁷ Constelaţie renumită prin frumoasa stea Vega, situată tot în Capricorn.

⁸ Constelaţie şi semn zodiacal în acelaşi timp, cu steaua Regulus.

⁹ *Idem*, cu steaua Aldabaran (Ochiul Taurului).

¹⁰ Sau Berbecul, constelaţie şi semn zodiacal.

^{11, 12, 13} *Idem*.

¹⁴ Constelaţie şi semn zodiacal, cu frumoasele stele Castor şi Pollux.

¹⁵ *Idem*, cu steaua Spica.

¹⁶ Sau Scorpionul, constelaţie şi semn zodiacal, cu steaua Antares.

¹⁷ Sau Săgetătorul, constelaţie şi semn zodiacal.

¹⁸ Sau Balanţa, constelaţie şi semn zodiacal, cu steaua Arcturus.

¹⁹ Sau Vărsătorul de apă, constelaţie şi semn zodiacal.

pască-să-n sete. Mars¹ virtutea în slăbiciune să-și primească, Mercurie între planete nu mai crănicească, Zefs monarhiia în veci să-și robască, Vinerea floarea frumseții să-și vestează, Cronos scaunul de sus în gios să-și coboară. Finicul² în foc de aromate moară, Oltariul jirtfe nu priimască, Păharul băutură să nu mai mestească. Chitul crepe în apa Aridanului, Iepurile cadză-n gura Sirianului, Musculița cu jele să vizliască, amîndoi Urșii greu să mormăiască. Pletele Verenicăi să să pleșuvască, Corona frumoasă nu le-mpodobască. Pigasos de Andromeda să să depărteze, Perseos de Casiopa să să-nstrăinedze. Zmăul capul cu coada să-și impleticească. Chivotul lui Noe în liman să primejduiască, Porumbul, frunza maslinului cer-cind, rățăcească, îndrăpt a să întoarce nu mai nemerească. Acestea, dară, toate, jelind tinguiască, vilfa Inorogului cu arsuri dorească. Singur numai Corbul³ vesel să crăn-

¹ Urmează enumerarea planetelor nu în ordinea astronomică, ci în cea a zilelor săptămînii: Marte, Mercur, Jupiter (Zefs), Venus (Vinerea), Saturn (Cronos); se observă lipsa Lunii și a Soarelui, trecute în alt loc printre planete, ceea ce înseamnă acum schimbarea unghiului de vedere astrologic.

² Pasărea Phoenix — constelație. Cu aceasta se începe enumerarea constelațiilor extrazodiacale, într-o ordine nesistematică. Urmează Altarul (Oltariul), Cupa (Păharul), Balena (Chitul), care se află în apropiere de Fridan (Aridanul), Iepurele, vecin cu Cîinele Mare (numit de Cantemir Sirianul, după steaua Sirius), Musca (Musculița), Carul Mare și Carul Mic (amîndoi Urșii); Coștele Berenicei (Pletele Verenicăi), Coroana Boreală sau Hora (Corona), ce se află lângă Coștele Berenicăi, Pegasul (Pigasos), aflat lângă Andromeda, Perseu (Perseos), vecin cu Casiopea (Casiopa, numită de antici și Scaunul lui Cronos, iar popular — Scaunul lui Dumnezeu), Dragonul (Zmăul), o uriașă constelație boreală, Corabia Argo (Chivotul lui Noe), Porumbelul (Porumbul), Licornul (numit de Cantemir Inorogul, constelație ce reprezintă pe autor) și Corbul, constelație aflată într-adevăr în apropierea Licornului, reprezentînd, în *Istoria ieroglifică*, pe Brâncoveanu. Toată această parte cosmografică oglindește cunoștințele de astronomie ale lui Cantemir.

³ Constelația Corbul, adică Brâncoveanu, este singura care urmează să se bucure de tot acest cataclism la scară cosmică.

găiască, tuturor în lume spre chedzi răi menească. Singur Ciinele mare cu cel mic,¹ lătrind, brehăiască și de faptul scîrnav să să veselească. Mute-se Arcticul, strămute-se Andarticul², osiia sferească³ în doaă să frîngă, toată iușorimea⁴ în chentru să-mpingă, stihiiile⁵ toate tocmirea să-și piardză, orînduiala bună în veci nu mai vadză, toate îndrăpt și-n stînga să să-nvirtejască,⁶ de jele să să uluiască, de ciudă să să amurțască, și dreptatea Inorogului în veci povestească.“

Sunete jelnice, eleghii⁷ căielnice și traghicești ca acestea prin poticile a tuturor munților și prin virtopile a tuturor holmurilor⁸ sunînd, răsunînd și rătăcindu-să, Hameleonul,

¹ Ciinele Mare (cu steaua Sirius) și Ciinele Mic (cu steaua Procyon), două constelații australe situate una lângă alta.

² Cei doi poli (aici la scară cosmică): Nordul și Sudul.

³ Axul sferei cosmice, axa lumii.

⁴ Ușorul, substanțele ușoare, în opoziție cu substanțele grele care alcătuiesc materia, după concepția ontologică a filozofilor antici. Potrivit acestora, cosmosul, lumea este o sferă, în care centrul, josul, este ocupat de substanțe grele, iar exteriorul, susul, de substanțe ușoare. Aici este vorba de inversarea acestui raport, ca expresie a dezechilibrului.

⁵ Cele patru elemente: apa, aerul, focul și pămîntul; Aristotel adaugă și pe al cincilea, eterul, la care filozofii antici redu: eau formele pe care le îmbrăca materia în transformările ei. Cantemir imaginează o dezordine și în echilibrul stihial.

⁶ Universul fiind conceput că ar avea o mișcare spre dreapta, adică în sensul mișcării limbilor ceasornicului, Cantemir imaginează dezechilibrul cosmic și printr-o rotire spre stînga, adică „îndrăpt“, înapoi, în înțeles de mișcare retrogradă. Toată această imbinare de elemente ontologice și cosmologice alcătuiește motivul cosmic în gîndirea literară a lui Cantemir.

⁷ Astfel își intitulează scriitorul această *jelanie a firii*, conștient de specia literară abordată. Cantemir trebuie considerat ca primul care introduce elegia în literatura noastră cultă.

⁸ Știm că „munții“ sînt „portile, casele turcilor celor mari“, iar „holmurile“, dealurile sînt „casele, porțile turcilor mai mici“. Trecînd de la imaginea participării naturii la nenorocirea Inorogului, scriitorul readuce povestirea pe terenul realității istorice, subliniind aici că demnitarul turci mari și mici luaseră cunoștință de prinderea și închiderea sa.

ca cum ceva știre n-ar fi avut, ca cum de strein lucrul s-ar fi uluit, ca cum de primejdia fără veste mintea ș-ar fi pierdut, încoace și încoalea cutreierînd, de unul și de altul întrebînd, îmbla și cătră toți chip de zălud și față de lovit¹ arăta. „Ce poate fi aceasta? dzice, ce poate fi jelnic sunetul acesta? Ce poate fi lăcrămoase huietele acestea? Ce pot fi cernite cîntecele² ce audzu? Ce pot fi ponegrite stihurik³ și într-însă necredzute cuvintele carile la urechi îmi vin? Oare ce audzu adevărat audz, au demonul, ispitindu-mă, simțirile îmi batgiocurește?“⁴ Apoi, după cîtăva vreme, ca cum de neștiut lucrul ar fi înțeles, ca cum de patima Inorogului alții i-ar fi spus, ca cum, audzînd, cu amărăciune s-ar fi împlut și de voia rea s-ar fi otrăvit, cum să dzice cuvîntul, cu o falcă în ceriu și cu alta în pămînt, la Șoim alergă⁵, cătră carile, ochii întorcînd, fața, în divuri, în chipuri mutînd, voroava amestecînd, limba bolborăsindu-i, balele mîrgîndu-i și gura aspumîndu-i, scîrșnetul glasului articolul și înțelegerea cuvîntului îi astupa. Între cele multe brehăite, ceste puține căptușite cuvinte de-abia să înțelegea: „O, faptă nefăcută și poveste neaudzită, o, lucru nelucrat și vicleșug spurcat, o, cînste ocărită și ocară necinstită, o, Șoaima, de cumplit rău făcătoriu și de singe vîrsătoriu, ce poate fi carea ai ispitit? Ce poate fi spurcat

¹ Înfățișare de apucat de criză epileptică. Cantemir insinuează de cîteva ori, în *Istoria ieroglifică*, faptul că Scarlat suferea de această boală

² Bocete. Expresia ne obligă să considerăm că jelanîa firii este o alegorie construită în stilul bocetului popular.

³ Versuri triste, elegiace, expresie ce ne determină să înțelegem că această jelanîa a firii a fost alcătuită în versuri.

⁴ Perfidul personaj se preface a nu ști cum să înțeleagă această jelanîa, el care fusese sufletul acțiunii de capturare a Inorogului.

⁵ Aflînd de arestarea lui Dimitrie și prefăcîndu-se a nu ști cine este vinovat de această nenorocire, pleacă la Toma și, căutînd să ascundă ticăloșia sa, trece la învinuirea pe față a șefului agenților munteni, plîngîndu-se că el a devenit fără voie părtaşul unei astfel de mișcări fapte.

lucrul carile ai isprăvit și în toată lumea de astăzi înainte pre tine de violențitoriu, iară pre mine de prietin vindzătoriu ai vădit? Unde-ți sint giurămînturile? Ce ți-ai făcut legămînturile? O, Zefs, o, Zefs,¹ imăciunea carea astăzi pre obrazele noastre au cădzut cine în veci a o spăla va mai putea? Ce ploaia nuărului, ce roa sâninului, ce marea ocheanului spre curățirea acestora va agiunge? Dară nu gîndiiam eu, dară nu dziceam eu, dară nu-m prepuneam eu, dară nu mă temeam eu de una ca aceasta? Dară de vreme ce, o, vrăjmașule, supt numele cereștilor, vicleșuguri ca acestea a pune ai îndrăznit, alt organ, afară din mine, o, ticălosul, n-ai putut afla?² (Ce răii răutăților lor lumea părtaș și cu toții tovarăși a fi să nevoiesc). O, Hamelion ticăloase,³ ce floare în chip îți vii schimba, ca cineva să nu te cunoască, cînd te-ar întreba, ca de cleveța limbilor să scapi, ca din gurile sicofandilor să te mîntuiești? De acmu înainte umbrii iadului să te învălească, întunerecul veacului să te căpturască, ca radzele soarelui să nu te mai lovască, ca lumina dzilei să nu te mai ivască, ca cunoștința cunoscuților să nu te mai vădească. Unde ti-i ascunde, sărace, unde ti-i supune, blăstămate, unde ti-i mistui, pedepsite, unde ti-i ivi, urgisite? Iată, munții strigă, văile răzsună, iată, dealurile

¹ Apelativul „O, Zefs, o, Zefs“, semnificînd „o, Doamne, Doamne“, este folosit de scriitor cu scopul de a sublinia originea grecească a lui Scarlat, și, în același timp, cultura sa clasicistă, după cum se făcea la Academia grecească din Fanar. Un student al acestei academii fusese și scriitorul.

² Învinuindu-l de arestarea lui Dimitrie, șiretul Scarlat îi reproșă lui Toma mai ales faptul că îl implica în mod nevinovat și pe el în această urîță acțiune.

³ Începe o ipocrită jelanie a Hamelionului, în care acesta, în stilul bocetelor populare, se căinează de consecințele implicării sale în capturarea Inorogului, urmări ce însemnau pierderea prestigiului și judecarea profilului său moral. A se observa, în această căinare — parte prin excelență lirică — tonul în stil popular și prezența, majoritară, a versurilor.

grăiesc, cimpii mărturisesc, iată, pietrile vorovăsc, lemnele povestesc, iată, iarba cu gălbenirea și florile cu vestedzirea arătînd, vădesc, cu mut glas ritorisesc, cu surde sunete tuturor vestesc, asupra lucrului ce s-au lucrat toată ființa să uluiește și toată zidirea a să ciudi nu sfîrșește. Acestea dară toate supt numele tău să pun și supt titlul tău să scriu, macar că de bunăvoie pârtaș vicleșugului nu te-ar fi aflat, macar că prin neștiință organ răutății te-ar fi arătat, macar că de lucrul ce s-au lucrat inima că nuca ți s-au despicat, macar că în viață ceața jeli aceștia de pre suflet nu ți să va mai ridica. O, dară lucru spurcat la începătură și încă mai spurcat la săvîrșitură. Ce cereștii (a căroră nume cu al meu împreună s-au batjocurit) vicleșugul nu vor tăcea, izbînda nu vor trece, și dreptatea a răsplăti nici s-a lenevi, nici va pesti.“

Șoimul, după ce prin multă vreme nu cu puțină dosadă, bolbăieturi și buiguituri ca aceasta de la Hamelon ascultînd, mai mult a-l mai răbda nu putu, ce în chip ca acesta vroava îi întoarsă, dzicînd: „O, Hamelon, Hamelon¹, jiganie spurcată, Hamelon, o, puterile cerești cite văpsele ai pe pîiele, atîtea pedepse să-ți dea supt pîiele! O, pricaz de năcaz și pacoste pricaznică, Hamelioane, bălaur mic și zmău în venin, Hamelioane, domnul diavolului și dascalul cacademonului, Hamelioane, fundul răutăților și vîrvul vicleșugurilor, Hamelioane, mreația dracului și painjina tartarului, Hamelioane, o, răutatea răutăților și vicleșugul vicleșugurilor, Hamelioane! O, duh spurcat de tulburare și vivor necurat de amestecare, Hamelioane! Cine pustiul răutate peste răutate și păcat peste păcat a grămădi te-au

¹ Toma își dă în sfîrșit seama de fățarnicia diabolică a lui Scarlat Ruset și îl înfruntă prin cuvinte grele, în stilul blestemelor Sfîntului Vasile asupra diavolului; de aici tonul de imprecuație. Scarlat ne apare caracterizat ca o întruchipare a tuturor trăsăturilor satanice ridicate la absolut, ca o ființă prin excelență satanică.

Învăţat? Cine răul vicleşugurilor şi amăgelelor sfîrşit a nu face te-au îndemnat? Au te gîndeşti, osînditul, că cu cuvinte şicuite şi cu voroave căptuşite, greţoase şi scîrnavele-ţi fapte vii astupa? Au cu acesta chip socoteşti că supt căpătăiul altuia puiul bălaurului vii ascunde, pre carile în viclenie l-ai zămislit şi în răutate tu l-ai născut? Au nu m-am înştiinţat eu că umbrele diavoliilor tale din deal peste vale s-au lungit şi din zare pînă peste zare s-au întins şi încă acmu chip de jele şi faţă de nemîngăiere îmi arăţi? Şi pentru spurcat lucrul carile ai început şi a-l sfîrşi n-ai putut te faci că te întristedzi? A-l sfîrşi n-ai putut, dzic, de vreme ce răutăţile tale nici sfîrşit, nici început pot avea (iară veri în lucruri grele, veri în lucruri iuşoare, cumpăna dreptăţii tot va birui), carea şi pre Inorog dintr-aceasta nevoie, fără nici o zăbavă îl va scoate şi-l va mîntui. Au nu tu, vicleanule, laţul dracului şi undiţa demonului făcîndu-te, din malul răutăţilor pîndind de atîta vreme a-l vîna te nevoieşti? Au nu tu, spurcatule, pentru muced trupul tău, pre preţul nepreţuit crocodilului în dar ai vîndut? Au nu ştii (că răutatea stătătoare şi minciuna picioare n-are), ce amîndoaă curînd şi lesne să pohîrnesc? Au nu ştii (că haina vicleşugului curînd să vecheste şi în toate părţile destrămiindu-să, ruşinea i să dezgoleşte?) Ce ocară iese aceasta? (Ocara obrazul şi maiul capul să-ţi bată), ce diavol, iarăşi dzic, spre aceasta te-au aţîţat? Şi ce drac spre aceasta te-au îndemnat?“ (Ce adevărat că vicleanului inima sa, destul drac şi sufletul său de prisosit diavol iese.)

Hameleonul, în tot chipul oblic şi din toate părţile vădit simţindu-să, încotro să şuvăiască nu mai putu şi ce alta să meştersuguiască nu mai avu.¹ Ce obrăznicia călcan şi nestidirea meteriz obrazului făcînd, cu mare neruşinare

¹ Văzîndu-se descoperit, Scarlat leapădă masca de nevinovat şi trece de astă dată la acuzarea directă a lui Toma, care, în loc să contribuie la închiderea Inorogului, încălcăse îndatoririle către Brâncoveanu.

În cuvinte ca acestea rumpsă: „(Diavolul sărăcii și cacodemonul robii aceasta a gîndi, a grăi și a începe m-au învățat și spre tot răul a ispiți m-au îndemnat¹), numai, pre cît socotesc, împotriva monarhiilor cevași macară n-am făcut, ce mai virtos spre plăcerea și folosul lor, cît am putut, am silit (că cea chiară a vicleanului hirișie ieste ca vicleșugul vrednicie și răutatea bunătate să ție), de care lucru, n-ar fi fost pînă într-atîta cuiva rău să pară, ales celuia carile dreaptă slugă Corbului și bun priietin amînduror monarhiilor ieste. În ce, dară, pînă într-atîta am greșit cît supt atîtea ocări și defăimări mă supui? Pentru binele de obște am silit, pentru prăpădenia nepriietinului amînduror monarhiilor, cît am putut, m-am nevoit. Că, precum să dzice cuvîntul adevărului, mai bine ieste să piară unul pentru tot nărodul.² Au socotești, Șoaima, că fiara aceia în veci vreodîinăoară inima spre adevărătul prieteșug își va întoarce? Ba! De la mine adevărit să fii! Că cine în lume îi va sluji pre cît eu i-am slujit? Și cine supt soare îi va prii pre cît eu i-am priit? Nime, mă crede. Carile, pentru atîtea slujbe de la mine arătate, nu numai căci zămislirea Biruinței mi-au tăgăduit (careă, de ar fi vrut, și putea și vreme avea) și în loc ce ar fi fost cu mulțămîtă de plătit, nu numai căci slujba

¹ Scarlat recunoaște că din cauza lipsei de bani („diavolul sărăcii”) și de teama închisorii („cacodemonul robii”) fusese silit să acționeze cu atîta ardoare pentru prinderea și închiderea lui Dimitrie. Explicațiile date sînt o repetare a motivelor invocate mai înainte: datoriile contractate, pentru care fusese închis de bostangii, și promisiunea făcută de a le da pe mină, în locul său, un „vinat gras”, care nu era altcineva decît Cantemir. Judecîndu-și conduita, Scarlat ține să precizeze, în continuare, că, de fapt, el a lucrat în folosul celor două țări („monarhii”), Moldova și Țara Românească, așa încît el nu și-a făcut decît datoria față de domnii pe care îi slujește cu credință.

² Subliniindu-și devotamentul față de Brâncoveanu și pentru interesele celor două țări, Scarlat insinuează că Toma Cantacuzino nu a procedat la fel, trădînd în realitate interesele stăpînului de la București, pe care era dator să-l servească.

nu mi-au cunoscut, ce încă și crocodilul în veci rob nerăscumpărat să fiu m-au vîndut¹.

Eu dară, o, Șoaima, acmu aievea și fără nici o șială min-tea inimii mele mărturisesc și ce iese adevărul, aceia grăiesc (că vicleșugul pentru neprietin, iară slujba pentru prietin și știu, și cit nu știu a mă învăța nevoiesc). Nici alt stăpîn fără pre epitropii monarhiilor cunosc, ce tot ca- rile acestora un tuleiu a le frînge pîndește, eu aceleia cu zdrobirea capului nu mă îndestulesc (că pentru părul prietinului, capul neprietinului a zmulge vrednicia prietinului iese). De care lucru, pre unul ca acela, oriunde, oricînd și oricum, din gazda vieții în vecinică casa morții a-l muta a mă nevoi nu voi părăsi. Iară amintirea, visul meu, după tîlcuire de nu să va plini, ce precum tu dzici de va ieși, adevă în curîndă vreme, precum și din fălcile crocodilului va scăpa, cuvintele mele pomenește: că viața lui a multora moarte sirguiește și lineșteea lui cu vreme (și în scurtă vreme) monarhiilor de neaședzat tulburare va aduce.²⁴

Într-acesta chip Hamelion, după fețe, și gîndul, și cuvîntul, și lucrul, nepărăsit mutîndu-și, ca acestea cu nedogorit obraz cătră Șoim borîia, a căroră greață el a suferi nemaiputînd: „Piei de aicea, dzisă, o, jiganie spurcată și fățarnică, că eu mai mult a-ți răspunde nici îmi trebuie,

¹ Revenind la motivele personale ale conduitei sale, Scarlat susține că Dimitrie nu merită să-i fie prieten credincios, deoarece pentru toate serviciile pe care i le-a adus, acesta s-a arătat nu numai nerecunoscător ci și dușmănos. Între actele lipsite de recunoștință, el reamintește refuzul lui Dimitrie de a-i „zămisli” pe Victoria, precum și faptul că tot acesta a fost cel care l-a dat odinioară pe mîna poliției secrete otomane.

² După ce precizează că prin acțiunea sa nu a făcut decît să servească în mod cinstit pe Brâncoveanu, Scarlat previne pe Toma Cantacuzino că dacă Dimitrie Cantemir va scăpa cu viață din închisoarea bostangîilor, va pune în primejdie viața multora și va tulbura liniștea celor două țări românești.

pici mi să cade, de vreme ce singură răutatea ta destul îți răspunde și fapta carea ai lucrat de sațiu în toată lumea o povestește! Că într-adevăr cel ce dinceput ai fost, tot acela ești și tot acela vei fi, pînă cînd, ca căpușile de singe împlîndu-te, ca cîrceii beșicîndu-te, plesnind, vei crăpa.¹“

¹ *Căpușile de singe: pungi cu galbeni (D.C.)* — blestemul acesta înseamnă: pînă ce, săturîndu-te de aur, vei crăpa; aluzia se referă la permanenta foame de bani a personajului.

PARTEA A NOA

Aședară, lumea pentru lucrul făcut burzuluindu-să și fietecările ce cu mintea mai rău afla, aceia Inorogului meniia, că adevărat, după vrajba nepriietinului ce-l goniiia, nici nedejde de scăpat, nici într-alt chip fortuna de mutat era (ce norocul de multe ori cu un ochiu rîde, cu altul plînge, cu o mîină trage, iar cu alta împinge), în care chip și cu Inorogul să videa a să giuca, că, precum mai sus s-au pomenit, preste nedejdea, precum a priietinilor, așe a nepriietinilor cu suptîre meștersug din fălcile crocodilului nebetejit și de vicleșugurile Hameleonului puținel supărat scăpase. Carile deodată iarăși la locurile sale ducîndu-să, din toate părțile mai tare și mai bună pază avea¹ (că și dobitocul în groapa carea o dată cade, altă dată pe acoalea trecînd, pe departe o ocolește), unde, după ce din primejdiiia trecută mintea i să aședză și chiteala lucrurilor sale în cumpăna socotelei puind, toate trecutele dinceput, ca pre un izvod, cite una, cite una, aminte își aducea. Vicleșugurile cele supt tari și mari giurămînturi a Hameleonului pomeniia, vecinica vrajbă și nemutata vrăjmășie a amînduror monarhiilor socotiia, a priietinilor săi (carii la vreme ca aceia de să putea adevărați priietini a să numi) slăbiciune și spre agiutorință-i siială videa. Căci pre unii depărtarea locului îi opriia, iară

¹ După scăparea din închisoarea bostangiilor, Dimitrie se întoarce din nou în adăpostul său din casa marelui demnitar otoman, hotărît ca de aici înainte să fie mai cu băgare de seamă.

pre alții receala dragostei la inimă îi îndoiia, și pentru adevăratul prietin, ca niște adevărați prietini în primejdii a să da, sau nu vrea, sau, de și vrea, pentru micșorimea sufletului, nu îndrăzniia¹ (că pre aur focul, iară pre prietin primejdiiia i-pitește și după hotărîrea filosofăscă, adecă un suflet în doaă trupuri a fi, de-abia unul cineva și mai nici unul să nu fie aflat). Pre lîngă acestea, toate a vremii neîndămînări și greutate cumpăniia (căci lucrurilor sale foarte împotrivnică o videa), după aceasta neplecat și neîntors sorțul nărocului său cunoștea, de carile, precum asupră-i mîniia încă să nu-și fie împlut, să temea. Ales pildă arătoasă și oglindă luminoasă în lucrurile neprietinești priviia, căroră mai mult oarba fortună decît buna socoteală le slujii. De care lucru, într-alt felu de viață a întra și într-alt chip de fereală a să aciua aleasă, ca mai bine în linește și în negrijă sprijenit fiind, spre cea viitoare vreme de schimbarea lucrurilor într-altă față să nedejduiască.² Și așe, de vechiu prieteșugul carile cu Cucosu Evropei avea, aminte își adusă³, mai vîrtos știindu-l că la adunări ceva amestec nici au avut, nici a avea poate (căci pasirile de pre marginile ocehanului despre apus la săboară adunate n-au fost). Așijderea, îl știia precum bun străjuitoriu noptii ieste, căci atîta de ascuțit la simțire era, cît nu ji-

¹ Aluzia privește pe Lupu Bogdan hatmanul. „adevărat prietin“, dar care era departe în țară, și pe fratele său Antioh, care își dovedise „răceala“ față de el în împrejurările cunoscute.

² Simțind că nici adăpostul de la marele demnitar otoman nu mai putea fi sigur, deoarece banii lui Brâncoveanu ar fi influențat în rău pe demnitarul otoman, obligînd astfel și pe acest demnitar să-l predea, Cantemir se gîndește să se refugieze în altă parte. După cum afirmă în *Istoria Imperiului Otoman*, Cantemir aflate că Brâncoveanu obținuse de la marele vizir exilarea sa în insula Hios.

³ *Cucosu Evropii: solul franțuzesc (D.C.)* — este vorba de Charles d'Argental, marchiz de Fériol, ambasadorul lui Ludovic al XIV-lea la Istanbul. Cantemir menționează că avea cu acesta „vechi prieteșug“.

găniile vinătoare să poată îmbla, ce așezi nici frunza din copaciu peste știința lui să cadză peste puțință era.¹

Deci Cucoșul acela lăcuia într-un munte înalt și mare, de unde răspintiia a patru căi² a videa și strajea în toate părți tare a ținea putea. Lăcașuri avea multe și mari, din toate părțile bine întărite și cu tot felul de copaci roditori (de supt a căroră rădăcini ape răci curători ieșia) încungiurate și înfrimțaseate era, atîta cît la bunătatea locului cite s-ar cerca, una macar nu lipsia. Deci Inorogul carte ca aceasta scriind, către Cucoș trimasă:

„Vechiului și neclătitului priietin, Cucoșului Evropăsc, Inorogul de crivăț sănătate dzice. Nevoieșia lucrurilor tîmplătoare între muritori îndămînarea au scornit, îndămînarea din cea înainte mîrgătoare simbathie vine, simbathia fiica asămănării ieste și din dragoste să naște, dragostea priiunța întemeiază și bunăvoința-ți ține necurmată (ieste dară prieteșugul între muritori lucru prea de minunat, de vreme ce cu chipul carile mai denainte nici cunoștință, nici de dînsul vreo știință au avut, pre acela din strein al său și hiriș îl face, în scurt, alt el într-altul și alt altul în sine ieste, trăiește și viețuiește). Tot dară prieteșugul în linește agonisit nedejde pune ca în tulburate și în potrivnicile tîmplări de agiutorință și împreună pătimaș să-i fie. Cu aceasta pricină încă de demult întemeiatului și în veci alcătuitului nostru prieteșug acum roada în vreme a-și da și dragostea vîptul a-și arăta, precum mi se pare, s-ar cuvini și s-ar cădea (că precum copaciu fără roada altă nu face fără numai foc, așe

¹ Amănunte interesante despre Férriol: nu se amesteca în treburile interne ale celor două țări române („la adunări ceva amestec nici au avut”), dar, „ascuțit la simțire”, era un bun cunoscător al vieții politice și culturale din lumea otomană și de la noi („nici frunza din copaciu peste știința lui să cadză peste puțință era”).

² Răspintiia a patru căi: *Stavrodromis* (drumul crucii — *n. ed.*) la Galata (D.C.) — localul ambasadei franceze, după cum se afirmă și în *Istoria Imperiului Otoman*, se afla în cartierul Galata din Istanbul. Descrierea lui Cantemir este aceea a unei grădini paradisiace, în care recentul cade pe realizarea liniștii sufletești și a sentimentului de securitate personală.

prieteşugul fără cele şi următoare altă nu face fără numai colachii şi linguşituri). De vreme ce a trupului meu micşorime în şapte munţi copăcioşi şi umbroşi şi în şapte văi adinci pline de hinci nici încape, nici sălaş a-şi afla poate, şi aceasta nu dintr-a mea nestătătoare sau neaşedzată fire, ce (precum toţi cereştii marturi neminciuninoşi îmi sint) dintr-a nepriietinilor asupra mea nestîmpărată vrăjmăşie şi dintr-a fortunii neplecată urgie. Carea lor neobosită po-vaţă făcîndu-să, potică necălcată, cale neimblată, vale necercată, virv nesuit, munte necovîrşit, cîmp necutreierat şi deal neincungiurat n-au lăsat (că răutatea de tot desfri-nată decît piatra din ceriu aruncată mai repede ieste). Aşo, cit a dzice s-ar putea, în ceriu de m-aş sui, acolo sint cîini, în fundul mării de m-aşi cobori, acolo sint dulăi, în munţi cotei, în dealuri copoi, în cîmpi ogari, în stuhuri sampsoni şi în tot locul fălci deschise, guri căscate şi colţi rinjiţi, că cum ar fi sămănaşi pretiutinderea împănaşi stau. Un corn în loc de armă împotriva a atîtea vrăjmaşi şi patru picioare de fugă împotriva atîtea gonaşi am. De care lucru, socotind că alt mijloc şi leac n-au rămas, fără numai lăsînd voia fortu-nii, cit şi cum va vrea să mă dosedească, ca împotriva ne-mărgîndu-i, doară vreodînaoară mai plăcută să va întoarce şi din sine a mă mai goîni doară să va părăsi. Aşedară, pre mine, pre carile pomenitele locuri a mă încăpea n-au putut, încape-mă lărgimea meideanului dragostei tale, pentru prie-teşugul pre carile pururea între noi nesmintit şi nebetejit am păzit (căci în laturi a mă da am socotit pînă va trece urgiia). Deci supt acoperemîntul dragostei tale, aciîndu-mă, voi rămînea, ca şi eu, în vreme ce fortuna îmi va sluji, răs-plătire, precum voi putea să fac, datoriu să fiu.¹

¹ Cantemir trimite lui Férriol o scrisoare în care, arătîndu-i că este încolţit de duşmani, îi solicită, în virtutea vechii prietenii, un adăpost pînă trece primejdia. În afară de acest apel la ajutor, scrisoarea este, în acelaşi timp, şi un mic discurs despre prietenie, temă amplu dezbătută în antichitate, atît în stoicism cît şi în epicureism, iar la romani de către Cicero şi Seneca; umanismul renescentist, admirator al valorilor antichităţii, o readuce în discuţie.

Cucoşului slovele Inorogul trimiţînd, pre carile el citindu-le (căci Inorogul în glasul Cucoşului a cînta ştiia). în grumadzii Inorogului frumos şi alcătuit graiul Cucoşului să mira.¹ Şi îndată singur firea sa pomenind, în minte îşi adusă că de glasul lui Leul să sparie şi la locul unde să află ochii Vulturului a străbate nu pot, necum picioarele dulăilor sau a coteilor să încapă. Şi aşe, îndată pre unul din cucoşii săi trimiţînd, prin locuri tănuite povaţa Inorogului făcîndu-să, la lăcaşurile sale să-l aducă îi porunci. Carile, mǎrgînd, bunăvoinţa stăpînului său îi spusă şi precum cu dragă inimă priimeşte ca, în tot feliul de slujbă şi priinţă aflîndu-să, nu numai în lăcaşurile sale neapărate, cǎ-ntru hirise ale sale, ce orice şi altă trebuinţă ar avea şi prin mîna lui ar vini, pre cît mai deplin s-ar putea a face, pre atita să va nevoi. Aşijderea, precum pentru povaţa căii să-i fie ieste trimăş, dzicîndu-i. Inorogul, după ce ceia ce să cuviniia mulţamita făcu, cu cucoşul împreună să sculă şi la sălaşurile Cucoşului Evropii să suiră, unde cităva vreme cu mare lineşte, afară din toată grijea, viaţa îşi petrecu (că în primejdiile mari şi fortunele adese, cît de puţină răzsuflare cei pătimaşi, multă şi mare lineşte a le fi socotesc)².

Iară a aceştii mistuiri şi a Inorogului aşe de tare ascundere pricina au fost aceasta: că după ce Hamelonul au cunoscut precum Inorogul din fălcile crocodilului şi din toate vicleşugurile lui nebetejit s-au mîntuit şi acmu tuturor de viclean dovedit şi mai virtos despre Şoim tare probosit şi măscărit vădzîndu-să, precum să dzice cuvîntul

¹ În *glasul Cucoşului a cînta: limba latinească a şti (D.C.)* — scrisoarea către Férriol era, prin urmare, alcătuită în latină, limba de cultură a Apusului, lucru ce a impresionat mult pe ambasadorul francez, care a admirat în plus frumosul stil cantemirian.

² Férriol dă ascultare rugăminţii lui Dimitrie şi trimite un „cucoş“, adică un francez de al său ca să-l aducă la ambasada franceză. În *Istoria Imperiului Otoman*, Cantemir dă detalii atît asupra acestei împrejurări, cît şi asupra personalităţii lui Férriol.

(din inima rea, rău gând purcede), de ciia aievea asupra Inorogului toate răutățile își pohîrni și toate vicleșugurile, ca pre niște dulăi turbați, în ulițele vrăjmașiii își slobodzi și în toată calea fără cale mintea cea fără minte își îndreptă. Și așe, îndată sculindu-să și ducîndu-să, pre dulăi și pre cotei și pre alaltîi brehăi, pre toți la un loc află, cătră carii cu spurcat glas într-acesta chip vorovi: „Eu încă de demult asupra Șoimului prepus aveam, adecă că nu cu dreaptă inimă în slujba stăpînilor noștri să află, precum povestea Moliîi v-am povestit. Iară acmu, iată, aievea să arată, că împreună cu Bitlanul sfaturi asupra epitropii<i> Corbului au făcut. Pentru prinderea Inorogului nu numai cu capul atocma au ținut, ce încă și pentru scăparea lui cu mîna lui pe supt numele altora, pre cît au putut s-au nevoit, și cu mijlocul lui, nepriietinul, carile prin a mele și a voastre nenumărate ostenințe în butucul morții cădzusă, de iznoavă în scaunul vieții s-au urcat (jigania vicleană, precum vicleșuguri a scorni, așe pré alții după cuvîntul ei a domiri învățată era). Ce mai mult așteptați? Ce mărturie mai ade-vărată cercați? Și ce mai bună vreme asupra nepriietinului și acmu și soțiilor lui așteptați? Au după ce în nedezlegate legături v-or lega, atuncea să vă deșteptați? Nu știți cuvîntul carile prostimea dzice: (Apa doarme, iară nepriietinul nu doarme)? Au după ce răul gând își vor plini, atuncea să vă sculați? Dară atuncea, ce folos? Acmu, dară, cuvintelor mele a asculta de viți vrea, de lucrurile ce s-au lucrat și de vicleșugurile Șoimului cu ale Bitlanului aievea și de-amăruntul Corbului să scrieți, ca cu un ceas mai înainte pre aceste piiedece dintre noi să ridice (căci iscoada și nepriietinul de casă cu glăvățina cîntariului să asămănă, carile, cu mică micșorimea lui, mari mamini de la pămînt în sus aruncă). Și sau pré altul credzut în locul lor să trimață, sau tot lucrul asupra voastră să lasă și, așe făcîndu-să, încă o dată a lovi și încă cu un mijloc de măiestrii lucrul început

a ispiți om. Cu carile bună nedejde am că sfișitul după pofta noastră vom videa.¹

Plăcu dulăilor boritura Hamelonului și, mai mult înapoi sau înainte necăutind, după a lui cuvinte la Corb carte într-acesta chip scrisă:

„Corbului, milostivului nostru stăpîn, ogarii, coteii și toți, mari și mici, dulăii, plecăciune și sănătate! Mai în trecutele dzile, de une sunate ale Șoimului și a Bitlanului spurcate chitele cani pre scurt în știre făcusem. Iară acmu de aceleași încă mai aieva și afară din toată îndoința adevindu-ne, monarhului și monarhiii în știință a da îndrăznim, precum prin multe a noastre dureri și zbuciumări, pre cel de cap nepriietin pînă la falcile crocodilului îl adusesem, de unde scăpare sau nedejde de scăpare macar cum nu avea. Ce preste a toată lumea socoteală, Șoimul cu Bitlanul, lui cu trup, cu suflet alăturindu-să, noi a lui învățătură și îndemnare așteptind, el nu numai pentru scăparea lui cu tot ce-au putut s-au nevoit, ce încă precum cu a noastre meștersuguri într-aceia silță să fie cădzut înțelegind, cu grele probăzături și de cap clătinături, de moarte și mai rău decît de moarte ni să lauda și, ca cum un rău prea mare asupra monarhiii am fi făcut, toate ocările și batgiocurile lumii în braz ne-au știupit².

¹ Afînd d spre eliberarea lui Dimitrie din închisoare, Scarlat convoacă pe agenții munteni, cărora le repetă bănuielele sale mai vechi asupra nealialității lui Toma și a lui Dimachi (Bitlanul). Eforturile sale și ale agenților de a-l captura pe Dimitrie au fost zădărnice de acest Toma, care a mijlocit scăparea lui, șeful agenților munteni făcîndu-se vinovat și de faptul că împreună cu Dimachi au complotat împotriva lui Brâncoveanu („sfaturi asupra episcopiei Corbului au făcut“). În consecință, îi îndeamnă Scarlat, este necesară o nouă scrisoare-denumit împotriva lui Toma și Dimachi, care ar trebui rechemată în țară și înlocuită cu o persoană de încredere. Repetarea de către Cantemir a afirmației că Toma și Dimachi complotau împotriva lui Brâncoveanu e o mărturisire fâțișă a unui fapt confirmat și de alte izvoare.

² În scrisoarea către Brâncoveanu, agenții aduc ca dovadă a trădării lui Toma și faptul că acesta i-a ocărit pentru capturarea lui Dimitrie.

Deci noi, ticăloșii, ca niște drepte și credincioase slugi, ce ieste adevărul dzicem și mărturisim (că slugii adevărate moartea pedepsită în slujba stăpînului, decît viața fericită de la neprietin pricinată, mai fericită-i ieste¹). Și pre cît a cunoaște putem, Șoimul și Bitlanul mai în multă vreme între noi de să vor afla, nu numai căci mari împiedecări ne fac, ce încă și la mai grele primejdii statul lucrurilor să aducă poate. Iară aceștea lipsind, bună nedejde avem că, după măiestriile carile avem să întindem, în scurtă vreme din colții noștri tot nu va scăpa și iarăși voia și porunca la voi, iară slujba și nevoința la noi va rămîne.²

De aceasta carte nu puțin să tulbură Corbul, mai virtos că de la alții asemenea cu acestea audzisă³ (că picătura adese căzută piatra, iară sicofandiia adese făcută inima despică). Și așe, îndată în locul Șoimului pre Uleu trimasă, Șoimului poruncind ca cum mai curînd înapoi să să întoarcă, căci acelea de alte vînători ieste trebuitoriu. Așijderea, Bitlanului porunci ca prin girle a mai îmbla să să părăsască, iar amintrilea făcînd, Corbul cînd crângăiește, bine știe el ce feliu de menituri meneste⁴.

Șoimul, după luarea poruncii aceștiia, cîtva în chibzuiele stătu și nu în puține chitele întră, merge-va înapoi, după poruncă, au nu va merge? Socotind că de nu, și toate cîte

¹ Ironie cantemiriană la adresa slugărniceii agenților munteni față de domnul lor.

² Cerînd urgentarea rechemării în țară a lui Toma și Dimachi, care lucrascră și continuau să lucreze împotriva intereselor de stat, creînd în plus greutăți pe toate planurile, agenții își iau sarcina de a duce ei singuri la îndeplinire recapturarea lui Dimitrie.

³ Despre neloialitatea lui Toma Cantacuzino și a lui Dimachi, Brâncoveanu primea vești nu numai din partea agenților săi, ci și de la alți binevoitori, amănunt de care vorbește și cronica lui Radu Greceanu.

⁴ În locul lui Toma Cantacuzino, pe care îl recheamă în țară, Brâncoveanu trimite, pe la mijlocul lui ianuarie 1704, în calitate de capuchehaie la Poartă, pe vărul său Ștefan Cantacuzino (Uliul), fiul stolnicului Constantin Cantacuzino cronicarul. Ordinul de rechemare în țară privea și pe Chiriță Dimachi.

dulăii scrisese era adevărate, însă dintr-însele unele fiind prepus avea (macar că de scrisoarea dulăilor știre nu avea) să nu i să cumva fi fost lucrurile descoperit (că vicleșugul, cînd în gînd intră, ca șoarecele țîțiește, iară cînd să descopere, ca leul răcnește). Deci cîteva pricini de zăbăvire scornind, cărți la Brehnace și la Cucunos scrisă, ca pentru pricina așe în grabă chemării lui să să înștiințedze. Carii, cevași macară grijă să nu poarte, răspuns îi dederă, că deși Corbul putere epitropii <i> pasirilor are, însă clonțul Corbului pe capul Șoimului să să puie, nime din pasiri nici va priimi, nici va învoi.¹

Intr-aceste dzile și Uleul sosi, carile, cu dulăii, cu Rîsul și cu Hameleonul împreunîndu-să, pentru cea de tot a Inorogului prăpădenie, cum vor face și de ce s-ar apuca, la sfat stătură. Rîsul cu Hameleonul, după peștriciunea ce avea, mai multe răutăți și vicleșuguri a scorni știia. Deci Hameleonul îndată fumul spurcăciunii și duhul înșelăciunii gros și întunecos slobodzind²: „Eu, dzice, încă de la tată-mieu, Apariul, meștersugul maghiii foarte bine am învățat³,

¹ Toma Cantacuzino nu aflase nici pînă acum că agenții săi îl pîrseră la Brâncoveanu, dar rechemarea sa în țară fără un motiv întemeiat, îl îngrijorează, ceea ce îl face să șovăie în hotărîrea de a se reîntoarce. Știind de frica lui Brâncoveanu, el scrie despre temerile sale celor doi unchi de la București, stolnicul Constantin (Brehnacea) și spătaul Mihai Cantacuzino (Cucunozul), iar aceștia îl liniștesc, informîndu-l că nu vor admite ca domnul Țării Românești („clonțul Corbului“) să facă ceva rău unui membru al familiei Cantacuzino.

² Odată sosit la Istanbul, Ștefan Cantacuzino convoacă atît pe agenții munteni, aflați acum în subordinea sa, cît și pe cele două capu-chehaiele ale Moldovei, frații Mihalache (Rîsul) și Scarlat Ruset (Hameleonul) cu scopul de a hotărî strategia în vederea recapturării lui Dimitrie. La această consfătuire, Scarlat propune tot „meștersugul mreji“, adică al vînzării prin înșelăciune.

³ Insinuînd iscusința sa în asemenea strategii, Scarlat afirmă că a învățat de la tatăl său, Constantin Cuparul, „meștersugul maghiii“, adică al intrigilor politice, amănunt ce corespunde adevărului, membrii familiei Cupăreștilor, și în special bătrînul Ruset, fiind cei mai mari intriganți ai vremii lor.

În care meștersug deplin învățat și pre alt chip, carile acumulează să afle, știu, cu carile împreună, de va vrea, o mreaje să împletim, adevărit sint că ori în ce fundul pământului Inorogul ascuns ar fi, meștersugul mreji și puterea vrăjii la înșelăciune îl va aduce. Că Vulcanul pre Mars cu Afroditi asupra curvii vrînd să prîndză și mreaje de fier împletind, descîntecul vrăjii în stele scris și tipărit l-au lăsat, pre carile meștersugul a-l citi putînd, după cursul stelelor și după învățătura trupurilor cerești urmînd, din mreajea carea vom împleti orice cît de iute și de tare ar fi, într-însa a nu cădea și nescăpat a nu să ținea cu puțință nu iese.¹

Iară chipul acela era o jiganie dintr-altă monarhie, însă mare plată dacă i să da, cu vrăjile lui toată răutatea a nu face nu să ferii.² La acea jiganie cu toții mîrgînd, întîi poveste îi spusără, adevă precum neprieten de cap pre Inorog au și precum în multe chipuri ispitind, nicicum la mîna să-l aducă n-au putut. Apoi stihurile cele de aur, pre carile

¹ Apelul la o poveste din mitologia greco-romană — răzbunarea lui Vulcan, metalurgistul și magicianul, pe soția sa Venus și pe amantul acesteia, Marte — asociată cu o astrologie pe care am numi-o magică este caracteristic pentru spiritul renașcentist, care îmbina cultul pentru valorile antichității cu interesul pentru cele mai extravagante preocupări: magie, astrologie, cabală, alchimie etc. Insistența cu care scriitorul vorbește de practicile magice și divinatorii ale lui Scarlat și ale tatălui său ar putea conține un simbure de adevăr, dacă ne gîndim că acestea erau în nota vremii. Scriitorul, căruia se vede că nu-i erau străine cunoștințele de astrologie, vrea să spună aici, ironizînd desigur, că Scarlat îmbina magia, adică strategia de vînătoare, cu calculele astrologice pentru cunoașterea zilelor nefaste pentru Dimitrie, timp în care succesul în vînarea acestuia era asigurat.

² O jiganie dintr-altă monarhie: Mehmed Tzelepi (D.C.) — este vorba de Mehmed Celebi, un înalt demnitar otoman, în bune relații cu Brâncoveanu, un adevărat „vrăjitor“, adică un traficant de influență care, pentru bani, făcea diverse servicii celor care îi solicitau influența la Poartă. Acesta era „chipul“ la care se referea Scarlat cînd propunea agenților să caute un bun „mrejitor“, adică alcătuitor de cursuri pentru vînarea lui Dimitrie.

Camilopardalis de la capiștea Pleonexiii le învățasă¹, citindu-i, cu mare plecăciune i să rugară, ca după înalt și adine meștersugul ei o mreaje să le mrejască, cu carea pre acel iute și neprins nepriietin a prinde să poată. Jiganiia (a căriia nume din numărul 1130 să cuprindea²), plăcute stihurile lor audzind, prinsă bucuroasă și carea dintre jigăni în partea Inorogului să țină întrebă. Ei precum afară din Fil pre altul nu știu răspunsără. Atuncea jiganiia, belindu-și budzele și rinjindu-și dinții, rîdzind și cu capul clătind³, dzisă: „Dară Șoimul și cu Bitlanul, mai în trecutele dzile, cu numele tuturor pasirilor viind, mi s-au rugat ca să le împletesc o mreaje cu carea să poată vîna corbi. Au și Corbul împotriva voastră ieste? (Atuncea ei pentru povestea Molii<i> mai cu de-adins să adeveriră, însă deodată cu tăcerea o trecură.) Că de vreme ce Filul de Inorog și Inorogul de Fil să țină, și alta înainte a vă pune am, pre carea priimind-o, și eu mreaja a vă împleti voiui priimi. Să știți, dară, că odînaoară Vidrii am împletit o mreaje, cu carea au prins pe Fil, ce, nefăcîndu-mi-să plata carea îmi giuruisă, de asupra Filului asupra Vidrii am întors descîntecul și într-aceiași mreaje Vidra s-au prins. Apoi, și Filul de cuvînt rămîind, de asupra lui vrajea mi-am luat și asupra Cămilii mai cu vreme au cădzut. Deci acmu, datoriia Vidrii și a Filului asupră-vă de viți lua, mreaje cu carea pre Inorog să prindeți voi împleti (de noroc era Inorogul cu primejdiile sale datoriile altora a răsplăti,

¹ Scarlat și agenții munteni, folosind sfaturile date cu alt prilej de Alexandru Mavrocordat Exaporitul, ruda Rusetestilor, promis bani marelui demnitar pentru a le ușura prinderea lui Dimitrie.

² Calculul lui Cantemir este greșit, deoarece numelui Mehmed Celebi îi revine numărul 1129, potrivit corespondentelor numerice ale literelor slavone.

³ Scriitorul, înzestrat cu un deosebit simț vizual, știe să folosească mijloacele literare pentru realizarea a ceea ce putem numi o mască umană.

precum întâi pentru Hameleon crocodilului, așe acum pentru Vidră și Fil vrăjitoarii).“¹

Atuncea dulăii și alalți cu toții de plată tare să apucară și spre aceasta cu blăstămi și cu giurămînturi virtos să le-gară.² Spurcata jiganie cuvinte din multe silave alcătuite din limbă a bolborosi și din budză a șopti începînd, descîntecul vrăjii asupra Îndrogului descînta. Iară Rîsul și cu Hameleonul, înainte-i îngenuncheați, cu coadele dulăilor spuma de pre gură ștergînd, ca unui bodz i să închina (că icoana bodzului și vrajea vrăjitoriului, precum la cei în-telepti tot o ocară, așe la cei nebuni tot o cinste are).³

Deci ei mreaja acum giumătate împletită pre mîne gata să o ia adevărat știind, cu mare veselie jiganiii mulțemită facînd, la alte a străjilor întărituri să orînduiască să dusără.

¹ Marele demnitar-Mehmed Celebi se dovedește un limbut, în cazul de față el nepăstrînd sau nevoind să păstreze secretele încredințate lui de solicitanții de favoruri și servicii. Astfel, el mărturisște agenților munteni cum de curînd Toma Cantacuzino și Chiriță Dimachi veniseră tot la el să le mijlocească mazălirea lui Brâncoveanu (o nouă afirmație expresă a scriitorului despre acțiunea complotistă a celor doi), astfel încît informația scoasă de Scarlat de la Athanasie Papazoul se dovedise adevărată. Tot Mehmed Celebi fusese cel care mijlocise mazălirea lui Antioh din prima domnie (1695—1700), pe temeiul că acesta nu-și plătitese datoria bănească față de el, și înlocuirea sa cu Constantin Duca în cea de a doua domnie (1700—1703). Iar pentru că nici acesta nu se achitase de suma promisă pentru căpătarea domniei, tot el a mijlocit mazălirea lui Duca și substituirea lui cu Mihai Racoviță (în 1703). Demnitarul le promise, în final, că le va aranja prinderea lui Dimitrie dacă ei se obligă să achite datoriile neplătite ale lui Constantin Duca și ale lui Antioh Cantemir, ceea ce aceștia primesc. După cum se vede, misteriosul demnitar, cu o mare influență la Poartă, își fructifică, pe bani grei, această putere, dar asupra sa Cantemir nu dă alte amănunte; în *Istoria Imperiului Otoman* nu este menționat nimeni cu acest nume, astfel încît identificările făcute de N. Iorga și P.P. Panaitescu sînt discutabile.

² Scarlat și Mihalachi, precum și agenții munteni, se leagă prin jurămint să plătească lui Mehmed sumele cerute, numai să le dea în mînă pe dușmanul lui Brâncoveanu.

³ Este remarcabilă această imagine ironică a executării vrăjii.

Camilopardalis de la capiștea Pleonexiii le învățasă¹, citindu-i, cu mare plecăciune i să rugară, ca după înalt și adine meștersugul ei o mreaje să le mrejască, cu carea pre acel iute și neprins nepriietin a prinde să poată. Jiganiia (a căriia nume din numărul 1130 să cuprindea²), plăcute stihurile lor audzind, prinsă bucuroasă și carea dintre jigăni în partea Inorogului să țină întrebă. Ei precum afară din Fil pre altul nu știu răspunsără. Atuncea jiganiia, belindu-și budzele și rinjindu-și dinții, rîdzind și cu capul clătind³, dzisă: „Dară Șoimul și cu Bitlanul, mai în trecutele dzile, cu numele tuturor pasirilor viind, mi s-au rugat ca să le împletesc o mreaje cu carea să poată vîna corbi. Au și Corbul împotriva voastră ieste? (Atuncea ei pentru povestea Molii<i> mai cu de-adins să adeveriră, însă deodată cu tăcerea o trecură.) Că de vreme ce Filul de Inorog și Inorogul de Fil să țină, și alta înainte a vă pune am, pre carea priimind-o, și eu mreaja a vă împleti voiui priimi. Să știți, dară, că odînaoară Vidrii am împletit o mreaje, cu carea au prins pe Fil, ce, nefăcîndu-mi-să plata carea îmi giuruisă, de asupra Filului asupra Vidrii am întors descîntecul și într-aceiași mreaje Vidra s-au prins. Apoi, și Filul de cuvînt rămîind, de asupra lui vrajea mi-am luat și asupra Cămilii mai cu vreme au cădzut. Deci acmu, datoriia Vidrii și a Filului asupră-vă de viți lua, mreaje cu carea pre Inorog să prindeți voi împleti (de noroc era Inorogul cu primejdiile sale datoriile altora a răsplăti,

¹ Scarlat și agenții munteni, folosind sfaturile date cu alt prilej de Alexandru Mavrocordat Exaporitul, ruda Rusetestilor, promis bani marelui demnitar pentru a le ușura prinderea lui Dimitrie.

² Calculul lui Cantemir este greșit, deoarece numelui Mehmed Celebi îi revine numărul 1129, potrivit corespondențelor numerice ale literelor slavone.

³ Scriitorul, înzestrat cu un deosebit simț vizual, știe să folosească mijloacele literare pentru realizarea a ceea ce putem numi o mască umană.

precum întâi pentru Hameleon crocodilului, așe acmu pentru Vidră și Fil vrăjitoarii).“¹

Atuncea dulăii și alalți cu toții de plată tare să apucară și spre aceasta cu blăstămi și cu giurămînturi virtos să le-gară.² Spurcata jiganie cuvinte din multe silave alcătuite din limbă a bolborosi și din budză a șopti începînd, descîntecul vrăjii asupra Îndrogului descînta. Iară Rîsul și cu Hameleonul, înainte-i îngenuncheați, cu coadele dulăilor spuma de pre gură ștergînd, ca unui bodz i să închina (că icoana bodzului și vrajea vrăjitoriului, precum la cei în-telepti tot o ocară, așe la cei nebuni tot o cinste ăre).³

Deci ei mreaja acmu giumătate împletită pre mîne gata să o ia adevărat știind, cu mare veselie jiganii mulțemită facînd, la alte a străjilor întărituri să orînduiască să dusără.

¹ Marele demnitar-Mehmed Celebi se dovedește un limbut, în cazul de față el nepăstrînd sau nevoind să păstreze secretele încredințate lui de solicitanții de favoruri și servicii. Astfel, el mărturisște agenților munteni cum de curînd Toma Cantacuzino și Chiriță Dimachi veniseră tot la el să le mijlocească mazilirea lui Brâncoveanu (o nouă afirmație expresă a scriitorului despre acțiunea complotistă a celor doi), astfel încît informația scoasă de Scarlat de la Athanasie Papazoul se dovedise adevărată. Tot Mehmed Celebi fusese cel care mijlocise mazilirea lui Antioh din prima domnie (1695—1700), pe temeiul că acesta nu-și plătitese datoria bănească față de el, și înlocuirea sa cu Constantin Duca în cea de a doua domnie (1700—1703). Iar pentru că nici acesta nu se achitase de suma promisă pentru căpătarea domniei, tot el a mijlocit mazilirea lui Duca și substituirea lui cu Mihai Racoviță (în 1703). Demnitarul le promise, în final, că le va aranja prinderea lui Dimitrie dacă ei se obligă să achite datoriile neplătite ale lui Constantin Duca și ale lui Antioh Cantemir, ceea ce aceștia primesc. După cum se vede, misteriosul demnitar, cu o mare influență la Poartă, își fructifică, pe bani grei, această putere, dar asupra sa Cantemir nu dă alte amănunte; în *Istoria Imperiului Otoman* nu este menționat nimeni cu acest nume, astfel încît identificările făcute de N. Iorga și P.P. Panaitescu sînt discutabile.

² Scarlat și Mihalachi, precum și agenții munteni, se leagă prin jurămint să plătească lui Mehmed sumele cerute, numai să le dea în mînă pe dușmanul lui Brâncoveanu.

³ Este remarcabilă această imagine ironică a executării vrăjii.

Însă cu această socoteală, adevărat înțeli de frăția și tovarășia Inorogului de să va lepăda. La care cerere, Filul, cu mare ciudesa și mirarea a toată zidirea, cuvîntul își dade, socotind că cu vicleșug, vicleșug va vieleni și cu amăgeală, amăgeala va amăgi, ce în zădar. Că macar că atunci vrăjitoarea mreaiea împleti, lațurile întinsă și silțele supusă, ce, sau meștersugul fi era minciunos, sau, de nu era minciunos, era neputincios, de vreme ce în multe chipuri voroava își schimba, că uneori dzicea că mreaia asupra Corbului au fost menită, alteori dzicea că asupra Strușului iese împletită, iară mai pre urmă dzisă că, de nu să va strica vilfa Inorogului, mreaiea lui ceva să vinedze nu poate, căci cu cornul Inorogului are antipathia (aceasta și socoteala putea da, de vreme ce vrăjile lui spre moarte olăcăria, iară cornul Inorogului precum purtătoriu de viață iese, cine va tăgădui?). Deci de va fi voia Filului ca în mreaia ce împletește struți să vinedze, înțeli cu Corbul prieteșug făcînd, de împreunările Inorogului așeși de tot să să părăsască. Iară amintrilea, nici vraiea, nici mreaiea în ceva a-i sluji poate¹. Filul, săracul, sau în prostimea inimii ce avea să amăgia, sau lăcomia vînatului spre strîmbătate ca aceasta, cu totul a să da îl împingea (atîta nesățioasă pofta cinstei pre cei ce o doresc orbește, cît pentru risul unui ceas de astăzi. plînsul unui an ce vine nu socotește). Așe, Filul, nu numai cu mari giurămînturi, precum de multă vreme nici să-l fie vădzut să giura, ce încă precum de l-ar ști unde să află, singur el știre vîntătorilor ar da. Așijderea, adăogea dzicînd, precum și el cunoaște că pricina a toată tulburarea a acestor doă monarhii

¹ „Jigania lăcomă”, adică demnitarul la care apelase de astă dată Antioh, atrasă de marile sume de bani promise de pretendent, se angajează să-i satisfacă dorințele, dar se pare că nu avea atîta putere cît se sperase și de aceea îl amină sub diverse pretexte. În mod insistent însă demnitarul, prieten al lui Brâncoveanu, pune condiția ca Antioh să se împace cu domnul Țării Românești și să se lepede de fratele său Dimitrie, acționînd de aici înainte pe cont propriu. Din aceste condiții rezultă că demnitarul voia înainte de toate să faciliteze capturarea lui Dimitrie Cantemir, pentru aceasta fiind necesară desolidarizarea lui Antioh.

Înorogul ieste, și, pînă el suflă, acestea să răzsufle peste pu-
tință ieste. Într-acesta chip și vrăjitoarea pe Fil, și Filul pe
vrăjitoare a amăgi socotia. Că vrăjitoarea gîndia că de va
vîna pre Înorog, fără greș prețul mreijlor de la dulăi își va
lua, iară Filul chibzuia că de va vîna pre Strătocamilă, pre
alte dobitoace spre sine a le întoarce pre lesne-i va fi, și atun-
cea Corbul, vrînd-nevrînd, spre pace a pleca fi va căuta.¹

Ca acestea și altele ca acestea cel ce vrăjia cu cel ce să
vrăjia în vînt arunca și gîndurile în aier își spulbăra (pre-
cum mai pre urmă sfîrșitul al arătat), că într-aceiași vreme
din părțile ostroavelor mediterane o jiganie mare s-au ridicat²,
ai căria mreji și vrăji atita de tari și de mari era, cît pre toate
celea ce de la ceialalte jiganie tocmite era, îndată în deșert
le scoasă și, așeși de tot fărîmîndu-le, le rumpă. În care vreme,
Înorogul, vădzînd că chipurile vrăjitoarelor s-au schimbat și
vrăjile spre alte descintece s-au mutat, așjderea de mreji
carile întinse și acmu rumpse și destinsă fără nici o grijă
socotindu-să, îndată de la lăcașurile Cuceșului coberîndu-să,
la ale sale să dusă.³

De care lucru, Risul, Hamelonul și alaltî dulăi, de știre
luînd, nu în puțină frică intrară și nu mică întristare luară
(că voia rea din dreptate mîngierea în curățeniia inimii pune,
iară întristarea din strîmbătate frica răsplătirii înainte aduce).

¹ În realitate cele două părți nu erau sincere una față de cealaltă,
căci demnitarul otoman urmărea ca, prin prinderea lui Dimitrie, să
încaseze beneficii și din partea agenților munteni, iar Antioh, care
primește toate condițiile din lăcomie pentru putere („nesătioasa pofta
cinstei”), se gîndea în realitate să nu-și sacrifice pînă la urmă fratele.

² Jiganie mare de ostroavele mediterane: Calaili (D.C.) — Calaili
Ahmed pașa, fost amiral de Mediterana (capudan pașa) ajunge mare
vizir pe la mijlocul lui septembrie 1704; era un om pe care Cantemir,
în *Istoria Imperiului Otoman*, îl caracterizează drept „extravagant și
nebul”; din acest motiv își va pierde repede funcția.

³ Dușman al lui Brâncoveanu și prieten al Cantemireștilor — după
cum lasă să se înțeleagă scriitorul — Calaili face inofensive toate intri-
gile și măsurile luate împotriva lor, astfel încît Dimitrie poate părăsi
ambasada franceză, întorcîndu-se în siguranță la locuința sa de pe
Bosfor.

De care lucru, iarăși alfavita din-ceput a citi și buchele din capăt a prociti începură, sfaturile înturnară, voroavele răsturnară, gîndurile tăvăliră, chitelele prăvăliră, dirmoiară și cernură, nighina din grîu și bobul din madzire să aleagă nu putură, grămădiră, vrăvuiră, aruncară, scuturară, spulbărară, vînturară, pleavele din grăunțe a despărți, obosindu-să, să lăsară¹. „Iară, ah, iar, vah, iar, ai, iar vai²! Bolnavul să însănătoșadză, nepriietinul să învîrtoșadză, lîngedul să țăpinește, slabul pașii își sprijenește, iată, mai mortul să scoală și pre noi, pre vii, mai ne omoară. Ostenința a atîta vreme, mulțimea a atîtea pagube, șirlăile sudorilor, izvoarele lacrărilor și alalte toate cu totul în vînt și în deșert să dușară. Iată, Inorogul la cîmp, fără sială, iată-l-ai la lăcașurile sale fără dodeială, iată-l-ai, toate pre voia lui deplin a fi nedejduiește fără îndoială. Vremea lui lină, noaă tulbure, vrăjitorii și mrejiitorii, sau neputincioși, sau necredincioși, în lucru nestăruitori, la cuvînt nestătători. În scurt, în ceva și în cineva nedejde, credință și adevărată priință n-au rămas. Bine ar fi dară de-ar fi cu puțință monarhiii noastre altă chivernisală să să puie, jiganiia aceasta cu blîndețe și cu binișor,

¹În urma măsurilor luate de Calaili, capuchehaiele moldovene, frații Mihalache și Scarlat Ruset, și cele muntene (dulăii) intră în panică, gîndindu-se la o nouă strategie politică. Este de remarcă, din punctul de vedere al mijloacelor de expresie literară, torentul de verbe și expresii, dispuse în haină de vers, prin care scriitorul sugerează starea de confuzie și agitație în care intraseră reprezentanții la Poartă a celor două țări românești și preocuparea lor de a găsi soluții corepunzătoare la împrejurări noi.

²Bocetul lor, alcătuit tot în versuri și în același stil popular folosit și pînă aici, reprezintă de astă dată situația-replică la jelania firii pentru nenorocirea Inorogului, Cantemir sugerînd că a dat și peste dușmanii săi nenorocirea pe care o pregătiseră altădată pentru Inorog. În acest bocet al confuziei și disperării se subliniază cîteva trăsături: ineficiența tuturor eforturilor și măsurilor luate de ei și întărirea poziției politice a lui Dimitrie, neputința, neloialitatea și nestatornicia demnitarilor otomani cumpărați în vederea nimicirii lui („vrăjitorii și mrejiitorii, sau neputincioși, sau necredincioși, în lucru nestăruitori, la cuvînt nestătători“), necesitatea schimbării strategiei în sensul îmblinzirii și nu urmăririi Inorogului.

iar nu cu îndirjje și cu rău ieste de domolit. Iată, vînătorile ne batgiocuri, iată, mrejiile în toate părțile ne spîrcui, iată; toate meștersugurile în darn și toate trudele în zădar ne scoasă, iată, lui locul a să lărgi, iară noaă a să strîmpta au început, pînă în cea de apoi sfîrșitul cum va vini cine poate ști? (Că de multe ori în locul celui nedejduit și așteptat sfîrșit, cel nenedejduit și neașteptat a vini poate). Și aceasta nu numai unui chip privat și deosăbit, ce a tot trupul publicăi de nemutat primejdie va aduce. De care lucru, și noi, nu numai pizma și voia unuia a urma, ce folosul cel de obște a căuta ni să cade (că între muritori mai cinsteșă și mai adevărată laudă a să agonisi nu poate decît carea cu folosul a toată publica s-au cîștigat).¹⁴

„Deci, pre cît socotesc, Dulăul cel bătrîn² dzisă, de tot adevărul lucrului (toate colachiile de la mijloc ridicînd),

¹ În această nouă strategie a urmăritorilor lui Dimitrie figurează un principiu nou de politică de stat: necesitatea de a părăsi obiectivele de interes individual — cum era acela rezultat din ura personală a lui Brâncoveanu față de Cantemirești — și de a avea în vedere numai probleme de interes general („folosul a toată publica“). Ideea este, evident, a lui Cantemir, iar valoarea ei de o excepțională importanță și noutate, filozoful român devansîndu-și și prin aceasta epoca. Căci dacă gîndirea politică renascentistă nu depășise formula binelui suprem sau a binelui suveran, noțiune ce, prin coloritul ei moral tradițional, menținea și mai departe ideea unei ordini divine în lumea umană (chiar în cazul utopiilor lui Morus și Campanella, mai apropiate de modelele sociale moderne), Cantemir, prin ideea interesului general, pune în circulație o teză de mare productivitate în revoluțiile burgheze viitoare. Astfel de devansări de factură burgheză am mai întîlnit la Cantemir și cu prilejul descrierii „răscoalei muștelor“, adică a unei răscoale țărănești, și, de asemenea, cu ocazia descrierii mării răscoale a ienicerilor și ulemalelor din Istanbul în 1703 („horbura și amestecătura în munți“).

² *Dulăul cel bătrîn: Caramanli postelnic (D.C.)* — postelnicul Dumitrașco Caramanlăul, grec de origine, numit de Brâncoveanu în aprilie 1704 capuchehaie la Istanbul în locul lui Ștefan Cantacuzino (Uliul), rechemat în țară pentru alte sarcini. Așadar, sub capuchehaia-lieul său au loc noile schimbări la Poarta Otomană, schimbări ce impun muntenilor o nouă orientare în atitudinea față de Cantemirești. Caramanlăul consiliază pe agenții săi și pe frații Ruset la această nouă orientare.

Corbului să spunem, ca doară și el socotelelor și pîzmelor sale sfîrșit a pune va putea (că de multe ori unde cuvîntul a isprăvi nu poate, isprăvește bățul) și doară mai spre bună minte inimile înbelor părți a întoarce vom putea, ca într-acesta chip, precum vrăjmășii lor sfîrșit, așe trudelor noastre conet a afla să ne învrednicim“.

De acestea cuvinte Risul hohotîia, iară Hameleonul fîșia, pre carile unul în ris, altul în vis le tîlcuia și, ca cum sfaturi de batgiocură ar fi, le măscăria, de vreme ce bine știa că cele de multe ori amăgele și minciunoase văpsele toată zugrăvala și chipul adevărului scîrnav au muruit și la cel luminos chip și a adevărînții figură a vini preste puțința șarurilor a fi dzicea.¹

Și așe, dintr-aceste a pricii scintei, între vinători focul gîlcevii și a dihonii a să ațîta începu. De unde Dulăul ciobănesc, macar că lătra, însă într-adevăr a lătra într-acesta chip începu: „Audziți voi, jiganii, nu atîta pre dinafară, pre cît pre dinluntru văpsite, agiunge-vă cît pînă acmu și pînă într-atîta monarhiile ați amestecat și toată și mai nestînsă iasca vrăjbii între dinsele ați aruncat. Puneți-vă hotar și țenchiu răutăților voastre, părăsiți-vă mai mult cleștele strîmbătății în mina lăcomiilor a alcătui, fie-vă de sațiu, cît în vremea a patrudzăci de ani, ca valurile țărmurile, nepărăsit, voi monarhiia Leului cu fel de feliuri de areți și de mihanii a o izbi și din tus-patru colțurile a o scutura nu v-ați săturat, pre carea, iată, la cea mai de-apoi și netămăduită răzsipă ați

¹ Dumitrașco Caramanlăul precizează noua conduită: renunțarea la politica de vrajbă, aceasta însemnînd adoptarea punctului de vedere pentru care militase mai înainte și Toma Cantacuzino, urmînd ca de utilitatea acesteia să fie convins și Constantin Brâncoveanu. Propunerea capuchehaiei muntene este respinsă însă de capuchehaiele moldovene, pe temeiul că lucrurile ajunseseră prea departe pentru a le pune capăt, dar, de fapt, se temeau să nu li se descopere toate intrigile și minciunile. Acesta este începutul unei neconcordanțe între politica lui Brâncoveanu și mai ales a Cantacuzinilor munteni și între politica lui Mihai Racoviță, atent să-și păstreze tronul, politică pentru care militau acum fără rezerve și frații Ruset, stăpîni din umbră ai vieții politice moldovene.

adus-o. Au și monarhii Vulturului același cîntec viți să cîntați? Au și pe publica pasirilor cu aceleași veninate și farmăcate drojdii viți să îmbătați? Au nu cunoașteți că de vreme ce cu răutate ceva a să săvîrși nu să poate, sfîrșit și istov răutății a pune trebuie? Și de nu spre altă nedejde calea să deschide, încaileă vremea a chivernisi și schimbările timpărilor a pîndi a înțelepților lucru a fi să socotește (că spre vînt a știupi și piatra la deal a pohirni aieva lucru nebunesc ieste)¹.

Înfocat oarecîm și încă mai cu mare mînie ațîtat și mai spre mare răutate pornit de acestea cuvinte, Rîsul cu cunplită urgie cătră Dulău dzisă: „O, cap de hîrtie cu crieri de aramă, o, sac de mătasă și plin de fișchie, o, ferice de voi și de monarhia voastră, cînd nedejdea voastră în credința Inorogului viți aședza și din aședzimîntul lui lineștea vă viți aștepta. Au nu Inorogul mai mult dobitoce cu patru picioare decît pasire cu pene și cu doaă aripi ieste? Au pasirile pentru dobitoce mai chiar și mai adevărat decît dobitocele vor giudeca? Au în cele streine decît în cele ale sale cineva mai mult a filo<so>fisi poate? Nu orbul, ce cel cu ochi giudecă de văpsele, ochii noștri în trupul nostru, iară ai voștri într-al vostru sint deșchiși. Nime casa altuia mai mult decît pre a sa a cunoaște poate. Noi sintem carii cea mai multă viață cu Inorogul împreună ne-am petrecut, noi sintem carii a lui gînd și fire am cunoscut, noi sintem carii și prin ficații lui am trecut și ce idol înluntru poartă și ce icoană afară arată curat știm. De unde adeveriți sintem că totdeauna inima-i,

¹ Caramanlăul ripostează cu violență, scoțînd în evidență faptul că Moldova, cu toate nenorocirile căzute peste ea, era victima politicii unei singure familii, a Cupăreștilor. Aceștia sînt acuzați, că timp de patruzeci de ani, adică de prin 1664, cînd trăia Constantin Cuparul bătrînul, prin lăcomia lor nemăsurată de venituri și prin intrigile puse la cale, au adus Moldova într-o stare de plîns, ceea ce n-ar dori să pătească și Țara Românească. Discursul capuchehaiei muntene exprimă desigur opinia lui Cantemir. El acuză boierimea vremii sale și în special pe Rusetesții, care, fără nici o preocupare pentru binele țării, puneau mai presus interesele personale, satisfăcînd cu ajutorul intrigilor nesăturata ei lăcomie.

gîndul și, de i-ar fi cu putință, și fapta spre răzsiapa Corbului și spre prăpădenia monarhiei <i> Vulturului au stăruit. A căruia fire din începuta vrăjmășie a să întoarce preste toată cuprinderea scotelii ieste și mai vîrtos adevărul a grăi de vom vrea, el atîtea gonituri, lovituri și netămăduite rane, carile de la noi au luat, și atîtea de viață primejdii, în carile le-am adus, cu ce minte socotiți că din tabla inimii sale le va putea șterge? În zădar, dară, ca acestea gîndiți și sfat, ca cum ar fi de nepriietini, sfătuiți. De care lucru, a mea sentenție ieste, de acmu înainte, (decît prieteșugul cu prepus și ascuns, neprieteșugul la ivală mai de folos ieste. Căci vrajba la ivală fiind, paze și strajea despre vrăjmași mai trează și mai deșteptată stă). Iară amintrilea, în leagănul îngăimării, somnul peirii fără veste și cînd nici vom gîndi, atunce ne va stropși¹.

Acestea și altele multe ca acestea Risul, spre împiedecarea aședzimîntului, împotriva Dulăului, pre cît putu, ritorisi și macar că pre o parte să părea că cuvîntul adevărul atinge (căci dintr-îmbe părțile încredințarea cu greu putea fi), însă cu inima și cu gîndul, de la limanul lineștii, departe, în valurile tulburării, să bătea, de vreme ce din gură neîncredințarea argumentuia, iar din gînd socotia că macar vremeică pace între dînșii de să va cumva aședza, cît de în scurtă vreme, din cele nenumărate vicleșugurile lor, multe pot să să descopere, pre carile Inorogul în catalogul său pre amăruntul însămnate le avea. De carile Corbul înștiințîndu-să (căci jiganiile din fire vicleșugului date, multe urgii în capul Corbului odată să aducă silisă)², să nu cumva de tot despre dîn-

¹ Mihalache Ruset ia cuvîntul în replică, arătînd că ei, Rusetesții, cunosc mai bine cît este de primejdios Dimitrie Cantemir, atît pentru Moldova cît și pentru domnul Țării Românești. Confruntarea dintre reprezentantul Țării Românești la Poartă și cei doi frați Ruset este semnificativă pentru aspectele de atunci ale vieții politice din cele două țări românești și pentru modul în care scriitorul înțelegea astfel de probleme.

² O eventuală împăcare între Cantemir și Brâncoveanu nelineștea pe Rusetesți, cărora le era teamă să nu li se dezvăluie astfel intrigile mai vechi făcute de ei împotriva domnului Țării Românești, intrigi

șii să răcească și pînă mai pre urmă să nu li să cumva slovele îndrăpt citească (carea s-au și tîmplat)¹.

Deci la cazaniia carea Risul împotriva păcii făcuse, Du-lăul cel bătrîn într-acesta chip răspunsă: „Bine ne dzici, o, Ris de ris, că capete de hirtie și crieri de aramă sintem și în saci de mătăasă gunoiu scînav purtăm. Adevărat, dară, că precum ne împodobești, așe și sintem, că de n-am fi fost așe, monarhul nostru, în lingușiturile și măguliturile voastre împleticindu-să, nu s-ar fi înșelat. Ce precum din vremea a patruzăci de ani ispitiți și probăți vă aveam², bine și de folos ar fi fost, tot cum v-am știut, așe să vă fim știut, și precum v-am ținut, tot așe să vă fim ținut. Iară acmu, ca cei fără crieri, cu același picior lovitura într-aceiași piatră am poftorit ș-am întrii (că o dată și de da ori într-o materie a greși, a muritorilor, iară nepărăsit în mijlocul netrezvirii și a neîndreptării a rămînea a celor fără crieri lucru ieste). Și mai mult altăceva a dzice nu avem, fără numai, pentru alte poate fi a monarhiei noastre fapte uricioase cereștii asupra-ne urgie ca acestea ș-au vărsat, carea, de tot mintea ametîndu ne, socoteala ne-au îmbătat, ca pre cei ce toată

îsemnate de Cantemir într-un „catalog“. Catalogul acesta, un adevărat jurnal intim, demonstrează că încă la acea dată Cantemir se gîdea să strîngă materiale pentru o istorie a evenimentelor contemporane lui. Probabil că un astfel de catalog a stat atît la baza *Istoriei ieroglifice*, cit și a prezentării evenimentelor contemporane din *Istoria Imperiului Otoman*, unde mai cu seamă notele sînt de o valoare informațională neprețuită.

¹ Din expresia „carea s-au și tîmplat“ putem deduce că dezvăluirile intrigilor mai vechi ale Ruseteștilor au fost făcute într-adevăr lui Brâncoveanu și că Dimitrie Cantemir scria aceste amănunte în *Istoria ieroglifică* într-o perioadă ulterioară, adică cel mai devreme pe la începutul lui 1705.

² Se repetă opinia că de patruzeci de ani Ruseteștii au adus atîtea rele prin intrigile și falsitatea lor, nu numai Moldovei ci și Țării Românești, Brâncoveanu însuși devenind victima opticii și practicii lor politice.

lumea tuturor de vicleni și de înșelători i-au cunoscut și i-au arătat, noi numai în loc de adevărați prieteni și la cuvânt stătători să-i ținem și să-i avem, pînă cînd (carea să nu învoiască Dumnădzău) cu rele îndemnările și spurcatele fapte prin scîrnave organe ca voi la cea deplină plată și cea desăvirșită prăpădenie să ne aducă (că a faptelor rele începătură spre rău sfi șit pleacă și tesla carea lovind nu tocmește, adevărat ce au fost tocmît răzsipește). Acmu, dară, o, jiganiilor, agiunge-vă, agiunge-vă, dzic, cu undelemnul pizmei voastre pojarul răutăților în toată lumea a ațita! Lăsați sfaturi a ne mai da, carile cunună de spini și brătări de lanțuțe ne împletesc¹. Fie crierii noștri cești de aramă macar cităva vreme de ciocanele clivetiturilor voastre neloviți și neciocăniți. Aveți-vă crierii cei de aur la voi și noi cești de aramă la noi, neamestecați voi a noastre și noi ale noastre să gîndim și să chivernisim. Părăsiți-vă mai mult împotriva socotelii noastre basnele voastre cele obraznice a arunca. Că viu Vulturul ceresc, că toate negre petele și pestriciunile răutăților voastre în văpsala roșelii le vom întoarce², de carile nici Camilopardalul a vă spăla va mai putea, macar că între gloate să dzice precum el apa vie și apa moartă în tidvâ să fie țiind³. Deci, de acmu înainte lucrurile monarhiei voastre singuri voi vi le căutați, că noaă ale noastre nevoi și asuprele (carile

¹ În cuvîntarea sa, Caramanlăul, după ce subliniază rolul nefast al Rusetștilor, atît în Moldova cît și în Țara Românească, le interzice să se mai amestece în treburile lor politice și să se mai erijeze în sfetnici binevoitori, de vreme ce intrigile și consiliile lor au împletit celor două țări „cunună de spini și brătări de lanțuțe”, adică suferință și o puternică dependență față de Imperiul Otoman.

² *Petele negre în văpsala roșie a întoarce: viclesugurile de rușine a scoate (D.C.)* — expresia înseamnă că pînă la urmă faptele urite ale Rusetștilor vor ieși la lumină cu toate consecințele pentru autorii lor.

³ *Apă vie și apă moartă: puterea a face bine și rău (D.C.)* — în finalul intervenției sale, Caramanlăul atrage atenția fraților Ruset că de răspunderea pentru faptele lor mișcave față de politica celor două țări românești nu-i va putea scăpa nici ruda lor, Alexandru Mavrocordat Exaporitul, cu toată puterea pe care acesta o avea între demnitarii Porții Otomane. În consecință, el îi consiliază să nu se mai ocupe de destinele politice ale Țării Românești.

mai mult cu pricina voastră ne-au vinit) destule și de prisosit ne sint."

Hameleonul cu Rîsul vădzindu-să că din tovarășia a altor vinători să izgonesc și mai virtuos cunoscînd că socotelele lor spre mutarea lucrurile într-altă față stăruiesc, pusără sfat în două chipuri: Cel dintîi era ca Pardosului știre să dea (carile pre aceia vreme Strutocamila păștea și între dobitoace jiganie mare, să făcuse¹), precum scîiile din partea monarhiei Vulturului pre altă cale s-au abătut și precum semnele arată, cu cei de obște nepriietini legătură de pace vor să facă. Iară cel al doilea sfat era că Hameleonul cum mai curînd la monarhia Vulturului să să ducă, ca acoloa cu singur Corbul împreunîndu-să, cît mai mult va putea lucrurile să amestece și ipopsia Corbului asupra Șoimului mai virtuos să adaogă, adecă precum cu nepriietinii una s-au făcut și dulăii vinători, carii acmu spre împăcare stăruiesc, pacea aceia precum pînă mai pre urmă de vrun folos nu va fi să arete. Deci cu mestecăturile și cu minciunile de va putea ceva isprăvi, bine. Iară de nu, de acoloa, cum va putea mai curînd, la monarhia Leului să treacă, ca cum va putea mai tare suma să strîngă, carea în munți pentru plata mrejiilor și a vrăjitorilor cu datorie cheituse.²

¹ *Strutocamila a păste: lucrurile ei a chiornisi (D.C.)* — Iordache Ruset (Rîsul), ajungînd „jiganie mare“, adică demnitar de frunte în domnia lui Mihai Racoviță, devenise, de fapt, conducătorul din umbră al Moldovei.

² Înțelegînd prea bine noua orientare a politicii muntene în privința lui Dimitrie Cantemir, care însemna dispensarea de serviciile Rusetestilor, cele două capuchehaiele moldovene alcătuiesc un nou plan de acțiune: după ce vor încunoștința pe fratele lor Iordache Ruset, marele demnitar al lui Mihai Racoviță, de cele întîmplate. Scarlat urma să vină la București pentru a convinge în secret pe Brâncoveanu să și continue politica sa împotriva lui Cantemir, iar, în cazul unei nereușite, să se ducă la Iași, unde trebuia să strîngă banii necesari cumpărării bunăvoinței demnitarilor otomani în scopul nimicirii lui Dimitrie Cantemir și al menținerii lui Mihai Racoviță în scaunul Moldovei. Noul plan de acțiune însemna că familia Rusetestilor lua în sarcina sa lupta împotriva lui Cantemir, aceasta devenind de-acum înainte o chestiune internă a Moldovei.

Ei, dară, acestea îndată ce le sfătuiră, îndată a le face începură și cum mai în grabă cătră Pardos carte ca aceasta trimasără:

„Risul și Hameleonul, Pardosului și Veveriții, iubiților frați, sănătate! În știre să vă fie că lucrurile noastre nu. în sfatul lineștii să află, de vreme ce ogarii, coteii și alalți toți dulăii, și mari și mici, a monarhiei Vulturului vînătorii, mai mult vînătoarea a delunga mai de tot s-au părăsit și mai virtos că pentru tractatele de pace între dinșii cuvintele virtos au început și sfirșitul tuturor pre noi așeși de tot din sfaturile și lucrurile de obște ne-au lepădat. Ce noi, mai denainte porunca Corbului știind, cu carea pre noi ne îndemna, iară pre dinșii îi învăța, ca cevași macară afară din știința noastră să nu facă, de multe și de multe ori de cele pentru folosința obștii îi înștiințăm, îi învățăm și spre celea ce să cade îi îndreptăm. Iară ei, ca niște necunoscători și de duhuri inflăcioasă purtători, ale noastre învățături acmu în samă nebăgînd, din capetele sale pre cărări strîmbe și șuvaite a îmbla au început. Și de vreme ce lucrurile așe s-au tîmplat, căutați de acolo lucrurile foarte bine să vă socotiți și de ieste cu puțință monarhia noastră singură din sine să să stăruiască și singuri noi împotriva a atîtea vrăjmași să ne luptăm, de vom putea, cum mai curînd să ne înștiințați, căci noi, pre cît cu socoteala a adăune putem, monarhia Vulturului, cu vreme, nu numai cît de tot de la sine ne va dizlipi, ce încă și mare împotrivică a ne fi, fără prepus ieste (că obrinteala ranii de pre margini să cunoaște). Și fiți sănăți și.”¹

După trimiterea cărții aceștia, și Hameleonul nu mult zăbăvindu-să, spre monarhia Vulturului drumul apucă. Ce dintîiași dată precum această călătorie în zădar să-i fie semnele o arăta, de vreme ce Șoimul (precum mai sus s-au pomenit), lucrurile tocmindu-și, lîngă Corb să dusesse, carile

¹ În scrisoare. Ruseteștii se plîng, pe bună dreptate, că Brâncoveanu i-a sacrificat, deși ei îi aduseseră însemnate servicii. Acum se întreabă dacă Moldova ar putea suporta singură povara cheltuielilor pentru a duce o luptă atît de costisitoare și grea cu Cantemireștii.

și mai la mare cinste decât întâi încapusă.¹ Unde sosind Hameleonul, nu numai ușă să între, nu numai gaură să încape, ce așezi nici crăpătură cu ochiul să privească, loc și vreme ceva împotriva Șoimului să scornească nu află. Și așe, socoteala de acasă cu cea din tirg netocmindu-i-să, la toate, de nu de bunăvoie, de nevoie îi caută a tăcea și alte lingușituri și chipuri de amestecături a scociori să nevoi. Aședară, pentru Șoim în ceva gura-și a deschide neputînd (căci Brehnacea și Cucunozul din fire neînvoită și antipathie cu Hameleonul și cu toată simenția lor vrajbă vecinică avea²), pre Inorog, pre Fil și pre alții (carii neprietini să număra și era) cu spurcate sicofandii și viclene năpăști către Corb îi trecu. Așe cît Corbul, spre mai toate cuvintele urechea inimii a pleca din fire obiciuit fiind, din sfătuirea și îndemnarea adevăraților lui priietini să abātu și de iznoavă carte ca aceia către vinători scrisă, cu carea tare le poruncia, ca de tractatele păcii nepărăsindu-să, supț numele aședzării lațul răsturnării Inorogului să întindză. Numai de Fil să să părăsască le dzicea, de vreme ce voia vrăjitoriului a trece nu poate, nici vreo pricină adevărată ca aceia asupra Filului are, iară deși are, dzicea că cunoaște că nu hirișă firea lui, ce din îndemnarea altora Filul în rîndul neprietinilor s-au numărat. Deci tot lucrul în stropsirea și de tot prăpădirea Inorogul stînd, numai asupra lui goana, ori cu ce mijloc ar fi, să nu părăsască și cu bine, și cu rău virtos le poruncia.³

¹ După întoarcerea în țară, Toma Cantacuzino a fost înălțat la rangul de mare postelnic, dregătorie de divan.

² Se reafirmă dușmănia Cantacuzinilor munteni față de Rușești, probabil, pentru că odinioară aceștia, mai ales în vremea domniei lui Constantin Cantemir (1685—1693), fuseseră dușmanii puternicei familii boierești din Țara Românească.

³ Neputînd să ponegrească pe Toma din cauza unchilor săi, Constantin stolnicul și Mihai spătarul, Scarlat nu reușește să calomnieze decât pe frații Cantemir. Totuși, el are un anumit succes, întrucît convinge pe Brâncoveanu să continue urmărirea și capturarea lui Dimitrie, fără însă a se atinge de Antioh, aflat sub protecția unui „vrăjitor“, adică a unui demnitar otoman.

Acestea și ca acestea Hameleonul, pre cît mai în grabă putu, ară, sămănă, grăpă, săceră, trieră, vîntură și în jînița răutăților Corbului le aședză, pre carile în vremea lor să răzsaie nedejduind, pentru ca spre monarhiia dobitoacelor să margă voie să-i dea să rugă. Corbul, cîteva în chip mai de taină poruncindu-i și ales pentru slujba carca spre vînarea Inorogului arătase, cu nu puține daruri dăruindu-l, unde voia fi va fi să margă, voie îi dede. Hameleonul, voie și dzua bună luind, cum mai curînd în monarhiia dobitoacelor trecu, unde mîrgînd, ce au lucrat și ce au aședzat mai pre urmă la locul său ales să va povesti.

PARTEA A DZECEA

Hameleonul, dară, așe de acolo spre monarhiia dobitoacelor purcegînd, Șoimul înaintea Corbului lucrurile Bitlanului a aședza să apucă, pentru ca și pe Hameleon de minciunos să dovedească și credința sa și a Bitlanului să întărească și toată vredniciia Inorogului precum ieste și precum au cunoscut-o, să o perigrăpsască (căci Hameleonul cătră Corb dzisese precum Bitlanul asupra Corbului în prieteșug cu Filul și cu Inorogul să să fie legat). Deci, toată ispita credinții Bitlanului într-aceasta puneă, ca Corbul trimițînd lingă sine, să-l cheme. Deci după poruncă, îndată de va vini, a lui credință singură din sine să va dovedi, iară neviind, sămnul temerii vicleșugul inimii îi va descoperi și adevărat neprietin a fi îl va arăta.¹ Iară alalte cuvinte a Șoimului cătră Corb într-acesta chip fură²:

¹ După plecarea lui Scarlat, Toma Cantacuzino caută să dezvinovătească pe Dimachi, care, de frică, rămăsese la Istanbul; el propune lui Brâncoveanu ca acesta să fie chemat în țară.

² În scopul de a convinge rațional pe Brâncoveanu despre necesitatea modificării conduitei sale și a utilității împăcării cu Inorogul, Toma ține în fața domnului un lung discurs de apărare a lui Dimitrie, cuvîntare ce ar putea fi intitulată *discursul Șoimului în fața Corbului despre nevinovăția Inorogului*, alcătuit din două părți. Prima parte este o introducere filozofică, în scopul de a provoca o anumită receptivitate din partea lui Brâncoveanu; în cea de a doua parte, Toma face o trecere în revistă a faptelor ce demonstrează sinceritatea cu care Dimitrie înclina spre o reală împăcare cu demnul Țării Românești. Introducerea filozofică este cel mai expresiv text din *Istoria ieroglifică* pentru definirea lui Cantemir ca adept al filozofiei deiste, așa cum *Metafizica* este reprezentativă pentru orientarea sa helmontiană din tinerețe.

„Lucrurile firești (milostiyul meu și de bine făcătoriu stăpîn) și cu un cuvînt să dzic, oricîte de la ceriu pînă la ceriu să vād, să simt și să înțeleg, cei a firii iscoditori și cu de-adinsul cercători, dzic, precum patru pricini să li să dea. Pricina adegă: cine, din ce, în ce chip și pentru ce. Deci dintr-aceste patru cele trii înainte mărgătoare (pre cît a mea proastă socoteală agiunge) adevărat fizicăi slujesc. Iară cea mai de pre urmă nicicum cu fizica a să amesteca poate (macar că grei și deplin învățători așe au slăvit), ce numai ithicăi, adegă învățăturii obiceinice temeul și sfîrșitul ieste (ce pentru că proimiul voroavei mele cu lungimea ceva mai mult supăr să nu aducă, în scurt, pre cît voi putea și a proimiului cînste să păzască și deșchiderea a alalte voroave precum să cade mai chiar să sfîtesc voi sili)¹. Ieste dară firea în lucruri, carea le face a fi ce sint și a lucra ce au poruncă a lucra, și aceasta afară din toată socoteala pricinii săvirșitoare, însă numai porunca și orînduiala aceluia, carile din-ceput spre vecinică și neobosită clătire au pornit-o, carea precum a nu să obosi, așe nici a să schimba, nici a să muta știe sau poate.² Ne-

¹ Potrivit ontologiei curente, de factură aristotelică, fenomenele, adică tot ce aparține ordinii naturale, ar avea patru cauze: materială, formală, eficientă și finală. Dar, precizează Cantemir, desolidarizîndu-se de concepția aristotelică, fenomenelor naturale le sînt proprii numai primele trei cauze („trii înainte mărgătoare“ pricini), în timp ce cauza finală este specifică doar eticii, adică ordinii morale, cărcia i se subsumează faptele umane. Este de remarcat consecvența lui Cantemir în împărțirea lumii fenomenelor în două: ordinea naturală și ordinea morală. Prin această distincție în regimul cauzelor, Cantemir face o însemnată breșă în sistemul ontologic aristotelic, de astă dată, din perspectiva deismului, după ce în *Metafizica* respinsese integral pe Aristotel din perspectiva creaționismului helmontian.

² Teză de ontologie specific deistă: în lumea fenomenelor naturale („lucrurile“) acționează ceea ce numim natura („firea“), care le produce ca atare și le imprimă specificul natural, supunîndu-le în același timp unei mișcări, adică unei schimbări permanente („neobosită clătire“), ce nu poate fi modificată sau sistată. Producerea fenomenelor, un privilegiu al naturii, are loc independent de cauza finală, dar permanentă mișcare, adică schimbarea, înlocuirea unui fenomen prin altul,

schimbată, când dzic, în fețe, iară nu în atomuri, trebuie să înțelegi de vreme ce toate atomurile în toate fețele, în toată vremea cursul perioadelor sale făcînd și săvîrșind și ca-ntr-un vîrtej întorcîndu să, tînd la nemica, tînd la a fi a lucrului să întore. Adecă de o parte, născînd, iară de altă parte perînd, singură schimbarea atomurilor tîmplîndu-să, ființa fețelor, după hireșul său neam întreagă, și neschimbată să pădzește (căci nici cel firesc lucrătoriu osteneala simpte, nici materia lipsește, nici formei după a sa orînduială firește împiedecare sau de tot ștergere a să da poate). Că, amîntrilea fiînd, încă de demult vrînul din chipurile neamurilor de tot a pieri s-ar fi tîmplat.¹

tot un proces natural, reprezintă „porunca” sau „orînduială” creatorului, adică ordinea divină, divinitate ce are o existență extramundună. Cantemir este posibil să fi gîndit mișcarea ca o manifestare a cauzei formale, ea însăși expresia aristotelică a planului divin.

¹ Așa cum logica modernă a fost nevoită să restructureze metodologia porfiriană, reducînd definirea unui lucru (definibilul) prin genul proxim (categoria sumatoare cea mai apropiată de definibil) și diferența specifică (îmbinarea funcțională dintre *differentia* și *proprium*), tot astfel Cantemir, la vremea sa, se vede silit să abandoneze, cel puțin parțial, o metodologie pînă aici pur logică, cum era aceea a lui Porphyrios, incapabilă să facă față exigențelor de atunci ale cunoașterii, și să imagineze o nouă terminologie operațională. Adoptînd o atitudine critică în fața problematicei și metodologiei scolastice, Cantemir își îndreaptă cu interes atenția spre această lume a fenomenelor naturale, în care fundamental pentru el era spectacolul prefacerilor, al unor schimbări reduse în esență la generarea și pieirea lucrurilor. Este evident că acest aspect, pe care îl avea pentru el schimbarea din natură, se susținea pe un model biologic, modelul cel mai ușor de sesizat, întrucît îl oferea natura însăși. Poate de aici și importanța ce se acorda în epocă, printre oamenii de cultură ai vremii (unul dintre ei fiind Alexandru Mavrocordat Exaporitul), temei, moștenită de la Aristotel, despre generarea și pieirea lucrurilor, problemă ce capătă acum alte dimensiuni, datorită lărgirii relative a orizontului cunoașterii științifice.

Care este modelul pe care îl imaginează Cantemir pentru înțelegerea acestor procese din natură? Modelul său este pur biologic, lucru ce face ca modelul oferit de Aristotel în tratatul *Despre naștere și pieire* să fie sensibil schimbat. Astfel, Cantemir, împotriva Stagiritului, reintroduce *atomii*, cu mecanismul agregării și dezagregării lor, pentru

Tot, dară, orice firea firește lucrează, pricina săvârșitului preste socoteala și simțirea ei ieste.¹ Că amintirea dobitocul numai dobitoc a naște ar fi lăsat, iară nu lupul pe oaie și șoimul pe porumb a minca ar fi putut.² Așijderea, cele

a explica generarea și distrugerea lucrurilor, iar, pentru că nici noțiunea aristotelică de *materie primă* nu putea satisface noua concepție. Filozoful român creează noțiunea de „chipurile neamurilor” sau „ființa fețelor”, un fel de prototip al speciilor, pentru a explica de ce, în generarea lucrurilor unele din altele, se păstrează configurația primară, arhetipurile lor. Cantemir ajunge astfel la noțiunea biologică de *specie*, total diferită de noțiunea logică de *specie*, fapt ce îl determină să schimbe și sensul curent al categoriilor logice corespunzătoare. Operind transformarea logicului în ontologic și acordînd acestuia din urmă un înțeles biologic, Cantemir este obligat să dea astfel categoriei logice de gen înțelesul de specie în concepție biologică, și tot astfel noțiunea logică de specie („chip”, „față”, „lucru”) să capete înțelesul tot biologic de individ, adică lucrul cutare sau individul cutare. Prin acest transfer de sensuri, pentru prima dată relația general-particular din relația logică gen-specie devine relația biologică specie-individ. Preocuparea lui Cantemir pentru problema speciilor biologice am amintit-o și în altă parte a *Istoriei ieroglifice*, cînd am subliniat și concepția sa despre fixitatea acestora.

În lumina acestor clarificări, textul de mai sus ar putea fi parafrizat astfel: Mișcarea, schimbarea din natură nu înseamnă și transformarea speciilor lucrurilor, ci aceasta se manifestă numai la nivelul atomilor, componentele ultime ale lucrurilor, astfel încît prin agregarea și dezagregarea atomilor apar sau pier numai lucrurile, indivizii care alcătuiesc fiecare specie (atomii, „tînd la nemica, tînd la a fi a lucrului să întorc”), dar nu și speciile, sau, cum le spune Cantemir, „chipurile neamurilor” și „ființa fețelor”.

¹ Se repetă ideea că tot ceea ce are loc în mod firesc în natură exclude cauza finală. Cantemir reliefează ideea că din moment ce natura se manifestă fără conștiința de sine, finalitatea nu este posibilă ca venind de la ea, aceasta fiind rodul unei intenționalități pe care natura nu o posedă. Iar dacă se manifestă totuși în natură cauza finală, aceasta nu are loc în conformitate cu specificul naturii ei independent de ea („pricina săvârșitului preste socoteala și simțirea ei ieste”). Cauza finală acționează în natură nu ca expresie a legilor naturii ei a conștiinței divine, deci ca manifestare a voinței unei entități din afara naturii.

² Cantemir își continuă raționamentul în problema cauzei finale din natură: dacă n-ar exista o cauză finală în natură manifestată din afara ei, adică dacă ar acționa numai legile naturii, natura ar fi produs

firești toate în sferă să întorc și sferii firește sfârșit nedîndu-
să, iată că nu pentru odihna sfârșitului, ce pentru vecinica
clătire de la neclătutul călătoriu să elătește.¹ Soarele, luna,
ceriul și alalte trupuri cerești toate, din-ceput nepărăsit și
cu mare răpegiune aleargă, însă nu cu aceia socoteală, ca
doară vreodînaoară la doritul țenchiu și sfârșit agiungînd, să
să odihnească, căci așe (precum s-ar putea dzice), încă demult
ar fi cunoscut, precum firește la sfârșit să agiungă, preste pu-
tință li iese și precum pină acmu în vreun punct a sferii lu-
crării sale loc de stare n-au aflat, așe și de cii înainte în vecii-
vecilor, precum nu va mai putea, demult nedejdea i s-ar fi
curmat, fără numai cîndailea clătitoriul firii (cel ce în clă-
tire nehotărită și neodihnită o ține), după a sa slobodă și
puternică voie vreodată a o elăti ar părăsi.² Aședară, toate

numai ființe de același fel („dobitocul numai dobitoc a naște ar fi lăsat“),
și ar fi cunoscut astfel mișcarea dinăuntru ei numai sub forma nașterii
și pieirii, dar din moment ce se manifestă în natură această cauză
finală străină de ea, apare situația că o specie se hrănește cu altă specie,
cu alte cuvinte, o formă de mișcare nejustificată natural. Așadar,
Cantemir pune pe seama divinității, a planului divin, și nu pe seama
legilor naturii lupta unor specii împotriva altora. Deși este total neștiin-
țifică această teză, ea reprezentînd un tribut deist plătit creaționismu-
lui, trebuie totuși subliniată ca interesantă și semnificativă relația de
contradicție pe care Cantemir o stabilește între natura manifestării
divine și natura manifestării naturii. Această contradicție va fi mai
bine surprinsă de Cantemir în discutarea formei mișcării în natură.

¹ Gînditorii din epoca lui Cantemir nu au ajuns la ideea de dezvoltare în conceperea mișcării din natură și societate, ci au considerat această mișcare în cerc, mișcare ciclică. Ca și aceștia, Cantemir gîndește mișcarea din natură de factură ciclică, prin naștere și pieire, orice lucru parcurgînd o astfel de mișcare. Tot ciclică va concepe Cantemir și mișcarea istoriei omenirii, în lucrarea sa de mai tîrziu, *Cercetarea fizică a monarhiilor*.

² După cum se vede, modelul mișcării ciclice era, pentru Cantemir, mișcarea aparentă a astrelor pe bolta cerească în decursul a 24 de ore, cînd această mișcare revenea la punctul inițial, pentru a se relua apoi de la capăt și a se repeta zilnic. Deși este provocată de impulsul divin, asemenea primului motor aristotelic, mișcarea ciclică din natură, înțeleasă la scară cosmică, este veșnică, întrucît odată începută, ea se

lucrurile firești, cu una și singură a soarelui paradigmă, precum să cade a să înțelege să pot. Că precum soarele de la punctul Racului pînă la punctul Capricornului să suie și să pogoară și în tot anul, macar că toate locurile îmblării sale negreșit atinge și cercetează, însă nici curgerii sfîrșit a face nici odihnii a să da poate, fără numai cît cu apropierea și depărtarea sa de la locurile ce privește, mutările și schimbările vremilor pricineste, și aceasta afară din toată socoteala și simțirea sa.¹ Într-acesta chip și cursul a toată fapta nepărăsit atomurile schimbîndu-și, toate cele din-ceput chipuri nebetejite și nepierdute păzește². De unde aievea iese că țenchiul sfîrșitului nu în socoteala fireștilor, ce într-a izvoditoriului și pricinitoriului firii iese³. Și așe, socoteala sfîrșitului, din cele firești cu totul tot ridicîndu-să, rămîne ca după pricina pricinilor, în care a doa pricină socoteala pricinii.

produce apoi la infinit conform legilor naturii. Acestei nesfîrșite mișcări numai divinitatea, „clătitoriul firii“, ar putea să-i pună capăt dacă ar voi acest lucru. Aici apare contradicția între voința divină, carele i-ar sta în putință să înceteze mișcarea, și veșnicia mișcării, trăsătură rezultată din specificul legilor naturii, deși mișcarea din natură, înțeleasă ca manifestare a legilor naturale, este, de fapt, o expresie a puterii divine, imanentă naturii. Este de remarcat această ambiguitate a discursului cantemirian, în care Dumnezeu ca prim motor vine în contradicție cu sine însuși în ipostaza de permanent „clătitoriul firii“, un fel de rațiune divină în natură, așa cum o vom întîlni mai tîrziu în raționalismul iluminist.

¹ Cantemir dă ca model („paradigmă“) a mișcării ciclice din natură, mișcarea ciclică aparentă anuală a Soarelui prin trecerea sa periodică de la un tropic la altul, fenomen ce „mutările și schimbările vremilor (anotimpurilor — n. ed.) pricineste“.

² Se repetă teza cantemiriană că dezagregarea atomilor înseamnă numai pieirea lucrurilor („fapta“) dar nu și pieirea prototipurilor, a speciilor lucrurilor.

³ Problema datei sfîrșitului lumii („țenchiul sfîrșitului“) nu este de competența gîndirii umane („nu în socoteala fireștilor“) ci este o chestiune ce privește exclusiv pe creatorul lumii („pricinitoriul firii“). adică este un privilegiu al preștiinței divine.

sfirșitului să se afle. Și aflînd-o, să o pricepem trebuie. Deci, precum aievea s-au arătat, de vreme ce în cele firești socoteala pricinii sfirșitului firește nu se află, anangheon ieste ca în cele ithicești stăruiată să rămîie¹. Așijderea ithica nu altor fapte, fără numai ceiia carea cu socoteală și cu înțelegere ieste, slujește.² Deci oricare a între fapte în lucruri are socoteală, aceiași și a sfirșitului socoteală, ce, pentru ce face, a avea poate; și aceia numai un țenchiu și hotar lucrurilor sale puînd, la carile agiungînd, precum la sfirșit au agiuns să cunoască, și așe, de clătirea ce făcea să se odihnească.³ Cu acest mijloc mare lumină celor ce cu înțelegere să slujăsc a lumina poate și ascuțită sabie împotriva celor ce pre ziditoriul tuturor a tăgădui nebunește îndrăznesc, în mină să ia, de vreme ce deosăbirea zidirii și a ziditoriului dintr-aceasta

¹ La întrebarea subînțeleasă de ce ar fi necesar sfirșitul lumii, Cantemir face o precizare de o deosebită ascuțime, însă menținîndu-se în limitele și spiritul eshatologiei creștine. Din moment ce sfirșitul lumii nu poate fi explicat prin vreo cauză naturală, ca incompatibil cu natura însăși („socoteala sfirșitului, din cele firești cu totul tot rîdicîndu-să”), ar urma s-o punem în sarcina creatorului însuși („pricina pricinilor”, „pricina dîntîi”), dar nici aceasta nu se poate, sugerează filozoful, întrucît creatorul nu creează lumea pentru a o distruge, ceea ce ar fi un nonsens. Urmează să concepem o cauză secundară („a doa pricină”), în seama căreia să punem acest sfirșit al lumii. O asemenea cauză secundară nu poate fi decît domeniul faptelor umane, adică al eticii, ordinea morală. Exprîmînd o teză prin excelență creștină, Cantemir sugerează astfel că răul vine în lume prin om și nicidecum prin divinitate sau datorită ordinii naturale. Ar urma deci, tot în spiritul teologiei creștine, că sfirșitul lumii este sancțiunea capitală la care recurge divinitatea pentru a pedepsi întregul neam omenesc pentru faptele sale cele rele.

² Precizare cu totul necesară, în același spirit de morală creștină: etica privește numai faptele săvîrșite în deplină cunoștință a binelui și răului, subînțelegîndu-se că numai astfel este posibilă responsabilitatea morală și ca atare și justificarea sancționării. Astfel, Cantemir deplasează problema în domeniul ordinii morale.

³ Ordinea morală obligă la un model al faptei umane. Vrînd să spună că acest model nu poate fi găsit în ordinea naturală ci numai în ordinea divină, Cantemir consideră că omul trebuie să dea faptei sale un sens („socoteală”) și să fie făcută în vederea unui scop („a sfirșitului socoteală”). Realizarea scopului înseamnă sfirșitul faptei și odihna, adică încetarea acțiunii.

chiar a să cunoaște poate.¹ Căci ziditoriul, după înțelepciunea și puterea sa, zidirea săvârșind, de lucru să odihnește și ca un deplin în putere stăpîn, o dată numai poruncind, din veci și pînă în veci zidirea ca o slujnică după poruncă nepărăsit aleargă². Deci precum toate alalte, cîte supt ceriu zidiri să află, din ziditoriu să deosăbăsc, căci socoteala nu a sfîrșitului, ce a poruncii numai au, așe una numai ziditoriu-lui său mai aproape și a să asămăna să dzice, căci precum a poruncii firească socoteală, așe a sfîrșitului fericirii și nefericirii, a binelui și a răului său chibzuială și adevătată hotărîre a cunoaște poate.³ Și aceasta macar că nu din fireasca sa,

¹ Deist convins, Cantemir consideră că modelul divin al faptei umane este un argument împotriva orientării ateiste a vremii sale (după cîte s-ar părea, un reprezentant al ateismului în acea vreme era Alexandru Mavrocordat Exaporitul). Poziția din acest text ne obligă să considerăm că cel puțin în *Istoria ieroglifică*, Dimitrie Cantemir nu se va gândi să îmbrățișeze ateismul și nici măcar să se apropie de el.

² Text definitoriu pentru deismul cantemirian: După ce a creat lumea, Dumnezeu se odihnește, iar lumea creată („zidirea“) se conduce prin sine însăși, în mod inertial, ordinea internă a acesteia fiind în realitate „porunca“ creatorului ei, dată o singură dată, în faza creației. După cum se vede, divinitatea deistă este un Dumnezeu creștin restructurat după primul motor aristotelic, așa explicîndu-se de ce divinitatea își încetează amestecul efectiv în lumea o dată creată de el.

³ Cantemir trece acum la condiția umană în dublă relație cu divinitatea creatoare și cu lumea creată. Situîndu-se pe poziția ontologiei creștine, scriitorul socotește că în mare parte omul se aseamănă cu restul lumii create. Aparținînd astfel ordinii naturale, asemenea tuturor celorlalte fenomene, omul are obligația, naturală, de a se supune „poruncii“ divine, adică ordinii implantate de Dumnezeu în natură. Tot asemenea fenomenelor naturale, omul nu a fost înzestrat cu capacitatea de a înțelege lumea prin „socoteala sfîrșitului“, adică i-a fost interzisă cunoașterea planului divin al creației. Pe de altă parte însă, și într-o anumită măsură, omul, spre deosebire de restul lumii create, conține o latură prin care se aseamănă lui Dumnezeu, creatorul său. În ce constă această asemănare? În faptul că omul a fost înzestrat cu capacitatea de a cunoaște rațiunea naturală a ordinii divine („a poruncii firească socoteală“), deci ordinea firească a lucrurilor, apoi de a putea înțelege măsura („chibzuiala“) și justitea („adevărată hotărîre“).

vrednicie, ce oarecum împotriva și peste fire, o înțelegere mai mult decât firească și dumnezăiesc și ceresc oarece (cărui suflet înțelegătoriu îi dzicem), în sine străluminează, carile, preste cele firești hotară ridicându-l, la cele metafizicești, ithicești și theologhicești cunoștințe îi povățuiește.¹ Așadar, din cele înainte pomenite a culege putem, ca oricare zidire ithicește din-ceputul lucrului socoteala sfârșitului ar avea, aceia ziditoriului său cu partea înțelegerii să să asemenea, iară carea firește numai cele trei pricini ar priimi, iară socoteala sfârșitului nu ar avea, ce numai după poruncă nepărăsit și peste simțire ar alerga, aceia ziditoriului nicicum în ceva să nu să asemenea, ce una din cele multe și mai nenumărate în perioadele sale pururea alergătoare și ca cele mai proaste celui mai de cinste slujitoare și îndămnătoare să fie.²

Acum, dară, la cuvîntul ce vream să dzicem întorcîndu-mă, dzic: să nu cumva gîndești că socoteala mea au fost noaă

cu care i se acordă fericirea și nefericirea și, de asemenea, binele și răul („a sfârșitului fericirii și nefericirii, a binelui și a răului său chibzuială și adevărată hotărîre a cunoaște poate“).

¹ Această excepțională însușire a omului nu pornește dintr-o virtute firească proprie lui („nu din fireasca sa vrednicie“), ea caracterizîndu-se chiar printr-o notă contrară legilor naturii („împotriva firii“), fiind ceva aproape supranatural („peste fire“). Acest ceva, care luminează pe om din interiorul ființei sale („în sine străluminează“), este o putere de înțelegere de natură divină („o înțelegere mai mult decât firească și dumnezăiesc și ceresc oarece“), numită suflet înțelegător, termenul fiind, evident, aristotelic. Sufletul înțelegător, această parte din divinitate, ridică pe om deasupra ordinii naturale („preste cele firești hotară ridicându-l“), fiindu-i un fel de călăuză spre cunoștințele metafizice, etice și teologice.

² Cantemir impune concluzia pentru o conduită diferențiată a fenomenelor și anume: din moment ce omul posedă capacitatea de a-și judeca propriile-i fapte, adică de a și le putea gîdi prin prisma cauzei finale (am văzut că faptele umane trebuie să aibă un sens și o finalitate), urmează că acesta trebuie să se asemene lui Dumnezeu tocmai prin aceea latură a ființei sale care îi asigură înțelegerea lucrurilor („sufletul înțelegătoriu“). În alți termeni, omul trebuie să se silească să-și atingă modelul său divin de viață, întrucît posedă ceea ce nu au fenomenele: conștiința și capacitatea de discernămint. Dimpotrivă, lucru-

și nevădădită filosofie să-ți vîndz,¹ nici în zădar (precum mi se pare) cui și în ce socoteala pricinii sfîrșitului slujește în tot chipul chiar a-ți arăta m-am nevoit, ce mai virtos de stepăna ființii tale aminte aducîndu-ți, în statul carile te afli, cu ce parte din fire și cu ce parte mai mult decît din fire ești alcătuit și stăruit să cunoști și cunoscînd îmbe părților ale sale și celea ce li să cuvin slujbe să orînduiești, ca fietecarea pre calea și orînduiala sa să margă² (că cîrma la corabie, zăbala la cal, socoteala la înțelegători sinonime sint). Deci trebuie să știi, o, Coarbe, că pre o parte (precum mai sus am dzis), din fire, decît un atom din cele multe altăceva mai mult nu ești, iară pre altă parte, cu socoteala slujindu-te, lucrurilor tale un țenchiu și loc înșămnat și hotărit să pui,

rile, fenomenele naturale, prin natura lor lipsite de această capacitate, se supun celor trei cauze care guvernează natura, ordinea naturală: cauza formală, materială și eficientă. Acestea nu se pot asemăna divinității, dar sint obligate să se supună fără voia și conștiința de sine („preste simțire“) acelor legi, la origine „porunca ziditoriului“, adică ordinea divină implantată în ordinea naturală.

¹ Cantemir nu socotește aceste idei ca exprimînd o filozofie proprie. Se vede că deismul pătrunsese și circula ca o modă intelectuală în mediul cultivat al Istanbulului.

² Lunga cuvîntare filozofică avea scopul bine definit de a constitui baza teoretică a învățăturilor și a criticii pe care o va întreprinde Toma Cantacuzino la adresa lui Brâncoveanu. Toma invită astfel pe domn să-și facă o introspecție pentru a vedea dacă faptele sale îl apropie („stepăna ființii“) mai mult de natură („fire“) sau de modelul divin („parte mai mult din fire“), cu alte cuvînte, pentru a observa în ce măsură conduita sa îl apropie de cea inconștientă, asemenea necuvîntătoarelor, și în ce măsură comportamentul său derivă din conștiința morală. Este foarte interesantă opoziția pe care Cantemir o stabilește între natură și etică, între zestrea naturală a comportamentelor umane și conduita formată în cadrul conceptului de educație morală. Dealtfel, Cantemir era deja autorul unei însemnate lucrări de educație morală, *Divanul lumii*. Mai tirziu el va elabora și *Loca obscura*. Se mai cuvine subliniat că această parte de învățături și de critică din cuvîntarea lui Toma la adresa manifestărilor negative reflectă preocupările contemporane, la modă, pentru *literatura de comportament*, prezentă mai ales în cărțile de înțelegîune ale vremii.

ca la acela vreodindăoară agiungind, spre odihnire să te aşedzi. Şi nu numai cu atita, ce aşeşi cu tot chipul să nevoieşti trebuie, ca nu la altul, fără numai la cel bun şi fericit sfirşit să nemereşti (că precum socoteala rea la cel rău, aşe cea bună la cel bun sfirşit fără greş duce)¹.

Acmu, dară, ia aminte şi pune în socoteală, a atitea răscoale şi tulburări (căroră cu ce socoteală începătura le-ai făcut, nu ştiu) sfirşitul carile va să fie? Şi, de ieste vreunul, cînd şi cum va să fie? Iată, amîndoaă monarhiile din patru părţi s-au scuturat, iată, lucrurile publicăi noastre spre groznică răzsipă s-au plecat, ridicarea aşteptînd, căderea ne soseşte, unele altora s-au amestecat şi toate în tot chipul s-au strămutat.² Şi pînă acmu (pre cît a mea socoteală a cunoaşte poate), macar cu prepusul vreun chip de săvîrşit chiteala nu dă. Toţi nişte atomuri putredzitoare sintem, toţi din nemică în fiinţă şi din fiinţă în putregiune pre o parte călători şi trecători ne aflăm.³ Una numai rămîitoare şi

¹ Se mai atrage atenţia lui Brîncoveanu că în realitate nu este mai mult decît un atom (noţiunea de atom are aici un sens metaforic), adică nu înseamnă de fapt nimic pe această lume şi că deci toată strădania sa nu are nici un sens. Îdeea este de aceeaşi factură cu principiul creştin al nimicniciei şi zădărniciiei activităţii şi creaţiei umane în faţa veşniciei. În consecinţă, este sfătuit să pună capăt eforturilor sale şi să prefere politica de pace, dacă vrea să ajungă la un sfirşit bun. Cuvintele acestea par a profeti nenorocirea ce se va abate mai tirziu asupra domnului Ţării Româneşti.

² I se reproşează lui Brîncoveanu că politica sa a provocat nemulţumiri, stări de încordare, slăbirea politică a celor două ţări şi chiar răscoale. Evident, Cantemir exagerează, deoarece răscoala la care se face aluzie (este vorba de pomenita răscoală a muştelor) nu a avut în realitate loc.

³ Şi aici noţiunea de atom are un sens metaforic. Cantemir numeşte pe om „atom putredzitor“, adică o fiinţă neînsemnată şi pieritoare, neînestrată cu atributul veşniciei. Faptul că aici atom nu are sensul de element constitutiv este dovedit şi de metafora prin care se afirmă despre om (atom) că apare din nefiinţă („nemică“) pentru ca să sfirşească în descompunere, dezagregare („putregiune“). Expresia de mai sus poate fi comparată cu aforismul biblic: „adu-ţi aminte că ţărînă eşti şi în ţărînă te vei întoarce“ (*Geneza*, III, 19).

în veci stătătoare se ține și iese, adică sfârșitul carile în bunătațe să plinește. Căci din cea vie și vecinică adevărată socoteală începătură începăturilor și sfârșitul sfârșiturilor purcede. Nici alt sfârșit bun și fericit a să numi sau a fi poate, fără numai carile de la dînsul începe, cu dînsul mijlocează și într-insul să odihnește.¹

Vulturi ne-am ținut, liliecii mai în trecutele dzile ne-au batgiocurit, lei ne-am numit, țințarii și mușitele ne-au oboșit și de toată ocara vrednici a fi ne-au arătat. Celor mici și slabi atocma să ne punem neputînd, cu jiganiile mai mari și mai tari de luptă ne-am apucat. Pre Inorog gonim, pre Fil izgonim, Lupului țircălamuri, din carile să nu cumva iasă, i-am șiruit, pre Ciaca! în numărul jigăniilor nu-l numim, pre Căprioara'sălbatecă ca cum duh viețuitqriu n-ar avea o socotim. Au nu sint acestea toate mai mult decît liliecii, au nu sint mai vrednice decît muștele? (Ce ochiul mindrii pe leu șoarece vădzind, mai pre urmă pre șoarece leu simpte.)² Dè iese dară la cineva începutul cu socoteala sfârșitului și sfârșitul cu chiteala începutului împreunată, dintr-aceste mai sus pomenite culeagă. Mă rog, lucrurilor noastre ce sfârșit iese să urmedze? Precum rău și prea rău iese să urmedze și cel cit de timp la socoteală va putea pricepe. Deci de-l cunoști, o, Coarbe, și de pizmă numai într-acesta chip îl

¹ Dacă omul este pieritor, singurul lucru înzestrat cu atributul permanenței este fapta bună, prin care acesta se apropie de Dumnezeu.

² Vina care se reproșează în primul rînd lui Brâncoveanu este politica sa de supremație („lei ne-am numit“), izvorită din pasiunea pentru glorie („vulturi ne-am ținut“). Mindria sa a fost însă batjocorită de cuvîntările și demersurile pentru domnie ale pretendentului Marco pseudobeizadea, iar lăcomia de putere a fost umilită de răscoala țărănilor. Iar dacă nu a fost în stare să potolească mișcarea unor oameni simpli și slabi, cum poate crede domnul Țării Românești că ar putea învinge niște oameni puternici ca frații Cantemir, pe care îi vinează peste tot, pe Lupu Bogdan hatmanul, căruia i-a fixat domiciliu forțat, pe Maxut serdarul, căruia îi refuză dreptul de a se numi boier, sau pe Dumitrașco Caragea, pe care nici nu-l socotește om? Oare aceștia nu au mai multă putere decît Marco pseudobeizadea și decît toți țărani?

poțtești (căci voia slobodă putere ca aceasta are, ca vădzind și cunoscind cele mai bune, cele mai rele să urmedze),¹ împotriva celui ce Ț-au dăruit socoteala te pui. Căci el spre binele tău dindu-ți-o, tu cu aceiași spre răul tău te slujești.² Și așe, sau mărturisește că fără socoteală începind, spre rău săvârșești, sau precum singur pre tine din bunăvoia ta altor proaste și lepădate fapte te asemeni și de la cea mai de-a firea și mai evghenichi te dezsamieni. De unde aievea urmadză că siloghizmul carile ai alcătuit în *barbara*, acmu să încheie, *cra, cra, cra*.³ Și nu numai după *Istoriia ieroglificească* cu numele Corb, ce așeși cu trup, cu suflet și cu totulul tot, același și adevărat așe să fii te arăți.

De care lucru, ca acela ce adevărat priietin și dreaptă slugă îți sint⁴ (și mai ales că Corbul cu alalte pasiri rumpătoare oarecare rudenie avind, între noi nu puțină simbachie să naște⁵), celea ce cu ochii de față am vădzut, cu urechile fără prepus am audzit, cu minule fără greș am pipăit și precum în rădăcina adevărului sint le-am priceput, a ți le povesti și cu curată îndrăzneală a ți le grăi nu mă voi sii (că adevărul, deși tirdziu, însă în deșert și nedovedit a rămânea nu poate).

¹ Libertatea de voință este definită în spiritul aforismului apostolului Pavel: *Văd binele și-l prețuiesc, dar urmez răul*.

² I se reproșează lui Brâncoveanu că acesta folosește judecata, puterea de discernămint („socoteala”), un dar al lui Dumnezeu, tocmai împotriva lui Dumnezeu, adică împotriva binelui.

³ „Siloghizmul în *barbara*” știm că este ridicarea lui Mihai Racoviță în scaunul domnesc. Toma subliniază că efortul lui Brâncoveanu de a ridica în scaun pe Racoviță se va sfârși în defavoarea domnului Țării Românești.

⁴ Invocind prietenia și loialitatea, atribute ale spiritului căvalesc, și principiile de conduită ale sfetnicilor domnești, Toma trece acum la cea de a doua parte a discursului său, demonstrarea pe baze de fapte a sincerității cu care Dimitrie Cantemir vede necesitatea împăcării, în contrast cu reaua credință a lui Brâncoveanu.

⁵ Rudenia dintre Toma Cantacuzino și Brâncoveanu era un fapt real, cei doi fiind veri primari, întrucât mama domnului Țării Românești, Stanca, era sora lui Matei Cantacuzino, tatăl lui Toma.

Copaciul pizmei, carile încă de demult strîmbe și cohtioase rădăcini lungi și late crăngi au aruncat, din livada inimii tale de tot a-l dezrădăcina și peste prilazul îngrăditurii afară a-l lepăda și să cade. Că monarhiile acestea, precum din bătrîinii noștri am audzit, și istoriile, ca cu glasurile răpăsoștilor, nepărăsit ne povestesc și în toate ceasurile în urechi ca dobele și ca clopotele ne răzsună, că nici odînoară într-omonomie legate și una cu alta într-o inimă încheștate multă vreme a trăi n-au putut. Ce de s-au și tîmplat vreodată între dînsele părinte cu fiu sau frate cu frate totdeodată slujba epitropii <i> a ținea¹, însă precum toate ale muritorilor de zavistii și de împotriviri pline sint (așa dragostei de cuțitul zavistiei netăiată și legătura rudeniei <i> de suvacul sicofandiei nedezlegată prin multă vreme a răbda n-au putut), carile nu numai cinstea și legămîntul prieteniei, ce și hotarile rudeniei și evlavia simenției a călca și la pămînt a le stropși nu s-au siit.² De care lucru, urmadză ca și acmu (că cel într-una ispitit, acela și în multe ispitit să crede) alcătuirea siloghismului arătătoriu să încheie înșelătoriu și

¹ Cantemir cunoștea faptul că unii domni ai Moldovei și Țării Românești au fost rude între ei, uneori domnind în același timp tatăl într-o țară și fiul în alta, sau chiar frați, dar, susține scriitorul, conflictele dintre cele două țări au fost întreținute de interesele meschine și lipsite de orizont ale boierimii (situația este dealtfel specifică pretutindeni lumii și epocii feudale).

² Ogîndind situația contemporană lui, cînd acționau unele practici politice dăunătoare, Cantemir o extinde asupra trecutului istoric al celor două țări românești, considerînd că la baza conflictelor și inimiției au stat invidia (pizma), defăimarea (zavistuirea) și denunțul (sicofandia). Acestea au zdruncinat legăturile de rudenie (rudenie), amicitia și respectul profund față de cei de același neam („evlavia simenției”). Această din urmă expresie, „evlavia simenției”, demonstrează că la data cînd își scria *Istoria teroglică*, Dimitrie Cantemir avea deja formată convingerea unității de neam a moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor, convingere pe care o va exprima mai tîrziu în *Hronicul*, unde va demonstra, pe linia marilor noștri cronicari, teza unității, latinității și continuității poporului român.

sentințele filosofești în bolbăieturi sofisticești să să prefacă.¹ Cătră aceasta cu bună inimă îndrăznesc a dzice că știința fiziognomască (carea în fețele a unor jiganii fără de foc și singe altă nu arată²) și mai virtos ispita politicească proroc a mă face făr-a minciunii primejdie mă îndeamnă și precum cele de pre urmă mai rele decît cele dintii să iasă.³ Pardosul, Risul, Hameleonul, Veverița și alaltă a Apariului simenție toată, carii într-această dată pentru epitropiia Strutocamilii a sta și cu gurile priietini a să arăta să văd, în cea veche și nemutată a lor fire, bună nedejde am că nice pre mine rău chititoriu, nici prorociile mele ceste de acmu minciunoase să iasă vor lăsa, ce peste puține dzile, sau cu scrisoarea (căci cu gura între dinșii încă de mult a le sfirii au început), sau cu fapta aievea și de adevărate să le arete și pre cel din moșie și pre cap giurat neprieteșug, în teatrul a toată lumea, cu dobe și cu surle să-l scoată. Au nu sint aceștea carii de la toate stirvurile, cu hîrrieturi și cu clănțaieturi, ne probozesc? Au nu sint aceștea carii ar pofti nu numai unghi, plisc, ce așeși nici pene, nici tuleie să nu ne rămîie?⁴ (că tot împotriv-

¹ Din nou se repetă despre Brâncoveanu că „elaborează incorect silogismul demonstrativ („siloghizmul arătătoriu“), iar maximele sînt folosite în mod sofistic (aluzie la sofistica poetică de care am mai pomenit). Sensul real al celor două observații critice privește perspectiva defavorabilă a domniei lui Mihai Racoviță (siloghizmul), pe de o parte, și folosirea, pe de alta, prin alterarea sensului adevărat, a unor maxime și idei călăuzitoare în diferite acțiuni și scopuri condamnabile.

² Cantemir ridiculizează fiziognomia, știința care pretindea cunoașterea firii și destinului omului după înfățișarea fizică; scriitorul subliniază că această știință descoperă numai lucruri de la sine înțelese, ca, de pildă, că boierimea (jigăniile) se caracterizează prin agresivitate și cruzime („foc și singe“).

³ În schimb, Toma afirmă despre sine că îndrăznește să se numească proroc, adică prevestitor al evenimentelor vieții politice, fără să greșască, datorită experienței sale în acest domeniu.

⁴ Toma atrage atenția lui Brâncoveanu că cei patru frați Ruset, fiii Cuparului, care conduc din umbră pe Mihai Racoviță, sînt intriganți și prieteni neloiali, care de-abia așteaptă să facă rău domnului Țării Românești, prin intrigile lor la Poartă, unde aveau o mare influență. Dealtfel, în *Istoria ieroglică* se simte tendința scriitorului de a demasca

nicul paguba nepriietinului dobîndă și toată scăderea lui adaogerea sa socotește). Nici neamul dulăilor decît aceștea în răutate mai gios sint, macar că într-această vreme, mai mult părtași și priitori monarhiei noastre decît jiganiilor celor șie de asemenea s-ar părea, ce adevărul ieste că toți aceștea folosul privat caută și dobînda chiverniselii hirîșe cearcă, carile ori cu ce mijloc a le vini ar cunoaște, cu acela a să sluji nu să îndoiesc. Pentru Inorog, cele ce nu sint și după plăcere scriu și grăiesc (poate fi și pentru mine, pre carile despre adăvărata dragostea ta nici ceriul, nici pămîntul a mă depărta va putea) și celea ce spre ațîțarea și hrana vrăjbii sint scornesc. Pentru Fil celea ce nu aud dzic că le-au vădzut și celea ce n-au vădzut dzic că le-au apipăit. În scurt, toată socoteala într-aceasta li să sprijeneste, că nefiind vinătoare, dulăii de ce treabă sint? Și în deșert, prin păduri și munți de nu vor lătra, pita ce mîncîcă și ciolanele ce ling, în zădar a fi să nu să dzică, să tem (o, de ce să tem pînă mai pre urmă de n-ar scăpa). (Căci dulăii pentru fărămușuri și ciolane, precum prieteșugul a strica și toate de bine facerile într-un ceas a uita obicinuiți sint). În care chip aceștea cu nepărăsite ciocotnițiile lor vrăjbile a ațîța și goanele în veci a le delunga să nevoiească, așe cît în toată viața de nu s-ar curma, a lor viață fericită și norocită ș-ar socoti.¹

răutatea, neloialitatea și politica de intrigi ce caracterizau familia Ruset, care a adus atîtea încurcături și nenorociri celor două țări Românești.

¹ Toma supune unei analize critice severe și sistematice pe principalii factori ai vieții politice de atunci, răspunzători de toate încurcăturile, agitația și tensiunea vieții politice, care aduceau atîta rău celor două țări românești. Astfel, sînt demascați nu numai Rusetesții, dar și agenții și spionii lui Brâncoveanu (neamul dulăilor), alături de care trebuie amintite, bineînțeles, și capuchehaiele. Ei sînt prezentați ca niște oameni lipsiți de orizont și conștiință patriotică, pe care nu-i privesc interesele țării, ci numai interesele lor personale. Avînd astfel de apucături, nu se poate conta pe fidelitatea lor. Căci aceștia, pentru a-și justifica banii pe care îi mîncîcă, sînt în stare să inventeze

Acestea dară, așe precum sint înțelegându-le, cu rea socoteala carea o dată în minte ți-ai pus nu te amăgi, cu carea a dzice obicinuit erai, că siloghismul carile asupra Strutocamilei ai alcătuit, întărindu-să, de nu alt folos. Încăleca între dobitoace pururea neunire, și din neunire slăbiciune le va vini și, așe, cu slăbiciunea lor, puterea noastră va crește, căci nici aceasta ieste bună socoteală, nici dreptatea aceasta poștește, de vreme ce (mai mult lucrurile împotriva timpplătoare socotite rău a nu să timpla socoteala bună le face). Așijderea (de multe ori pre durerea mare alta mai mare o tămăduiește, și ce mehlemul nu vindică, vindică fierul, și ce fierul nu tămăduiește, cu mai mare usturime tămăduiește focul). În care chip, de socotit ieste ca nu cumva și dobitoacele ce în durerile suferite nu simțîia, aceia în cele nesuferite să simță, și atuncea, deși nu altă putință vor avea, însă cu bună samă nu numai cătră cel pemintesc¹, ce și cătră cel ceresc Vultur lacrimi de singe vărsind, cu suspinuri de foc vor striga, a cării dosadă răsplătire dreptatea a o tăcea și cu milosul ei ochiu a o trece nu va putea (căci dreptății dreptatea a nu face peste putință ieste), a căror suspini preț pare-mi-să că prea scump și așeși mai neprețaluit va cădea.² Pentru aceasta dară deci ieste vrajba

orice și să întrețină o atmosferă veșnic încordată. Așa se face că aceștia au putut da informații false și au calomniat atât pe Dimitrie cât și pe Antioh Cantemir. Ideile sînt, evident, ale scriitorului.

¹ Vulturul pemintesc: Împăratul turcesc (D.C.).

² Un alt factor vinovat de tensiunea politică este Mihai Racoviță, pe care Brâncoveanu l-a ajutat să ajungă domn, socotind că docilitatea acestuia va întări prestigiul domnului Țării Românești. Însă, atrage atenția Toma, nepriceperea acestuia și împilările la care este supus poporul vor crea atîtea nemulțumiri încît sultanul însuși se va vedea nevoit să ia măsuri, înlocuindu-l. Expresia „lacrimi de singe vărsind” (către Vulturul „pemintesc”) oglindește o situație posibilă atunci: masele și boierii nemulțumiți, cînd înaintau plîngerii scrise către sultan împotriva unui domn, argumentul folosit era tirania și jefuirea țării. În cazul lui Racoviță, cei care jefuiau într-adevăr Moldova erau frații Rusci.

cu aceste dobitoace din necunoștință. Șterge-ți, rogu-te; ochii de pravul zavistiii, și painjiga pizmei de pre față îți ridică, și inima asupra răutății și a vrăjmășiii împietrită privind-ți, cunoaște. Și după aceasta un soroc drumurilor și imbletelor poftelor tale pune-ți. Iară de-ți ieste nepărăsirea vinătorilor, vrăjitorilor, și a mrejitorilor, căci cu tot adevărul socotești, adecă precum de acestea a nu te părăsi dreptate ai, ascultă puținele, te poftesc, de la mine, carile pentru ade-vărată dragostea, carea cătră tine am, și mai cu de-adins, pentru curată iubirea carea cătră adevărul țiiu, afară din tot țircălamul lingușiturilor și precum regula adevărului poftește a ți le povesti și cum sint a ți le dovedi mă voi nevoi.¹

Cite dară sint lucrurile care de Fil s-ar atinge, în știința mea, puține sint, căci numai o dată la cetatea Deltii cu dînsul împreunare am avut. Ce atuncea a mea slujbă, spre aceasta însămnată și orînduită nefiind, de lucrurile lui puțin în minte mi-au fost. De care lucru, trecutele între dînsul și între tine cu de-adinsul a scutura și a cerca nu m-am pus.² Ce și pentru aceasta atuncea pare-mi-să să-ți fiu scris că lucrurile adunării aceia mai bine ar fi fost supt titlul

¹ Toma se ocupă în continuare de alți doi factori ai frământărilor politice ale vremii: cei doi frați Cantemir, despre care promite lui Brâncoveanu să fie fără părtinire.

² Toma declară, pe bună dreptate, că pe Antioh nu-l cunoaște bine, deoarece l-a văzut și a stat o singură dată de vorbă cu el, cu prilejul adunării de la Arnăuț-chioi. După cum știm, Toma fusese trimis aici de Brâncoveanu să influențeze lucrările adunării; în cadrul acestei strategii, el căutase, alături de Rusetști, să amăgească pe Antioh cu promisiuni de domnie, în timp ce în realitate demersurile la Poartă se făceau pentru Mihai Racoviță. Textul mai reflectă și dezinteresul și răcirea sentimentelor lui Dimitrie față de fratele său, care, după cum am văzut, nu-l ajutase cu bani să iasă din închisoarea bostangiilor, și, pe de altă parte, urmărea obținerea domniei Moldovei, chiar cu prețul sacrificării fratelui său.

numelui tău să nu gioace.¹ Ce sau că mintea în ce Ț-au stăruit (după amăgită socoteala unor dobitoace)² cum mai curînd a isprăvi ai grăbit, sau că strimptoarea vremii mai mult slovele mele a citi și sfatul în mai bine a socoti nu te-au lăsat. Cu care pricină, încă de atuncea, în locul temeliiilor bune (carile într-adevăr s-ar fi putut arunca) temelii rele s-au pus, nu într-alt chip, ce ca cum stilpii de marmure, iară tălpile de trestie ar fi fost. Ce oricum acelea atuncea s-ar fi tîmplat, precum am dzis, de aceste prea puțin în știință avînd, mai multe cuvinte a face nu pociu.³

Iară cît iese despre partea Inorogului (în carile toată greutatea lucrului a sta să vede), după porunca carea de la tine avusesem, în tot chipul am ispitit, pentru ca doară, cu dînsul împreunare avînd, celea ce pentru așezimîntul păcii mi să poruncisă a i le obști să pociu. La carea cu mijlocul Hamelonului (o, bată-l urgiia Vulturului cerescl), în numărul voitorilor de bine, după socoteala ta socotindu-l, știre i-am făcut, precum cuvinte de pace a-i propozui am (ce inima la tot binele plecată nu cu anevoie la numele păcii s-au plecat). Carile îndată cu dragoste și cu iubov, precum această împreunare poștește, mi-au răspuns. Și, fără multă zăbavă, la locul însămnat coborîndu-să (precum și mai de nainte îți scrisesem), acoloa împreunare am avut. Înti dară socoteala mea au fost pentru ca, într-a cui mîină stă

¹ Posedînd un mai ascuțit simț al realității și intuind evoluția viitoare a evenimentelor, Toma, cu mult înainte de împrietenirea cu Dimitrie, scrisese deci lui Brâncoveanu că n-ar fi trebuit ca adunarea de la Arnăuț-chioi și demersurile pentru înscăunarea lui Mihai Racoviță să se fi făcut sub patronajul domnului Țării Românești.

² Există, așadar, probabilitatea ca, în susținerea candidaturii lui Mihai Racoviță, Brâncoveanu să fi fost influențat de interesele și calculele („socoteala”) unor boieri moldoveni („dobitoace”). Mai jos se dă și alternativa „strimptoarea vremii”, adică situația critică în care s-ar fi aflat Brâncoveanu în 1703 — ceea ce este adevărat — situație ce l-a determinat să grăbească numirea unui candidat pe care îl socotea docil.

³ În esență, Toma reproșează lui Brâncoveanu că nu a ținut seama de avertismentele sale date la timpul potrivit.

dreptatea să mă pociu adevări, și așe, carile să fie mai tare să pociu giudeca (că un dram a dreptății, mii de mii de cîntare a strîmbătății a ridica poate). Întîiași dată, pentru cea dintîi a vrăjbii pricină voroava înainte i-am pus, dîcîndu-i, și pricina asupra lui aruncînd, precum de la tine mă înștiințasem.¹

Iară el într-acesta chip mi-au răspuns: «De pe ce cunoști, dzice, precum eu întîi pricina a vrăjbii aceștiia să fiu fost? Căci pricina alta. nu iese, fără numai începătura lucrului (de vreme ce, precum, la cele fizicești, așe la cele ithicești, pricina cu începătura sinonime sint). Apoi pricina trebuie ca nu a chitelii, ce a lucrului ființă să fie.² Deci, pricină hirișă ca aceasta asupra mea a afla de vii putea, voi mărturisii greșala și să va șterge păcatul (că iertăciunea greșala, iar pacea vrajba mai denainte ridică).» Cătră acestea, i-am răspuns: «Spre începătura lucrului altă dovadă mai tare și mai adevărată a să da nu poate, fără decît pricina carea

¹ Subliniind că Dimitrie Cantemir era factorul cel mai important, de care depindea întorsătura pe care o puteau lua frămîntările vieții politice de atunci, Toma relatează în fața lui Brâncoveanu convorbirea sa cu Dimitrie la cea dintîi întrevvedere. Povestirea care urmează este, deci, o reluare a *Dialogului Inorogului cu Șoimul*, conținînd unele lucruri cunoscute și în mare parte noi amănunte privind istoricul evenimentelor politice începînd cu domnia lui Constantin Cantemir (1685), dar cu accentul pe conflictul dintre Dimitrie și Brâncoveanu. Rostul expunerii lui Toma este și stabilirea celui vinovat, adică descoperirea celui care a aîlîțat primul acest dramatic conflict („cea dintîi a vrăjbii pricină“).

² De remarcat nota ontologică a definiției cauzei: în stabilirea cauzei unui lucru trebuie să ținem seama ca ea să nu fie pur rațională (să nu fie rezultatul exclusiv al „chitelii“), ci să exprime esența („ființa lucrului“) și să fie proprie, adică specifică și adecvată. Această condiție a definiției cauzei este valabilă și pentru cauzalitatea din natură (pentru lucrurile „fizicești“) și pentru cea socială (pentru lucrurile „ithicești“). Fiînd de neconceput fără existența lucrurilor, orice cauză se confundă (este „sinonimă“) cu începutul unui lucru („începătura lucrului“), orice fenomen conținînd deci în sine cauza care l-a provocat. Din textul de mai jos, rezultă, de asemenea, că în dezvăluirea cauzei prime în lanțul causal din cadrul fenomenelor sociale este necesar să se meargă înapoi pînă la cauza ce nu mai presupune o altă cauză.

pre altă pricină mai denainte decât dînsa nu are. Ca care pricină, o, prietine, cu hirograful carile asupra Corbului scriind, între jigăniile și vrăjitorii asiетicești l-ai dat, și Corbul pre aceia vreme cu toată inima în cel adevărat prieteșug să afla. De care începătură și pricină de vicleșug, el înțelegînd, n-au pricinuit, ce au păzit vrajba, carea și pînă în ceasul acesta trăiește.¹

La acestea m-au întrebat de mai am și altă ceva a-i arăta, pentru ca pricina vrăjbii dintii asupra lui să dovedesc? I-am răspuns: «Ba, și ce altă mai multă și mai bună dovadă trebuie? i-am dzis. Au precum hirograful acela (pre carile acmu Corbul în mîna sa îl are) al tău să nu fie a tăgădui vii putea?» Cătră acestea așe mi-au răspuns: «Pomenește, dzice, o, prietine, cuvîntul carile acmu-acmu îl dzisăși, că pricina atuncea pricină dintii ieste, cînd alta mai denainte decât dînsa nu să dă. Că amintrilea, lucru pricinuit, iară nu pricina lucrului ar fi.² Deci cînd altă pricină mai denainte decât pricina carea ai arătat a afla și a o dovedi o ași putea, atuncea ce vii giudeca?» «Ce pofteste dreptatea», i-am răspuns. «Ca aceia pricină, dzice, o, prietine, asupra Corbului vrednic sint a arăta, însă cu urechea inimii cuvîntul dreptății a asculta de vii suferi.» Iară dacă-i dziș că cu dragă inimă cuvîntul adevărului a audzi și giudețiul dreptății a da gața sint, într-acesta chip dzisă: «Hirograful acela, o, prietine, adevărat al mieu ieste, și precum slovele carile într-însul sint, așe cuvintele, ale mele sint. Ce încă după hirograf mai sint și altele decât hirograful

¹ Toma amintise lui Dimitrie, drept cauză primă a conflictului, „hirograful“, adică memoriul scris cîndva, o piră împotriva lui Brâncoveanu, pe care o înaintase „vrăjitorilor asiетicești“, așadar demnitarilor otomani, piră ce căzuse pînă la urmă în mîna domnului Țării Românești, care justifica astfel acțiunile sale dușmănoase drept măsuri de apărare.

² Cauza primă din lanțul causal nu este precedată de alta, căci altfel ea nu-și poate îndreptăți numele de cauză primă a unui lucru, ci de lucru produs de o cauză („lucru pricinuit“).

încă mai tari și încă mai mari, pentru carile pînă acmu, poate fi, încă înștiințare nu aveți.¹ Ce socoteala pentru începături fiindu-ne, pricinile a doa și mijlocitoare² în zădar nu vom mai pomeni și de vreme ce toată greșala într-acela ieste, carile pricina vrăjbii dintii ar fi dat, noi pre una ca aceia asupra Corbului arătînd-o și cu neîndoite arătări dovedind-o, precum de supt vina greșelii, așe de supt pricina începăturii vom ieși. De vreme dară ce pentru începăturile pricinilor cuvîntul ne ieste, a ști și să cade, dzice, o, priieține, în vremea ce asupra tuturor dihaniilor Monocheroleopardalis minunat stăpîniia, și, precum unui vrednic stăpînitoriu să cade, tare și fără preget grijea alor săi supuși purtînd, pînă într-atîta suma lucrurilor adusese, cît pliscul Vulturului și clonțul Corbului de-abia vreodată și mai niciodată ciolan proaspăt ciocniia sau singe cald gusta. Și pentru ca întru tot adevărul să grăiesc, nu numai că singe cald nu gusta, ce așeși stîrv împutit macară a afla sau pîntecele a-și satura putea. Pentru care lucru, întîiași dată în răutatea Corbului scînteia zavistiii a să ațița au început³ (acestea cum și în ce chip au fost pre larg la locul său s-au pomenit. Iar acmu, pentru mai chiară arătarea a pricinii dintii, precum pentru alții voroavă am face, în fața a triia⁴, pre scurt și

¹ Cantemir recunoaște că făcuse nu numai pîra aceasta împotriva lui Brâncoveanu, ci și altele, de care el nu avea cunoștință.

² În lanțul causal, în afară de cauza primă („pricina dintii“), Cantemir distinge cauzele de serie sau secundare („pricina a doa“) și cauzele mediatore („pricini mijlocitoare“). Aceste din urmă categorii de cauze trebuie coroborate cu speciile cauzale pe care le-am numit forme ale cauzei eficiente.

³ Deși Dimitrie recunoaște că el este autorul pîrii amintite, precum și al altora îndreptate împotriva lui Brâncoveanu, atrage însă atenția că ura lui Brâncoveanu împotriva Cantemireștilor este mai veche, ea urcînd pînă în vremea lui Constantin Cantemir bătrînul (1685—1693), căruia, zice fiul, domnul Țării Românești nu-i putea ierta că nu se putea amesteca în treburile interne ale Moldovei.

⁴ „Fața a triia“ înseamnă persoana a treia gramaticală, Cantemir vrînd să spună că va povesti lucrurile la persoana a treia, detașat adică de subiectivitate.

cît numai noima să să înțaleagă, iarăși a le pomeni ne vom nevoi). Deci după cîtăva vreme, cu datoria firii, Monocheroleopardalis de pre pămînt spre cele cerești s-au luat, Inorogul, după lege, moștenitoriu stăpînirii părintelui său rămîind¹. Inorogul, la aceia stepănă suindu-să, vrut-au ca adevăratul megieșesc prieteșug să îmbrățiședze, adecă cu monarhiia pasirilor în linește și în pace să viețuiască, de care lucru, îndată, precum de săvîrșirea părintelui său, așe pentru curat gîndul și bună inima sa, prin scrisori pre Corb au înștiințat și ca, de ar fi fost cu părintele său nescareva de răceală pricini, să le uite și să le ierte îl poftiia (că prieteșugul a moșteni, a înțelepților, iară vrajba părintască în fii a cerca a nebunilor lucru ieste). Corbul, din scînteia ațîțată aievea, nu, ce cu vicleșug, pre ascuns pojarul preste tot a aprinde nici s-au stidit, nici s-au lenevit, și așe, mai de grozav și spurcat păcat s-au apucat, de vreme ce, precum prieteșugul poștește și pre numele cerescului Vultur să giură, precum ori în ce și cît va putea, spre întărirea stăpînirii lui pre la locurile ce să cade să va nevoi i-au răspuns. Ca acestea în slove și în cuvinte cătră Inorog înapoi trimițînd, iară din inima vicleană altele.² Căci îndată dulăilor, pre carii în munți trimiși avea, poruncă dede, ca cu lătrăturile și brehăiturile lor toate locurile împlînd, pre alalte dobitoace și jigăanii spăimîntînd, să le împrăștie și în toate părțile să le gonească. Dulăii porunca cu fapta plinînd, ticăloasele dobitoace, de spăimoase și de moarte menitoare glasuri ca acelea audzînd, de pregiur Inorog a lipsi și fietecarea grijea vieții sale a cerca au început. Corbul atuncea, vreme aflînd, pre jigăniia în

¹ Se repetă afirmația că, după moartea tatălui său, Dimitrie a fost înscăunat domn ca moștenitor legitim al tronului moldovean. Realitatea este că, fiind tînăr, boierii Rusețești l-au ales domn socotînd că îl vor manevra după voia lor.

² După ce este ales domn (19 martie 1693), Dimitrie scrie lui Brâncoveanu că deși între tatăl său și domnul Țării Românești au fost raporturi încordate, el personal consideră necesar să se treacă la relații politice amicale. Brâncoveanu, ipocrit, îi scrie că acceptă împăcarea, dar în realitate se gîndea să continue vechea dușmănie.

neam cu prepus, adecă pe Vidră, tirănește asupra moștenirii Inorogului au pus. Așe, Vidra apucînd tirania, Inorogul în munți, unde și Filul¹ era, să dusă. După carii Corbul prin munți, Vidra prin girle, prin multă vreme fel de felu de goane și încungiurături de moarte imbla. Ce dreptatea sfîntă lucru greșos ca acesta nu multă vreme răbdîndu-l, Inorogul, aflînd mijlocul, pre Vidră din tirănie au lepădat și pre Fil în locul moștenirii mai drepte au așezat² (căci șie sau norocul din tinerețe fi zavistuiua, sau spre altele mai mari sau mai grele îl cruța³). Corbul acestea vădzind, macar că

¹ Reluînd datele cunoscute din *Dialogul Inorogului cu Șoimul*, se repetă pe scurt desfășurarea ulterioară a evenimentelor. Astfel, în loc să meargă spre o reală împăcare, Brâncoveanu începe imediat acțiunea împotriva lui Dimitrie, determinînd Poarta Otomană să nu-l confirme ca domn ci să urce în locul său pe Constantin Duca (Vidra), care este numit în aprilie 1693. În aceste condiții, Dimitrie pleacă la Istanbul, unde întâlnește pe fratele său Antioh.

² În condițiile prigoanei cumplite inițiate de Brâncoveanu și de Constantin Duca, Dimitrie nu rămîne pasiv, ci, luînd ofensiva, reușește să obțină mazilirea lui Duca (decembrie 1695), dar, în loc să beneficieze el de acest succes, renunță la domnie în favoarea fratelui său Antioh, gest consemnat și de unele documente ale vremii. Afirmăția scriitorului că Duca ar fi fost mazilit la demersurile sale, este într-o anumită măsură o exagerare, el avînd șansa că demersurile făcute au coincis cu nemulțumirile create de Duca prin fiscalitatea exagerată și datorită amestecului prea fățiș al lui Brâncoveanu în treburile Moldovei. Această mazilire a surprins și a supărat pe Brâncoveanu, care este pus, în *Istoria ieroglifică*, să strige: „Cine au scos cuiul pe carile eu l-am bătut?”

³ Aluzia se referă fie la faptul că Dimitrie se rezerva pentru ocuparea domniei în Țara Românească (Dimitrie a aspirat într-adevăr la această demnitate), fie la faptul că voia să se dedice scrierilor, activitate pe care o considera mai importantă decît orice succes politic. Într-adevăr, în cei aproape cinci ani de domnie ai fratelui său (1695—1700), Dimitrie Cantemir își scrie opera sa din tinerețe, în mare parte filozofică și de morală, una dintre lucrări, cea dintîi, *Dicuanul lumii*, reușind s-o tipărească la Iași, în 1698.

dreptatea cu minule apipăia, însă răutatea din bun rău și din Corb, orb îl făcea, de vreme ce, cu multe măiestrii și vrăji, de iznoavă păcatul înnoind și pre Fil din moșia și moștenirea sa scoțind, iarăși pre tiranul, Vidra, în locul său au băgat.¹

Vidrii tirăniia poftorindu-i-să, au socotit ca și răutatea tirăniii să îndoiască (că tiranii cele ce dintiași dată după nesățioasă voia lor cu răutatea a plini nu pot, de a doa oară vreme aflind mai cu asupră a plini obiciuiți sint). În care chip și Vidra (mai mult cu a Corbului îndemnare) făcînd, dobitoacele, sārachele, iarăși în toate părțile cu mare tulburare a să împrăștiia le-au căutat, din carile unele, precum să dzice dzicătoarea, capul în poale luîndu-și, în monarhiia pasirilor au pribegit. Unde cu multe și fierbinți lacrimi, năcazurile carile despre Vidră trag cătră Corb arătînd, de carile Corbul, oarecum, precum i să face milă arătîndu-să (că amintrilea neschimbată firea Corbului a fi mai-mai toți muritorii ispitită o au), precum vreun leac slăbiciunii și pătimirii lor va cerca și în ce va putea le va agiutori să giurua.²

Într-aceiași vreme și de la Bîrlan veste la Corb sosi, aievea, iară de la Breb pre ascuns (căci aceștea amîndoi pre aceia vreme pătași tainelor Vidrii era), precum Vidra cu tot de-adinsul le poruncește ca prin munți mreji întin-

¹ În acest timp, Brâncoveanu face intervenții pe la demnitarii otomani, pînă cînd readuce pe Constantin Duca în scaunul Moldovei (1700).

² În cea de a doua domnie (1700—1703), Constantin Duca intensifică și mai mult fiscalitatea și abuzurile de tot felul, lovind chiar în clasa boierească, astfel încît mulți boieri moldoveni (mărturiile vremii vorbesc de vreo 50) se refugiază la curtea lui Brâncoveanu. Pe cei mai de frunte dintre aceștia îi cunoaștem: Vasile Costache, Lupu Bogdan hatmanul, Ilie Țîtescu, Mihai Racoviță, viitorul domn. Domnul Țării Românești le promitea tot sprijinul.

dzind, pre la vrăjitori vrăji asupra Corbului să vrăjască¹. Corbul, dintr-îmbe părțile pentru pizma smintit și greșit vădzindu-să, pre o parte să videa că de patima dobitoacelor rău îi pare și cu tot chipul (căci acmu și de dînsul tare să atinsese) din epitropie să o arunce ar fi silit. (Căci tot tiranul, precum pentru priietin, așe pentru neprietin, tot cu un suflet să poartă). Iară pre o parte pizma veche, cu carea pre Inorog și pre Fil goniia, pentru ca după rugămintea să facă și într-adevăr de patima lor să să milostivască nu-l lăsa. Ce amîndoaă gîndurile tăinuind, în sine le avea. Pînă mai pre urmă, pre sārachele dobitoace, carile la dînsul năzuise, în tot feliurile de vîrteje și de hîrzoabe învîrtindu-le și întorcîndu-le, le dzisă că binele lor ar vrea și mîntuința de supt tiraniia Vidrii le-ar pofți, numai Inorogul și Filul sint pîcina carea după pofță fapta a săvîrși nu-l lasă (căci Corbul cunoștea precum dobitoacele iarăși pre unul dintre dînșii la stăpînire ar pofți) și pîcina ieste, dzicea, că acele doaă jiganii cu dînsul veche vrajbă avînd, precum spre vreo adevărată pace să vor întoarce a să încredința nu să poate. Dintr-acele jigării, precum știi, o, prietine, Lupul era carile asupra acestuia lucru mai cu fierbinteală era, și acesta cu mare chizășie să apuca, precum Filul și Inorogul pacea vor priimi și priimind-o nesmintită o vor ținea, numai într-adevăr să cunoască, precum și Corbul cu inimă adevărată aceasta poștește.² Corbul, după hireșul său și firescul

¹ În aceeași vreme, cele două capuchehaie ale lui Duca la Poartă, Chiriță Dimachi și Burnaz postelnicul, „părtași tainelor Vidrii”, adică știau toate secretele domnului lor, deconspiră lui Brâncoveanu că domnul Moldovei, stăpînul lor, făcea pîri și demersuri pe la demnitarii otomani pentru răsturnarea domnului Țării Românești, a fostului socru (doamna Maria murise de ciumă în 1697).

² Presat de situație — trădarea și mai ales demersurile dușmănoase ale lui Duca, însemnînd o schimbare primejdioasă a lucrurilor — Brâncoveanu promise boierimii refugiate la curtea sa că se gîndește serios la mazișirea fostului său ginere, dar că nu ar vrea ca prin aceasta lucrurile să se schimbe în folosul fraților Cantemir, de asemenea, dușmanii săi. Iar pentru că Brâncoveanu motiva că o împăcare cu aceștia

vicleșug, precum aceasta cu tot de-adinsul învoiește arătându-să, îndată la mai marele ogarilor (carile cu alt nume Istoriograful Afroditei să cheamă) carte scriind, îi poruncia ca cu descîntătorul de la Lacul-Dracilor vecin lucrul pentru pace să ispitească.¹ Și ce mai mult voroava să lungesc, o, priietine, în anul 72940, noiev. 104², în munții de la Grumadzii-Boului, cu mari giurămînturi și dintr-îmbe părțile legămînturi, cu chipul carile știi, tractatele de pace s-au încheiat, a căror tractate coronă era ca Corbul în tot chipul nevoitoriu să fie, pre tiranul Vidra din epitropie să scoată.³ Sfirșitul tuturor, într-același an, oct. 230 pomenitul Istoriograf a Afroditei de la cetatea Deltii (căci vrăjitorii acolea

ar fi o imposibilitate, Lupu Bogdan hatmanul, cumnatul celor doi frați, se angajează solemn să mijlocească o astfel de împăcare, dînd în același timp asigurări că și aceștia sînt în mod sincer și permanent interesați pentru încetarea reală a dușmăniei.

¹ *Istoriograful Afroditei: Ianachi capichehaia, iar vecinul de la Lacul Dracului... aproape de Lachedemonia: Menec Seli (D.C.).* Prefăcîndu-se că ia în serios problema împăcării, Brâncoveanu scrie fostei sale capuchehaie, grecul Ianache Porfirita, aflat la Istanbul, ca să ia legătura cu un dregător turc originar din Peloponez (Lachedemonia), pe nume Menec Seli, în scopul mijlocirii împăcării cu frații Cantemir și pentru a prezăti mazălirea lui Constantin Duca.

² Data anului (72.940), potrivit calendarului bizantin, este, desigur, o greșeală, el trebuind să fie 7210, pentru a corespunde cu 1702 (anul bizantin începea la 1 septembrie și avea un decalaj de cîteva zile față de cel gregorian, astfel încît 1 septembrie 1702 al erei bizantine este de fapt 12 septembrie 1702 al erei gregoriene, cu decalajul respectiv de plus 11 zile pentru secolul al XVIII-lea). În consecință, trebuie să cităm 14/25 noiembrie 1702, data la care se vor încheia, la Istanbul („munții Grumadzii Boului“), tratativele de împăcare între Brâncoveanu și Cantemirești, prin intermediul celor doi mandatarai ai domnului muntean, cînd se vor fi fixat, desigur, preparativele și adoptarea strategiei pentru obținerea mazălirii lui Duca.

³ Tratativele de împăcare duse la Istanbul, prin intermediul lui Menec Seli, aveau, prin urmare, și rolul de a se cădea de acord cu privire la necesitatea mazălirii lui Constantin Duca, mazălire ce prilejuia Cantemireștilor recunoașterea drepturilor lor de a răcupa scaunul Moldovei.

era) către vecinul celor de la Lacul-Dracilor, o carte¹ într-acesta chip scria:

«Istoriograful Afrodiseu, descintătorului de la Lacul Dracilor, sănătate! Pentru vinirea noastră vii ști că cu sănătate la cetatea Deltii am sosit, unde toate nevoițele noastre, carile pentru alcătuirea păcii am cheltuit, în vînt aruncate și în zădar luate le-am aflat, de vreme ce dumnealui Corbul, în vreme ce noi giurămînturile cu iscălituri și [și] cu peceși întăream, atuncea el cu mijlocul vrăjitorului despre crivăț la vrăjitorii cei mari de la Delta un baiier trimisese, a căruia descîntec să cuprîndea ca vrăjitorii cu toții pentru prime-neala Vidrii învoind, asupra unei jiganii streine (carea din Țara Îngemănată ieste) a dobitoacelor epitropie să arunce. Vădzind aceste, împotriva sfintelor giurămînturi, a Corbului fapte (a cărora de proaspete să dzice, încă singele le pică), pre cît am putut, cu multe mijloce am silit și deodată mintea vrăjitorilor într-altă parte am întors. Cătră acestea nu puține și celea ce să cad cătră Corb am scris. Nedejduiesc că și pre dînsul din rătăcită calea carea ține a-l îndrepta să-l pocin. Iară de nu, cum mai curînd, pentru tot adevărul, știre viți avea.»²

¹ În ziua de 23 octombrie 1702, deci cu peste o lună înainte de încheierea tratativelor de împăcare între Brâncoveanu și Cantemirești, prin intermediul lui Menec Seli (descintătorul de la Lacul Dracilor: dregăterul otoman originar din Peloponez), Ianache Porfirita, sosit la Adrianopol (cetatea Deltii), de la Istanbul, scrie o scrisoare către dregăterul otoman care mijlocea pacea și patrona tratativele.

² Scrisoarea este alarmantă: odată sosit la Adrianopol, unde se găsea curtea otomană, Porfirita află că în timp ce ei se străduiau la Istanbul să perfecteze tratatul de împăcare, Brâncoveanu făcuse demersuri („baiier: carte de jalebă, de rugăminte“) la marii demnitari ai Porții, prin intermediul serachierului de Babadag („vrăjitorul despre crivăț: serascherul“), propunînd ca domn în Moldova în locul lui Duca nu pe unul din frații Cantemir — conform convenției în curs de perfectare — ci pe „jigania streină“ din „Țara Îngemănată“ (o altă formă pentru „Țara Gemănării“), adică pentru Vergo, de care am mai pomenit și care știm că era un străin, grec din Ceatalgea. Văzînd această rea credință a lui Brâncoveanu, Porfirita îi scrie o scri-

Cătră acestea, o, prietine Șoaime, dzice, alta și mai minunată și în păgînătate încă mai [mai] afundată Corbul ispitia. Că pre aceiași vreme, foarte pre ascuns, pre Aspida de Palestina la Vidră trimisese, pentru ca cu tari giurămînturi înșelînd-o, vechiul prieteșug să innoiască, dzicea. Și iarăși într-acea dată epitropiia dobitoacelor cu mijlocul vrăjitorilor asupra jigăniei de la Țara Îngemănată a isprăvi siliia.¹ Deci acmu socotește, o, prietine, cîte împletecite viclesuguri și cîte spurcate de giurămînturi călcături Corbul totdeodată cătră trii chipuri făcea². Ce poate fi dumnădzăiasca parahorisis slobodzind, ca cu vreme răutatea mai cu asupră să plinească. Atuncea ceva după poftă a isprăvi neputînd, cîtăva vreme lucrurile în tăcere au stătut. Acestea ale Corbului viclesuguri un hirograf a Brehnaciei le întăria (carile la Grumadzii-Boului în mina Inorogului cădzusă),

soare de reproș și în același timp caută să convingă pe demnitarii otomani să nu dea curs cererii domnului Țării Românești, amănunt ce ar explica întîrzierea mazălirii lui Duca. În orice caz, prin acțiunea de culise a lui Brâncoveanu — care este o dovadă de reanșarea credință — tratativele de împăcare sînt compromise și ca atare abandonate.

¹ *Aspida de Palestina: Hrisanthos (D.C.)* — este vorba de Hrisant Nottara, mitropolitul de Palestina, nepotul lui Dositei Nottara, patriarhul Ierusalimului. În timp ce Dositei se ilustrează printr-o activitate de apărător al ortodoxismului într-o epocă de ofensivă a catolicismului și protestantismului, Hrisant se dovedește un intelectual de tip renascentist, preocupat cu deosebire de geografie și matematici. În timp ce lucra intens în culise pentru mazălirea lui Duca și înlocuirea lui cu Vergo, Brâncoveanu trimite în solie la Duca pe acest Hrisant, cu misiunea delicată de a-i asigura de amicitia și sprijinul domnului Țării Românești, evident, cu scopul de a-i abate atenția de la urzeliile ce i se pregăteau.

² „Trei chipuri”: trei persoane. Expresia sugerează că Brâncoveanu juca pe trei planuri: pe Duca îl amăgea cu întărirea domniei în timp ce el se străduia să-i obțină mazălirea, iar pe de alta promitea, în același timp, domnia și Cantemireștilor și lui Vergo.

în care să cuprindea că în curîndă vreme toată monarhiia pasirilor mare răzsipa și prăpădeniia Filului și a Inorogului așteaptă.¹

Acestea și ca acestea ei bine adevărate avîndu-le, ce cum nu le-ar fi cunoscut ascundzîndu-le (că arătarea neprieteșugului fără folos corăbiierilor să asămănă, carii în vremea furtunii chivernisala corăbii lăsînd, căci din liman au ieșit, unii pre alții vina aruncă și pre sine a vremilor cunoscători, iar pre alți necunoscători arată), la ce fortuna și vremea le-ar sluji păzindu-să aștepta.

Intr-aceia vreme din părțile Mesopotamiei, un vrăjitoriu prea mare a vini să tîmplă² (că părțile Persiei cu vrăjile și maghiile vestite sint), într-a căruia timpinare Filul cu Inorogul ieșînd și vrajea oarece ispitînd, aflară precum voia vrăjitorului spre bunăvoie să pleacă, de vreme ce, ce fel de mreje să le îndeplinească ar pofti întrebîndu-i, ei pre Corb în nemică atingînd, mreaje asupra Vidrii să le îndeplinească răspunsără. La carea vrăjitoriu dzisă, precum în cale fiind, cinii de mreajea ca a aceia a îndeplini gata nu-i sint, iară la cetatea Deltii mîrgînd, fără greș, precum cererea le-a plini să

¹ Dimitrie Cantemir pusese mîna pe o scrisoare a stolnicului Constantin Cantacuzino, în care, pe la sfîrșitul anului 1702, se afirma că cercurile de la curtea domnească bucureșteană așteptau pe curînd dispariția fizică a celor doi frați Cantemir. Aceasta eră încă o dovadă a relei credințe a lui Brîncoveanu, într-un moment în care cei doi frați veniseră cu toată sinceritatea la tratativele de împăcare inițiate în toamnă prin intermediul lui Porfîrita și Menec Seli.

² *Vrăjitoriu din părțile Mesopotamiei: Daltampan (D.C. — Mustafa Daltaban pașă, vechi și constant amic al Cantemireștilor, care ajunge mare vizir în septembrie 1702, pînă la ianuarie 1703 să fie ucis din ordinul sultanului, în urma intrigilor unor mari demnitari. Moartea lui Daltaban a nemulțumit armata, nemulțumire ce va degenera în amintita răscoală a ienicerilor și ulemalelor din Istanbul, în iulie 1703.*

giurui.¹ Deci după porunca vrăjitoriului, Filul cu Inorogul la cetatea Deltii mărbind și acoloa întâi cu istoricul Afrodisău împreunându-să, toate vicleșugurile cele mai denainte ca cum nu le-ar fi simțit să arăta. Și aceasta nu cu proastă socoteală (ce unde norocul pizmuiește toată socoteala bună să smin-tește), de vreme ce socotia că vădzind Corbul că vrăjitoriul le priește și precum mreje asupra Vidrii a le împleti vremea și ceasul pîndește, cîndailea de tot de răutate și de pizmă să va părăsi, și ce ținea zugrăvit, cîndailea ar întoarce în adev-erit.² Ce vrăjmășia Corbului cea nedomolită nici pînă într-atîta a să opri au putut. Că acmu, în strîmptori vād-zindu-să (că largul altora strîmptoarea lui ținea), la alt chip de vicleșug alergă și pe bieteles jiganiilor carile lîngă dînsul era fugite, în taină chemînd, brîncele în loc de peceti să-și puie și un hirograf cu rugăminte la vrăjitoarea cea mare să trimață îi îndemna, ca, milostivindu-să, de supt tirania Vidrii să-i scoată. Jigăniile, sārachele, încredințindu-să și după undelemnoase cuvintele lui muindu-să, ce în hirograf s-ar fi scris nu știa (că hirograful pre limba vrăjitoriului scris fiind, jiganiile nu o înțelegea, ce numai ce plăzmuir le talmăciia, aceia știa). Iară într-adevăr mai mare jalobă asupra Filului decît asupra Vidrii să cuprîndea și precum uniia dintre dînsule epitropia să isprăvească să ruga. Așij-derea Corbul, despre partea sa, nu puține căpuși pline de

¹ Profitînd de faptul că Daltaban lă păsra o constantă amiciție încă de pe timpul domniei tatălui lor, cei doi frați Cantemir aleargă la el ca la un protector, rugîndu-l să mazilească numai pe Constatin Duca dar nu și pe Brâncoveanu, ceea ce noul mare vizir le promite. Este bine să precizăm că tocmai urcarea lui Daltaban la demnitatea de mare vizir determină pe Brâncoveanu să înceapă demersurile, nesincere, pentru împăcarea cu cei doi frați.

² Invitați de Daltaban, Antioh și Dimitrie Cantemir vin la Adrianopol în vederea schimbărilor politice promise de marele vizir. Aici ei iau contact cu Ianache Porfirita, trimisul de încredere al lui Brâncoveanu, în speranța că aflînd că Daltaban le era prieten și protector, domnul Țării Românești se va orienta către o politică de împăcare cu cei doi frați.

singe proaspăt trimasă (căci neamul vrăjitorilor, din fa-
cărurilor și singiurilor cu mare lăcomie ieste dat).¹

Deci Filul cu Inorogul puținele dzile la cetatea Delta
zăbăvindu-să, de pre semne începură a cunoaște că mintea
vrăjitoriului de o parte de lăcomie, iar de altă parte pentru
a sa bezciscicie ieste lovită, de vreme ce, precum neputința
acoperindu-și, așe vremea din dzi în dzi urnind, dzicea:
„Eu mreaiea fără prepus voi împleti, numai niște stelu-
foarte trebuitoare stau cani departe, carile peste puține dzile
apropiindu-să, lucrul după pofta voastră să va săvîrși.“ Filul
oarecum fluturate cuvintelor vrăjitorilor a să încredința
începusă (căci el mai avea niște vrăjitori mai mici, cari
pentru ca să-l îmbunedze, precum vraiea spre bine merg-
ti dzicea). Iară Inorogul mai cu de-adins înblînd și pricină
zăbăvii mai din rădăcină cercînd, pentru hirograful și mita
carele Corbul la vrăjitoriu trimisese știre luă, și așeși, în-
mîni încăpîndu-i, preste tot îl citi (că Inorogul slovele ce era
pre limba vrăjitoriului putea citi). Și îndată mîrgînd, pre
Fil de povestea hirografului ce vădzusă înștiință.² Nu puțin
de aceasta Filul să tulbură și cătră Inorog dzisă: „Eu mai am,

¹ Înțelegînd că noua situație nu-i era favorabilă, Brâncoveanu
recurse la o stratagemă perfidă: el sfătuieste pe boierii moldoveni
refugiați la curtea sa de frica lui Duca, să semneze o jalbă împotriva
domnului lor, pentru a putea obține astfel mazălirea. Cum jalba era
redactată în turcește („pre limba vrăjitoriului“), boierii moldoveni,
neștiind această limbă, o iscălesc în urma traducerii inexacte ce li se
făcuse. Această jalbă, îndreptată împotriva lui Duca, dar mai ales
împotriva lui Antioh Cantemir, domnul Țării Românești o înaintează
la Poartă, întovărășită de pungi de bani („căpuși pline de singe“),
arma sa obișnuită în asemenea situații.

² Brâncoveanu își calculase foarte bine gestul, pentru că, după
cum mărturisesc și izvoarele vremii, Daltaban era un om peste măsură
de lacom. Nevrînd totuși să părăsească pe cei doi frați, îi tot amîna cu
ajutorul promis. Între timp însă jalba trimisă de Brâncoveanu lui
Daltaban cade în mîinile lui Dimitrie, care îi citi conținutul și află
și de „mita“ trimisă, astfel încît el își dădu seama de ce marele vizir
îi tot amîna cu sprîjinul.

frate, un vrăjitoriu, carile, precum socotesc, în vrajă nu mă amăgește, la carile, în ceastă sară mărgind, voi întreba de poate hirografal carile au trimis Corbul vreo trecere a avea." Și așe, Filul la acel vrăjitoriu mărgind (carile în lapte de oaie și în spata caprii a căuta foarte bine știia¹) și de lucrurile ce audzisă întrebându-l, el răspunsă: „Asupra ta, dzice, vrajea rău nu arată, iară asupra Inorogului mai virtos în ceastă sară din singură gura vrăjitoriului celui mare m-am înștiințat precum Corbul cu mari sume de giuruințe toată vrajea spre rău i-au întors, pre carile pînă mini (precum astrolaviul mieu arată) sau în izgnanie îl vor trimete, sau și altă ceva mai rău îi vor face.”²

Inorogul, macar că acmu aieva în vicleșugurile Corbului cădzut să simția, însă duhurile bărbătești nicicum gios lăsind, cătră Fil dzisă: „Eu frate, pînă într-aceasta vreme duhurile înădușindu-mi și toate vicleșugurile Corbului, cum să dzice, cu coada ochiului căutind, pentru voia ta le-am tăcut, pentru ca nu cumva vreo pricină de împiedecare lucrului tău să dau. Iară acmu, iată, singur toată inima Corbului, carea cătră noi are, poți cunoaște. De care lucru, de acmu înainte, după atîtea dovedite ispite, de mai iese cu putință a îngădui, și după atîtea călcături de giurămînturi, de frica păcatului de mai iese cu cale cineva a să feri, socotește, și ce cunoști frățește mă sfătuieste.”³ La carea Filul

¹ *Vrăjitoriul carile în lapte de oaie și în spata caprii a căuta foarte bine știia* (la cheie apare sub forma: *vrăjitoriul carile în laptele și în spata oii caută*): *masap-bași* (D.C.) — Masap-bași era un mic demnitar la curtea sultanului, care se îngrijea de stringerea oilor pentru asigurarea hranei la curte.

² Acest mic demnitar, prieten al Cantemireștilor, informează pe Antioh că a aflat de la Daltaban însuși cum Brâncoveanu l-a convins, datorită banilor, ca pînă a doua zi să-l surghiunească pe Dimitrie sau chiar să-l ucidă.

³ Văzind că Brâncoveanu nu abandonează planul de a-l omori, Dimitrie declară fratelui său că nu se mai simte legat de învoiala făcută la recentele tratative de pace și că-și reia libertatea de acțiune pentru a se apăra de dușmănia domnului muntean.

răspunsă: „De acum înainte păcatul acesta în sufletul meu să fie, și de-acum, ce poți a lucra nu te lenevi“ (că dreptele giurămînturi a ținea a evsevii <i>, iară de cele strimbe a să teme a disidemoniilor faptă ieste). Inorogul acum din două părți să amăgia, în dreptatea lui sprijenindu-să, de o parte, căci cu mare îngăduință vicleșugurile Corbului tăcînd și ca doară s-ar părăsi așteptînd, cu mîna lăcomiilor mai-mai la cea desăvîrșit primejdie îl adusesse. Iară de altă parte, vicleșugurile Filului încă mai mari primejdii îi așternea, că vădzînd Filul că cu alt mijloc ceva a să isprăvi nu să poate, cu îmbunători cătră Corb și cu vîndzăturile Inorogului priința a-i vîna a să ispiti început. De vreme ce la toate sfaturile nedespărțiți și în frăție sprijeniți fiind, cu mijlocul Căprioarii de Araviia, de toate epihirimatele lui pre dulă și pre alaltii gonași înștiința. Ce acestea atuncea ascunsă și neștiute cătră Inorog fiind, iară mai pre urmă, cu mare rușinea Filului, la ivala a toată lumea au ieșit.¹

Aședară, Inorogul într-un chip fără de nedejde sau izbînda, sau cea de tot pieire așteptîndu-și (căci mai mult pentru chivernisala lucrurilor a chiti strimptoarea vremii nu-l lăsa), îndată la vrăjitoriul cel mare ducîndu-să, de toate vicleșugurile, carile cu mita Corbului și cu lăcomiia a altor vrăjitori i să gătesc, îi povesti și precum cu toții pre dinafară cu mîzda otrăviți fiind, sfat împreună au făcut ca cu descîntecele și cu farmececele rugămintelor să-l ademe-

¹ În aceste împrejurări grele și aproape fără speranță pentru Dimitrie, Antioh, din dorința de a recăpăta tronul Moldovei — ne aflăm spre sfîrșitul anului 1702 — caută să se desolidarizeze de fratele său și să adopte o conduită politică proprie. În acest scop înștiințează, pe de o parte, pe Brâncoveanu de amiciția și devotamentul său, iar, pe de alta, prin intermediul lui Dumitrașcu Caragea, pune la curent pe spionii munteni de toate „epihirimatele“ lui Dimitrie, adică de toate inițiativele și demersurile acestuia în vederea doborîrii domnului Țării Românești. Această vînzare a fratelui, spune scriitorul, nu a rămas pînă la urmă nedescoperită, Antioh urmînd să înfrunte, pentru gestul său, dezaprobarea cercurilor politice ale vremii.

nească, ca mreaja asupra lui să îndeplinească.¹ „Eu dară (dzice Inorogul) cu îndemnarea și porunca cuvîntului tău, din munții cei înalți coborîndu-mă, aicea, la cetatea Deltii am venit și, precum singur bine știi, că nu pentru altă, ce numai pentru ca mreaie asupra Vidrii să ne îndeplinești. Iară Corbul, socotînd că la noi cîntea episcopului de va rămînea toate răutățile și vicleșugurile lui, carile cătră toată puterea voastră are, să vor descoperi, cu toată nevoia pre la toți vrăjitorii silește ca ce rău ar fi mai mare, acela la cap să-mi aducă. Iată, acum, precum viața, așe moartea mea în mîna ta au rămas, cu carea după cîntea numelui tău și sau după cum vîi vrea, așe fă.”²

Vrăjitoriul, macar că pentru delungarea vremii asupra mrejii Vidrii și știre avea și voință, însă pentru ca vreun nalgiosul Inorogului să să facă, nice știa, nici poftia. De care lucrul cătră Inorog într-acesta chip grăi: „Credzi, dzice, ca într-această dată și alt vrăjitoriu să să poată afla, carile mreji, de carile te temi tu, să poată îndeplini?” Inorogul dzisă: „Ba știu, dzice, că altul mreaie ca aceasta să îndeplinească puternic nu iese. Numai mă tem că cu ademeniturile altor mai mici vrăjitori să nu te buiguiești și singur tu mreaie să nu îndeplinești.”³

¹ Văzîndu-se într-o situație fără ieșire, Dimitrie recurge la un gest disperat: se prezintă în fața lui Daltaban însuși, aflat tot la Adrianopol, și se plînge de eforturile, întovărășite de bani, ale lui Brâncoveanu pe la demnitarii mai mari și mai mici ai Porții Otomane cu scopul de a-l elimina din calea sa.

² Dimitrie mai precizează că a venit la Adrianopol numai la invitația marelui vizir și doar pentru că i se făgăduise mazălirea lui Duca. La aceasta el mai adaugă, înșinuînd, că ura cu care Brâncoveanu luptă pentru eliminarea Cantemireștilor din viața politică ascunde teama domnului Țării Românești de a i se descoperi necredința și vicleșugurile față de Poartă în cazul cînd aceștia ar recupa tronul Moldovei.

³ Daltaban recunoaște că amîna cu bună-știință mazălirea lui Duca, dar că nu admitea ca cineva să facă o astfel de nedreptate lui Dimitrie. Recunoscînd că nimeni nu avea puterea să hotărască soarta

Vrăjitoriul dzisă: „De acesta lucru, până eu pre acest locuri mă aflu, frică nu avea, nici că pentru lăcomiile cinstă datului cuvint îmi voi vinde grijă să porți. Așijderea, adevărit să fii că, cursul stelelor și virtejirea țircălamurilor cerești de-mi vor agiuta, în curindă vreme mreaje asupra Corbului voiu împleti și aripile lui cu sămnnul cel de biruință în mîna ta îl voi da. Însă intii plata ce-mi va fi de la tine trebuie să știu“. Inorogul acestea de la vrăjitoriu audzind, macar că peste toată îndăminarea vremilor giuruința peste putință a să plini cunoștea¹ (ce cele ce să iubăsc și pre lesne să cred și mai tare să nedejuiesc), însă decît prieteșugul cu vicleșug ascuns, neprieteșugul aieva cu Corbul a ținea mai de folos a fi socoti, și așe, hirograful (de carile am pomenit) în mîna vrăjitoriului au dat.² „Acesta hirograf, o, iubita prietine, îmi dzicea, cu vreme la mîna Corbului au vinit, în carile toată puterea argumenturilor ț-ai pus, cu carile pricina vrăjbii dintii asupra mea a fi să dovedești și precum

sa în afară de Daltaban, Dimitrie atrage cu ironie atenția că însuși marele vizir ar putea porunci uciderea sa, silit de complicatele relații cu demnitarii mai mici, cîștigați de banii lui Brâncoveanu.

¹ Daltaban, în ripostă, îl asigură că va avea grijă să nu i se întîmple nimic rău cît va trăi el — aceasta însemnînd că de la alt mare demnitar obținuse Brâncoveanu aprobarea uciderii rivalului său; ba, mai mult, îi promite că dacă posedă o însemnată sumă de bani, cînd se vor ivi împrejurările favorabile, va mazi pe Brâncoveanu și-i va da lui domnia Țării Românești. Dar condiția bănească pusă de Daltaban îl sperie pe Dimitrie, situația sa materială precară fiind confirmată și de alte izvoare ale vremii.

² Silit să se apere, în aceste împrejurări critice pentru viața sa, Dimitrie ascultă de sugestia lui Daltaban și-i înmînează pira amintită mai înainte împotriva lui Brâncoveanu. Domnul Țării Românești o invoca drept cauză primă a conflictului dintre el și Cantemir. Cî privește pe Dimitrie, apare foarte ciudată afirmația că o astfel de piră a fost înaintată de abia la sfîrșitul anului 1702; se știe că dușmănia dintre cei doi era cu mult mai veche.

eu cîlcătoriul giurămîntului și vindzătorul prieteșagului să fiu fost să adeverești. Ce acmu, precum vedzi, lucrurile adeveriții într-alt chip să au (că podoaba și chizmairea minciunii în chiteala scornită și în veroava toemită stă; iară ființa adevărului în singurile lucruri precum iese singură să adeverește).“

Atuncea eu (dzice Șoimul cătră Corb) ca acestea, ca cum necredzute cuvinte ar fi, din gura Inorogului audzind, i-am dzis: «Adevărat arătoase socotele aduseși, o, priietine, și cu împodobită veroavă în zugrăvala chipului adevărului le arătași. Însă mă tem că, după apofthegma carea singur mai pomeniși, ființa adevărului în lucruri a arăta, precum să poci a crede, nicicum pociu.» El mi-au răspuns: «Toate lucrurile între muritori, carile pentru adevăr sau pentru minciună prepus aduc, izvoditorii legilor supt doaa dovede le-au supus; una iese carea prin mărturisirea a chipuri vrednice de credință să face, alta carea, prin hirișile scrisori și hirografuri, dzisele tăgăduite adeverește. Deci cît pentru lucruri ca acestea, carile între noi s-au lucrat, s-ar socoti, poți cunoaște că alte chipuri streine pentru trebuința mărturisirii, la mijloc a să pune, nici cu cale, nici cu puțință au fost (căci toate pre cît mai cu taină să putea să lucra), de unde aieve iese că toată puțința dovedirii în scrisori și hirografuri rămîne. Deci, de-ți voi arăta, o, priietine, a Brehnaciei și a pomenitului Istoriograf scrisori, carile ale mele dzise să întărească, atuncea ce vii giudeca?»

Eu, de acestea nicicum macar nedejduindu-mă, precum „ce va pofti adevărul, aceia voi giudeca“, i-am dzis.

La aceasta el mi-au răspuns: «Să nu cumva în prepus întri, o, firtate, că doară mutînd vreme dovedirii, mutarea sentenții voi să fac. Ce într-adevăr să știi că eu acestea scrisori într-această dată, precum așe de treabă să-mi fie

În minte nepuind, lingă mine nu le am. Iară la a doa împreunare, fără greș, de față vor fi.»¹

Aședară, acestea deodată pină într-atîta scuturîndu-să, voroava spre începătura păciuilirii am întors, dzicîndu-i: «Acestea cum au fost au fost (că între gilceviți pricea pentru dreptate și pentru strimbătate de ar lipsi, cu adevărat în lume nici gilceavă, nici gilcevitori ar fi). Iară de acmu înainte, în dragoste și în prieteșug a intra, de vii pofti?» După care poftă el priimind, celea ce cătră tine cit de cu cuviință am scris și cit de fără cuviință răspunsuri am luat, singur tu bine știindu-le, în zădar nu le voi mai pomeni. Iară cînd i-am dat știre precum răspunsurile de la tine mi-au vinit și la a doa împreunare l-am poftit (ce blăstămat ceasul chemării aceia, că atuncea ocară carea Hameleonul ne-au făcut vii fi țiind minte), carile după datul cuvînt îndată viind, îndată hirografurile, carile ținea în mîna, îmi arată, din carile unul era cu scrisoarea Uleului și cu iscălitura Brehnaciei, iară altul preste tot hirișă a Istoricii Afroditei mîna și scrisoare să videă.² Acestea eu vădzînd, o, Coarbe, și bine precum era cunoscîndu-le, ce mai mult să-i răspundz nici am avut, nici am putut. Însă precum să dzice cuvîntul, soarele cu degetul a astupa nevoindu-mă, îi dziceam: «Poate fi, neprietinii de obște, pină într-atîta lucrurile au amestecat, cit unul altuia cuvintele și poftetele a vă cunoaște să nu puteți. Iară acmu, cu mijlocul nevoinții mele, bună nedejde am ca toate acestea, ștergîndu-să, să să uite și la cea cîstită și lăudată dragoste

¹ Drept dovadă concretă a politicii dușmănoase a lui Brâncoveanu față de Cantemirești, Dimitrie invocă două scrisori: una, a lui Ianache Porfirită, alta — a stolnicului Constantin Cantacuzino. Ambele scrisori încăpuseră pe mîna scriitorului, care promite lui Toma că le va aduce la cea de a doua întîlnire.

² Dimitrie aduce cele două scrisori compromițătoare pentru Brâncoveanu, prima, scrisă de Ștefan Cantacuzino și iscălită de tatăl său stolnicul, iar cea de a doua — a lui Porfirită.

să vă întoarceți.¹ Atuncea dară, ții minte, o, Coarbe, că virtos îmi scriiai, ca de nu într-alt chip, macar cu giură-mînt de va putea fi, numai în silță să-l putem băga, pravila locului nostru pomenindu-mi, carea învață (că spre biruința nepriietinului organul de sfînt și de spurcat nu să cearcă). Ce canonul acesta, macar că adevărat din topicească pravila noastră ieste și tot neamul nostru cu dînsa foarte să slujește², însă cit despre partea mea ieste, ce ieste cu dreptul să spui, într-această dată sufletul mieu a o suferi n-au putut-o, ce într-adevăr siliam ca lucrurile acestea la ce-i cu cinste și cu dreptate să vie.³ A lucruri, dară, svinte ca acestea eu începătură făcînd, Hameleonul, spurcatul, cu dulăii în samă nebăgătorii, cite vicleșuguri și cite scîrnave măiestrii i-au pus, pînă în falcile crocodilului (precum bine povestea știi) l-au dat. Din care primejdie sfînta lui dreptate a nu-l mîntui macar apusul soarelui a aștepta n-au putut⁴.

Acestea, dară, și altele ca acestea, la număr nenumerate și în răutate nemăsurate vicleșuguri și de cap primejdii, tu

¹ Toma precizează lui Brâncoveanu că s-a silit să demonstreze lui Dimitrie faptul că asemenea scrisori ar putea fi o plăzmuire a unor dușmani comuni, consiliindu-l în același timp să uite trecutul și să primească oferta de pace.

² Ironie la adresa principiului politic după care se conducea Brâncoveanu: *scopul scuză mijloacele*, îngăduit de „topiceasca pravilă” adică de legea locală a Țării Românești. Cu un ton de reproș, Toma reamintește stăpînului său că îi poruncise să folosească prietenia cu Dimitrie ca o cursă („silță”) pentru a-l captura.

³ Toma declară pe față că el nu este de acord cu acest principiu politic, socotind (potrivit conduitei cavaleresti), că pe cel cîstit să-l tratezi în mod corespunzător.

⁴ Străduințele lui Toma de a fi corect au fost zadărnice de uneltirile lui Scarlat Ruset, care a dat pe Dimitrie în mina bostangiilor.

și ai tăi asupra-i nepărăsit aducându-i, cum Inerogul, o, Coarbe, dreptate n-au avut ca orice mai rău ar fi putut, aceia să-ți fie și făcut? Ce nu atîta a lui nevointă iese de vinuit, pre cît a ta mare norocire de fericit, că nu socoteala ta cea dreaptă, ce norocul lui cel împotrivnic și strimb pînă astăzi lucrurile în norocire Ț-au arătat. Ce nu pînă într-atîta iese de credzut fortuna norocului, o, Coarbe, carea, precum din bătrîni am audzit, numai aripi să fie avînd, dzic, iară nu și picioare și pe deasupra capului zburînd, după cel norocit urmadză, iar de tot pe dînsul a să pune nici va, nici, de ar vrea, în ce să sprijinească are (că cine cu aripile norocului a zbura i să pare, cînd în piatra stăruiei a să sprijeni va, atuncea precum nici picioare neclătite să nu fie avînd cunoaște).¹

Iată, acmu, Hameleonul cîteva dzile lîngă tine au fost; deci cîte asupra tuturor va fi amestecat și cît asupra Inerogului fiirea Ți va fi tulburat, singur vii fi știind. Trecut-au și în monarhiia dobitoacelor, ce acolo ce va lucra vremea după aceasta frumos ne va învăța. Iară eu, adevăratul și nezugrăvitul tău priietin, atîta știu, că de-Ți iese socoteala ca lucrurile la vreun sfîrșit bun să le aduci, întîiași dată scrie la Bitlan aicea să vie, de la carile pentru acestea și mai mult a te adeveri vii putea. Apoi pizma veche părăsind, pre Inerog la prieteșug poștește, că cu acesta chip lucrurilor monarhiiei noastre mare folos, iară Ție nespusă odihnă și întemeiere precum să va naște, adevărit să fii. Că amintrilea, tot pre

¹ Muștrindu-l pentru dușmănia și persecuțiile față de un om drept ca Dimitrie, Toma atrage atenția lui Brâncoveanu că norocul este schimbător și că soarta potrivnică de acum a rivalului său poate fi mîine a sa. Tema *fortuna labilis*, frecventă în filozofia și morala religioasă, este reluată și revitalizată, dintr-o perspectivă mai apropiată de spiritul laic, de gîndirea renașcentistă. Cantemir o va prelua și o va folosi îndeosebi în *Divanul*, *Istoria ieroglică* și *Hronicul*.

această rătăcită cale lucrurile mărgind, în cea mai de apoi mare și cumplită primejdie, pre toți, pre noi, a ne aștepta să știi.¹ Aceasta, dară, o, Coarbe, ieste știința mea pentru Inorog și aceasta ieste sfătuirea mea cea prietenească, pentru carea pre numele ceșcului Vultur mă giur că în tot adevărul ce am cunoscut și am vădzut aceia Ț-am povestit și ce mai de folosul obștii am socotit, aceia te-am sfătuit. Iară de ciia înainte, tu, iarăși, precum vii, așe fă.“

Corbul acestea de la Șoim prin cîtăva vremea cu răbdare ascultînd (că cuvîntul adevărului de multe ori și peste simțire inimile domolind, urechile spre ascultare pleacă), pre o parte, de rușinea vicleșugurilor înfruntate să făcea precum nu atîta la inimă îl ating, iară pre altă parte vădzind că cuvintele Șoimului și adevărate și prietenești sint, așijderea în ascunsul inimii sale pentru acestea singur șie dovadă și mărturie fiind (că mărturiia hirișei și ascunsei științe decît toate dovedele mai doveditoare ieste), îndată la Bitlan trimasă și cum mai curînd la dînsul să vie îl chemă. Carile, după poruncă, de la girle sculîndu-să (căci pre acea vreme încă acolo să afla) și la împreunarea Corbului mărgind, Corbul în tot chipul pentru politia și socotelele Inorogului îl întrebă și-l cercetă. În carele nu mai puțină adevărînță decît la Șoim află, de vreme ce nu numai cit cuvintele Șoimului adeveri, ce încă și toate amestecăturile Hamelconului de minciunoase le scoasă și de batgiocură le arată.²

¹ Subliniind încă o dată trăsătura de intrigant periculos a lui Scarlat Ruset, care venise prin București cu aceleași planuri de zădărniciere a politicii de împăcare, Toma invită pe Brâncoveanu să-și schimbe conduita politică pentru a evita o „mare și cumplită primejdie“ și să recheme pe Dimachi în țară pentru a mărturisi și el adevărul.

² Sosit în țară, prin noiembrie 1704 (după cum precizează unele izvoare muntene contemporane), Dimachi confirmă spusele lui Toma cu privire la Dimitrie și Scarlat.

Cu a cestora cuvinte și mărturii, domirit și domolit, Corbul la dulăii vinători, carii în munți să afla, porunci ca de vor videa că într-alt chip Inorogul în măiestriile lor a cădea cu putință nu iese (căci aprinsa vrăjmășie cuvint apofasisticos să dea nu-l lăsa), cu tot chipul să să nevoiască ca spre pace și prieteșug a-l întoarce să poată, și cum mai curind răspuns să aibă.¹

¹ Convins de necesitatea unei împăcări, dar, prea mindru și ros de o ură veche, nu dă o dispoziție categorică („cuvint apofasisticos“) spionilor și agenților săi la Istanbul, ci îi consiliază că dacă nu-l pot captura pe Dimitrie, să găsească o formulă de împăcare cu el. Realitatea era că schimbarea de atitudine a lui Brâncoveanu oglindea prezența la demnitatea de mare vizir a lui Ahmed pașa Calaili, protector al Cantemireștilor.

PARTEA A 11-ECEA

Pre aceia vreme între dulăii carii în munți să afla, una din pasiri (carea din cele supusă stepăna cea mai de sus ținea), foarte credincioasă Corbului și a toată monarhiia păsirilor dreaptă slugă era. Aceasta, porunca Corbului vădzind, mai mult într-alte socotele a sta nu să zăbăvi (căci pacea Inorogului tuturor dorită era), ce, îndată sculându-să, la un bun vrăjitoriu și vechiu priietin al lor să dusă, pentru ca vrajea să ispitească de ieste cu puțință de atitea cumplite rane inima Inorogului a să vindeca și de să poate cu vreun chip spre prietesug a să întoarce? (Acesta era vrăjitoriul carile la cetatea Deltii Filului spusese precum peste doaă dzile Inorogului o samă vor face.¹) Pre acesta, dară, într-acesta chip pasirea aceia (precum mi să pare, Lebăda² era, căci aproape de moarte cîntecul cel mai frumos au cîntat³) întrebîndu-l,

¹ Este vorba de acel masap-bași, care avertizase, în toamna anului 1702, pe Cantemir și la care Brâncoveanu trimite acum pentru tatonarea posibilităților de împăcare cu acesta. Reorientarea politicii domnului Țării Românești față de Dimitrie are loc în condițiile vizitatului lui Ahmed pașa Calaili, așadar la o dată cuprinsă între sfîrșitul lui septembrie — mijlocul lui decembrie 1704, cînd acesta și-a îndeplinit mandatul puterii supreme.

² *Lebăda: Cornescul banul (D.C.)* — marele ban Cornea Brăiloiu, pe care Brâncoveanu l-a trimis, în toamna anului 1704, la Poartă cu scopul de a sonda posibilitățile de împăcare cu Dimitrie Cantemir.

³ Aluzie la moartea lui Cornea Brăiloiu, întîmplată nu în vremea acestor demersuri, adică nu în toamna lui 1704, ci de abia prin decembrie 1705. Pomenirea morții acestui dregător muntean în contextul evenimentelor din 1704 demonstrează că redactarea părții din *Isto-*

vrăjitoriul îi răspunsă: „Tu știi că acmu vrajea mea nu trece, precum trecea odănoară, nici alt vrăjitoriu între noi au rămas, carile asupra jigăniei aceștia mreaie a împleti să poată. De care lucru, prietinește vă dzic că nici a mea, nici a altuia vrajă trebuie să mai cercați, ce de acmu lucrul cu linește și cu blîndețe ieste să ispitiți. Deci tîmplarea după pofta voastră de va ieși, fericiți sinteți, iară de nu, cu furtuna nu trebuie a vă lupta, ce după undele apelor vă ieste a vă lăsa. Căci amintrile, toate vrăjile minciunoase sint și cînd viți nedejdii că mreaiea asupra neprietinului să împletește, atuncea voi într-însa invăluțuciți și împleticiți vă viți afla. Mai virtos acmu (precum foarte bine înștiințat sint) că toată ușa vrăjitoarească înaintea Inorogului deschisă ieste, și încă precum și buni chedzi să i să fie arătat, adeveriți să fiți.”¹

Lebăda, răspuns și învățătură ca aceasta de la vrăjitoriu luînd, să dusă. Iară Inorogul, într-acea dată știînd precum celui vrăjitoriu bobii nu-i prea îmblă și teiele îi sint cani împleticite, socoti ca în vremea slăbiciunii lui cu dînsul prieteșug și cunoștință să facă, ca nu cîndai, cu vreme vrajea slujindu-i, împotriva lui să să afle (că în strimptori lătimea prieteșugului să agonisește, iară în lătime strimptorea neprietenii <i> să gătește). La carile pre un dulăoaș, carile cu dînsul cunoștință avea, trimasă (țineșorul acesta născut,

ria ieroglifică cu privire la evenimentele toamnei lui 1704 a avut loc de fapt către sfîrșitul anului 1705 sau chiar la începutul anului 1706. În orice caz, trebuie să considerăm posibilă terminarea *Istoriei ieroglifice* nu mai curînd de anul 1706. O epocă relativ bună, adică mai liniștită pentru Dimitrie trebuie considerată cea care începe cu februarie 1705, cînd fratele său Antioh reocupă scaunul Moldovei. Această epocă, probabil, a constituit un bun prilej pentru terminarea cel puțin a părții finale a *Istoriei ieroglifice*, dacă nu a celei mai mari părți a acestei serii.

¹ Cornea Brăiloiu are o întrevvedere cu masap-bași, care îl informează că el nu mai are nici o influență și că întruși frații Cantemir au o mare trecere la Calaili, ar fi înțelept ca Brâncoveanu să pună capăt luptei de intrigi și să se împace cu cei doi frați, altfel risca să se întoarcă asupra sa nenorocirea pe care o pregătea lor.

crescut și așezi încărunțit la oi era, ce și la bătrînețe de minte tot ține era).¹ Carile, la vrăjitoriu mărșind, dzisă: „Inorogul împreunarea ta a avea pofteste, nu că doară vreo vrajă de la tine cere, ce numai pentru cele viitoare timpări așe i-au năstăvit, ca cu tine cunoștință și prietesug să lege“. Vrăjitoriu, de aceasta audzind, îndată de sfatul ce-i cerusă Lebăda în minte își adusă și bună vreme pentru ispita lucrului să fie aflat socotind, cătră țincul cel bătrîn dzisă: „De împreunarea Inorogului foarte bine îmi pare, că și eu pentru une pricini voroave prietinești a avea încă de mult poftiam, și fără de nici o zăbavă, numai să vie“. Ținchișorul dzisă: „Tu bine știi, că mulți sint gonașii lui, carii în toate poticile îl păzăse, cu care pricină, așe aieva și cînd voia i-ar fi, a vini nu poate, ce numai cînd mîna îi va da, atuncea precum va vini adevărit să fii“.² Vrăjitoriu dzisă: „Oriînd voia îi va fi, la mine fără nici o grijă să vie și cu aceasta pricină de i să va timpila vreo primejdie ca accia, în sufletul meu să fie“. Și cătră acestea pre toți bobii și teiele sale giurămînt adăogea.

Așe, țincul cel bătrîn răspuns ca acesta aducînd, Inorogul, macar că multe împotrivă socotiia (că pre cea ce-l mușcă șerpele și de șopirlă să ferește), însă mărimei sufletului biruința dînd și fără nici o grijă sculîndu-să, la lăcașul vrăjitoriuului să dusă, cu carile împreunîndu-să, după cele multe și în feliu de feliu zbătute voroave, vrăjitoriuului voroava pentru pacea cu Corbul înainte îi pusă, dzicînd precum vrajea îi arată că acesta lucru la săvîrșit va putea ieși. Inorogul răspunsă: „Precum pînă acmu, o, prietine, inima mea spre partea cea mai bună plecată au fost, așe și acmu tot spre

¹ *Dulăoaș la oi crescut, în bătrînețe ține: Hurmuz gelepul (D.C.)* — este vorba de un oarecare Hurmuz, negustor de oi cu relații printre demnitarii de la Poartă. Fiindu-i amic apropiat, Dimitrie Cantemir îl face intermediarul său pentru obținerea unei întrevederi cu masap-bași. Abil politician, scriitorul cultiva relațiile și cu demnitarii decăzuți momentan din situație, pentru a-i prinde bine altădată.

² Hurmuz gelepul obține bunăvoința lui masap-bași, care primește bucuros să întrețină relații de amicitie cu Dimitrie.

aceiași stăruiește. Numai a mea împotrivică fortună (care, precum să dzice, încă din fașă, în toate și pentru toate a nu mă dosedi nu părăsește) nici voia inimii mele altora precum ieste a o ivi mă lasă, nici spre trebuință ca aceasta nescareva chipuri vrednice de credință a-mi arăta au învoit. Ce, precum să dzice cuvîntul (glasul cucului din glasul pupădzii nedeosăbind), totdeauna urechile sale cătră cuvintele mele surde și de tot astupate ș-au ținut.¹ Cătră acestea Inorogul pentru toate cele la mijloc trecute cătră vrăjitoriu povestiia, adevă cum le-au fost începătura vrăjbii, mijlocele delungării și de multe ori ispita păcii, carea, în cîteva rînduri acmu lucrul isprăvit țiindu-să, mai pre urmă tot amăgit și despre Corb violenit s-au deșteptat.²

De acestea vrăjitoriul, pre amănuntul înștiințîndu-să, toată dreptatea Inorogului da (că ipocrisiia dreptății la neamul vrăjitorilor foarte obiciuită ieste).³ În scurt, să dzicem, vrăjitoriul dintr-îmbe părțile atîta de cu osîrdie s-au nevoit, cît s-ar putea dzice că focul cu apă ar fi adunat și ceriul cu pămîntul ar fi împreunat, de vreme ce într-aceiași dzi, pre Lebădă și pre dulăii vinători acolea aducînd, cu Inorogul a să videa și prin cîtăva vreme a să vorovi i-au făcut.⁴

¹ În această epocă de nesiguranță și de frămîntări pentru destinul său politic, Dimitrie se socotea un nedreptățit al soartei, adică un om nerealizat.

² Avînd loc întrevederea dorită, masap-bași, al cărui nume nu este dezvăluit, sfătuiește pe Dimitrie că momentul politic este propice pentru reluarea tratativelor de împăcare cu Brâncoveanu. Cantemir se arată însă sceptic, subliniind că toate încercările de reluare a relațiilor au fost pînă la urmă nesocotite de domnul Țării Românești.

³ Cantemir consideră dreptatea acordată de masap-bași un gest ipocrit, fără însă a motiva această opinie. Mai justificată ni se pare generalizarea că toți demnitarii otomani erau niște ipocriți, deoarece în față ții dădeau dreptate, iar în culise puteau să-ți pregătească soarta cea mai neplăcută.

⁴ Sub patronajul lui masap-bași are loc, în aceeași zi, prima rundă a tratativelor de împăcare între Dimitrie și Cornea Brăiloiu, trimisul special al lui Brâncoveanu în această chestiune.

Ce-i încoace și încoalea, tractatele pentru pacea la mijloc puind, unii trăgea, alții împingea, iară ceva de adevăr și de folos nu să alegea. Deci cu toții lucrurile așe împletecite și încurcate vădzind (că cînd cineva adevărului a să îndupleca nu va, încurcătura minciunilor nu cu lesne de dezlegat să înnoadă), soroc vrajbei în 25 de ani pusără, pentru ca de acesta lucru, pre Corb înștiințînd, la ce mai adevărat s-ar pleca să cunoască.¹

Într-aceasta vreme de armistiție vrajea vrăjitoriului mijlocitoriu așeși de tot să închisă.² Iară povestea pricinii era că vrăjitoriul cel mare cu farmecele sale atîta putere agonisîsă, cît pre toate vrăjile mute întorcînd, singur el numai, cînd, ce și cui vrea, vrăjia (acesta era pe vremea cînd munții cei mari pre copacii de la Delta supusese și în robia celor șapte voievodzi îi adusese, precum istoria la locul său s-au pomenit)³, ce nici lui în multă vreme tripodul nu i s-au

¹ Neputîndu-se ajunge deocamdată la un consens, se hotărîsle un armistițiu de douăzeci și cinci de zile, timp necesar primirii de noi instrucțiuni din partea lui Brâncoveanu.

² Așadar, sosește un timp cînd influența lui masap-bași („vrăjitoriul mijlocitoriu“) scade cu totul, această etapă începînd cu data armistițiului dintre Cantemir și partea munteană. Scriitorul nu precizează cînd anume s-au întîmplat aceste lucruri.

³ Expunerea evenimentelor trebuia să ne ducă la presupunerea că ne-am afla spre sfîrșitul anului 1704, cînd mai guverna Calaili. Precizarea că aceste tratative, mijlocite de masap-bași, aveau loc în timpul mării răscoale a ienicerilor și ulemalelor din vara anului 1703 are darul de a surprinde. Aceasta ne obligă fie să considerăm că partea a unsprezecea a *Istoriei ieroglice* rela povestirea evenimentelor începînd cu prima jumătate a anului 1703, după omorîrea marelui vizir Daltaban pașa (dar ar fi un nonsens, pentru că pînă după răscoală nu mai apare nici un mare vizir protector al Cantemireștilor, care să oblige pe Brâncoveanu la tratative), fie să considerăm că scriitorul comite o neglijență sau o confuzie voită (care încurcă lucrurile), situație ce ne conduce, de asemenea, la concluzia că redactarea acestor evenimente în ansamblul serierii are loc spre sfîrșitul lui 1704 sau începutul lui 1705. În orice caz, distanța de un an față de faptele descrise nu justifică nicidecum o astfel de confuzie.

stăruit¹. Însă oricum ar fi fost, în vremea acestuia vădzind dulăii că vrajea ceva cuiva adevărat să vrăjască nu poate, sorocul armistițiunii a-l lungi și cu chip canii nepriceput din dă în dă a-l muta începură.² Înorogul, acestea nu că doară nu le cunoștea, ce căci vremea macar cum nu-i slujia, cu cunoștința a le trece să făcea.

Iară nu prea multă vreme la mijloc trecu și preste ne-dejdea tuturor, ca ciupărca din gunoiu, așe în mijlocul tuturor un vrăjitoriu atita de mare răzsări, cît de năprasnă ieșirea lui cu toții să cutremurată.³ De aceasta Corbul de știre luind, îndată pre Uleu trimasă ca, în munți suindu-să, acolo ce să lucrează să cunoască și Înorogul de ce să apucă să ispitească și acmu pentru împletirea mrejii asupra lui toată nedejdea curmîndu-i-să, tare poruncă îi dede ca de pacea pre carea Lebăda o începută, cu toată nevointa să să apuce și ca cum numai pentru aceia treabă ar fi fost trimăs, cătră Înorog și cătră alalți să să arete.⁴ Așe, Uleul la munți sosind, Lebăda, sāraca

¹ Aluzia — dealtfel prea în treacăt — la un mare vizir ridicat pentru scurtă durată în urma răscoalei din anul 1703, pare a avea în vedere pe Damad Hasan pașa (octombrie 1703 — septembrie 1704), predecesor al lui Calaili.

² Ar părea că este vorba tot de același (se vede că scriitorul nu și-a confruntat tot timpul manuscrisul scrierii cu notele din „catalog” sau cu propria sa memorie), însă precizarea că agenții nu puteau întreprinde nimic arată că referirea se face la succesorul lui Damad, Calaili. În orice caz, această secvență este foarte neclară.

³ *Vrăjitoriul ca ciupărca din gunoi: Mehmed-pașa (D.C.)* — Mehmed-pașa Baltagi, care ia locul lui Calaili, îndeplinind demnitatea de mare vizir din decembrie 1704 pînă în mai 1706. Abil politician și mare intrigant, el este protectorul constant al Cantemireștilor. Așa se face că în timpul primului său vizirat urcă în scaunul Moldovei pe Antioh, iar în vremea celui de al doilea (august 1710—noiembrie 1711), acordă domnia și lui Dimitrie Cantemir. Cu aceste noi date, *Istoria ieroglifică* readuce la zi povestirea evenimentelor.

⁴ Pentru că și Mehmed-pașa Baltagi, succesorul lui Calaili, era protectorul Cantemireștilor, Brâncoveanu se vede silit să trimită la Poartă pe Ștefan Cantacuzino (Uliul) ca să reia tratativele de împăcare începute de Cornea Brăiloiu și întrerupte cîtva timp.

(acmu dzua cea mai de pre urmă apropiindu-să), la cuiibu-și s-au înturnat, unde nu preste multe dzile, verșurile încheindu-și, cîntecul ș-au săvirșit.¹

În dzilele acestui vrăjitoriu Filul și Inorogul mare intrare și ieșire aflară, de carea neprietinii macar cum știre a lua nu putură.² Ce Filul, puțin oarece lăcomii <i> supus fiind, într-îmbe minule a sigeta să ispitia (că de-amintrilea și Filul nu prost sigetătoriu era)³ de vreme ce ni asupra Corbului, ni asupra Strutocamilii mreajea a împleti să nevoia. Iară Inorogul, una numai și aceiași în gînd avînd, sau vreodată pe piatră, sau vreodată supt piatră a fi socotia, și, precum să dzice cuvîntul sau fericirea pe cap, sau Corbul pe stîrv săi să puie aștepta. De care lucru, într-âlte părți nicicum îngăimindu-să, vrajia numai asupra Corbului ispitia și acmu vrajia bine începuse a i să sfîti, de vreme ce și mreajea începuse a să împleti. Ce, poate fi, toate vremea lor au, sau, cum să dzice (πάσα ἐμπόδιον διὰ καλὸν), toată împiedecarea pentru bine, mreajea asupra Strutocamilii mai pre iușor fiind a să împleti (macar că pre amîndoaă deodată vrăjitoriul le începuse), acmu gata Filului să o dea pre vrăjitoriu în-

¹ Cornea Brăiloiu, care începuse tratativele cu Cantemireștii, prin intermediul lui masap-bași, se întoarce în țară, lăsînd în locul său pe Ștefan Cantacuzino. Precizarea că Brăiloiu este înlocuit prin Ștefan Cantacuzino, în condițiile venirii la putere a lui Mehmed-pașa Baltagi, reprezintă un amănunt prețios în sprijinul tezei noastre că scriitorul comite o inexplicabilă confuzie atunci cînd plasează aceste tratative în vremea marii răscoale a ienicerilor și ulemalelor din 1703. Moartea lui Cornea Brăiloiu are loc cu probabilitate pe la începutul lui decembrie 1705.

² Afirmație expresă, cu valoare de document, privind trecerea pe care o aveau frații Cantemir la acest mare vizir, fapt ce nu poate fi neobservat de Brâncoveanu, care consideră că trebuie să ia în serios demersurile pentru împăcare.

³ Aluzie la faptul că Antioh era un pasionat vîntor și un excelent săgetător, după cum afirmă Neculce.

demnă.¹ Filul, luînd mreaĵea, pînă în dzece dzile pre Strucamilă vînă². Rîsul, carile în munți păzitoriul Strucamilii era, pentru mreaĵea ce să împletisă macar cum ştire neluînd, fără de nici o grijă la birlogu-şi să afla³. Iară Uleul, de împletirea mreĵii înţelegînd, cum mai curînd Corbului în ştire făcu, carile, macar că de lucrul peste nedeĵdea lui tîmplat nu puţin să tulbură, însă nici moale să purtă, de vreme ce pînă a nu agiunge mreaĵea la locul întinsorii, cu doaă dzile mai înainte de la Corb la Pardos şi la alalte jigăanii rumpătoare vestea mreĵii agiunsă. Atuncea Pardosul, Hameleonul, Veveriţa, Guziul cel orb şi alalţi pre lîngă dinşii toţi, în toate părţile să împrăştiară, aşe cit pre toţi deodată mreaĵea a-i cuprinde nu putu.⁴

¹ Vrînd să profite de aceste împrejurări atît de favorabile, fraţii Cantemir încep demersurile pe lîngă marele vizir pentru reocuparea domniei. Antioh, mai lacom şi mai nerăbdător, cerea mazilirea lui Mihai Racoviţă din Moldova şi a lui Brâncoveanu din Ţara Românească, dar Dimitrie vroia numai mazilirea lui Brâncoveanu (probă evidentă că scriitorul nu a rămas numai la simple aspiraţii, ci a încercat în mod practic ocuparea scanului Ţării Româneşti, ceea ce nu putea lăsa indiferent pe orgoliosul Brâncoveanu). Aspiraţiile celor doi fraţi se realizează însă numai în parte: Mihai Racoviţă este mazilit, în locul său fiind numit Antioh Cantemir, dar Dimitrie rămîne păgubaş, căci Brâncoveanu, datorită banilor, îşi menţine domnia, situaţia lui continuînd să rămînă forte.

² Mihai Racoviţă este mazilit la 14 februarie 1705, iar Antioh primeşte caftanul de domnie la 21 ale aceleiaşi luni, după cum prezidenză documentele vremii.

³ Mihalache Ruset (Rîsul), în acea vreme capuchehaia („păzitoriul”) lui Racoviţă la Poartă, n-a aflat nimic de mazilirea ce se pregătea stăpinului său, situaţie cu consecinţe neplăcute atît pentru domn cit şi pentru grupul dregătorilor devotaţi.

⁴ Afîind despre apropiata mazilire a lui Racoviţă, Ştefan Cantacuzino, agentul brâncovenesc recent sosit de la Bucureşti, vesteşte pe Brâncoveanu. Acesta, tulburat de noua schimbare, deşi îşi dăduse asentimentul în cadrul convenţiei de împăcare, avertizează, la rîndul său, pe Rusetestii de la Iaşi („locul întinsorii mreĵii: Iaşii”). Astfel fraţii Iordache, Scarlat şi Manolache Ruset fug din Moldova în Ţara Românească, împreună cu Dediul Codreanu, socrul domnului.

Iară Strutocamila, săraca, în mreajea ce-i aruncasă asupra, cu coarnele carile odată îi adăosese încurcându-să, atunci de greu gemînd: „Vedeți coarnele de ce treabă mi-au fost“, dzisă cu mari blăstămuri și sudalme pe Pardos și pe Corb încercînd.

Iară Hameleonul, din monarhiia pasirilor în monarhiia dobitoacelor trecînd (precum mai sus s-au pomenit), după a sa fire cevași macar neclătit și neamestecat nu lăsă, ce toate cu minciunile lui frămîntă și în tot chipul le tulbură. Mai virtos Pardosului de vechea vrăjmășie a pasirilor pomenind, cu totulul tot spre vicleșugul Corbului îl ațîță, precum din scrisorile carile la Rîs trimisese, toată vrăjmășia asupra lor aievea își arăta. Care cărți, la mîna Inorogului cădzînd, după pacea carea cu Corbul făcuse, Uleului le-au arătat și pînă mai pre urmă la mîna Brehnaciei au agiuns.¹

Iară căderea scrisorilor acelora la mîna Inorogului într-acesta chip să tîmplase: Pe vreme ce mreajea asupra Strutocamili în munți să împletisă și încă la locul intinsorii nu agiunsese, Pardosul către Rîs cărțile trimisese, carile pînă a agiunge la munți, unde Rîsul să afla, Filul acmu epitropiia dobitoacelor de la vrăjitoriu luase. Deci jiganiia carea cărțile aducea, pre Rîs neaflînd (căci acmu el în niște gauri de stîncă să ascunsese), în mîna Inorogului le-au dat. Pre carile, deschidzîndu-le, cu singură mîna Pardosului în chip ca acesta era scrise²:

„Risului, fratelui, sănătate! Cărțile ce mi-ai trimis le-am luat. Pentru Uleu cite îmi scrii înțeles-am. pentru carile eu

¹ După eșecul avut în Țara Românească, Scarlat Ruset, ajuns la Iași, își întărită frații, în special pe Iordache, împotriva lui Brâncoveanu, căutînd să reînvie vechea dușmănie între această familie și cea a Cantacuzinilor de la București. Se întîmplă însă ca niște scrisori ale lui Iordache către Mihalache, în care ponegreau pe Cantacuzini, să cadă în mîna lui Dimitrie Cantemir, care, cu prilejul tratativelor de împăcare, le dăduse lui Ștefan Cantacuzino, iar acesta — tatălui său.

² Cantemir povestește, nu fără umor, felul cu totul întîmplător în care îi parveniseră scrisorile. Pe cînd Antioh obținuse domnia, Miha-

„Încă și mai denainte îți scrisesem că credință n-are și precum comoara minciunilor și izvorul amestecăturilor să fie și-l perigrăpsisem. Pre acesta mai virtos Camilopardalul l-au nebunit, de vreme ce i-au dzis că samănă tătine-su, Brehnaci, pasirii ceii uimite, carea samănă celui cu ochi negri, mascara¹. Vrut-au dumnealor cu totul tot asupra dobitoacelor să stăpînească, precum și asupra pasirilor domnesc, și aceasta nu pentru altă, ce numai pentru ca să-și scoată în fală că ei fac și pot toate, precum să laudă că și epitropiia Struto-camilii ei au isprăvit-o și mreajea asupra Vidrli ei au imple-tit-o. Iară pentru ce-mi scrii că poștește Corbul să te vadză, atita să-i dea pliscul de stîrv cît îți poștește el binele tău. Ce să știi că nu ieste altăceva în socoteala lui, fără numai cît, mîrgînd tu la dînsul și alalte pasiri și dobitoace de mer-gerea ta audzînd, să dzică: «O, mare putere are Corbul, de vreme ce jigăanii ca acelea îi mîrg la picioare!» Deci iată că-ți scriu, frate, Uleul o dată și de da-ori de va vini la tine să și să închine, atunce și tu să mergi la dînsul o dată. Iară pentru aceasta, de va scrie ceva la Corb împotriva ta, pentru ca să ne sparie cu ceva, lasă să scrie, că noi îi vom ști da răspunsul. Iară de să vor ispiti și altă ceva, mai mult de aceasta grijă nu purta, căci avem noi ac de cojocul lor»² Pre

lache Ruset se ascunsese de frică în casa unui demnitar otoman („găuri de stîncă”). Așa se explică faptul că persoana care îi aducea corespondența din partea lui Iordache, negăsindu-l, o predă lui Dimitrie. Scri-soarea de mai jos, compromițătoare pentru Rusetști, conține insulte la adresa Cantacuzinilor, lucru ce demonstrează că nu se ameliorase vechea dușmănie dintre cele două familii.

¹ Mascara cu ochi negri: caraghioz, păpușă de mascara vestită (D.C.) — acesta este epitetul pe care îl dădeau Rusetștii stolnicului.

² În scrisoare, Iordache afirmă lucruri jignitoare față de unii Cantacuzini amestecați mai mult în treburile politice ale vremii: Ștefan Cantacuzino, mincinos și înșelător, se arată foarte mîndru de faptul că Mavrocordat Exaporitul spunea că dintre toți Cantacuzinii seamănă cel mai mult cu tatăl său, uimitorul stolnic, care nu este de fapt decît un caraghios, o păpușă de blîci. Cît despre toată familia Cantacuzinilor, stăpînită fiind de demonul mîndriei, îi convenea să se afirme despre ea că are atîta putere asupra treburilor politice ale Moldovei încît da-

lingă acestea mai era și alte scrisori, a căroră cuprindere alte pricini încuia, de a căroră tilcuire pînă acum a altuia înștiințare, fără numai a Inorogului, n-au dat.

Acestea așe, iară Corbul, pre, o parte, precum mai sus s-au pomenit, pentru împrăștiere jigăniilor tare s-au nevoit. Iară pre altă parte, scrisori vîrtoase la Uleu și la Camilopardal scriia, în tot chipul rugîndu-să ca, ori cu ce mijloc ar putea fi, pace cu Filul și cu Inorogul să-i facă.¹ Filul cu îmbe nișnule pacea priimiia, de vreme ce nu altă, fără numai a sa odihnă socotia. Încă și pînă într-atîta cuvîntul cătră Aspida își dedese, cît, Inorogul pace cu Corbul de nu va face, el fără nici o împiedecare va face și, pentru a Corbului prieteșug, de toată frăția Inorogului să va despărți (ce giuruința prea pre lesne și nesocotită mai multă îndoință aduce decît credință). Pentru care lucru, și Filului răspunsără că fără Inorog a lui numai pacea nici o cred, nici o priimăsc. Deci, pre o parte Filul pre Inorog ruga, pre altă parte Camilopardalul tare îl îndemna, Uleul nepărăsit și cu mare blîndețe și cucirituri îl cerceta și pentru ca cuvîntul păcii să-și dea în tot chipul îl poftia. Carea, cum s-au legat și în ce chip s-au săvîrșit, la locul său mai pre urmă să va dzice.²

toată ei a fost mazilit. Duca și a ajuns domn Mihai Racoviță. Nici Brâncoveanu nu trebuie socotit altfel, căci, stăpînit de orgoliu și de demonul puterii, îi place să fie servit de Rusetesți, pe care în realitate îi urăște și le dorește numai răul. Mizînd însă pe relațiile lor la Poartă și în special pe înrudirea cu Mavrecordat, Rusetesții afirmă că au ei „sac de cojocul” puternicilor din Țara Românească.

¹ Consecvent principiului său de politică duplicitară, pe de o parte, Brâncoveanu scrie Rusetesților de la Iași să fugă, iar pe de alta, scrie la Istanbul lui Ștefan Cantacuzino, agentul său, și lui Alexandru Mavrecordat să întreprindă demersuri serioase de împăcare cu frații Cantemir.

² Oferta de pace a curții muntene este primită cu bucurie de către Antioh, care, dornic de liniște, declară mitropolitului Hrisant Nottara (Aspida de Palestina) că pentru cîștigarea amicitiei lui Brâncoveanu ar fi în stare să se lepede și de frăția lui Dimitrie, adică ar fi gata să-și rezolve situația personală chiar în dauna fratelui său. Dar pe Brâncoveanu îl interesa în primul rînd împăcarea cu Dimitrie, pe care îl con-

Iară acmu la cuvîntul nostru, de unde am ieșit, să ne întorcem: După ce Strutocamila în mreațe să prinsă, la Grumadzii-Boului o adusără.¹ Iară Lupul, Ciacalul și alaltii carii partea Filului ținea, pînă la vinirea Filului, lucrurile monarhiei dobitoacelor a chivernisi începură și pe jigăniile carile să împrăștiasă, pînă la vinirea Filului, iarăși la locul său le adunase, fără numai Guziul Orb și Hameleonul, în fuga lor rămîind, ca cum sămînța răutăților și tulburărilor într-altii de ar pieri, într-aceștea să să păzască.² Iară înturnarea Pardosului la locul său așe pre lesne n-ar fi fost, de nu l-ar fi împuns la inimă cărțile carile împotriva Corbului și a Brehnacii scrisese, căci și Pardosul de pe socoteala vremii bine cunoștea că cărțile acelea în mîna Filului sau a Inorogului ar fi cădzut, și acmu, el, deodată, în monarhia pasirilor capul aciuindu-și, nu fără frica vieții acolea să zăbăvia. De care lucru, decît supt pliscul Corbului, supt hortumul Filului a trăi mai bine a fi socoti. Și așe, nu mult acolea zăbăvindu-să, prin incredințarea Lupului, iarăși la locu-și să întoarsă.³

Iară descoperirea cărților Pardosului cătră Uleu într-aceștea chip au fost: Filul, cu toată nevoița prieteșugul Corbului a dobîndi nevoindu-să și pentru ca cu descoperirea

sidera mai periculos, așa încît pentru pacea cu acesta vor stărui în același timp Antioh, Ștefan Cantacuzino și Mavrocordat. Ne aflăm prin a doua jumătate a lunii februarie sau începutul lui martie 1705, în orice caz, în vremea cînd Antioh nu venise încă în țară să-și ia tronul în primire (plecarea lui va avea loc prin mai același an).

¹ După mazălire, Mihai Racoviță este adus la Istanbul, unde, după cum spune Neculce, este aruncat în închisoare, fiind acuzat de boieri, la sugestia lui Antioh, că jefuise țara.

² Pînă la sosirea sa în țară (21 mai 1705), Antioh Cantemir numește caimacami (locțiitori de domn) pe Lupu Bogdan hatmanul — care nu fusese omorît în prima domnie a lui Racoviță — și pe Maxut serdarul. La rugămîntea acestora, boierii fugiți revin în țară, în afară de Dediul Codreanu și de Scarlat Ruset.

³ Printre boierii întorși, care promisera asigurări din partea lui Lupu Bogdan, se afla și Iordache Ruset, care nu vroia să mai rămînă la curtea din București, de teama descoperirii unor scrisori insultătoare la adresa lui Brâncoveanu și a stolnicului.

vicleșugului Pardosului și a Hamelonului, mai tare spre
ura lor să-l pornească, pre Inorog pofti ca, chemînd pre Uleu,
să i le arete. Cătră carile Inorogul dzisă: „Nu iese, frate,
lucru de cinste așe îndată să ne arătăm, că, cînd mîna ne dă,
macar cevaș răul a face nu pestim. Ce mai cu cale socotesc
a fi întii de la alții pentru acestea știre luînd și ei întii ru-
gindu-ne, apoi noi pofta să le facem.”¹ Și nu mult, una din
molii², la Uleu mărgînd, precum niște cărți ca acelea la mîna
Inorogului să află îi spusă. Uleul, de lucru ca acesta știre
luînd, îndată cu mari lingușituri și cu capul pînă la pămînt
plecat cătră Inorog vini, i să ruga, dintr-adîncul inimii gema
și cărțile să vadză îl poftiia. Inorogul încășile, nu puțin,
întrei și împătri țeremoniile, ce pînă mai pre urmă, de multe
rugăminte biruit fiind, să le citească în mînă i le dede.³ Uleul,
cartea deschidzînd, o slovă citiia și de năcaz o dată pre
nări pufniia, un rînd săvirșii și de mare rău la pămînt
piuînd să trîntiia, ce să dzică de minie nu știa, ce să răspundză,
de dosadă nu putea. Sughițul pieptul îi astupa, flegma în
grumadzi îl îneca, în locul cuvîntului, oftare, și în locul
voroavii suspînare-i ieșii.⁴ Uleul, acestea vîdzînd, de pro-
rociia Șoimului, carea mai denainte vreme cătră Corb dzisese,
aminte își adusă. În scurt să dzicem, după multe a Uleului

¹ Avînd în mînă scrisorile lui Iordache, insultătoare la adresa
curții de la București, Antioh, pentru a învenina și mai rău lucrurile,
sfătuieste pe Dimitrie să le arate lui Ștefan Cantacuzino, aflat la Is-
tanbul pentru tratative, dar acesta refuză. Lucrurile se petrec în 1705,
înainte de mai, adică înainte de plecarea lui Antioh în țară.

² *Una din molii: Zaharia (D.C.)* — scriitorul nu dă nici un alt
amănunt asupra persoanei. Expresia avînd sensul de parte dintr-un
tot, ar urma ca termenul *molie* să desemneze o categorie socială, proba-
bil aceea a agenților sau spionilor particulari, spre deosebire de cei
ai statului.

³ Așadar, un agent particular al lui Ștefan Cantacuzino, sau
chiar al lui Antioh, află de scrisori și îl anunță pe șeful agenților mun-
teni, care roagă, la rîndul său, pe Dimitrie să i le arate.

⁴ Este remarcabilă această sugerare a stării de minie ce se consumă
numai în mimică și gesturi neputincioase.

rugămintele, înorogul cărțile în mîna Brehnacii le trimasă. Ce Brehnacea, ca cea ce în multă tăcere era învățată, cu totul tot (precum mi s-a pare), aceste cărți despre Corb pînă astăzi tănuite le ține.¹ Poate fi, în vremea lor anagnostis a le citi, filosof a le țilcui și therapevtis slujba a le plini să va afla² (că precum dreptatea în veci astupată, așe vicleșugul pînă mai pre urmă fără plată să rămîie nu poate).

Aședară, după vînarea Strutocamilii, silogismul Corbului în barbara, carile odată ieșisă în: cra, cra, cra, acmu aievea pre limba Strutocamilii să înțelegea Racova. Care stihii pre amănuntul, după meștersugul cabalistilor tălmăcindu-să,³ va să dzică: Rău, ai, capul, oh, vai, ah. Și adevărat, dară, că ascunsă a numelui acestuia taină cu lucrurile mai de pre urmă foarte bine ș-au răspuns, de vreme ce în mreaje încurcată, pe Grumadzii-Boului călare puind-o, mult rău i-au dat de cap și nespun ah și vah din focata-i inimă ieșia, unde viața în vremi și giumătate de vreme să-și petreacă o lăsară.⁴

¹ Luînd scrisorile de la Dimitrie, Ștefan Cantacuzino le încredințează tatălui său, care, nevrînd să invenineze lucrurile, socotește înțelept să nu le dea lui Brâncoveanu, adică să le încuie în arhiva sa personală.

² Exprimare ironică la adresa stolnicului, obișnuit să se folosească de anumite documente numai în cazuri extreme. Expresia ar putea fi tradusă astfel: stolnicul va păstra aceste scrisori pînă se va găsi un cititor în străină (anagnostis) să le citească, un filozof să le explice și un medic (therapevtis) să le administreze ca leac.

³ O practică divinatorie, cultivată de mistica iudaică, constînd în calcule cu cifrele corespunzătoare literelor care compun un nume, din acestea rezultînd preziceri pentru destinul unei persoane. Interpretarea dată de scriitor localității Racova — moșia de obîrșie a lui Mihai Racoviță — este fantezistă, neavînd în realitate nici o legătură cu adevăratele practici cabaliste.

⁴ Scriitorul sugerează că ridicarea lui Racoviță la domnie cu ajutorul crăncănitului Corbului (Brâncoveanu) nu s-a dovedit de bun augur, deoarece a fost mazilit și închis timp de doi ani și jumătate (acesta este înțelesul expresiei, de factură biblică „vremi și giumătate de vreme“). În orice caz, este de presupus că Racoviță a stat închis cel mult doi ani, cît a domnit Antioh: 1705—1707.

Iară Hameleonul (pre carile cu ce nume să-l împodobăsc și cu ce titl să-l slăvăsc mult mă mir, poate fi mai adevărat sămînța vicleșugului și simburile minciunii să-l număsc, că adevărat vicleșugul și minciuna ca alalte odrăslitoare sămînță de ar avea și în toată dihaniia sămînța și simburile de i s-ar usca, cu bună samă numai în singur Hameleonul pururea vie și neveștedzită ar rămînea, din carile în toată zidirea a să împrăștiia și mai mult decît dintii pre la toți a să ijdări destulă și de prisosit ar fi). Acesta, iarăși dzic, sămînța vicleșugului, rădăcina răutății, odrasla spurcăciunii, cranga scîrnăvii >i<, iasca sicofandîii, izvodul epiorhîii, pilda obrăznicîii și văpsala polipichilîii¹, Hameleonul, după ce cu cîteva jigăanii cu fuga în părțile nopții, în Țara Munților, scăpasă și nu multă vreme într-acolo zăbăvind-u-să, prin monarhiia pasirilor trecînd, iarăși la locul prundișului vini², unde, îndată ce sosi, Inorogului știre trimasă (O, Doamne, ce obraz și ce feliu de peliță peste obraz!) și ca greșealele carile cu a altora îndemnare, iară nu din răutatea lui, i-au făcut, să i le ierte să ruga, și iarăși ca dintii, rob neschimbat și slugă fără prihană să-i fie dzicea. Cătră acestea, mai cu de-adins să ruga ca, de va ști vreun leac asupra mușcăturii crocodilului, să-l învețe, căci îndată ce la locul prundișului au sosit, crocodilul să-l fie prins dzicea, carile deodată, macar că de tot nu l-au înghițit, însă foarte de greu să-l fie încolțit să jăluia³. Inorogul, a firii, iară

¹ Se remarcă torentul de epitete și expresii cu ajutorul cărora scriitorul definitivează portretul moral al lui Scarlat Ruset.

² La vestea mazilirii lui Mihai Racoviță, Scarlat Ruset, de frica lui Antioh Cantemir, fuge în Transilvania („Țara Munților: Ardealul, Crăiia Ungurească”) și, trecînd prin Țara Românească („Țara Pasirilor”), se întoarce la locuința lui din Istanbul („locul prundișului”).

³ Ajuns aici, trimite un intermediar să roage pe Dimitrie de iertare, promițîndu-i că va redeveni „rob neschimbat și slugă fără prihană” și rugîndu-l, în același timp, să intervină pe lîngă hasechiu să nu-l mai urmărească pentru vechile lui datorii.

nu a pizmei, urme călcînd,¹ către Plotunul² (căci acesta era trimisul de la Hamelon) ce vinisă, răspuns ca acesta dede: „Greșealele vicleșugurilor acestora, o, Plotune, de mi-ar fi venit de la un chip ca acela carile în răutăți să nu fie fost ispitit, adevărat că oarece, sau poate fi și mult, voia mi s-ar fi betejit. Iară de vreme ce orice împotriva mi s-ar fi tîmplat și cu vicleșugurile Hamelonului mi s-ar fi pricinit, spune-i că organul răutății obiciuitele sale au ispitit și au lucrat. Iară primejdiile carile am tras voi norocului meu le dau, carile, • pînă împotriva îmi va merge, încă mulți Hameleoni să vor izvedi. Iară el acmu să știe că acestea toate ca cum nu mi le-ar fi pricinit, așe le-am luat și ca cum nu mi le-ar fi făcut, așe le-am uitat. El, cu trup, cu suflet, vicleșug și cu stat, cu fapt, răutate ieste. Deci în care parte mă voi uita? și căriia iertăciune sau izbîndă să dau sau să iau? Agiunge-i lui, o, Plotune, singur și ie și lucrătoriu și izbînditoriu să-și fie³ (că cu vreme celea ce din singure faptele rele ochiul dreptății izbîndește și răsplătește, nici voia împotrivnică, nici mîna

¹ Expresia: „Inorogul, a firii, iară nu a pizmei, urme călcînd“, scoate în evidență opoziția între rațiune, reflectarea modelului de conduită oferit de natură omului, în care subiectivitatea este exclusă și stările afective (ura, ranchiuna) generatoare de comportamente subiective, adeseori nedorite. Sensul acestei expresii ar fi: Dimitrie Cantemir, urmînd modelul naturii și nu al urii... („urmă“ este luat aici în sensul termenului grecesc *tipos*, care înseamnă și *urmadă*, *întipărire*, dar și *model de urmat*; de stabilit legătura de sens și cu expresia populară: „a călca pe urmele cuiva“, adică a accepta ca model de conduită pe cineva).

² *Plotunul (cerbul)*: Scarlat Caragea (D.C.) — un membru al familiei Caragea este folosit de Scarlat ca intermediar pentru iertarea pe care i-o cerea lui Dimitrie.

³ Dovedind bunăvoință, Dimitrie îi răspunde că iartă și uită toate răutățile comise împotriva lui, Scarlat urmînd să devină răzbunătorul („izbînditoriu“) propriilor sale fărădelegi, întrucît „ochiul dreptății“, Dumnezeu, va pedepsi totul. În ceea ce privește explicarea propriei sale conduite, scriitorul se prezintă ca partizan al fatalismului: se impune de la sine astfel de rele, cineva trebuie să devină victimă destinului.

vrăjmășască mai cu asupră a afla poate). Iară pentru leacul ce mă întreabă, îi vii spune că altăceva mai mult nu știu, fără numai visul carile odînoară dzic să fie visat, precum ieste și precum adevăraților onirocristi¹ să cade să-l tîlcuiască (că cine spune minciuna, întîi obrazul își rușinează, iară mai pre urmă sufletul își ucide). Iară cela ce oă de vipere bea puii prin pîntece cu mari chinuri naște, precum și el, giurămînturile înghițind, pîntecele sufletului despiciîndu-i, pre unde nici să gîndește, pre acolo în ocara a toată lumea vor să-l scoată. Așijderea, a sulemendriții învățături, carea spre înghițirea oălor viperii le-au îndreptat, pofta răutăților spre vicleșugul și călcarea dreptății aducîndu-l, cele de apoi mai rele decît cele dintîi i-au arătat, că cînd prin spinii și deasă pădurea visului îmbla, umbra necunoștinții îl acoperia și soarele adevărului nu-l videa, căci între doă împotrîvnice chipuri cu cuvinte impleticite îmbla, umbra minciunilor precum lumina dreptății va astupa i să părea. Iară cînd lingă para focului să apropie, atunce la ivala vicleșugurilor sosind, de la pămînt pînă la nuări, adecă preste toată lumea cu mari sunete, vestea răutății lui au ieșit. Inorogul precum în munte înalt șede prin vis i să părea, iară acmu în bună nedejde stăruit, unde vicleșugurile lui a agiunge nu pot, cu linește viața își petrece. Pasirea neagră (carea Corbul ieste) cu neprietiniia în cap a i să pune neputînd, din mîndria sa gios cădzind, la pace să pleacă. Iară Hamelonul, în groapa carea singur au săpat, într-aceiași singur au cădzut; precum odînoară pre mine fâlcilor crocodilului nevinovat mă vîndusă, așe acmu același crocodil, în fâlcii țîindu-l, nu-l înghite, ce-l sughe, nu-l amestecă, ce-l incolțește. După aceasta, sfîrșitul și izbînda dreptății în curînd să așteaptă, ca ce au sîmănat, aceia să secere, și ce ș-au așternut, pre aceia să să culce. Iară după aceăsta viață, fiii răutăților, pre carii preste fire

¹ Onirocrist — tîlmăcitor de vise. Pozînd în „adevărat onirocrist“, Dimitrie își ia sarcina, în fața lui Scarlat Caragea, să tîlmăcească el, cu obiectivitatea cuvenită, visul Hamelonului.

și împotriva a tot binele i-au prăsit, spurcat îl vor moșteni, de vreme ce amintirea firea ca o înțeleaptă stîlcu stîrp și fără de roadă a fi l-au arătat.¹

Pentru acestea dară, acum agiunge și la cuvîntul nostru să ne întoarcem. Filul, după ce mreașea după voie își luă, după cîteva dzile din munți sculîndu-să, în monarhia dobitoacelor, la locul epitropiilor sale să dușă, în strajea munților și a girlelor numai pre Căprioară lăsînd² (facă cereștii lucrul spre bine și începăturile proaste spre sfîrșit bun să le întoarcă) (că decît un muritoriu degetul în apă a-și băga, cel nemuritoriu toată umedzala mării în clipala ochiului a usca mai pre lesne-i iese). Aceștea, așe cu toții, cineși cum putură, un chip mai ales lucrurilor sale pusără și cineși la ale sale întornîndu-să, să aședzară.

Iară toată greutatea lucrului în Inorog și în Corb rămasă. Amîndoi, unul de altul, a să înfrînge nu numai cu lucrul, ce așeși nici cu gîndul nu priimia. Corbul în întemeierea sa cea vecinică să bizuia, Inorogul în dreptatea sa cea neclătită să sprijeniia și mai vîrtos că acum de atîta vreme cu ispita și deprinderea din toate dzilele împotriva a toate vrăjile și farmecele Corbului leacuri ca acelea învățase, cît toate nevoințele în zădar și toate ostenințele în darn îi întorcea. Și încă în vremea vrăjitorului aceuia, nu puțină nedejde avea că de nu va împleti cumva mreașea asupra Corbului, asupra

¹ După opinia lui Cantemir, visul Hamelonului era o prevestire că cel ce sapă groapa altuia cade singur în ea, deci Scarlat nu va scăpa de închisoarea bostangîilor, iar Brâncoveanu nu va izbuti să înfrîngă pe Inorog.

² Plecînd la Iași, să-și ia în primire tronul (sosește la 21 mai 1705, după cum afirmă izvoarele), Antioh lasă drept capuchehaie a sa la Istanbul numai pe Dumitrașco Caragea și nu și pe fratele său, Dimitrie, ca în prima domnie, deși domnii români obișnuiau să aibă cîte doi reprezentanți la Poartă. Înseamnă că relațiile dintre cei doi frați se înăspriseră destul de mult.

lui așezi nicicum nu o va împleti.¹ De una amîndoi să temea, și aceia amîndoi tare o ascundea, adecă fără veste unul altuia farmecele să nu cumva facă, că amintrilea, de știre luînd, energhiile a le opri, meștersugurile a-și batgiocuri și fără primejdie a să păzi putea.² Acestea și ca acestea ei în inimile lor tăvălindu-le și prăvălindu-le, Uleul, cu mari rugăminte (cu porunca Corbului poate fi) la Camilopardos mîrgînd (după cum și Corbul îi scrisese), pentru pacea între dînșii mijlocitoriu să să puie îl poftiia, ca doară, prin buni chedzi, lucrul carile mulți l-au ispitit și a-l săvîrși nu l-au putut, el la bun și cuvios sfîrșit l-ar aduce, că amintrilea vrajba aceasta așe de va rămînea, fără nici un prepus aievea ieste, dzicea, că asupra amînduror monarhiilor cea desăvîrșit pieire și prăpădenie stăruiește.³

Aceste Uleul dzicînd, Camilopardul de isprăvirea lucrului să să apuce să giurui și cu socoteala carea mai gios să va arăta începu.

¹ Prin urcarea lui Antioh Cantemir în scaunul Moldovei nu se rezolvase și problema conflictului dintre Dimitrie și Brâncoveanu, fiecare socotînd că nu trebuie să cedeze în favoarea celuilalt: domnul Țării Românești, orgolios, se bizuia pe prestigiul acordat de funcția de domn, fapt ce-l obliga să nu cedeze, iar Dimitrie se întemeia pe principiul juridic al echității. Scriitorul se bizuia și pe alte considerente, mai eficiente, și anume că în lupta îndelungată cu Brâncoveanu căpătase atîta experiență încît putea preveni și face inofensive mașinațiile acestuia, motivul cel mai puternic constituindu-l prezența la putere a marelui vizir Mehmed pașa Baltagi, protectorul său, care, chiar dacă nu vroia să mazilească pe Brâncoveanu, cel puțin nu-i lăsa acestuia posibilitatea de a face rău lui Cantemir.

² Totuși, amîndurora le era teamă că într-o bună zi unul va reuși să aibă succes în politica de culise împotriva celuilalt.

³ Dată fiind, desigur, situația forte a rivalului său, Brâncoveanu decide ca Ștefan Cantacuzino, șeful agenților munteni de la Istanbul, să roage pe Alexandru Mavrocordat să medieze împăcarea cu Dimitrie. Odată cu prezența acestuia la tratative, demersurile ambelor părți pentru împăcare intră într-o fază nouă, decisivă, care are loc după plecarea lui Antioh la Iași, adică nu mai devreme de vara anului 1705.

Ce acmu, puținel zăbăvindu-ne, puțințele carile pentru firea și viața aceștii jigăanii știm să dzicem.¹ Această jiganie la trup cit cămila ieste de mare, piielea, ca cum cu soldzi ar fi, în feliu de feliu pestriță și picată fi ieste, de unde și numele, poate fi, Cămilăpardos i s-au alcătuit. Partea denapoi cu pîntecele în sus ieste ridicată, ca cum ar fi a leului. Iară armurile și picioarele denainte, cu piept cu tot, decît cum măsura trupului ar pofti, mai sus sînt ridicate. Grumadzii fi sînt sulegedzi și gingași și din trupul cel gros și măminos, de ce mărg spre cap, gîtlejul i să suptie. Capul cu a cămilii să asamană, și de mare ca cum ar fi de da-ori cît a strutocamilii de Livia, ochii mierii, în giur împregiur, ca cum ar fi cu siurmea văpsiți și pre lingă albușuri roșii, întorcîndu-i încoace și încoalea, groznic caută. Îmbletul fi ieste de tot schimbat, și așeși tuturor dihaniilor, precum celor de uscat, așe celor de apă împotrivă, că nu-și mută pe rind picioarele, nici unul după altul le duce, ce din partea cea dreaptă, pe amîndoaă odată și deosebite, iară din partea stîngă, cîte unul și împreunate, cu îmbe părțile totdeodată clătindu-să, din loc în loc să mută, însă la mărs lesne și sprintină ieste.² Aceasta jiganie macar că dintr-amîndoaă monarhiile afară ieste,³ însă într-îmbe părțile la mare cinste și frică să ținea (că frica mai pe deasupra și dragostea deplin din rădăcini oarecum despărțite ieșind, la același vîrv a evlavîii agiung), și aceasta pentru doaa pricini: una, căci cu toți vrăjitorii, mare și de multă vreme cunoștință avînd, la multe farmece a o ames-

¹ Urmează descrierea Camilopardalului, numele însemnînd, în grecește girafă. Descrierea are două părți distincte: prima se referă la portretul fizic al animalului luat la propriu, iar cea de a doua, la persoana lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul.

² Scriitorul intitulează această parte „hrișă perigrafia (descrierea la propriu — n.ed.) Camilopardalului: n-are tîlcuire“, ceea ce înseamnă că nu trebuie să căutăm în ea vreo simbolică.

³ Urmează caracterizarea lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, care nu era, într-adevăr, nici muntean nici moldovean, ci grec, numit mare dragoman al Porții Otomane, în 1673, după moartea lui Panaioti Nikussios.

ceca obiciuți era (precum din învățăturile și tilcuirile hris-
mosurilor lor să cunoaște). A doa, căci încă de demult era așe-
zată ca hrana ei pre an dintr-aceste monarhii să să orind-
duiască, hrana nu atita de multă, cît era de scumpă, căci
nu carne, iarbă sau altă materie sățioasă, ce sau argint, sau
aur, de multe ori și diamanturi era (căci între toate jigăniile
numai aceasta fărămăturile diamentului și alte pietri scumpe
a amistui poate). De care lucru, și ea foarte aminte lua, ca
nu cumva mai mult aceste monarhii stropsindu-să și cu adese
stropsiturile, mai mult slăbind și sărăcindu-să, obrocul ei
cel din toate dzilele să scadză.¹ Despre tată, neamul dintr-un
ostrov să trăgea, unde niște copaci să nasc, carii într-alt loc
în toată lumea undeva nu să mai află. Poama copaciului
aceluia nu din flori să leagă, ce din coajă cură, mai toate ji-
găniile o mănîncă, însă nu o înghit, ce o amestecă. Sămînță
n-are, coajă ca alalte poame n-are, ce miedzul, simburile și
pelița tot într-o formă îi sint. Aceasta așe hirișă dintr-acest
ostrov fiind, cu rușine ostrovan, iară cu cinste muntean a să
numi și a să ținea priimiia. Spre alte multe numere ce avea,
singură din sine ô ἐκ τῶν χρυσμῶν mai hiriș să-i fie
ș-au ales.² Iară despre maică, dzicea că din neamul pasirilor

¹ Date semnificative cu privire la rolul nefast al acestui om în politica de culise a celor două țări românești: era foarte temut de domnii noștri datorită funcției sale importante la Poartă, care îi permitea posibilitatea de a influența pe demnitarii otomani în amestecul lor în schimbarea domniilor de la Iași și București („farmece: lucrurile Por-ții”). Pentru a le fi favorabil, domnii noștri (între care mai ales Brâncoveanu) aveau de aceea grijă să-i acorde anual, ca un fel de tain („obroc”), daruri dintre cele mai costisitoare, care să satisfacă lăcomia nemăsurată a acestui demnitar („amistuirea diamantului: nespusa lăcomie”). Avînd grijă ca să nu i se micșoreze cumva asemenea venituri și daruri, Mavrocordat — spune scriitorul cu maliție — era preocupat ca țările române să nu sărăcească prea tare (datorită, desigur, jafului nemilos al unor domni de genul lui Constantin Ducea, sau al unor boieri de felul lui Iordache Ruset).

² Pentru a înțelege datele pe care scriitorul le dă cu privire la originea lui Mavrocordat pe linie paternă, reținem: „Ostrovul carii naște copaci ca carii aiurea: în lume nu să află: Hios”; „muntean:

ieste, ce lucru într-adevăr nu așe să avea. Că odinioară un
din corbi,¹ vrind pe maică-sa să ia, numai cu împreunarea un
nopti, iarăși la părinții săi o înturnase, pentru lipsa vederilor
vinuind-o, care sămn de hereghie între simenția lui și pînă
astădzi trăiește, că preeum Camilopardalul, așe fiii lui așe
în tinerețe puterea vederilor slabă le ieste. Și așe, din corbi
scotînd kappa, rămin hiriși orbi.² Ce pentru firea ei, acmu
destul, la cuvîntul nostru să ne întoarcem.

Acesta, dară, treaba aceasta a mină luînd, între Inorog
și între Uleu și între alaiți dulăi, carii acolea să afla, soroc
pusă, ca la dzi la sălașurile ei adunîndu-să și dintr-înle

cețatean de Țarigrad“; „poama mîncată și nelișbită: Sachizur“,
un alt nume pentru insula Hios. Într-adevăr, Alexandru Mavrocordat
se trăgea, după tată, din insula Hios, din Marea Egee, insulă numită
de turci Sachiz. Mai este domnă de consemnat și observația, ironică,
a scriitorului, că marelui dragoman nu-i făcea plăcere să i se amintească
originea sa umilă, hiotă, și că prefera să se numească țarigrădean. Fie
orgolioasă și pătruns de conștiința valorii proprii, Mavrocordat prefera
însă titulatura $\delta\ \epsilon\kappa\ \tau\omega\nu\ \chi\rho\upsilon\sigma\mu\omega\nu$ (de la oracole), asemănătoare, sim
bolic, cu $\epsilon\chi\alpha\pi\omicron\rho\iota\tau\omega\nu$ (de la secrete), pe care o purta cu adevărat.

¹ *Unul din corbi: unul din domnii muntenesti (D.C.).*

Pornind de la faptul că emblema Țării Românești era corbul,
Cantemir numește „corbi“ pe domnii acestui principat. Corbul, adică
domnul muntean de care este vorba în povestea ce urmează, nu este
indicat nominal.

² Urîndu-l pentru participarea la politica brâncovenească față de
sine și fratele său, scriitorul îngroasă, cu scop ofensator, unele am
nunte privind ascendența lui Alexandru Mavrocordat pe linie maternă.
Astfel, mama sa, munteancă, ar fi fost repudiată de soțul său, „unul
din domnii muntenesti“, chiar a doua zi după nuntă, cînd descoperise
că mireasa era lipsită de vedere, infirmitate ce s-a transmis apoi copiilor
lui Alexandru, Ioan și Nicolae. În realitate, lucrurile stau astfel: Ruxan
dra, mama lui Alexandru Mavrocordat, fusese într-adevăr căsătorită
mai întîi cu un domn muntean, Alexandru Coconul (1623—1627),
dar în urma repudierii sale de către acesta, pe temeiul că era sașie (ne
oarbă!), se recăsătorește, pentru a doua oară, cu Nicolae Mavrocordat
din Hios, care este tatăl Exaporitului. Se vede însă că slăbiciunea
vederii, de care sufereau fiii lui — la care face aluzie scriitorul —
o moștenire ereditară din partea bunicii.

părțile ce le-ar fi cuvintele ascultând, lucrurile încotro s-ar pleca să poată înțelege¹ (că amintirea jiganiia aceasta în alcătuirile păcilor vestită era²) și ce mai cu cuvintă și mai pe drept i s-ar părea, aceia să aleagă (ce coada lăcomiilor de scaiul fățarniciei nespurcată și curată a fi lucru peste puțină ieste).

Deci după cuvîntul dat și dzua sorocită cu toții la un loc să împreună. Unde Camilopardalul, dintr-îmbe părțile, toate pre amănuntul dacă întrebă și toate pricinile vrăjbilor dacă întăleasă, nesăvirșită pizma Corbului și neînduplecată firea Inorogului cunosc³ (pizma și neînduplecarea într-aceasta să deosăbăsc, că pizma merge înainte, iară neînduplecarea urmadză).

Din cele multe, Camilopardalul un cuvînt alegînd, dzisă: „Corbul de pizmă părăsindu-să și Inorogul voii mele înduplecîndu-să, precum lucrul acesta vrep ieșire va afla socotesc. Deci cuvînt ca acesta cu hirograf întărit la mină de-m viți da, de începerea lucrului acestuia mă voi apuca.”⁴ La aceasta Uleul cu ochii a clipi și din grumadzi a adii început, dulăii coada între picioare și urechile pe spinare a-și ciuli să apucară. După cîtăva tăcere, cu ochii unul cătră alții, ca cei în furtușag prinși căutîndu-și, precum de la epitropul pasirilor pozvolenie ca aceasta să nu fie avînd răspunsără. Iară Inoro-

¹ Exaporitul consimte să-și ia rolul de mediator al împărării între Dimitrie și Brâncoveanu, stabilind propria sa locuință ca loc pentru tratative.

² Aluzie la faptul că Alexandru Mavrocordat fusese conducătorul delegației Porții Otomane la încheierea păcii de la Carlowitz, dintre turci și austrieci, în 1699.

³ Încă de la început, Exaporitul constată două elemente ce constituiau o piedică serioasă pentru împăcare: ura (pizma) lui Brâncoveanu pentru Cantemirești și firea neînduplecată a lui Dimitrie.

⁴ Avînd experiența proastă a rolului jucat la pacea de la Carlowitz, după care era să-și piardă viața datorită acuzațiilor aduse, și, de asemenea, cunoscînd firea schimbătoare a lui Brâncoveanu, Mavrocordat cere un înscris delegației muntane la tratative, precum că domnul Țării Românești renunță la vechea sa ranchiună și îi acordă lui toată puterea ca arbitru între cele două părți.

gul, apucînd cuvîntul, dzisă: „A lucrului meu singur eu stăpîn îi sînt şi cuvîntul meu din singură voia mea să ţine, pre carile sau a-l da, sau a nu-l da, în singură socoteala mea rămîne. De care lucru, dzic, că orice Camilopardalul între noi drept ar giudeca, spre aceia învoitoriu şi priimatoriu sînt. Dară voi ce dziceţi, o, priietinilor? Au iarăşi tăvălituri de cuvinte a ispiti şi după vechiul vostru obicei cu şuvăituri vremea a vîna poftiţi? De aveţi ceva cu socoteală a grăi şi cuvînt vrednic de ascultare a povesti, acmu în faţa adunării aceştia, dziceţi.“

Iar ei altă ceva a dzice nu putură, fără numai dzuă să să puie poftiră, pentru ca mintea Corbului cercînd, de le va da pozvolenie ca aceasta să întrebe.¹ De această poftă a loţi, firea Camilopardalului oarecum să tulbură şi: „Ce poate fi răspunsul şi pofta aceasta? — dzisă: Au nu-mi scrie Corbul aievea că cu mijlocul vostru orice vom alege, aceia să fie? şi precum toate a aşedza şi a alcătui în voia voastră au lăsat, prin cîteva cărţi ne însămneară? Dară acmu ce cuvinte brudii sînt acestea? şi ce răspuns dziceţi să mai aveţi şi încă de acmu înainte mintea Corbului să-i cercăţi? Noi în lucruri ca acestea am bătrînit, căroră ce rînd şi ce orînduială le-ar trebui foarte am învăţat. Ce de pre cuvintele voastre vechia dzicătoare să adevereşte (că cine nu va să frămînte, toată dzua cerne), ce şi eu fire-aşi fi vrut ca bătrîneţele în copilărie să-mi să întoarcă, şi aşe, cuvinte copilăreşti ca acestea a asculta şi la lucruri brudieşti a mă uita să pociu. Iară acmu, în vîrsta carea mă aflu, nu numai a grăi, ce nici a asculta cuvinte bolbăitoare nu primăsc.“²

¹ Dimitrie se arată bucuros pentru împăcare, dar agenţii munteni cer o amîinare pînă cînd primesc un răspuns categoric de la Brâncoveanu în această privinţă.

² Pe Mavrocordat îl miră foarte mult atitudinea lipsită de iniţiativă a părţii muntene la tratative, din moment ce Brâncoveanu îl ruga pe el şi îi acorda prin scrisori toată libertatea de a rezolva problema împăcării.

Acestea cuvinte ale Camilopardalului, macar că tare, nu numai urechile, ce și inimile le pătrundea, însă ei, săltătoare și nestîmpărată inima Corbului știind, cătră chip ca acela cuvînt apofasisticos să dea nu îndrăzniia. Însă iarăși aceasta față a scoate mare frică avea, în ascunsul inimii aceasta fiind, ca, de s-ar tîmpla cumva lucrul deplin și laudat a nu să isprăvi, nu în Corb, ce într-altul pricina să poate muta. Și aceasta era pricina carea cu acest felu de șuvăituri cuvintele a-și rumăga li făcea.¹ Acestea Inorogul mai mult a să scîrșni neputînd suferi, dzisă: „O, prietino, Camilopardale, tusă-roasă și sughițoasă răspunsurile jiganiilor acestora în divă nu prinde, căci doaă pricini sint carile, uscăciunea cuvîntului scornindu-le, umedzala tusei și izvorirea flegmei le înmulțește (că tot dobitoacul un muget ce știe firește îl face, iară dobitoacul înțelegătoriu înțelegerea pierdzind, sau tusă, sau gemere sau alt chip de glas dobitocesc scornește), una firea, iară alta asupreala firii. Firea, dzic, căci deosăbi de Uleu, alaltî toți dulăi sint, la carii fără lătratul în gitlej și mușcatul în gură altă nu să află. De care lucru, cînd vor ceva după înțelegere să grăiască, articolul glasului într-altă ceva, fără numai în lătrătură și brehăitură, să deosăbască nu pot. Așijderea alta, asupreala firii, dzic, căci neamul dulăilor cînd ceva năcaz, asupreală sau altă oarecare pătîmire peste voic li să tîmplă, atuncea nu numai cuvîntul tocmit, ce și lătratul nealcătuit uitînd, de scînceitură să apucă și de schilălăitură [că ce suspînul cu lacrămile la cei în doaă picioare și fără pene (adecă la dobitoacele platonicești²), aceia scîncetura și schilălăitura la dulăi iese]. Cătră acestea, a triia și altă pricină a să adaoge s-ar putea, căriia singur eu martur neminciunos a-i fi a dzice voi îndrăzni. Carea în doaă părți să împarte,

¹ Se subliniază restatōrnicia lui Brâncoveanu drept explicație a lipsei de inițiativă a aparatului de spionaj, căci în caz de eșec, nu asupra domnului Țării Românești ar fi căzut răspunderea.

² *Dobitoc platonicesc*: omul, dobitoc în doaă picioare (D.C.) — abuzie la definiția dată de Platon omului: ființă în două picioare și fără pene.

una în stăpîn, iar alta în stăpînit. În stăpîn, dzic, că singuri din sine stăpîni lucrului de ar fi, ori spre ce mai de folos și mai bine ar alege, spre aceia voia și cuvîntul ș-ar da. În stăpînit, dzic, că ei supt a altora stăpînire și voie supuși fiind, nu ce lor, ce ce celui ce-i stăpînește place, aceia le caută a dzice și a face (că cînd suflă stăpînul, atuncea răsufală stăpînitul și în cuvintele slugii duhul domnului lucrează). De care lucru, socotesc că precum cea multă vreme cu acest felin de îngăimele au trecut și spre toate răbdare neclătîtă am avut, așe și de acmu înainte încă puțină îngăduință să avem, ca o dzi puindu-și și acestea aporii a-și dezlega să poată și cu acesta chip toată lătrătura și scîncitura sfîrșitul să-și ia.¹

După aceste a Inorogului cuvinte, Camilopardalul, oarece minia potolindu-și (carea atuncea de nu și era zugrăvită, iară mai pre urmă în zugrăvită să să fie întors vremea au dovedit-o), soroc în 20 ani pusără, că chiarul răspuns de la Corb luînd, adevăratul cuvînt a-și da să poată. Aședară, într-această dată cu atîta voroava încheindu-să și cu toții împreună ieșind, cineși la ale sale să dusără.²

¹ Exceptînd pe Ștefan Cantacuzino, Cantemir dă o explicație batjocoritoare a conduitei lipsite de inițiativă a corpului de agenți și spioni ai lui Brâncoveanu: fiind slugi în serviciul unui stăpîn, ei nu au dreptul la decizie, trebuind astfel doar să execute ceea ce li se poruncește.

² Minia lui Mavrocordat, la început sinceră, devine repede „zugrăvită”, adică ascunzînd anumite interese, care îl fac să accepte cu ușurință o amîinare de douăzeci de zile a tratativelor, pînă cînd agenții munteni vor primi un răspuns categoric de la domnul Țării Românești.

PARTEA A 12-ECEA

Iară după ce cineși la locurile sale să întoarsără, dulăii cătră Corb carte într-acesta chip scrisără:

„Uleul și toți dulăii Corbului, stăpînului milostiv, cu plecate capete, sănătate! După ce încă de demult, după a domnului nostru poruncă, în tot chipul am nevoit, ca doară pre vrăjmașul Inorog după a noastră voie a aduce am fi putut (carii nevoițe și cერიul și pămîntul marturi ne sint), numai de vreme ce vrăjile nu ne-au slujit, mreжіle nu l-au ținut, lațurile nu l-au oprit, seciurile nu l-au încuiat și tot feliul de măiestrii a-l domoli nu l-au putut, de mare nevoie, nu ce-am vrut, ce ce-am putut ne-au căutat a face. Și mai virtos de la trimisul Uleu înștiințîndu-ne, precum spre aceasta și voia domnului nostru să să fie plecat (că pasirile rumpătoare, cînd carne proaspătă a ciștiga nu pot, prin stîrvuri și prin împuțiciuni foamea a-și domoli obiciuite sint). De care lucru noi vădzind că din dzi în dzi a norocului nostru căldură să răcește și oarecum a împotrivnicului să încălzește, am socotit ca să nu așteptăm pînă de tot răceala ei ne va cuprinde și toate măduarele ne amurți, ce cu un ceas mai înainte, cu blîndețe priimind-o, împotrivă să nu-i stăm (că norocul plecare, iară nu asprime priimește). Așijderea, de multe ori s-au vădzut (că trestia, după vînt plecîndu-să, să îndoieste și iarăși să scoală, iară brădul, împotrivă puindu-să, din rădăcină să prăvălește, cu a căruia răsturnare, cele de prin pregiur mlădițe și zmicele, stropșindu-să, cu pămîntul să ames-

tecă). De care lucru, cu tot sfatul împreună pre Camilopardalul am rugat ca, în mijlocul nostru puindu-să, cea dorită pace între domnul nostru și între vrăjmașul Îndrog să alcătuiască. Ce Camilopardalul, macar că osteneala aceasta a priimi s-au arătat, însă de la noi hirograf ca acela au cerșut, carile alegerea lui, oricum ar fi, să întărească și să adevărească. Ce noi, pozvolenie ca aceasta de la domnul nostru neavînd, altăceva mai mult a-i răspunde n-am avut, fără numai cît soroc am cerșut, ca pentru acestea domnului nostru în știre să facem. Deci acmu, iată, pînă în 20 ani soroc avem, în carii după pofta și plăcerea domnului nostru aieveya răspuns să avem ne rugăm. Iară noi în toată slujba gata și neobosiți vom fi.¹

La aceasta a dulăilor scrisoare, Corbul într-acesta chip răspunsă:

„Cu mila a cereascăului Vultur, Corbul, mai-marele epitrop a monarhiei, tuturor pasirilor, Uleului și dulăilor, carii în munți să află, sănătate! Cartea carea ne-ați scris am luat-o, celea ce ne scrieți înțeles-am. La carile mai mult altăceva a vă răspunde nu avem, fără cit, iată că, avînd aicea lingă noi pre Biholul de Cina, cum mai curînd într-acea parte îl trimasăm, căruia toată plinirea puterii i-am dat, ca și el împreună cu priietinul nostru, Camilopardalul, orice mai de folosul nostru ar cunoaște, aceia să facă² (Biholul de Cina la trup iese negru, la cap alb, la picioare pag, la coamă comos, ca caii de Schitiia, la isteciune din vulpe nu rămînea. Iară

¹ Agenții munteni de la Istanbul scriu lui Brâncoveanu că, pentru bunul mers al tratativelor, Mavrocordat cere o dovadă de împuternicire ca arbitru al situației.

² *Biholul de Cina: patriarhul Ierusalimului (D.C.).*

Patriarh al Ierusalimului era Dositei Nottara (1699—1707), unchiul lui Hrisant. Brâncoveanu răspunde agenților de la Istanbul că le trimite pe Dositei ca împuternicit al său la tratativele de împăcare, acesta urmînd să-și conjuge misiunea cu aceea a lui Mavrocordat.

hirișia cea mai chiară îi iese totdeauna a răgi și nepărăsit a mugii).¹⁴

Deci după sosirea Bibolului, la lăcașul Camilopardalului, iarăși de iznoavă adunare mare să făcu², unde Camilopardalul un prolog ca acesta făcu: „Duhurile a toată jiganie, o, priietinilor, în doaa chipuri fac clătirea lor: una iute și netocmită, care naște vrajba și minia, iară alta moale și tocmită, carea linește începînd, dragostea între dinsele-și scornește, înmulțește și netulburată o păzește. Așijderea, de multe ori dintr-aceia iute și netocmită a duhurilor răpegiune, muritorii, răpiți fiind, din carile ca dintr-o ametală trezindu-să, și ca dintr-un spăriat și tulburat vis deșteptîndu-se, spre odihnă și linește a să întoarce să nevoiesc, ca celor obosite și oarecum înădușite duhuri odihnă și răpaos să dea. De care lucru, în clătiri ca acestea mai cu de-adins doaa sint de socotit: una, că țenchiul ohihnii carile, unde și cînd va să fie mai denainte și așeși din începutul clătirii să-l însămnedze. Alta, că, pînă la însămnatul țenchiu va sosi, macar cum cevași lenevirii loc să nu dea, ce toate mijlocele și impregiurstările foarte cu mare osirdie să păzască și dintr-îmbe părțile să păzască. Că duhurile muritorilor asemenea sint vînturilor clătitudinii aier, carile și plăcut, și împotrivă a sufla pot. Inimile corăbii <i>pre nestătătoare lucrurile tîmplărilor ca pre umerrile mărilor plutesc, sfîrșitul lucrurilor liman, intrarea la li-

¹ *Trup negru: rasa, portul; picioare paze: cu călpunii peste mestii; cap alb: bătrîn (D.C.).*

Cantemir, care îl ura pentru incorectitudinea acestuia față de tatăl său, ne transmite, în *Istoria ieroglifică*, un portret caricatural al lui Dositei: îmbrăcat în mod obișnuit cu o rasă neagră, cu păr bogat ca o coamă de cal și încălțat cu ciorapi albi, bătrînul patriarh, viclean ca o vulpe, tot timpul rage și mugește. Dositei, aflat în relații foarte bune cu Brâncoveanu, care i-a tipărit niște scrieri, a fost o figură culturală impresionantă a vremii și un fervent apărător al ortodoxismului împotriva ofensivei catolicismului și protestantismului.

² După sosirea lui Dositei la Istanbul, se reiau tratativele de împăcare, tot în locuința lui Mavrocordat.

man, aflarea liniștii și scăparea din furtună iese. Deci precum adese s-au vădzut că cu nepaza cîrmaciului și cu lenevirea corăbierilor, acmu în sinul limanului întrați fiind, aceia pat, de carea între grozniece undele valurilor au scăpat. Într-acesta chip și lucrurile voastre, ca un vas de multe vahuri și din multe părți izbit și strînciunat, acmu la limanul adăpostirii și la liniștea odihnirii să fie agiuns socotesc. Cea mai multă primejdie, precum să vede, au trecut. Rămas-au acmu ca în adăpost, pentru paza vivorului, fierul să să arunce, pîndzele să să învălească, funele să să întărescă și vasul, cu nerumpte odgoane, la margine legîndu-să, să să sprijenească, ca nu cîndailea, despre uscat vivorul duhurilor fără veste scornindu-să, iarăși mările odată călăterite și valurile mai denainte trecute a le poftori să silească, unde de nu cea de tot prăpădenie, însă cea mai rea decît cea dintîi primejdie, poate să să tîmple.

Iată, deoparte, Inorogul singur cîrmaciu, singur vasul voii sale încotro ar pofti a-l porai știie și poate, carile, în liman întrînd, cu ce odgon și la cestîncă vasul s-ar lega, singur din sine voii și alegerii noastre au lăsat. Deci despre aceasta parte fără prepus sint că în adăpostul odihnei vasul inimii sale, fără nici o primejdie, cu groasă odgoane, cu tari funi și la credincioase locuri să va lega, unde, neclătît rămîind, vivor cît de repede, furtună cît de mare și holbură cît de năprasnă a-l mai urni nu va putea (că mai pre lesne iese vîntului o mie de odgoane a rumpe și o mie de fiară a zmulge, decît sufletului cînstei purtătoriu din cuvîntul dat a să întoarce). Acmu, dară, lucrul rămîne că, de vreme ce vasul Corbului prin epitropie iese să să chivernisască, carile dintre voi ar fi acela carile voie sloboadă și toată puterea să aibă ca la locul ce vom cercește noi că-i mai de credință, cu funea carea vom dzice că-i mai tare și cu fierul carile vom pricepe că-i mai de ne-dejde, acolo și cu acelea să să lege și să să priponească. Deci carile epitropiia navarhului ar avea să mi să arete, ca cu acela

cuvintele obștindu-mi, celea ce spre sfârșitul lucrului ar căuta să vorovască.”¹

La aceste a Camilopardului cuvinte. Uleul arăta precum lui nu numai pîiedecele în picioare, ce și gîrlita în grumadzi i s-au pus, de vreme ce Corbul serie precum tot lucrul pre sama Biholului au lăsat. Dulăii acum nici lătra, nici sclăcia, ce ca cei ce mușcă pe furis, numai din semne să cucirina, să mușce locul mîna nu le da, să latre iarăși socotiia că adese și de multe ori lătrînd, acum a tuturor urechile de lătrăturile lor să să fie deprins (că minciuna adese grăită și adevărul grăit în minciună îl preface).

Aceștea tăcînd, Biholul într-acesta chip a răgi început: „Între noi cineva, o, Camilopardale, hiriș și cu deplină putere epitrop Corbului nu ieste, nici cineva pozvolenie ca aceia are, carile ce ar lega să fie legat și ce ar dezlega, să fie dezlegat, fără numai a limbe părților peste ascultînd, cuvintelor giudecători, dreptățîi alegători și asupra celui de obște folos sfătuitori și îndemnători să fim. Nici ași socoti cu cale a fi lucrul acesta supt siloghismurile aristotelaști și sentențiile platonicești să cadză, nici pînă într-atîta de adînc scociorit ar trebui, ce numai inimile acum plecate cu un chip mai pre ușor să le alcătuim (că funele socoteții mai mult decît ce vremea poștește, întinzîndu-să, și destinzîndu-să, din socoteală, socoteală naște și din cuvînt, cuvînt izbucnește, și așe, cele vechi trecînd, altele noă, ca în roată, să întorc). Ce de ieste lucrul vrăjbii în pace să să săvîrșască, ei în de iei voroavele și poftile să-și arete, iară noi, cele cu cuvîință din cele cu necuvîință alegînd, după dreptate să giudecăm. Spre carea, de vor vrea a

¹ Mavrocordat ia primul cuvîntul, ținînd un discurs retoric, după moda vremii, despre rolul binefăcător al păcii în relațiile interumane, evidențiind inițiativa și sinceritatea lui Dimitrie la aceste tratative și subliniind primejdiile la care s-ar expune cei doi rivali prin continuarea politicii de intrigă și învrăjbire.

să odihni, bine, iară de nu, voia lor în mîna lor iese și precum le va fi pofta, așe facă.”¹

Camilopardalul, cunoscînd că socoteala Biholului spulbărat, iar nu întemeiat lucru iese să facă (căci răutatea Corbului pocăința nu știe), foarte să mînie și într-acesta chip răspunsă: „De vreme ce socoteala lor au fost, o, priietine, pentru ca numai între dînșii să să vorovască, alt loc de împreunare să-și fie căutat. Iară de au fost (precum Corbul, scriindu-ne, să roagă) lucrul acesta cu mijlociia noastră să să caute, chipul al triilea, adecă adevărat epitropul Corbului, de față a fi ar fi trebuit, carile noi ce vom giudeca, ca cum singur Corbul ar fi, sau astădzi priimitoriu, sau astădzi nepriimitoriu giudecății noastre să să arete. Ce acmu aievea iese că și acestea ispite sint și apă în piă bătută. Însă ispită ca aceasta printr-un alt chip, lor asemenea, iar nu prin mine, să o facă, căci nu mai puțin pentru a altora decît pentru a mea cîste port grijă, și inima carea voia în mîna mea ș-au pus, precum pentru a mea, așe pentru a lui, a sta mi să cade.” Și așe, Camilopardalul, de mînie aprins, sculîndu-să, dintre dînșii ieși.²

Iară după ieșirea Camilopardalului din adunare, cu toții tulburată firea-i vădzînd, într-o întristare cu tăcere amestecată intrară. Și mai virtos Inorogul cunoscînd că din toate părțile în voroavă și în faptă viclesugul nu lipsiia, ale că Corbul, macar că toată pozvoleniia Biholului dedese, însă Biholul, nestătătoare socoteala Corbului știînd, supt darea cuvîntului să să lege nu vrea. Dulăii, așeși din-ceput, spre isprăvirea lucrului ca piatra la deal siliia, de vreme ce toată cîstea și agonosita lor în vînători și vrăjituri ca acela să sprije-

¹ Adoptînd o atitudine neangajantă, Dositei propune ca cei doi imputerniciți, adică el și Mavrocordat, să nu se amestere prea mult în acest conflict, urmînd ca împăcarea să fie mai ales rezultatul efortului celor două părți venite la tratative.

² Mavrocordat, ascultînd intervenția nesinceră a lui Dositei și dorînd ca să fie el singur arbitru în aceste tratative, se înfurie și invită pe cele două părți să-și continue convorbirile în altă parte, dacă nu au într-adevăr nevoie de mediator.

niia. Uleul, macar că într-adevăr spre săvîrșirea lucrului tare năzuia, însă slujba aceasta supt titlul numelui lui plineala să ia poftiia, care lucru vădzind că Corbul Biholului l-au orînduit, oarecum căldura cu răceala amesteca și, precum la dînsul vreo putere nu iese dzicînd, tot lucrul asupra Biholului arunca. Camilopardalul, așijderea, singur numai schiptrul giudecătoriii nedejduind, apoi pre Bihol giudecătoriu, iar nu epitrop a să numi audzind, pricini, macar că adevărate, însă nu fără venin amestecate, arunca și lucrul oarecum mai greu decît era a-l arăta siliia.¹

Inorogul a tuturor, precum cuvintele, așe chipurile bine scotind, de pre semnele ce la ivală videa, adevărat cunoștea că toată greuimea lucrului nu atita în sine, pre cît în lăcomiia titlului giudecătoriii rămăsese. De care lucru, într-acesta chip le vorovi: „Această a noastră vrajbă nu proaspătă, ce precum am dzice de veche acmu împușită iese, pre carea încă de la părinți, ca datoriia, rea moștenire preste voie și ca cu minule ciunte am apucat-o. Aceasta, dară, atitea rădăcini în toate părțile, în lat, lung și adinc aruncate avînd, nu iese cu divă, de să arată așe de cu greu a să dezrădăcina (că vrajba neprietiniii ca piatra cu var lucrată pînă în 40 de ani tot fiierbe). Ce cît despre a mea parte ar fi, precum pururea și în răbdare și în așteptare gata am fost, și de acmu înainte încă cîtăva vreme loc îngăduinții a da nu mă voi feri. Și pentru ca pricina rămînerii vrăjbii eu a fi să nu mă arăt, încă un sfat am a vă sfătui, pre carile, audzindu-l, de va fi plăcut, noi în de noi lucrul la săvîrșit a duce să putem

¹ Scriitorul își dădea seama de ce tratativele de pace băteau pasul pe loc: Alexandru Mavrocordat era supărat că nu i se acordase în exclusivitate funcția de arbitru, Ștefan Cantacuzino, care, după Dimitrie, înclina cel mai mult spre pace, se simțea, de asemenea, jignit, fiindcă nu i se acordase lui acest rol, Dositei, investit de Brâncoveanu cu această responsabilitate, se ferea să-și ia în serios sarcina de onoare cunoscînd prea bine firea schimbătoare a domnului Țării Românești, în timp ce agenții și spionii munteni nu erau interesați nicidecum spre împăcare, vrajba și intriga constituind rațiunea lor de a fi.

socotesc. Iară de nu, fietecările la punctul său cel dintli a să întoarce cu voia sa să slujește. Sfatul meu, dară, ieste acesta: întâiași dată Camilopardalului pentru ostenința carea pînă acmu în treaba noastră au făcut, precum să cade, mulțemită prietinește să-i facem. După aceasta, la alt loc undeva, de iznoavă să ne împreună, unde ce cu nevoie și ce pre lesne în lucrurile noastre ar fi să înțelegem. De ciia, carile mai aspre ar rămînea, de acelea pre Camilopardal să înștiințăm, ca cu mijlocirea și socoteala lui și acelea aședzindu-să, ca pre un martur și întăritoriu aședziminturilor noastre să-l punem¹.

Sfatul acesta Uleului plăcu, Biholul nu-l lepădă, dulăii încă pentru bunătatea sfatului cu capetele plecînd sâmnul primirii arătară. Ce nice sfatul Inorogului de îngemănarea gîndului lipsit era, întli că, vădzînd Inorogul pre Camilopardal precum asupra celorlalți oarecum s-au miniat, ca și mai mult asupra-le să-l pornească siliia, ca doară pentru minie, ar uita lăcōmîia și în fierbînteala singelui cuvîntul dreptății ar grăi² (că nu puțin prepus era ca nu cumva cu aceasta pricină obrocul Camilopardalului de la Corb să să fie adaos, care lucru s-au și tîmplat, precum mai gios să va dzice). A doa, ca doară ar putea cunoaște la ce săvirșit bate a lor socoteală, ce ar avea de la dînsul să ceară și în ce felu ar pofti să să aședze acea neîncălzită între dîngii răceală³.

Aședară, cu toții împreună sculîndu-să, a doa dzi în tr-alt loc să împreună, unde întli Uleul într-acesta chip vo-

¹ Preocupat în modul cel mai sincer să încheie pace, Dimitrie consiliază pe participanți să ofere daruri lui Mavrocordat pentru „ostenință” și propune să se continue tratativele fără acesta în altă parte, urmînd ca Exaporitul să arbitreze numai în chestiunile mai grele.

² Mizînd pe supărarea lui Mavrocordat împotriva părții muntene, Dimitrie spera ca acesta, sub impulsul furiei, să-i facă lui dreptate, fără să mai fie nevoie de a-l răsplăti bănește.

³ În realitate, după cum își da seama și scriitorul, supărarea Exaporitului era simulată, prilej pentru el de a i se mări „obrocul”, adică darurile periodice din partea lui Brâncoveanu.

roavă făcu: „Eu, o, prietinelor, unde nedejduiam că mai mult folos și agiutorință spre a lucrului isprăvire vom avea, acoloa semne împotrivnice și cuvinte cu zgrăbunți de gheață amestecate vădzuiu (insă pentru aceasta, într-această dată mai mult voroavă a face nu pociu). De care lucru, după a Inorogului întreagă sfătuire, ale altora în chip de prorociei paradigmate într-o parte lăsind, acmu între noi cu line suflete și împăcate inimi, ce greu și ce iușor înainte ne-ăr ieși, cu osirdie să cercăm, ca așe, după a lucrului trebuință, într-o parte lăsindu-ne, spre ce cinstes și cu cuviință ar fi să ne alcătuim.“

Atuncea Inorogul, vădzind că boldurile Uleului în pîielea Camilopardalului împung, dzisă: „Eu încă, o, prietine, mult m-am mierat că chipul pre carile singuri voi de cinstit și de drept l-ați ales, acela acmu între mîiere amestecă fiire, și foarte rău îmi pare, căci pricina mai dintr-adînc a cunoaște nu pociu (că pricina cunoscută fiind, oricît de aspră ar fi, vreun leac spre netedzirea ei să nu să afle nu poate).“

Biholul dzisă: „(Ucenicii Epithimîi supt dascalul Pleonexiii să supun¹), ce acmu vremea acestor provlimate ne-fiind, la ale noastre enthimemate să ne întoarcem. Inorogul într-o parte, Corbul într-altă parte trage, iară dreptatea pre calea sa va merge. Ce acmu întîi trebuie să știm pofta Inorogului de la Corb, ce și carea ar fi.“²

Inorogul dzisă: „Eu, o, prietinelor, ceva greu și fără cale de la Corb nu poftesc, fără numai el singur în sine socotindu-să, ce va afla strîmb să îndreptedze, și ce dreptatea pofteste,

¹ Aluzie la faptul că supărarea lui Mavrocordat era simulată, acesta așteptînd să fie plătit pentru serviciul cerut. Comportarea înaltului demnitar stîrnise și dezaprobarea lui Ștefan Cantacuzino și a lui Dimitrie Cantemir, nu numai a lui Dositei.

² Plecarea lui Alexandru Mavrocordat constituie prilejul ca Dositei să-și ia asupra sa rolul de arbitru al tratativelor de împăcare, rol cu care și fusese investit de Brâncoveanu. Cunoșcînd bine dedesupturile acestui conflict, el întreabă pe Dimitrie care îi erau pretențiile ca să se ajungă la împăcare.

să poftească și să invoiască.¹ Acmu, dară, asemenea și eu a ști ași pofti de la mine Corbul ce ar cere.“

Uleul dzisă: „Corbul de la tine altăceva nu poștește, fără numai prieteșug și dragoste adevărată.“²

Inorogul răspunsă: „De vreme ce el prieteșug și dragoste adevărată poștește, iată că și lui ca aceleași a ne da i să cade (că toată pofta bună cu binele cătră altul a să obști poștește). Însă de pre ce vom într-adevărat a cunoaște putea, că unul cătră altul aceeași cerere și dare plinește (că voile de bino voitoare din cuvînt încep și fără zăbavă în faptă sîrșesc). Deci, cit despre a mea parte ar fi, părăsind vrăjmășia neprietinii, îndată toată giuruința și plinesc (că nici mai mult ceva Corbul de la mine are a pofti). Care lucru, Corbului deplin a-i sluji nu poate, de vreme ce eu, deosăbi de aceasta, asupra lui și alt feliu de dreptate precum să fiu avînd în toată lumea știut ieste. De care lucru, atuncea numai să va dovedi precum adevărat din vrăjmășie întorcîndu-să, spre dragoste să fie purces, cînd strîmbătatea lăsînd, dreptatea a lucra va începe. Așijderea, împotrivă lucrul ieste de socotit, că Corbului despre mine pace dîndu-i-se, îndată toată odihna își agonisește, carea la mine nu ieste așa, căci sint și altele carile neodihna îmi pricinesc, și acelea toate de nu să vor spre odihnă alcătui, nici eu de tot a mă aședza și a mă odihni pociu (că prieteșugul adevărat ieste de bunăvoie închisoarea sufletului în trupul strein și pătimirile streine ca pre ale sale a le suferi). Însă nici cu socoteala întreagă să poate numi acela carile, focul ațîțînd, cu ochii în fum să stea, că macar că focul spre trebuință să ațîță, însă mai denainte a socoti trebuie ca fumului loc de răzsufare dîndu-să, celuia ce-l aprinde înădușală să nu facă. Deci de vă ieste socoteala ca aceasta

¹ Este interesantă pretenția de principiu pe care o ridică Dimitrie: el nu dorea ceva ce ar fi fost nedrept, ci numai înlăturarea abuzurilor comise asupra sa de către Brâncoveanu.

² Ștefan Cantacuzino ocolește în mod voit fondul lucrurilor, declarînd că domnul Țării Românești se mulțumește cu o amicitie sinceră din partea lui Dimitrie.

dragoste deplină și adevărată să să facă, întâi toate peristasele să să cerce și aflându-să precum să cade să să aședze și aședzindu-să cinsteș să să păzască.”¹

Biholul dzisă: „Ce și carile pot fi acele țircumstanții?”

Inorogul dzisă: „După a mea socoteala, sint acestea:

Întii: Împutite ranele vrăjmășiii, cu mehlemul adevăratei dragoste ungîndu-să. să să tămăduiască și toate asuprelele dintr-îmbe părțile, ca cum nici n-ar fi fost, să nu să mai pomenească (că pomenirea asuprelelor înnoiesc și ijdărăsc neprietiniia).

A doa: Pentru cele viitoare lovituri bună pază, ca de vor și vini, a lovi să nu poată, iară de vor și lovi, a răni putere să nu aibă (că ce s-au timplat o dată, să poate timpla și de altă dată).

A triia: Vrăjmășia nu numai din gură să să părăsască, ce deodată cu cuvîntul și ciniile răutății din mîni să să lepede, ispitele să să părăsască, ușile și ferestrele simțirilor, despre tot aburul și vîntul tulburării astupîndu-să, tare să să păzască, ca nu cîndai nepriimitorii bunului acestuia lucru, vreme și loc aflînd, în casa lineștii oaspele tulburării să poată băga (că vîntul răutății și a vicleșugului atîta de suptire ieste, cît nu numai prin găuricea urechii destupate, ce și prin inima supt lăcata socotelii încuiată a răzbate poate).

A patra: și cea mai de treabă ieste ca toată dreptatea să să plinească, pentru ca nu cumva, unul despre altul în pagubă rămîind, mosoritura aceii lovituri durerile vechi în minte să aducă (că paguba avușiii la muritori din rădăcina sufletului a fi să socotește, pentru aceia, precum averea din suflet să fie să dzice și la cei mai mulți așe să crede). Deci cu bună osirdie să căutăm trebuie, ca cine supt pagubă ieste și carile pricina aceii păgubiri să fie fost să aflăm, de ciia, cu cum-

¹ Sesizînd lipsa de bunăvoință a părții muntene, Dimitrie ripostează că în timp ce Brâncoveanu se poate mulțumi cu pacea oferită, el, Dimitrie, a fost în acest timp păgubit, situație ce obligă la o atență analiză a chestiunii în cadrul tratativelor.

păna dreptății cumpănindu-să, fietecăruia partea ce i s-ar cădea, dreaptă împărțală să i să facă. Nici dzic, o, prietinelor, pagube ca acela să să pomenească, carile unul în pizma altuia pre la vrăjitori și pre la vinători ar fi pierdut, ce ca celea carile tirănește streinele prădînd, ca cum ale sale ar fi, le ține și fără nici o pravilă a dreptății le stăpînește.¹

Uleul dzisă: „Adevărat că precum în multe dreptate ai și noaă și altora știut iese. Însă am pofti ca și acmu de la tine să audzim, ce ar fi acea dreptate și cum s-ar putea plini?”

Inorogul dzisă:

„Întîi: Birlogul carile de moșie ne iese și pînă acmu de cîteva ori Corbul tirănește cu siloghismurile sale, unora și altora l-au dat, de acmu înainte aceasta să nu mai adăogă a face.²

A doa: În monarhiia dobitoacelor pasirile amestec să nu aibă, nici pliscul Corbului de pielea Boului să să mai atingă.³

A triia: Toate cuiburile Corbului, carile mai denainte de acesta epitrop pasirilor au fost, Corbul de acmu într-insele nici să să oaă, nici pui să scoață, nici altor pasiri să le dea,

¹ În timp ce primele trei puncte prevedeau posibilitățile de principiu pentru evitarea unor noi conflicte, punctul al patrulea, cel mai important, cere ca Brâncoveanu să repare nedreptatea, adică să dea înapoi ceea ce stăpînește cu silnicie, făcînd „dreaptă împărțală”. Este vorba de reîmpărțirea moștenirii lui Șerban Cantacuzino, fostul domn al Țării Românești (1678—1688).

² Considerînd domnia Moldovei ca un drept „de moșie” al familiei Cantemir, Dimitrie cere ca Brâncoveanu să nu se mai amestece în viața politică a acestui principat, numînd sau mazilînd pe domni după bunul său plac.

³ Clonțul Corbului: bîntuiala, zavistiia lui (D.C.).

Această prevedere seamănă cu cea dintîi, Dimitrie mai făcînd în plus precizarea de detaliu, ca ura domnului muntean („pliscul Corbului”) să nu se mai îndrepte împotriva nici unui moldovean, fie el domn sau boier.

ce după dreptate, puilor Corbului, carii săraci de părinte au rămas, înapoi să se întoarcă.¹

A patra: Penele, aripile și toți fulgii și tuleiele Corbului trecut, Corbul de acmu între penele sale să nu le amestece, ce moștenitorilor înapoi să le dea. Căci penele Corbului trecut dintr-acestui de acmu foarte bine să cunosc, că acelaia sint cu două fețe, pe de o parte negre ca a Corbului, iar pe alta pestrițe ca de pajoră și sure ca de vultur.²

Acestate, dară, Corbul cu fapta plinind, o, prietinelor, precum spre adevărata dragoste s-au întors voi putea cunoaște. Iară amintrile, macar cum a mă încredința nu voi putea (că giuruințele cuvintelor fără plineala lucrurilor, ca oaăle fără plod și ca sămințele fără roadă sint).⁴

Biholul, macar că toată puterea și pozvoleniia epitropiilor avea, însă pentru neîncredințarea în lesne a să muta socoteala Corbului, din sine asupra lucrului apofasin să facă nu îndrăznii. De care lucru, vremea cumpărind (că Biholul precum la căldură, așe la frig din fire nesuferitoriu ieste), într-acesta chip răspunsă: „Toate poftetele tale drepte și pe cale sint, și așe, s-ar cădea ca toată dreptatea să se plinească. Însă pentru tuleiele Corbului trecut din gura Corbului acestuia, cu giurământ asupra numelui Vulturului cerese am audzit, precum nici vreodată să nu le fie luat, nici acmu la dînsul să

¹ Corbul carile mai deneinte de acesta epitrop pasirilor au fost: Șerban voia, adică Șerban Cantaruzino, unchi al lui Brâncoveanu și sacru al lui Dimitrie, căsătorit cu fiica sa, Casandra; cuiburile: satele, adică moșiile acestui domn, iar „puș” sînt „ficiorii, născuții”, copiii lui Șerban. Acest punct prevede deci ca Brâncoveanu să înapoieze urmașilor fostului domn moșiile și satele pe care le răpise. Un moștenitor al unei părți a moșiilor reclamate era și Dimitrie în calitate de ginere (pe acest temei pretinsece și domnia Tării Românești).

² Penele, aripile, fulgii: banii și alaltă avuție, iar tuleiele: lei bănuți, bani 120 (D.C.).

Pretențiile lui Cantemir mai cuprind și prevederea ca Brâncoveanu să înapoieze urmașilor și averea bănească a lui Șerban. Itemită că oel puțin într-o anumită măsură, conflictul dintre Cantemir și Brâncoveanu era un banal litigiu de familie.

să aflu. De carea, macar că eu toții bine știm că adevărul nu grăiește, însă noi ca prieteni a îmbe părților nevoitori vom fi, ca nici el de minciună să să rușinedze, nici dreptatea ta acoperită și călcată să rămâie. Și de vreme ce poftele ce sint acmu cum să cade am înțeles și lucrul pînă la atîta au sosit, încă puțină vreme îngăduitoriu să fii cu toții te poftim și acestea toate de nu să vor face, încă mai cu multul decît ai poftit, atuncea amăgeala despre mine să o ții.¹

Aședară, cu atîta cuvintele și voroavele între dinșii puindu-se și cu lucrul a le săvîrși rămîind, cineși la ale sale să dusără. Iară Biholul cătră Corb carte într-acesta chip acrisă:

„Biholul Cinei, Corbului Dealurilor, sănătate! Pentru pricina între tine și între Inorog, pre carea ca să o caut și să o isprăvesc tare m-ai rugat și în ori în ce chip o voi alege, așe să și fac, voie sloboadă mi-ai dat, iată, cu puține cuvinte vei ști că lucrul la aceasta au vinit, ori din tuleiele Corbului trecut, ori dintr-ale tale în tot anul Inorogului patru mii de tuleie să dai, adecă în toate trii lunele cîte o mie, și tuleiele să nu fie negre de pe spate, ce albe, de pre supt pintece zmulte.² Din toate cuiburile, cîte Corbul trecut au avut și acmu în monarhiia pasirilor să află, a triia parte în puterea și oblăduirea Inorogului să să dea, căci acestora adevărat și drept moștenitoriu a fi să cade.³ Apoi, pre pînelela Boului clonțul

¹ Deși avea depline puteri, Dositei nu îndrăznește să hotărască în ceea ce privește pretențiile lui Dimitrie și ca atare propune să amîne tratativele pînă cînd va primi un răspuns de la domnul muntean. Avînd grijă să nu supere părțile venite la împăcare, el dă dreptate ginerelui lui Șerban vodă, dar ține să precizeze că, după cîte știe el, Brâncoveanu neagă că și-ar fi însușit banii predecesorului său.

² În scrisoarea trimisă la București, Dositei propune ca Brâncoveanu să înapoieze lui Dimitrie partea de bani ce i se cuvenea din moștenirea lui Șerban Cantacuzino sub forma unei rente anuale de patru mii de taleri de argint, urmînd ca suma anuală să fie împărțită în cîte o mie de taleri trimestrial.

³ Dimitrie mai pretindea ca Brâncoveanu să-i înapoieze a treia parte din satele și moșiile lui Șerban Cantacuzino, deși acesta avea cinci copii. Pentru a înțelege lucrurile, facem precizarea că două fete

tău să nu mai îmble, nici în monarhiia dobitoacelor să te mai amesteci. Acestea noi am ales (macar că cu toții știm că mai multă și mai mare parte dreptatea lui ar pofti). Aceasta de folosul obștii și de odihna ta a fi sfătuim. Deci într-acesta chip cu dînsul prieteșugul a lega de vii vrea, chiar și adevărat, spre întăritura așezimîntului răspuns să ne dai, ca, împreună cu Camilopardalul și cu alții ai tăi carii aicea să află, cuvînt stătătoriu să dăm și să luăm. Și altă mai mult lucrul a cerca și a zbate nu mai ispiti (că leneșul mai mult aleargă și scumpul mai mult păgubește).“

Corbul, de acestea înțelegînd, cum mai curînd înapoi răspuns ca acesta trimasă: „Pentru cîte mi-ai scris, foarte bine am înțeles. Deci vii ști că acestea toate, cu toată inima priimindu-le, le întăresc și le adevăresc și, după al vostru așezimînt, cu fapta a le plini nevoitori vom fi. Numai și eu aceasta deosăbit poftesc, ca tuleiele carile pre an voi da, nu supt numele dării, ce supt chipul darului să fie. Pentru cîmburi, așijderea, vreo scrisoare la mijloc să nu să facă, pentru ca să nu să înțaleagă că doară vreodînaoară supt mîna noastră fiind, acmu de supt mîna noastră au ieșit.“¹

Ca acestea Corbul și cătră Camilopardal scrisă și pre amîndoi tare îi ruga ca, foarte nevoitori fiind, să nu cumva lucrul neisprăvit să rămîie, pentru carea har și mare prieteșug de la dinșii va cunoaște, a căruia mulțămîtă și răsplătire fără zăbavă și pre larg o va face.

Răspuns ca acesta Biholul luînd, împreună cu Uleul la Camilopardal să dusără, pre carile, în multe feliuri rugîndu-l (căci precum mai sus s-au pomenit, la adunarea dintîi mîniindu-să, de lucru mai să părăsisă), îl poftiia ca pre Inorog să

nu aveau drept la moștenire: Maria, soția unui trădător, Constantin Bălăceanu (mort în lupta de la Zărnești, în 1691) și Bălașa, nemăritată.

¹ Brâncoveanu recunoaște justetea pretențiilor lui Dimitrie; îi restituie banii ceruți, dar nu din obligație ci ca dar, iar în privința moșilor, le va da și pe acestea înapoi, însă nu printr-un act scris, pentru a nu se considera că ar fi fost vreodată în mîna lui.

poftască și să-l îndemne ca celea ce la mijloc să pun să primască. Deci Camilopardalul, de o parte adaogerea obrocului vâdzind (căci aceasta încă de demult i să giuruia), iară de altă parte, plecată rugămîntea lor înduplecîndu-l, pre Inorog la sine chemînd, întîi pre taină, iar apoi și la ivală, cu multe clipuri și tropuri ritoricești pacea lăudă, iară vrajba huli (că ritorii mai multă materie de dzis decît în lauda păcii și în hula vrăjbii a afla nu pot), apoi inima Inorogului cu alte feluri de dulci voroave și giuruințe a domoli începutu, pînă mai pre urmă, la deschiderea cuvîntului viind, Corbul din mîndria lui la cît s-au lăsat îi spunea și precum atîta dare pre an să dea priimște îi dzicea. Așijderea, crescînd dragostea, precum și darurile vor crește îi giuruia. „De cîia, de sacotești, dzice, căci sint prietin, cuvîntul și sfatul prietînului tău ascultînd, acestea de această dată de la Corb, priimște. Acestea făcînd, pare-mi-să că nu vii greși.“

Aședară, de o parte Camilopardalul, de alta Biholul și cu Uleul îl ruga. Inorogul încă, pre o parte, de viață primejdioasă supărat și săturat fiind, iar pre altă parte, îndemnarea și pofta prietînilor a călca neputînd, pre pomenitele condiții aședzîmîntul păcii priimi.¹

După accia, cu toții de acolea sculîndu-să, iărăși la lăcașul Bivolului să dusără, unde toți dulăii, ogartii, coteii, împreună cu Uleul adunîndu-să, pre cîntea numelui și pre credința cuvîntului legămîntul păcii aședzară (căci pre numele Vulturului ceresc a să lega amîndoi nu priimiră) (de vreme ce cine a sa cînte nu păzește, a celor cerești de abia va cunoaște). Apoi cu toții sculîndu-să, cu capetele plecate, copitele² Inorogului săruta. Inorogul încăși îmbrățășîndu-i, precum i-ar săruta și sămn de pace le-ar arăta, cu cînte îi priimia.

¹ În urma scrisorii lui Brâncoveanu, care conținea și indicația de a se ajunge neapărat la o împăcare, Dositei și Ștefan Cantacuzino merg la Eraporit, pe care îl roagă să mijlocească împăcarea cu Dimitrie, ceea ce acesta consimte, fiind „săturat“ „de viață primejdioasă“.

² *Copita: mîna (D.C.).*

Și așa, într-această chip vrajba de 1.700 de ani între Corb și între Inorog sfârșitul își luă.¹

Iară toată cuprinderea istoriei aceștia aceasta ieste:² că Vulturul și Leul de puternici împărați vrind să să slăvescă, muștele îi batgiocuriră³, Vidra cu neștiința în fericire petrecind, cu statul, fără vreme, cine să fie o pricepură și dintr-amîndoaă monarhiile o izgoniră⁴, pre jiganiile și pasirile viclene Liliiacul le batgiocuri⁵, Cămila coarne cercînd, ș-au pierdut și urechile⁶, Corbul, în doaă monarhii să stăpînească vrînd, supt cea pre an dare mai-micului său s-au legat⁷. Și precum toate sfîrșitul său au, așa și dreptatea, vremea, locul, puterea și biruința sa își află.⁸

¹ Se încheie astfel o convenție de pace, ferindu-se fiecare parte de jurămînt, pace ce pune capăt unui conflict de șaptesprezece ani (1688—1705) între Brâncoveanu și Cantemirești.

² Scriitorul rezumă în cîteva cuvinte conținutul și ideile de bază ale *Istoriei ieroglifice*.

³ Aluzie la răscoala țărănilor, care nu a avut loc.

⁴ Referire la mazilirea și izgonirea lui Constantin Duca.

⁵ Aluzie la cuvîntarea batjocoritoare a lui Marco pseudobeizadea la adresa adunării de la Arnăuț-chioi.

⁶ Referire la dorința de ascensiune a lui Mihai Racoviță la puterea politică, soldată în final cu mazilirea și aruncarea sa în închisoare.

⁷ Ironie la adresa lui Brâncoveanu, care, aspirînd la stăpînire și peste Moldova, a ajuns pînă la urmă să plătească bani unui principe mai slab, cum era Dimitrie Cantemir.

⁸ Scriitorul își închipuia la acea dată că, prin încheierea păcii cu Brâncoveanu, a obținut o mare victorie. Realitatea este că, după cum o va dovedi desfășurarea ulterioară a evenimentelor, această pace nu a fost decît un scurt armistițiu, pentru că atunci cînd situația se va schimba la Poartă în favoarea sa, Brâncoveanu va relua politica de intrigi împotriva fraților Cantemir.

IARĂȘI CĂTRĂ CITITORIU

Aminte, cinstitele, îmi aduc că în rădăcina cărții am fost giuruit, precum scara a numerelor și cuvintelor streine tilcuitoare, la sfârșit, iară a numerelor pasirilor și dobitoacelor și alalte supt alte numere supusă dezvălitoare la început vom pune. Ce după greșală mutînd socoteala (că și de pe aceasta sămnul slăbiciunii noastre vii putea cunoaște), mutat-am și scările și pre una în locul alțiiia am aședzat. Cătră aceasta, macar că dezvălirea numerelor aieva giuruim, însă, de betejirea inimilor foarte ferindu-ne, dezvălind; le acoperim, și acoperindu-le, le dezvălim, precum semnele arithmeticii destul te vor învăța, în carile, puțin ostenindu-te, ce vii cerca vii afla, și a noastră pînă într-atîta fereală de nu vii lăuda, încailea nu vii de tot defăima, pentru carea toată bună vrerea în măsurata-ți înțelepciune lăsăm.

Ia aminte că scara aceasta nu după rîndul azbuchelor, cè după numărul fețelor îmblă.

SCARA
A NUMERELOR ȘI CUVINTELOR IEROGLIFICEȘTI
TÎLCUITOARE

Zidirea Vavilonului	Începătura răutăților....	29, vol. 1
Semiramis	Pofta izbîndirii strimbe....	29
Raiul spîndzurat	Fericirea nestăruitoare.....	29
Evfrăthul	Nesațiul lăcomiilor.....	29
Leul	Partea moldovenească....	29
Vulturul	Partea muntenească.....	29
Jiganie	Tot neamul moldovenesc..	30
Pardosul	10.800.100.3.1.20.8.2.70.100. 50.20.400.30 (Iorgaki vor- nicul) ¹	31
Ursul	2.1.200.8.30.10.5.2.70.100.50. 8.20.400.30 (Vasilie vornic- ul)	31
Lupul	2.70.3.4.1.50.600.1.300.40. 1.50.400.30 (Bogdan hat- manul)	31
Vulpea	10.30.10.5.200.300.2.30.50.8. 20.400.30. (Ilie stolnicul) ..	31
Ciașalul	40.1.20.200.400.300.400.200. 5.100 (Maxut ușer)	31
Mița Sălbatecă	10.30.10.5.20.1.300.1.20.400. 7.8.50.70 (Ilie Cantacuzino)	31

¹ Cifrele numelor corespund literelor chirilice. În dreapta se dă nu paginația manuscrisului, ci cea a ediției de față.

Pasire	Tot neamul muntenesc	31
Brehnacea	20.800.200.300.1.50.300.8. 50.200.300.70.30.50.8.20. 400.30 (Costantin stolnicul)	31
Șoimul	9.70.40.1.80 70.200.300.5.30.50.8.20. 400.30 (Thoma postelnicul)	
Uleul	200.300.5.500.1.50.80.1.600. 1.100.50.8.20.400.30 (Ștefan paharnicul)	32
Cucunoz	40.8.600.1.8.200.80.1. 300.1.100 (Mihai spatar) ..	32
Coruiul	100.1.4.400.20.1.50.400.30 (Răducanul)	32
Hirățul	100.1.4.400.30.3.70.30.5. 200.20.400.30 (Radul Goleșcul)	32
Bălăbanul	200.5.100.2.1.50.20.1.300.1.20. 400.7.8.50.70 (Șerban Catuzino)	32
Blendăul	200.5.100.2.1.50.30.70.3. 70.500.5.300.400.30 (Șerban logofetul)	32
Monarhie	Țară, publică	32
Cinii	20.1.80.8.20.5.600.1.50.30.5. (Capicbehaile)	33
Ogari	20.1.30.1.100.1.200.8 (Călărași)	33
Coteii	8.200.20.800.1.4.5. (Iscoade)	33
Bursue	30.400.80.400.30.2.70.100.50. 8.20 (Lupul vernic)	33

Nevăstuică	500.1.300.1.4.5.4.400.30.400.8 (Fata Dedului)	39
Guziul Orb	4.5.4.400.30 (Dedul)	33
Șoarece	400.100.200.5.20.5.30 (Ursechel)	33
Corbul	2.1.200.1.100.1.2.1.2.70.4.1 (Basaraba voda)	34

Alalte numere de pasiri sau de dobitoace carile să pomenesc sau nici vreo sâmnare nu au, sau carea ieste să aibă însâmnare la locul său să va pomeni. 34

Pasire rumpătoare	Rudenii și boierimea celor mari, a muntenilor	31
Jiganie rumpătoare	Boierimea și cei mai mari a moldovenilor	30
Jiganie vinătoare și de vinat	Boierime mai de gios a moldovenilor	33
Pasire vinătoare și de vinat	Boierimea mai de gios a muntenilor	33
Dobitoc supus	Țărănimea, prostimea moldovenilor	34
Pasire supusă	Țărănimea, prostimea muntenilor	34
Căprioara	20.1.100.1.300.7.8.5.200. 300.8.8. (Caratziestii) ...	35
Lebăda	20.70.100.50.5.200.20. 400.30.2.1.50.400.30 (Cornescul banul)	35
Adunarea soborului dintii	Domnia lui Constantin vodă dintii	35
În săbor a să obști	Cu toții într-un sfat a fi	36
Epitrop	Domn a fietecării țări	40

Liliac	40.1.100.20.70.700.5.2.4.70. 40.80.5.10.7.1.4.5 (Marco Pseudompeizade)	37
Vidra	20.800.200.300.1.50.300. 10.50.2.70.4.1.4.400. 20.1 (Costantin vodă Du- ca)	43
Bitlanul	4.8.40.1.20.8 (Dimaki)	45
Brebul	40.80.400.100.50.1.7.80.70. 200.300.5.30.50.8.20 (Mpurnaz postelni:)	47
Monarhiia celor de apă	Țăigrădenii	50
Năvoadele	Lucrurile 300.400.100. 300.7.5.200.300.8 (turtzești)	50
Cămila	40.8.600.1.30.1.20.8.100.1.20. 2.8.300.7.1. (Mihalaki Ra- covitza)	55
Strutocamila	40.8.600.1.8.2.70.4.1 (Mihai vodă)	55
Marginile girlelor	Fănariul Țarigradului	56
Căprioara de Aravia	4.8.40.8.300.100.1.200.20.70. 20.1.100.1.300.7.5. (Dimi- trasco Caratze)	56
Epitrop Vulturului	Domn Țării 40.400.50.300.5. 50.5.200.300.8 (Muntenești)	58
Siloghismul	40.1.7.8.30.10.5 (Mazilie) unu- ia și 4.70.40.50.10.5 (dom- nie) altuia	56
Ca asina despre maică	Vița bună, carea să trage des- pre maică	60
Coțofana	3.100.1.40.1.300.8.20.400.30 (Gramaticul) muntenesc..	79
Cornul cel de putere	Pecetea domnii Moldovei..	80

Povața Leului	Jelea și tragerea neamului moldovenesc	81
Brîul ars	Ieste meideanul pe ceriu de la zodiacul Racului pînă la al Capricornului	87
Căderea la gramatică	Slovenește <i>padej</i> , lătinește <i>casus</i>	89
Moimîța	Chipul voroavii 40.400.50.300.5.50.5.200.300.8 (muntenești)	91
Coșcodanul	2.1.20.1.100.5.200.20.400.30.1.3.1 (Vacarescul aga)....	91
Papagaia	80.1.80.8.20.70.40.50.5.50.70 (Papi Comneno)....	91
Privighitoarea	20.1.20.1.2.5.30.1 (Cacavela)	94
Cinci glasuri a lui Porfirie	Temeiul loghicăi: neamul, chipul, deosăbirea, hiriș și tîmplarea	95
Școala lui Diogenis	Să chema filosofia cinească, carii toate lucrurile firești dzicea că n-au rușine....	100
Părintele planetelor	Soarele	106
Coarne ca a bouului	Luarea domniiei, adaogerea puterii	129
Rîsul	40.8.600.1.30.1.20.8.100.800.200.5.300 (Mihalaki Roset)	131
Pestriciune și picături	Meștersugur: și vicleșuguri	132
Stîbla finicului a apuca	Cinstea numelui a ciștiga..	134
Din cămilă în pasire a muta	Din moldovan, muntean a face	138
Alegerea dintr-alaltă monarhie	Pribegia din țara sa.....	139

Din dobitoac pasire	Din moldovan, muntean..	141
De la pasiri aripi, iar de la dobitoace coar- ne	De la munteni ajutoriu, iar de la moldoveni domnie, buăr	141
Cercind coarne, ș-au pierdut urechile	Poftind domnie, ș-au pierdut moșia	141
Cercind pasire a fi, nici dobitoac nu mai poate fi	Vrind a fi cu muntenii, au ieșit și din moldoveni....	141
Hameleoa	200.20.1.100.30.1.300.1.20. 8.100.70.200.5.300 (Scarlataki Roset)	143
Veverița	40.1.50.70.30.1.20.8.100.70. 200.5.300 (Manolaki Roset)	143
Coracopardalis. Pardos făcut Corb	50.5.20.400.30.1.8 (Neculai), ficiorul lui 10.800.100.3. 1.20.8 (Iorgaki)	144
Căpuși pline de singe	Pungi pline de bani	144
Vremea foameții	Domniia 4.400.20.10.8.2.70. 4.1. (Duchii voda) celui bă- trîn	144
Căcăradza Cămilii	Banii ce ar strînge 40.8.600. 1.8.2.70.4.1. (Mihai voda)	145
Dinafară de grajd	Afară din trebele țărți, curții	145
Gindacii	Datornicii de la Țarigrad..	145
Pestriciunea Rîsului pe supt pîntece, iară spinarea tot într-un păr	Acêsta la nume om bun, iară la fapte, într-ascuns, viclean și rău	145
Sac de nuci.	Voie slobodă, fală deșartă..	145
Hărariu cu hămeiu	Oena de sare, cămărășie de oena	145

Coada, mai denainte tăiată, să-i puie	Boieria, din carea era mazăl, să-i dea	145
Florile, vâpselele Ha- meleonului dăruite	Voie slobodă, minciuni, vicle- șuguri a face și a serie....	146
De poama Helgii mulți dinții își ascuția	De nunta ei mulți nedejduia	147
Finicul în focul său murind	Cela ce în năcazul său să pe- depsește și să mîngie....	148
Țintări, grieri, albine, furnicile, muștile	Cîntăreți de nuntă, fete și neveste carile poartă danțul	149
Broaștele și broateci	Țiganii alăutari și cobzari. Aceștea lăcuiesc în Broșteni	149
Evrathul Evropii	Dunărea	149
Din cele cu soldzi	Din Gălați, unde ieste bișugul peștelui	149
Nevastă ficioară, fi- cioară nevestă	Pină a nu să mărita era ne- vastă, iară măritindu-să, au ieșit fată.....	150
Peste șese vremi roada să-i coboară	El, stărp fiind, ea peste șese ani să porceadă grea....	150
Patul nevăpsit	Semnele ficiorii neafiate, ne- arătate	150
Dzilele de fier în vea- cul de aur	Vremea turburată în fericire întoarsă	152
Lăconește	Pre scurt și deplin ar grăi ce ar trebui	153
De pre unghe leul	Din puțin, mult, de pre mic, mare a cunoaște	156
Sămnuț biruință între coarnele taurului	Sămnuț crucii între coarnele buărului	164
Birlogul	Casa, lăcașul, satul de moșie	165
Irod, Inorog, mono- cheros, el.	4.8.40.8.300.100.1.200.20.70. 2.70.4.1 (Dimitrasco voda)	166

Filul, elefantul, el.	1.50.300.10.800.600.8.2.	
	70.4.1 (Antiohi voda)....	166
Cetatea Deltii	Udriiul, zidiul cetății în chi- pul delții	167
Începutul A, sfârșitul s	1.4.100.10.1.50.70.80.70. - 30.8.200 (Adrianopolis)	167
Apa lui M., apa lui A., apa lui T.	40.1.100.8.200.1.1.100. 300.1.300.400.50.300. .7.5. (Marisa, Arta, Tuntze)	167
Vulturul ceresc	Dumnădzău-Parintele	168
Taurul ceresc	Dumnădzău-Fiul	168
Capîștea Epiorchiii	2.30.1.600.200.1.100.1.10 (Vlah Sarai)	168
Munții	Casele, porțile turcilor celor mari	169
Codrii	Casele, porțile mai mici....	169
Camilopardalul	1.30.5.600.200.1.50.4.100. 4.200.40.1.2.100.70.20.70. 100.4.1.300 (Aleksandros Mavrocordat)	169
Hrismos	Gîndul, învățătura și avaniia Porții	169
Povestea Camilopar- dalului pentru apa Nilului	Minunată lăcomia Porții și viniturile împărăției tur- cești	170
Capîștea Pleonexiii	Împărăția 300.400.100.20. 400.30.400.8 (turcului)..	176
Cetatea Epithimiii	Inima, omul lacom sau lumea	172
730 stîlpi	Dzilele și nopțile într-un an	174
24 de mile	Lunele de dzi și de noapte..	174
Patru ulițe	Patru părți a anului.....	174
Nu monarhie, ce pu- blică	Neședzămîntul stăpînirilor	175

Chipurile bodzilor	Muțimea strîmbătăților....	176
Pleonexia	Lăcomiia, la carea muritorii să închină	176
Vînătoarea filului cu harbuzul	Meșterșugul Porții spre lucra- rea lăcomiiei	178
Șapte trule despre răz- sărit și șapte despre apus	Șapte dzile și șapte nopți a săptămîinii	179
Trula cea mare din mijloc	Poarta veziriului. Haznaea	179
Soarele de unde răz- săriia, în trulă loviaa	Aurul, avuțiia de pretiu tin- derea, acolo să strîngea..	180
Arătarea ceasurilor în trule	În toată vremea nepărăsită pofa și strînsorea avuțiiei	180
Cămara cu șapte stîlpi	Cetatea, tîrgul Tarigradului pe șapte munți	180
Drumul planetelor	Ulițile cetății și giudețele..	180
Lebăda bătrînă	80.1.50.1.10.70.300.1.20. 8.300.5.100.300.7.8.40. 1.50.400.30 (Panaiotaki tertzimanul)	181
Voia voilor, puterea puterilor	Voia, puterea dumnădzăiască	182
Nilul apa	Adunarea și împrăștierea lă- comiiei	183
Cuvîntul cuvintelor	Dumnădzău-Fiiul	183
Începutul începături- lor	Dumnădzău-Părintele	183
Sfîrșitul sfîrșiturilor	Dumnădzău-Duhul Sfînt..	183
Chipul bodzului a privi	La slujba Porții, la lăcomie a intra	183
Jirtfă	Mită, mîzdă, daruri... ..	183

Mina strimptă	Sărăcie, slăbiciunea averii..
Iară în mine ceva lu- cru de materie nu am, fără numai du- hul, carile mă poar- tă	Camilepardalul, sufletul de materie și muritoriu a fi crede
Lut galbăn	Aur, galbeni
Scaun de foc	Așezământul, viața poftii și pedeapsa lăcomiiei.....
Supt picioare cupto- raș de aramă plin de jeratec	Sprijineala lăcomii în avu- ția trecătoare
Făclii și pară de foc	Pofta lăcomiiei nestîmpărată
Chip veșted	Lăcomiia de rivna tuturor bolește
Boala împărătească	Gălbănarea
Cumpăna	Grudecata socotelii, dreptă- ții
Ahortatos, anevsplanh- nos	Pentru mita nesăturată și nemilostivă
Leica	Punga sau voia lacomului..
Închiderea ochilor boadzăi	Lacomii să fac a nu videa și a nu priimi darurile....
Punerea urechii spre ascultare	Vor să audză cît și ce li să dă
Filohrisos	Robul, iubitorul aurului și mijlocitorii pentru aduce- rea mîzdii
Gura tartarului	Nesațul lăcomiiei
Cărămida roșie	Arama și alte daruri mai proaste
Fintinele Nilului	Începătura și învățătura lăcomiiei

Lutul galbăn pentru dzua neagră	Banii la nevoie	188
Fiiul mieu te numește	Lăcomiia pe Camilopardal fiu de suflet l-au luat	188
Năbușirea apei	Adaogerea, înmulțirea vinitu- lui	190
Cetatea pre stâlpi înalți ridicăta	Lăcomiia îmbogățindu-să să mândrește	193
Sorbitura Nilului supt pământ	Furtușagurile carile fac laco- mii în vinituri	193
Lacul, balta Medra	Cheltuiala vezirilor	193
Țara nigrîților	Ceata hadîmbilor	194
Tomvut și Gvineia	Saraiul împărătesc și hare- mul, casele muierestî....	194
Marca despre apus	Cheltuiala fără socoteală pier- dută	194
Cataractele Nilului	Zăticneala, opreala vinitului	194
Trei filosofi	Trei veziri a vremii aceștiia	194
Păscari	Stringătorii dăjdilor, tefter- dari, birari	195
Filosoful apa Nigris din Nil a să des- părți au aflat	Un vezir ceaia ce fără ispravă din vinitul împărătesc să cheltuiască au aflat.....	195
Tălcuirea hrismosului	Învățătura ce și cui să se dea mită	196
Țârna tipărită	Banii, ori de ce fel ar fi....	197
Alb și galbăn într-un loc tescit	Lei cu galbeni într-un loc amestecați	197
Chip de om cu chip de om a vina	Voia cuiiva cu bani a plini, a întoarce	198
Ochii întunecați cu lu- mina galbană să deschid	Galbenii deschid ochii laco- mului	198

Cuvintele scumpe și sfinte	Lucrurile grele și după plăcere	198
Slove mănunte, tăblițe rătunde	Moneda, banii de tot felul..	198
Piei de jder cu țarnă albă	Blane de sobol și pungi cu lei	198
Jirtfa giuruită, în alb cu negru muruită	Pentru mita giuruită, zapis au cerut	198
Picăturile negre	Pecetile zapisului	198
Vrăjitorii	Cei ce au putere la Poartă, cei ce isprăvăsc	199
Lună și soare	Argint și aur	199
Muntele și copaciul cel mai mare	Chipul carile ieste mai putincios	199
Holbura în munți	Zorbalicul, răzmiriță în Targigrad	200
Coadă păunului	Cuca carea pun domnii în cap	200
Coarnele bouului	Căftanul, de la împăratul, de domnie	200
Leul cereșe	Isus Hristos, mîntuitoriul lumii	203
Borta în malul stîncii	Ascunderea în casa 40.400. 500.300.8.400.30.400.8 (muftiului)	216
Întunecarea soarelui	Lipsa banilor, pentru carea pasirile au prins pre Liliac	216
Vetrelile corăbii și funele	Temnița robilor de la catargă; tersanaoa unde au pus pe Liliac	217

Povestea cerăbieriu- lui cu dulfu	Patima avutului mîndru du- pă cuvîntul cel bun al săracului	218
Ieșirea Liliacului din vetrele	Scăparea lui de la cătargă..	219
Monocheroleopardalis	20.1.50.300.5.40.8.100.2. 70.4.1. (Cantemir voda)..	226
Albinele	Țăranii de dajde, birnicii ..	228
Muștele	Ciocoimea, slugile boierești..	228
Tăunii	Curtenii, aprodzii și alalți ase- menea acestora	228
Viespile	Siimenii, dărăbanii și alalți liufegii	230
Trintorii	Scutelnicii	228
Matca albinelor	Orînduiala, obiceiul, pravila țării	228
Țara Cîmpilor	Crăiia leșască	231
Ostrovul Critului	Unde jiganie fărîmătoare dzic că nu să află.....	232
Ogradă încungiurată cu apă lată	Ostrov de mare	234
Moliia din blane	1.9.1.50.1.200.10.5.80.1.80. 1.7.800.400.30.400 (Athanasie Papazoulu) ..	235
Cursă, lațuri	Ceauși, miubașiri, armași ..	236
Mreață	Ferman, poruncă stăpînească	236
Horbura, vivorul	Răscoala, scularea asupra îm- păratului	236
Dealuri și munți	Norodul Țarigradului	236
Stînci și copaci	Norodul Udriiului	237
Șapte hatmani	Șapte munți a Țarigradului	238

Movilițe	Norodul de pre lângă Tarigrad, de afară
Robiia dobitoacelor	Vinirea moldovenilor la Ta- rigrad
Grumadzii-Boului	Numele Bogazului de la Ta- rigrad
Prețul robii	Cheftuiala carea li s-au adaos la Tarigrad
Grilele apelor	Satele pre dinafara Tarigra- dului
Coada păunului către coarnele boului	Cuca de la împărat, către căf- tanul ce luase
Penele roșii	Cabanița de domnie
De văpsala galbănă degetele a să văpsi	Mina a să implea de mită..
Șopron	Curțile, scaunul domnilor Moldovei
Giungherile, meserni- țele în dobitoace	Prada, jacul boierilor în cei supuși
Rău, ah, capul, oh, vai, ai	Moșia Strutocamilii, de unde numele i să trage
Ielcovan	Călăraș, olăcar de Tarigrad
Boul	4.70.50.8.90.30.400.3.400. 500.5.300.400.30 (Donici lu- gufetul) 34, 2
Lebăda	40.80.1.50.400.30.20.70. 100.50.5.200.20.400.30 (Mpanul Cornescu) 2
Avind de nu va avea, neavind de va avea	El stărp fiind, ea copii de-i va naște
Stihiile	Țările
Văzduhul a pasirilor	Muntenească

Pământul a dobitoa- celor	Moldovenească	249
Războiul lighioilor mici cu cele mari	Pohîrnirea prostimei asupra celor mari ce făcuse unirea	253
Povestea Brehnăcii cătră tot teatrul	Pildă cătră dzisa: cine face, faci-i-să	265
Simceaoa mantelui	Curte de om mare carea nu să poate călea	279
Prundiș	Cascle de pre marginea Bea- zului, dinafară de cetate..	279
Gura potică	Poarta cetății, capătul uliții	280
Crocodil	Hasechi, pristavii bostangii- lor	282
Nilul poate fi	Bogazul, limanul carile merge pină la Vlaherna	282
Făleile Crocodilului	Închisoarea la bostangii, cajt- chana	282
Hirișă istoriia Hameleonului	Carea precum ieste jiganie arată	284
Încleitura muscăi asu- pra limbii	Năpăștile carile scornește a- supra pătimașilor	285
Hrana	Agonisită dreaptă	285
Văzduhul, aierul stri- cat	Camăta, dobinda banilor ..	285
În floarea ce-i stă de- nainte, într-aceia să mută	Cu care viclean să tumpină, cu acela părtaș să face..	286
Fețele a-și schimba	Vicleșugurile a-și muta....	286
Hirișă tăcuirea schim- bării fețelor hirișu- lui Hameleon	Cea din fire arătare, care tile n-are	286
Groaza datului cuvînt	Chizășia pentru datorie....	286
Înotatul apii	Trecerea cu caicul	287

Sam aerul	Datoriia și sărăciia Hamelenui	288
Întoarcerea la viață	Îmbogățirea. Avut a-l face..	288
Munți de aur cu pietri de anthrax	Adecă giuruință, carea nu ieste de dat	289
Rămasul bărbatului cu trinitura muie- rilor.	Ieste poveste, că, vrînd deaă muieri să să trintească dzi- cea, oricare s-a birui să facă voia bărbatului. Băr- batul îndată a să găti în- cepînd, iele dzicea: „Ce te gătești?“ El răspunsă: „Ori așe, ori așe, eu tot voi să dobîndesc“	298
Pildă aceasta va să să înfăleagă că oricum lucrul s-ar tîmpla, tot pe voie ieste să fie.		
Dialogul Inorogului cu Șoimul	Începătura istoriiei	310
Povestea nașterii, creșterii, suirii	La stăpinire a părintelui Ino- rogului	315
Din părinți oaie	Din oameni buni, proști, din stepăna mai de gios.....	315
Arete virtos	Bun viteaz, ...	316
Lupta cu lupul	Războaiele carile au avut cu tătarii	316
Mutarea în lup	Numele ce i s-au schimbat 20.1.50.300.5.40.8.100 (Cantemir)	317
Răzleț prin munți	20.1.80.8.20.5.600.1.5.30. 1.300.7.1.100.8.3.100. 1.4. (Capikehaie la Tzari- grad)	317

Lupta cu pardoșii	Războaiele cu ședzii în Țara lească	317
Biruința leului	Stepăna domniei a dobîndi, cap peste toate dobitoacele a fi	319
Cu înțelepciune dobi- toacele a judeca	Cu dreptate și cu cinste dom- nia a ținea	320
Sigeata lutului	Slăbiciunea firii	320
Timplările țării	Zavistia oamenilor	320
Cătră cele de sus lă- case a să muta	Din viața trecătoare în cea vecinică a să muta	321
Leu între stele	Sfînt în ceriu	321
Lăcomia din fire	Pofta științii și a cinstei nu- melui	322
Mreana	Fata lui 2.1.200.1.100.1.2.1. 2.70.4.1. (Basaraba voda) ..	322
Pre tîlhariul chelar a face	Pre neprietin rudă și de casă a face	322
Mergerea Inorogului la munții Gruma- dzii Boului	Mergerea lui din țară-și la Țarigrad	324
Singeroase	Pungi de bani din sudorile săracilor	327
Descintecul buigirii	Cuvîntul și lucrul făcut pe taină și peste știința altora ..	327
Lindini, păduchi, lipi- tori, cîrcei	Streinii și carii nu sînt de țară	328
Cuiul bătut	Lucrul isprăvit. Domnia lui 20.800.200.300.1.50 300.8.50.2.70.4.1. (Costantin voda)	328
Jirtfe singeroase	Mită, mîzdă dată din spa- tele altora	329

Paza Bîlhanului la girle	20.1.80.8.20.5.600.1.5.30.8. 20.400.30 (Capichehaeli- cul) lui 4.8.40.1.20.8. (Di- maki)	331
În lumină ponegrit	În adevăr și în dreptate ne- cunoscătoriu	332
Boii, vacile, herghe- lia cu fier și cu foc a arde	2.1.20.1.400.8.300.400.30 (Vacaritul)	332
Soldzii peștelui a rade	Bani căptușiți, minciunoși a face	332
Pupădza	2.5.100.3.1. (Verga)	336
Țara Gemănării	300.7.1.300.1.30.300.7.1. (Tzataltza)	336
Curțile funii(i), satul Furcăi	Spinzurătorile	336
Fără povață la ostroa- vele fericitilor a merge	Fără știință locul adevărului a afla	343
Focul, jeratecul	Binele și desfătărilor lumii 6, vol. II.	
Bodzul focului	Slava lumii	7
Onă de serpe	Minciunile scornite	8
Arsura mațelor	Pedeapsa a științii rele în- tr-ascunsul inimii	8
Ieșirea puilor prin plu- tece	Viștel minciunilor, ocară ca- rea peste voie vine	8
Pașirea neagră	20.70.100.2.400.30 (Corbul) ..	9
Penele cădute	Scăderea puterii	10
De sus în prăpaste căderea	Din mîndrie trecerea în ocară	10
Rețeta leacului boșci Hameleconului	Neputința întoarcerii firii spre bine	11
Mina de aur	Soarele	14

Degete de trandafir	Radzele soarelui roșii, de di- mineață	14
Culegerea florilor din munți	Cînd radzele soarelui în vir- vurile munților lovește..	14
Mănunchele albe din cele negre a alege	Cînd să ingină dzua cu noap- tea	14
Cucoșul în virvul tur- nului, carile după vînt să întoarcă	Cela ce după vreme își mută voia și prieteșugul	16
Apariul	20.400.80.1.100.400.30 (Cuparul) cel bătrîn	18
Hersonisul Crivățului	Crimul tătărăsc	18
Școala, scaunul rito- ricăi a ținea.	Gramatic, scriitoriu de cărți a fi	20
Dragostele Afroditi	Iubostele spurcate, curvești	21
Dumnădzăii	După obicîiuită voroava poe- ticească, trupurile cerești însămnezdă	24
Vîncea	Steaga cicbanului, carea înții răsare	24
Lipsa nespusei lă- mini	Lipsa privelii frumoșilor ochi	25
Fîntinele Nilului din ochi	Izvoarele lacrărilor nepără- site	25
Evdemonul în față, cacedemonul în îni- mă	La arătare prietîn, iar într-as- cuns neprietîn	30
Căii soarelui cu frun- tea spre apus și carul spre ursul cel mic își întoarcă	Adecă după noaă ceasuri de dzi, pin chinăie	39
Penele Șcimului și a Bithanului	Slugile lor	41

Văpsitorii penelor	Schimbătorii stepenelor	42
Potirnichea	500.1.300.1.200.300.1.40. 10.8. (Fata Stamii)	53
Oceanul apusului	Moartea	56
Rătundzala pămîntului	Inima omului	57
Muntele ce izvorește lapte	Galata Țarigradului	57
Gustarea laptelui	Logodnă spre nuntă	57
Biruința	2.8.300.70.100.10.1 (Vitoria)	58
Din lapte, ficioară	Fată gălăteancă	59
Nighina între grîu	Minciunile între adevăr....	63
Mugurul pădurei în hultuoană	Cuvîntul rău în inima bună..	63
Chipul nezugrăvit	Sfînta năframă	64
Brad în pădure	Casă în cetate	65
Nenăscutul Vultur, nevinovatul mîel, viața a tot duhul	Sfînta Troiță	67
Pripoiul de aramă	Lipitura ocării la nume....	69
Cuvinte crunte	Legături cu giurămînt	69
Ghigariu	Purcariu, cea ce paște dobitoacele	74
Poticile pînă în dzuă închise	Porțile cetății nopțile încuiate	76
Cheia a doă monarhii	Cetatea Beligradul	79
Împăratul crocodililor	Bostangi-bași, mai-marile grădinarilor	81
Padzerh	Bani pentru datorie dreaptă	82

Cucoșul Evropii	200.70.30.400.30.500.100. 1.50.300.7.400.7.5.200. 20 (Solul frantzuzesc)	97
Răspîntiia a patru căi	Stavrodromis la Galata	98
În glasul Cucușului a cînta	Limba 30.1.300.8.50.1.200. 20.1. (latinască) a ști	100
O jiganie dintr-altă monarhie	40.5.600.40.5.4.300.7.5. 30.5.80.8 (Mehmed Tzelepi)	105
Jiganie mare din os- troavele mediterane	20.1.30.1.8.30.8. - (Calaili) ..	111
Dulăul cel bătrîn	20.1.100.1.40.1.50.30.8. 80.70.200.300.5.30.50. 8.20 (Caramanli postelnic)	113
Petele negre în văpsa- la roșie a întoarce	Vicleșugurile de rușine a scoa- te	118
Apa vie și apa moartă	Puterea a face bine și rău ..	118
Strutocamila a paște	Lucrurile ei a chivernisi	119
Vultur pemintesc	Împăratul 300.400.100. 300.7.5.200.20 (turtzesc)	139
Părtaș tainelor	Părtași răutăților și păcate- lor	147
Istoriograful Afroditi	10.1.50.1.20.8.20.1.80. 8.20.5.600.1.8.1. (Ianaki ca- pichehaia)	149
Vecinul de la Lacul Dracului	Approape de Lakedemonia 40.5.50.5.20.200.5.30. 8 (Menec Seli)	150
Lacul Dracilor	Țara Lachedemoniiei	150
Vrăjitoriul despre cri- văț	200.5.100.1.200.20.5.100. 400.30 (Serascherul)	150
Baier	Carte de jalobă, de rugămin- te	150

Aspida de Palestina	600.100.8.200.1.50.9.70. 200 (Hrisanthos)	151
Vrăjitoriul din părțile Mesopotamiei	4.1.30.300.1.40.80.1.50. (Daltampan)	152
Vrăjitoriul carile în laptele și în spata oii caută	40.1.200.1.80.40.80.1.200.8 (Masap-mbasi)	155
Dulăoaș la oi crescut, în bătrînețe ținc	600.400.100.40.400.7.300.7. 5.30.5.80.400.30 (Hurmuz tzelepu)	166-167
Vrăjitoriul ca ciupăr- ca din gunoiu	40.5.600.40.5.4.80.1.200.1. (Mehmed-pașa)	170
Sfîrșitul cîntecului Le- bădii	Moartea ei	171
	10.1.200.10.8. (Iașii)	172
Locul întinsorii mre- jii	Caraghioz, păpușă de masca- ra vestită	174
Mascara cu ochi negri	7.1.600.1.100.10.1 (Zaharia)	177
Una din molii	Ardealul, Crăiia Ungurească	179
Țara Munților	200.20.1.100.30.1.300.70.20. 1.100.1.300.7.5. (Scarlato Caratze)	180
Plotunul		
Hizișă perigrafiia Camilopardalului	N-are tilcuire	184
Farmece	Lucrurile Porții	184
Amistuirea diamantu- lui	Nespusă lăcomie	185
Ostrovul carii naște copaci, ca carii aiu- rea în lume nu sî află	600.10.70.200 (Hios)	185
Muntean	Cetățean de Țarigrad	185

Poama mîncată și ne- înghițită	200.1.20.8.7.400.30 (Sachi- zul)	185
Unul din Corbi	Unul din 4.70.40.50.10. 8.40.400.50.300.5.50. 5.200.300.8 (domnii munte- nești)	186
Dobitoc platonicesc	Om, dobitoc în două picioa- re	189
Bihol de Cina	80.1.300.100.10.1.100.600. 400.30.10.5.100.400.200. 1.30.8.40.400 (Patriarhul Ierusalimu «lui»)	192
Trup negru	100.1.200.1 (Rasa) portul..	192
Picioare page	Cu călțunii peste mestii....	192
Cap alb	Bătrîn	192
Clonțul Corbului	Bintuiala, zavistiia lui	202
Pielea Boului	Sufereala dobitoacelor	202
Cuiburile	Satele	202
Corbul mai denainte de acesta	200.5.100.2.1.50.2.70.4.1. (Șerban voda)	202
Puii	Ficiorii, născuții	203
Penele, aripile, fulgii	Banii și alaltă avuție	203
Tuleie	Lei bătuți, bani, 120	203
Copita	Mînă	206

GLOSAR¹

A

abate, *a să ~*, vb. — a se depărta de linia obișnuită, a schimba drumul;
2 a înlătura.

abur, s.m. — abur, ceață, fum; 2 adiere, vînt slab; 3 tărie, alcool; 4
aromă; 5 suflare, respirație, suflet (sufletul animalelor).

aburi, vb. — a aburi; 2 a bate ușor vîntul, a adia.

accidens (lat.), s.n. — accident, întîmplare, (predicabil porfirian).

acestaș, pr. — și acesta, același.

aziua, *a să ~*, vb. — a-și găsi refugiu, a se adăposti.

acmu, adv. — acum.

acmuși-acmuși, adv. — chiar acum, în acest moment, îndată.

acoleaș, *acoleș*, *acoloș*, adv. — tot aici, tot în același loc.

acolihos (el.), s.m. — tovarăș de acțiune; adj. — care urmează.

acoperi, *a să ~*, vb. — a se acoperi, a se înveli; 2 a se ascunde.

acoperire, s.f. — acoperire, ascundere, tănuire.

¹ Am înregistrat în special cuvintele arhaice, care astăzi nu mai au circulație. Alături de acestea am introdus și termeni noi folosiți de Cantemir fie prin împrumut, fie construiți de el plecînd de la fondul limbii române de atunci. În acest sens am acordat o atenție deosebită termenilor privind domeniul filozofic, al științelor din acea vreme și al relațiilor sociale și politice. Am notat, de asemenea, și unele forme care prezintă interes pentru istoria limbii. În glosarea cuvintelor am căutat să surprindem numeroasele sensuri pe care Cantemir a înțeles să le acorde acestora din motive speciale. În descifrarea termenilor sau locuțiunilor filozofice, sarcină deosebit de dificilă, am cercetat corespondențele din terminologia aristotelică, în circulație în filozofia vremii în această parte a Europei, iar acolo unde am întîlnit sensuri speciale, am folosit și citarea contextului.

acoperit, adj. — învăluit, ascuns, tănuit; 2 greu de pătruns cu mințea;

adv. — în parabole, cu tîlc, pe ascuns.

activitas (lat.), sf. — activitate, manifestare.

adaoge, vb. — a adăuga, a înmulți, a mări; 2 a alătura.

adaogere, s.f. — adaos, înmulțire, mărire, dezvoltare; 2 supradotare;

3 umplere, revărsare.

ademenitură, sf. — ademenire.

adese, adj. — numeros, adv. — repede, iute.

adevărat, adj. — adevărat, neîndoielnic; 2 sincer; 3 rațional; 4 propriu;

adv. — în mod real, cu adevărat.

adevereață, s.f. — adeverire, confirmare.

adeveri, vb. — a confirma, a întări, a stabili adevărul, a hotări ce este adevărat; 2 a aproba; 3 a afirma; *a să ~* — a se încredința, a se convinge cu probe materiale; 2 a se aduce la cunoștință; 3 a se confirma; 4 a se aplica, a fi sau a rămîne valabil; *a-și ~*, a se încredința, a socoti ce este adevărul; 2 a-și confirma, a-și întări, a-și da asigurări.

adevericiune, s.f. — adevăr; 2 încredințare; 3 confirmare.

adeverință, s.f. — dovadă; 2 credință, loialitate; 3 adevăr, obiectivitate; 4 încredințare, confirmare; 5 dreptate; 6 credit moral, încredere; 7 adeverire; 8 lămurire, elucidare; *după adeverință*, adv. — în spiritul adevărului, cu toată obiectivitatea.

adeverit, adj. — încredințat, convins; 2 confirmat; adv. — în mod sigur, cu certitudine.

adeveritor, adj. — care adeverește, care confirmă, probant; 2 afirmativ;

protase adeveritoare — premise afirmative.

adevărul lucrului — realitatea faptului.

adins, în loc. adv. *mai cu de-adins* — mai ales, îndeosebi.

aducător, adj. — aducător, care aduce; 2 pricinuitoare.

aduce, vb. — a aduce; 2 a orienta, a îndrepta.

adulmăca, vb. — a adulmeca, a mirosi.

adulmăcare, s.f. — adulmecare; 2 intuire.

- adulmăcătoriu**, adj. — care adulmecă, miroase, simte, întuiește, urzăște, cercetează (~~„minte adulmăcătoare“~~).
- adulmăcos**, adj. — care adulmecă, miroase, cercetează.
- aduna**, vb. — a aduna, a strînge; 2 a convoca.
- adunarea de obște a dimoerației** — adunarea populară.
- afară din toată socoteala și simțirea**, loc. adv. — în mod înconștient;
- afară din ființă**, loc. adj. — ireal, iluzoriu.
- a fi** — realitatea concretă, existența, plinul (în sens ontologic).
- afla**, vb. — a afla, a găsi; 2 a cunoaște; a să ~ — a se afla, a se găsi, a fi din belșug.
- aflare**, ~ *ări*, s.f. — descoperire, adevăr descoperit; 2 rezultat, soluție; 3 invenție, mijloc găsit.
- aflătoriu**, adj. — inventator.
- aflodisău** (el.), adj. — afemeiat.
- aftadia** (el.), s.f. — îndrăzneală, temeritate; 2 obraznicie, impertinență.
- aftocrator** (el.), s.m. — autocrat, monarh absolut.
- agem** (ture.), adj. — persan.
- agiune**, vb. — a ajunge, a sosi.
- ajunge** vb. — a ajunge (undeva), a sosi; 2 a putea; 3 a egala; 4 a pătrunde cu mintea, a înțelege; a să ~ — a se înțelege, a ajunge la înțelegere.
- agiutător**, adj. — ocrotitor, protector.
- agiutor**, s.n. — ajutor, sprijin; 2 auxiliar, tovarăș; 3 provizii.
- agiutori**, vb. — a ajuta, a susține; 2 a proteja.
- agiutorință**, s.f. — ajutor, favoare.
- agona** (el.), s.f. — luptă, agonie; *agona morții* — lupta cu moartea.
- agonisi**, vb. — a cîștiga, a dobîndi; 2 a aduna, a strînge; a-și ~, — a strînge (avere); 2 a obține, a realiza; 3 a dobîndi, a căpăta, a cîștiga; 4 a spori; 5 a aduna, a depozita; 6 a-și însuși (ceva).
- agonisire**, s.f. — dobîndire, căpătare; 2 strîngere, îmbogățire.
- agonisită**, s.f. — avere; cîștig, dobîndă; 2 provizii; 3 avantaje, economii, bunăstare asigurată prin efort; *agonisita lucrului* — cîștigarea

situației durte, îndeplinirea aspirațiilor; agonizantă de capăt — obștig
prin mijloace cinstite.

ahortusie (el.), s.f. — nesat, lăcomie.

ahortatos (el.), adj. — nesățios, lăcom.

ai, s.m. pl. — ani.

(aier-) în aier, adv. — afară; *aier clăit* — vânt, suflu.

aieoe, *aieoea*, adj. — adevărat, real; 2 evident; 3 concret; adv. — în
realitate, cu adevărat, neîndoialnic; 2 astfel; 3 morțis, cu tot di-
nadinsul („încă mai aieoea"); 4 pe față, vădit, sincer („înimă vi-
cleană mai mult acoperit decât aieoe grăcioasă"); 5 desigur,
într-adevăr, cu necesitate („de unde aieoe urmadză"); 6 așa
cum este, aidoma; 7 în văzul lumii, la lumină, la iveală;
a ieși — a ieși la suprafață (o minciună ascunsă); *de unde aieoea*
ieste, loc. conj. — din care rezultă, deci.

alaiu (turc.), s.n. — alai, pompă, triumf; 2 cortegiu, convoi protocolar
care întovărășea o personalitate politică în diverse ocazii;
3 trupe, armată; 4 ordine de bătaie.

albușul ochiului — albul ochiului, sclerotică.

alătura, vb. — a alătura; 2 a aplica.

alăutar, s.m. — lăutar.

alăută, s.f. — instrument vechi cu coarde.

albiciune, s.f. — albime, calitate de a fi alb; 2 curățenie, puritate.

alcătui, vb. — a alcătui, a întocmi, a asocia, a îmbina, a ansambla, 2
a forma, a compune; 3 a ordona, a face, a crea după reguli; 4
a împăca; 5 a orîndui, a stabili; 6 a produce, a efectua; a
să ~ — a se uni, a se lipi, a se face un tot, a se aduna, a se
strînge; 2 a se aranja, a se orîndui.

alcătuire, s.f. — ansamblare, alipire; 2 construcție; *alcătuire logică*
— construcție logică, formalizare logică.

alcătuit, adj. — întocmit, creat, făcut.

aleftiu, s.n. — alifio, pamacl.

alegător, s.m. — care poate face alegere, care poate selecționa, 2
care hotărăște.

- alege*, vb. — a alege, a deosebi, a desluși, a selecționa, a împărți pe categorii, a despărți, a scoate; 2 a judeca, a aproba; 3 a hotărî, a dispune; 4 a numi (într-o funcție); 5 a adopta (o hotărîre sau punct de vedere); 6 a-și da seama; a să ~ — a se alege, a se selecționa, a se considera bun.
- alegere*, s.f. — alegere, deosebire, selecție, preferință; 2 opțiune; 3 hotărîre comună, consens.
- a *alerga*, vb. — a recurge, a face apel.
- alergător*, s.m. — curier.
- ales*, adj. — selectat; 2 deosebit, de seamă, de frunte, important, distins, de bună calitate sau condiție; adv. — mai ales.
- alfavita* (el.). s.f. — alfabet.
- alhimista*, *alhimist*, s.m. — alchimist.
- alofil* (el.), s.m. — străin, care nu face parte din aceeași familie sau neam.
- amar*, s.n. — tristețe adîncă.
- amăgeală*, ~ *ele*, s.f. — amăgire, înșelătorie, violenție.
- amăgeu*, s.m. — amăgitor, escroc, șarlatan.
- amăgi*, vb. — a amăgi, a înșela, a duce cu vorba, a-și bate joc, a minți; a să ~ a se înșela, a se lăsa înșelat, a se păcăli, a se lăsa păcălit.
- amăgitoare*, adj. — amăgitor, nesincer.
- amăgitoriu*, s.m. — înșelător, escroc.
- amăguli*, vb. — a linguși, a flata.
- amărime*, s.f. — amărăală, gust amar, amărăciune.
- amestec*, s.n. — amestec; 2 legătură, comunitate de vederi sau de acțiune; 3 implicare, complicitate.
- amesteca*, vb. — a amesteca; 2 a tulbura, a învrăjbi, a intriga.
- amestecătură*, *amestecare*, s.f. — neorînduială; 2 intrigă, certuri, conflict; 3 tulburări, răscoală; 4 uneltire.
- amintruia*, adv. — altfel, altminteri.
- amiroși*, vb. — a miroși, a adușmea.

amistui, vb. — a mistui; 2 a preface; *a să ~* — a se face nevăzut, a dispărea.

a mînă, adv. — la mînă, în mînă.

amurătura, s.f. — asmuțire, incitare, ațțare.

amurși, vb. — a amorși; 2 a tăcea; 3 a muri; 4 a-și înceta activitatea.

an, ai, s.m. — ani.

anagnostis (el.), s.m. — cititor în biserică.

anangheon (el.), adj. — necesar; 2 forțat; 3 necesitate, constringere fatală.

anagheon ieste — se impune cu necesitate.

anatomic (el.), s.m. — anatomist; 2 chirurg; 3 sftșietor, tăietor, spintecător.

andartic, adj. — antartic, sudic.

anevsplahnos (el.), adj. — neîndurător, nemilos.

anomalie (el.), s.f. — anomalie, lucru ieșit din obișnuit, patologic, neconform cu legile naturii.

anonim (el.), adj. — fără nume, necunoscut.

antepathia (el.), s.f. — antipatie, repulsie, instinctivă față de ceva.

anthraxă (el.), s.f. — rubin.

antidot (el.), s.n. }
antifarmac (el.), s.m. } — antidot, leac contra otrăvii.

apariu, s.m. — cupar, mic dregător de curte domnească în Moldova, auxiliar al paharnicului.

apărare, s.f. — apărare; 2 grijă, prevedere, pază.

apăs, s.n. — apăsare, păs, necaz („fiiul cătră părinte de apăsul ce are să jeluiește“).

apelpisie (el.), s.f. — descurajare, deznădăjduire, disperare, descumpănire.

aplos (el.), adj. — prost, de rînd, obișnuit; 2 curat, ingenuu; 3 simplu.

apipăi, vb. — a atinge, a pipăi.

apofasin (el.), adv. — hotărît, categoric.

apofasisticos (el.), adj. — categoric, fără replică; adv. — în mod categoric, rituos, pe față.

- apoftegma** — (el.), s.f. — sentință, adevăr filozofic, precept, maximă.
- aporia** (el.), s.f. — problemă cu soluții antagonice, irezolvabilă; 2 alternativă fără ieșire, încurcătură.
- apostrof** (el.), s.n. — apostrofă, figură de stil în retorică.
- apothecariu** (el.), s.m. — farmacist, spîter.
- aprins**, adj. — foarte dornic, plin de ardoare.
- aprod**, s.m. — aprod, mic dregător la curtea domnească în Moldova și în Țara Românească, agent al puterii executive.
- apsifisie** (el.), s.f. — dispreț, desconsiderare.
- apuca**, **a să** —, vb. — a se apuca, a începe ceva, a încerca, a începe să lucreze; 2 a se lua la harță, a se bate.
- arap**, s.m. — arab.
- arăpăsc**, adj. — arăbesc, de arab („limba arăpască”).
- arăpește**, adv. — ca arabii; 2 în limba arabă.
- arăta**, vb. — a arăta, a prezenta, a face cunoscut; 2 a dovedi, a demonstra; **a să** ~ — a se ivi, a se face cunoscut; 2 a se dovedi, a se descoperi, a se demasca; 3 a se manifesta, a se comporta.
- arătare**, s.f. — conformație, chip, înfățișare, configurație; 2 aspect, prezentă, aparență; **lascavă arătare** — față voioasă, radioasă; 3 demonstrație logică; **chiară arătare** — demonstrație clară, limpede; 4 învățare; 5 sfat, consiliere; 6 fenomen, aparență; **arătare de față** — prezentă; 2 expunere în fața auditoriului; 3 demonstrație intuitivă, nesilogistică, prin prezentarea fizică a obiectului demonstrației; **în arătare**, **la arătare**, loc. adv. — în văzul lumii, în public; **la arătare a ieși** — a ieși la iveală.
- arătătoriu**, adj. — arătător, indicator, demonstrativ.
- arătoriu**, s.m. — plugar, agricultor; **fierul arătorului** — fierul de plug.
- arătos**, adj. — chipș, frumos, impunător, impresionant; 2 doveditor.
- arc**, s.n. — arc, element arhitectonic.
- arcos**, adj. — arcuit („arcoasă sprîncenele”).
- arctic**, adj. — nordic, polar.
- ardzător**, adj. — arzător, infocat, dogorîtor, plin de văpaie.

- arete*, ~*ți*, s.m. — berbec (animal); 2 mașină de război pentru dărâma-
rea zidurilor.
- argument*, ~*uri*, s.n. — argument; 2 probă; 3 indiciu; 4 idee sau teză
probatoare.
- argumentui*, vb. — a argumenta.
- aristotelesc*, adj. — aristotelic, ce ține de Aristotel.
- armaș*, ș.m. — dregător în Moldova și în Țara Românească, însărcinat
cu aplicarea pedepselor.
- arme*, s.f. — conflicte armate, stare de beligeranță, război.
- armistițio*, s.f. — armistițiu, încetarea condiționată și temporară a osti-
lităților.
- armur*, s.n. — coapsă („armurile și picioarele denainte...“).
- aromate*, s.f. — mirodenii, plante, frunze sau semințe frumos mirositoare.
- ars*, adj. — puternic îndurerat sufletește, cuprins de o mare supărare.
- arsură*, s.f. — arsură; 2 ardoare, infocare.
- arșin*, s.n. — unitate tradițională de măsură în lungime, egală cu 0,71 m.
- arucul*; ~*uri*, s.n. — articol, stipulație într-o convenție; 2 articulație
(anat.); 3 articol (gramat.); *articolul glasului* — silabă.
- articulă*, s.f. — vorbire articulată, flexiune; 2 silabă; *glas fără articule*
— vorbire nearticulată; 3 articulație osoasă, capăt de os.
- asămănare*, s.f. — asemănare, identitate; *asămănare cuotntului* — omo-
nimie; 2 simbolizare (cu ajutorul unei pilde).
- asculta*, vb. — a asculta; 2 a aproba, a fi de acord; *a să ~* — a fi ascultat.
- ascultare*, s.f. — supunere.
- ascultătoriu*, adj. — ascultător; 2 supus, cuniminte.
- ascuns*, adj. — ascuns, tăinuit; 2 ermetic, obscur, ocult.
- ascușit*, adj. — fin („ascușite urechi“), pătrunzător, de mare acuitate
(„viderea ochilor mai ascușită“); 2 inteligent, ager.
- ascușitură*, s.f. — ascuțire; 2 subțiere, șlefuire.
- ascușitel*, adj. — foarte fin ascușit.
- asemenea*, adv. — de asemenea, tot astfel.¹
- aspidă*, s.f. — animal fabulos, imaginat ca o reptilă sauriană cu coadă
veninoasă.

- asprime*, s.f. — asprime, duritate, inflexibilitate, neînduplecare; 2 împotrivire, rezistență, dirzenie.
- aspru*, adj. — aspru, dur; 2 necioplit; 3 înspăimântător, insuportabil, crud; 4 greu, dificil de îndeplinit.
- aspuma*, vb. — a face spume, a se înspuma.
- aspumat*, adj. — înspumat.
- astrolav*, s.n. — astrolab, instrument folosit în astronomie pentru măsurarea poziției astrilor.
- astrologhicesc*, adj. — astrologic, ce ține de astrologie.
- astruca*, vb. — a înmormînta.
- astupa*, vb. — a acoperi; 2 a infunda, a închide, a bara o intrare, un drum; *fuga înapoi a astupa* — a tăia retragerea; *a să ~* — a se astupa, a se acoperi; 2 a tăcea.
- asupra*, *asupră*, prep. — contra, împotriva; *asupră a toată otrava* — împotriva oricărei otrăvi; 2 deasupra, peste; 3 peste, drept în; *mai cu asupră*, adv. — mai mult, cu vîrf și îndesat.
- asupreală*, s.f. — necăjire, supărare, nedreptate; 2 constrîngere, siluire, forțare; 3 asuprire, oprimare; *strîmba asupreală* — constrîngere nedreaptă, samavolnicie.
- asupri*, vb. — a asupri, a constrînge, a obliga.
- așe cî*, adv. — așa că.
- aședza*, vb. — a orîndui, a organiza; 2 a stabili, a statua; 3 a uni, a căsători, a așeza la căminul său o pereche; *a să: ~* — a se liniști, a se echilibra, a se cumînți, a nu face greutăți; 2 a se statornici; 3 a conveni; 4 a se pacifica, a se organiza.
- aședzare*, s.f. — așezare, instalare; 2 potolire, astîmpărare; 3 organizare; *cu aședzare*, adv. — statornic.
- aședzat*, adj. — așezat, stabilit, fixat; 2 potolit, cuminte, astîmpărat.
- aședzămînt*, *aședzimînt*, ~ *uri* s.n. — constituție în sens biologic; *aședzămîntul firii* — constituție fizică; hotărîre superioară („aședzămîntul mai-marilor”), orînduială, statuare; 2 prevedere, stipulație, condiție, statornicire (într-o convenție, tratat); 3 convenție, tratat, învoială, legămînt, *aședzimînt de pace* — convenție, tratat de pace.

- aşedzător*, adj. — care rămîne neschimbat, stabil.
- aşedzătură*, s.f. — orînduire, rînduială, statornicire; 2 convenţie.
- aşezi*, adv. — tot astfel, tot așa, de asemenea; *aşezi de tot* — întru totul cu totul, tot astfel; 2 chiar; 3 măcar.
- aşijderea, aşijderilea*, adv. — de asemenea, tot astfel.
- aşternut*, s.n. — pat, culcuş.
- atheist*, ~ *sti*, s.m. — ateu.
- atheafovie* (el.), s.f. — lipsă de teamă faţă de Dumnezeu, atitudine anti-religioasă, impietate.
- atic*, *aticesc*, adj. — atic, din Atica.
- atici*, vb. — a vorbi dialectul atic.
- atinge*, vb. — a atinge; 2 a realiza, a-şi ajunge scopul, a ajunge.
- atita ci*, conj. — tot astfel, pentru ca, așa încît, astfel încît.
- atocma, a să ~*, vb. — a se potrivi întocmai (cu altceva), a fi pe aceeaşi măsură, a se adapta perfect (la), a fi la acelaşi nivel; 2 a se întocmi.
- atocma*, adv. — întocmai, asemănător, de aceeaşi măsură, potrivit; *de-a tocmă*, adv. — egal, la acelaşi nivel; *de-a tocmă atocmat* — exact la acelaşi nivel.
- atocmire*, s.f. — potrivire.
- atom*, ~ *uri*, s.n. — atom; 2 individ, persoană (fig.).
- atomist*, ~ *sti*, s.m. — atomist, partizan al atomismului în filozofie.
- (a)ă*, *pe aă*, adv. — drept, plan; *pre aă de-a dreptul*, adv. — în linie dreaptă.
- aşina*, vb. — a aşina, a se susţine puţin, a atîrna.
- aşişa*, vb. — a aşişa, a aprinde; 2 a incita, a stimula.
- aşijtoriu*, s.m. — aşiţător, incitator, instigator, provocator.
- au*, conj. — oare, sau.
- audzire*, s.f. — auz; *audzire strîmb ascultătoare* — urechi cărora le place să asculte numai minciuna şi strîmbătatea.
- audzitoriu*, adj. — care aude, care ascultă.
- austru*, s.m. — austru, vîntul de sud.
- avaniie* (ngr.), s.f. — asuprire, cruzime, lipsă de omenie.
- avea, a să ~*, vb. — a se întîmpla; 2 a avea relaţii, legături (cu cineva).
- avocat*, s.m. — avocat.

azbuche („rîndul azbuchelor“), s.n. — alfabet.

axiomă, s.f. — adevăr evident prin sine, maximă; 2 regulă, lege (de la sine înțeleasă); 3 lege naturală; *axiomă filosofică* — adevăr filosofic unanim admis.

B

baier, ~e, s. n. — amulet; 2 la plural — legătură, toartă (de sfoară).

balaban, s.m. — o specie de șoim.

barbara, s.f. — numele scolastic al modului prim al figurii întîi a silogismului.

basnă, s.f. — poveste, creație imaginară; 2 producție neserioasă; 3 scornire, ticluire; 4 inventare de fapte cu scopul de a calomnia.

bat, adj. — beat.

bate, a să~, vb. — a se război; 2 a se zbate; *spre moarte să bătea*: se zbătea de moarte.

batește, s.f. — loc de bătut (cu mlăciul), arie, bătătură, loc bătătorit.

batgiocură, s.f. — umilire, insultă.

batgiocuri, vb. — a-și bate joc (de cineva), a-și rîde de cineva, a neocinși, a înjosi, a arunca pe cineva într-o situație rușinoasă, umilitoare.

bănat, s.n. — supărare, necaz.

bărbăție, s.f. — vitejie.

băsnui, vb. — a povesti, a spune povești; 2 a vorbi lucruri neserioase, a vorbi în dodii.

bătrîni, vb. — a îmbătrîni, a căpăta experiență.

bățul agiutorinții — toiagul de sprijin.

becisnic, adj. — nătitel, mărunțel, sărman.

belcag, s.n. — adunare; 2 loc de adunare (inițial a însemnat loc de adunare pentru cei chemați la război, tabără militară); *a-și da belcag* — a fixa loc de întîlnire; 3 cuvînt de recunoaștere, parolă.

beli, vb. — a jupui; *budzele a-și beli* — a lăsa să se vadă dinții.

betoag, adj. — bolnav.

bețeji, vb. — a răni; 2 a strica, a păgubi; a să ~ — a se răni, a suferi o vătămare.

bețeji, s.f. — îmbolnăvire; 2 dăunare, stricare, știrbire, vătămare.

bezeisniciile, s.f. — cădere, docădere, scădere, umilire, umilință, viață grea, sărăcie, nenorocire, neputință; 2 trebuință cotidiană, trebuință mărunță; 3 jguire, batjocură; 4 neputință fizică.

beznă, s.f. — întuneric.

biftuire, s.f. — saț, ghiftuire, săturare.

bileală, s.f. — albeală, culoare albă; 2 suliman alb.

bine, s.n. — desfătare, bucurie; *bine de obște* — binele general.

birar, s.m. — stringător de biruri.

bișug, *bieșug*, s.n. — belșug, bogăție, îndestulare.

bișugos, adj. — îmbelșugat, îndestulat, bogat.

biv, s.n. — îndestulare, saț; 2 belșug, abundență; *de biv*, adv. — din destul, din plin, din belșug.

bintui, vb. — a tulbura, a chinui, a nedreptăți, a persecuta.

bintuire, s.f. — năpăstuire, persecuție, nedreptățire.

bintuitoriu, s.m. și adj. — necăjit; 2 asuprit; 3 vătămător.

birdăghan, s.n. — abdomen, foale, pînțe.

birzoiat, adj. — ridicat, umflat, întărit („coadă birzoiată”).

blagoutrobnic, *blagoutrobnii*, (slav.), adj. — milostiv, milos.

blăstăma, vb. — a blestema, a afurisi, a cere divinității să arunce răul, pedepse asupra cuiva.

blăstămat, adj. — asupra căruia a fost aruncat blestemul; 2 reprobabil, incalificabil punct de vedere moral; 3 răufăcător, criminal.

blăstămălesc, adj. — blestemat, afurisit; 2 imoral, necinstit.

bleandă, *blende*, s.f. — scrisoare, depeșă.

blem, vb. — să plecăm, să mergem; *blemați* — plecați!

blendău, s.m. — o specie de șoim.

blînd, adj. — liniștit, respectuos.

blojeștură, s.f. — trîncăneală, vorbă de clacă; 2 minciună, scornitură.

blojori, vb. — a defăima, a birfi.

bloscori, vb. — a vorbi de unul singur, a plînuși cu voce tare.

boală de voie rea — melancolie, indispoziție sufletească; *boală cronică* — boală cronică; *boală împărătească* — galbenare, icter; *boală uscăcioasă* — boală care usucă, care slăbește, oftica.

- bobădetură*, s.f. — aiureală, vorbă fără înțeles.
- bodz*, *boadză* (pl. *bodzi*, *boadze*), s.m., s.f. — zeu, zeiță, zeitate.
- bogaz*, (turc.), s.n. — strîmtoare; 2 liman, golf, lac cu deschidere la mare.
- boier de sfat* — sfetnic, consilier.
- boierime de divan* — publică, sfat boieresc, fruntea sfaturilor.
- bolbăi*, vb. — a vorbi fără înțeles; 2 a bălmăji.
- bolbăitură*, s.f. — exprimare confuză.
- bolborăi*, vb. — a bolborosi, a vorbi nedeslușit.
- bold*, ~uri, s.n. — bold, îndemn, stimul, impuls; 2 țeapă.
- boldit*, adj. — holbat.
- bolditură*, s.f. — înțepătură, împunsătură.
- boli*, vb. — a suferi, a pătimi, a se chinui.
- bortă*, s.f. — gaură, orificiu, scobitură, ascunziș.
- bostangiu* (turc.) s.n. — soldat din garda sultanului avînd în grijă grădinile seraiului.
- boț*, s.n. — bucată, dumicat, bucățică; 2 mototol; 3 obiect incert, fără energie.
- boți*, vb. — a îngrămădi, a înghesui; 2 a aduna, prin operație, singele, pentru a-i da o formă oarecare.
- breb*, s.m. — castor.
- brehăi*, vb. — a lătra.
- brehăit*, ~ură, s.n. — lătrat, hămăit.
- brehău*, s.m. — dulău; adj. — lătrător.
- brehnace*, s.f. — o specie de vultur care vinează iepuri.
- brîncă*, s.f. — labă.
- brîu*, s.n. — brîu, șerpar; 2 pînză, zonă; *brîul ars* — zona ecuatorială.
- brudiesc*, adj. — copilăresc, nematurizat, crud, fraged.
- brudiu*, adj. — copilăresc, copilăros; 2 tînăr, necopt, crud, nevîrstnic; 3 primitiv; 4 neserios.
- buăr*, s.m. — bour, zimbru.
- buărat*, *buorat*, adj. — de bour, ca bourul, cu coarne ca de bour; 2 ridicat, ațintit („suliță buărată“).
- buărt și a să ~*, vb. — a se repezi, a se îndrepta spre ceva, a împunge; 2 a ciuli (urechile).

bubușlie, s.f. — gogoasă, boabă, pilulă.
bucate, s.f. — mâncăruri; 2 hrană, alimente.
bucătea, s.f. — bucată mare.
buche, s.f. — literă.
buhăbie, s.f. — buhăială, umflare.
buhnet, ~e, s.n. — bufnet, zgomot puternic, pocnet.
buigui, vb. — a năuci, a ului, a buimăci, a zăpăci; 2 a aiura, a spune
 vorbe fără înțeles; a să ~ — a se întuneca la minte, a-și pierde
 luciditatea; 2 a se ului, a-și pierde cumpătul.
buiguire, *buiguitură*, s.f. — aiureală, aiurare, vorbire fără șir.
buiguit, adj. — zăpăcit, aiurit.
buiguitor, adj. — în dodii, fantezist, fără înțeles.
bulboană, s.f. — viltoare.
buluc (turc.), s.n. — grup, ceată; 2 mică unitate militară (companie)
 la turci.
bun, adj. — folositor, util, pe care te poți bizui.
bună voce, s.f. — bunăvoință, ajutor, asistență; 2 stare de bună dispo-
 ziție sufletească.
bunătate, s.f. — virtute, calitate morală; *bunățile obiceinice* — virtuțile
 morale, bunele moravuri.
bursuc, s.m. — vizeure.
burzului, a să ~, vb. — a se enfuria, a se frământa, a se afecta.
burzuluire, s.f. — neorînduială, inghesuială, frământare.
burzuluiitoriu, adj. — răscolitor.
buși, vb. — a trînti la pămînt, a lovi, a bate.
bute, s.f. — căpățînă (la roata de la căruță).
butios, adj. — ca o butie, noduros.
butucul morții — butuc de călău.

C

cabala, s.f. — cabală.
cabalist, s.m. — cel care se ocupă cu studiul cabalei iudaice.
cabanișă, s.f. — manta domnească pe care sultanul o dădea domnilor
 la confirmare, odată cu sangiacul, cuca, topuzul, sabia etc.

- cacodemon* (el.), s.m. — demon, diavol; 2 gând rău, intenție rea; 3 dușman; *cacodemonul robii* — diavolul robiei.
- cacum*, s.m. — hermină.
- caftan* (turc.), s.m. — manta albă, lungă și largă împodobită cu fire de aur sau de mătase, pe care o purtau domni și boierii la solemnități.
- cahlă*, s.f. — cuplor de topit metalele; 2 cazan cu smocă aprinsă; 3 gură de cuplor, coș pe unde iese fumul la un cuplor; 4 placă de teracotă sau de lemnă pentru sobă.
- caie*, s.f. — gaie, o specie de uliu.
- cale*, s.f. — drum; 2 orientare în viață; *cale de lungă* — cale lungă.
- calicios*, adj. — de jos; 2 obraznic.
- camădă*, s.f. — dobindă.
- camilopardal*, (el.), s.f. — animal fabulos, imaginat ca o asociere între cămilă și leopard; 2 girafă.
- can*, *cari*, adv. — cam.
- candilă*, s.f. — candelă, lampă primitivă alimentată cu untdelemn.
- canon*, ~oane, s.n. — lege; 2 principiu director, normă, regulă („canoanele logicii”); 3 articol de lege în dreptul bisericesc; 4 sancțiune rituală, pedeapsă de ispășire; *canon de obște* — lege, regulă generală.
- cap*, ~ete, s.n. — a) cap, șef, conducător, domn, monarh; 2 început; 3 principiu, element; 4 punct, prevedere, articol într-o convenție; b) capăt, sfârșit; 2 punct terminus; *a-și da capul* — a muri de moarte violentă.
- capăt*, s.n. — sfârșit; *capătul vorovei* — sfârșitul cuvântului, articolul (hotărât).
- capitul*, ~uri, s.n. — articol, punct, prevedere, stipulație, într-o convenție.
- capicheaie* (turc.) — capucheaie, reprezentant sau agent al domnilor români pe lângă Poarta Otomană.
- capiste*, s.f. — templu.
- careși*, pr. — fiecare.
- (carile) tot carile*, pr. — oricând, oricând.
- carlă*, s.f. — trăsucă ușoară, calanșă.

- carte*, s.f. — scrisoare, depesă, document scris.
- carvuncul*, s.n. — piatră prețioasă.
- casă*, s.f. — casă; 2 familie, neam.
- catalog*, s.n. — catalog, repertoriu, condică de însemnări.
- cataractă*, s.f. — prag de apă, cădere de apă, cataractă, cascadă.
- catargă* (ture.) — șantier naval, închisoare portuară, loc de muncă forțată.
- catastih*, ~uri, s.n. — catastif, condică de însemnări.
- categorii*, s.f. — formele cele mai generale ale existenței, noțiunile sau termenii cei mai generali; 2 termenii cei mai generali cu care operează o știință; 3 categoriile logicii („categoriile loghice”) și ontologiei aristotelice.
- catholichi* (el.), adj. — universal, general.
- cazanie*, s.f. — omilie, predică, cuvîntare cu caracter moralizator pe baza textelor religioase; 2 poveste cu tîlc.
- cădea*, vb. — a se întîmpla; 2 a sosi fără veste; a să ~ — a se cuveni, a fi de dorit, a fi normal, a trebui.
- cădere*, s.f. — întîmplare, hazard, eveniment; 2 cădere, trecere bruscă într-o situație inferioară, decădere morală; 3 caz (în gramatică); *cădere chemătoare* — cazul vocativ; *cădere la gramatică* — caz gramatical.
- călăzuit*, adj. — căzut; 2 curvenit, legal, natural.
- căială*, s.f. — căință, remușcare.
- căielnic*, adj. — care se căinează, care deplînge nenorocirea cuiva, deplîngător.
- călășău*, vb. — a astupa cu calafat (cîrți amestecați cu catran) găurile și crăpăturile dintre birnele unei corăbii și a le unge cu păcură sau smoală spre a nu lăsa să mai pătrundă apa.
- călători* (ceva), vb. — a parcurge, a străbate.
- călca*, vb. — a călca, a pași; 2 a vizita; 3 a necinși, a nesocoti.
- călcă* (ture.), s.n. — întăritură, zid de apărare.
- (*călcare*) *încaută călcare* — mers tiptil.
- călcătură*, s.f. — călcare; 2 nesocotire.

- căldărăresc*, adj. — de căldărar, de spoitor de căldări, țigănesc; 2 vulgar, grosolan, primitiv.
- cămară*, s.f. — odaie; 2 cameră, încăpere pentru provizii.
- cămilă*, a să ~, vb. — a se transforma în cămilă.
- căpății*, s.n. — loc sau obiect de pus capul pentru dormit.
- căpitan*, s.m. — comandantul unui detașament mai mare de oștire în epoca medievală.
- căptuși*, vb. — a căptuși, a acoperi pe dedesubt, a înveli; 2 a ascunde, a face nevăzut.
- căptușit*, adj. — acoperit pe dedesubt, învelit; 2 ascuns, mincinos, nesincer, *căptușite cuvinte*, *vorăve căptușite* — vorbe ascunse, mincinoase, cuvinte care ascund adevărul.
- căpușă*, s.f. — parazit din clasa arahnelor, care sugă sângele oilor.
- cătălige*, s.f. pl. — anexe de lemn pentru înălțarea picioarelor, picioare lungi („cătălige picioarele“).
- cătră*, prep. — pentru, față de („îubirea carca cătră adevărul tău“), lângă, pe lângă, alături („cătră acestea, a triia și altă pricină a să adaoge“); despre („cătră acestea foarte bine... m-am adevărit“).
- căuta*, vb. — a privi, a se uita; 2 a cerceta, a studia, a rezolva; ~ (cuiva): a sili, a determina; *a-și ~*, vb. — a se sili („dintr-adunările voastre... în caută a lipsi“).
- căutare*, s.f. — interes pentru cineva, milă, bunăvoință, ajutorare; 2 încercare; 3 privire; *căutarea vocii* — facere pe plac, adulare, linguşeală.
- ceas*, s.n. — oră, vreme.
- ceală*, s.f. — mică unitate militară, buluc.
- ceauș* (turc.), s.m. — mic comandant de oaste la curtea domnească, de obicei comandant de vânători; 2 agent al puterii executive.
- cehni*, vb. — a lătra.
- cehnit*, ~uri, s.n. — chefnit, lătrat de cline de vânătoare.
- ceea ce ieste* — esența, *quidditatea* (categorie a logicii aristotelice).
- ceința*, s.f. — esența, *quidditatea* (*quidditas*), categoria substanței în logica aristotelică (de la lat. *quid* = ce); uneori înseamnă și calitatea substanței.

cerbice, s.f. — ceafă, grumaz.

cerca, vb. — a încerca, a cerceta, a pipăi, a tatona; 2 a pune la probă;
3 a căuta, a analiza.

cercător, s.m. — cercetător.

cerceta, vb. — a cerceta; 2 a vizita.

cercetare, s.f. — studiu, luare în discuție.

cerdac (turc), s.n. — mic pridvor, deschis sau cu geamlic, situat de obicei la etaj, sau deasupra beciului, la vechile case țărănești;
2 balcon, cerdac de tip turcesc, ieșit în afară deasupra străzii;
3 foișor, chioșc.

ceresc, adj. — ceresc, spiritual, divin.

cereștii, s.m. pl. — exponenții lumii divine, Dumnezeu și slujitorii săi, îngerii și sfinții (în concepția creștină); *supt numele cereștilor* — (subînțeles) jurînd pe numele lui Dumnezeu și al sfinților.

cerni, a să ~ — a îmbrăca haina de doliu, a se îmbrăca în negru.

cernit, adj. — funerar, de doliu, trist, de înmormîntare; *cernite cîntece* — bocete.

cerși, vb. — a cere, a ruga.

cescut, s.n. — (diminutiv de la ceas), moment, clipă, puțin timp.

cevași, adv. — foarte puțin, cît de puțin, cît negru sub unghie; *nemică cevași-cîtuși de puțin*.

cezluit, adj. — legat, strîns, înfășurat bine.

cfartana (lat.), s.f. — frigurile cvartane.

cfidditas (*quidditas*), s.f. — *quidditatea*, esența fenomenelor, substanța, categorie a logicii și a ontologiei aristotelice („ceîța, singură ființa lucrului, ceia ce ieste“).

chelariu, s.m. — slujitor al pivnițelor și cămărilor domnești.

chentru, s.n. — centru, punct central; 2 țintă, obiectiv.

chiar, adj. — clar, limpede, lămurit, simplu, ușor de înțeles; 2 curat;
puterea sufletului chiară — puterea limpede a sufletului.

chibzui, a să ~ — a reflecta, a plănuî, a gîndi; 2 a socoti, a considera.

chichiță, s.f. — lădiță.

chiedz, ~i, s.m. — piază (rea sau bună), augur, prevestire; *chedzi răi* — piază rea, rău augur.

chiema, a să ~, vb. — a se numi.

chip, s.n. — față înfățișare, aspect; *floare în chip* — culoare la față; 2 înfățișare, trăsătură distinctivă, specifică, conformație exterioară; 3 persoană; *chipuri vrednice de credință* — persoane demne de încredere; 4 persoană, cineva; *cătră alt chip* — față de alt cineva; 5 înfățișare, aspect, formă; 6 imagine (mintală sau grafică), reprezentare (artistică), idol, desen; 7 reprezentare, apariție, personaj. oniric; 8 specie (în sensul predicabilului porfirian *species*); 9 lucru, existență, fenomen, om (în înțelesul ontologiei aristotelice); 10 ființă, viețuitoare; 11 noțiune, reprezentare, imagine, idee, cuvânt, 12 individualul, particularul (categorie filozofică); 13 figură de mișcare (în pantomimă); 14 model, tip (literar); 15 chip, fel (*tot chipul de flori* — tot felul de flori), mod, procedeu, soluție; 16 formulă uzitată; *chipuri de credință* — formule de rigoare, în încheierea unei convenții; *chip poetic* — procedeu poetic, figură literară; 17 specie literară; *chipul fetei* — noțiune, reprezentare abstractă, corespondentul noțional al lucrurilor; *chipul obrazului* — înfățișarea feței; *chipul neamurilor* — prototipul, arhetipul fenomenelor; *chipuri cucerite* — procedee făpturice, temenele, figuri de saluț, ploconeli; *chipuri filozoficești* — procedee, metode, modalități filozofice; *chipurile de pasiri și dobitoace în ceriu* — constelațiile; *cele din ceput chipuri* — prototipurile, arhetipurile; *chipul leacurilor* — felul leacurilor; *cu chipul carile*, loc. adv. — așa cum.

chit, ~iși, s.m. — balenă.

chiteală, ~ele, s.f. — gând, intenție; 2 socoteală, raționament, gândire, judecată; 3 idee, plan, proiect, preocupare; *chitele între sine* — planuri ascunse.

chiri, vb. — a socoti, a judeca, a calcula, a plănuși.

chititoriu, s.m. și adj. — socotitor, calculator, judecător (al unei situații).

chivernisală, s.f. — orânduială, administrare; 2 cîrmuire, conducere; 3 gândire, chibzuință, reflectare; 4 îndestulare, bunăstare; *chivernisala de obște* — bunăstarea generală.

chiavernisi, vb. — a aranja, a administra, a gospodări; 2 a conduce, a orîndui; 3 a îndruma.

chivot, s.n. — arcă, corabie.

chizdăș, s.m. — chezaș, girant, garant, care își ia răspunderea pentru cineva.

chizmire, s.f. — alcătuire, întocmire.

ciacal, s.m. — șacal.

cii, adv. — aici, ici.

cină, (pl. *cinăi*), s.f. — cină, masă de seară.

cinești, pr. — cine; 2 fiicaro.

ciniie, s.f. — unealtă, instrument, aparat, armă.

cinste, s.f. — cinste, respect; 2 venerație, cult; 3 rang social, treaptă socială înaltă, dregătorie; 4 înălțare în rang; 5 domnie, stăpînire; 6 prestigiu, onoare; în *cinste a să avea* — a se bucura de stimă, de prestigiu; 7 ospăț dat în cinstea cuiva; 8 onestitate, corectitudine morală; *cunoștința cinstii* — știința onestității, învățătura morală; *cinste cu stidire* — evlavie; *cinste politicească* — respect din politețe, respect nesincer; *cinstea epitropiilor* — cinstea de a fi domn, rangul domniei; *cinstea numelui* — demnitate personală, prestigiu; 2 onoare, faimă, glorie; 3 prestigiul persoanei; *de cinste*, adj. — de preț, superior, domn de cinste; *cinsteș*, adj. — cinstit, drept, corect, curat; 2 politicos, respectuos; *cinsteșă plecăciune* — politețe exagerată, plecăciune respectuoasă; 3 prestigios, remarcabil; adv. — rezonabil, cu cuviință, cinstit, drept, fără viclenie.

cinsti, vb. — a cinsti, a respecta; a onora, a băga în seamă, a lua în considerație.

cintiță, s.f. — cintează.

ciocoime, s.f. — slugile boierești, categorie socială aflată în serviciul boierimii, folosită pentru stringerea birurilor și pentru apărarea avutului și persoanei stăpînilor.

ciocotniție, s.f. — ciocoime; 2 mentalitate de ciocel; 3 floacăreală, bătă-linguire, unțtire.

- cira (ciraoa)**, s.f. — specie de rășinoasă mediteraneană.
- cirișie**, s.f. — desiş, tufiş, mulțime de copaci tineri.
- citeală**, s.f. — citire, citit.
- ciuciuli**, vb. — a ciuguli (penele).
- ciudat**, adj. — bizar, straniu, neobișnuit.
- ciudă**, s.f. — minune, lucru straniu, ireal, fabulos, ciudățenie, lucru neobișnuit; *ciuda lumii* — minunea lumii, uritul, monstrul.
- ciudesă**, s.f. — mirare, uimire, nedumerire; 2 minune, lucru neobișnuit, straniu; *lucru de ciudesă* — lucru de mirare, neobișnuit.
- ciudi**, a să ~ — a se mira.
- ciulinos**, adj. — spinos, ghimpos, cu ciulini.
- ciumilitură**, s.f. — ghicitoare.
- ciung**, ~ *uri*, s.n. — trunchi de copac fără ramuri și frunze; („ciunguri de copaci pîrjoliți“).
- ciunji**, a să ~ vb. — a se ciunti, a se ciungi, a-și reteza mîinile; 2 fig. — a nu reacționa, a nu se împotrivi, a sta cu mîinile în sin în fața unei întîmplări.
- ciut**, adj. — fără vîrf, bont; 2 fără coarne, fără urechi; *ciute urechile* — cu resturi de urechi.
- ciută**, s.f. — capră; 2 căprioară.
- ciutură**, s.f. — vas de lemn pentru scos apa din puț.
- cîndai**, adv. — cîndva, vreodată; 2 cumva; *nu cîndai*, adv. — nu cumva.
- cîndailea**, adv. — cumva, poate, doară.
- cînd de cînd**, adv. — repede, într-o clipită.
- cînesc**, *cînesc*, adj. — cînesc, de cîine; 2 lingușitor, care simulează prietenia; 3 dușmănos, ascuns, cu intenții dușmănoase; 4 cînic (v. *filosofia cînească*).
- cîntare**, s.f. — bucată muzicală, motiv muzical; *cîntare frumos tocmită* — melodie.
- cîntec tocmit** — cîntec alcătuit după reguli, după canoane.
- cîrcă**, s.f. — spate, spinare.
- cîrcei**, ~ *ie*, s.n. — căpușă.
- cîrjob**, adj. — strîmb, încovoiat; 2 nedrept, inechitabil.

cîrlig, s.n. — cîrlig, cață; 2 cîrjă.

cîrni, vb. — a îndrăzni să vorbească, a îndrăzni să ia atitudine potrivnică.

cîstan, s.m. — castan.

cît, conj. — încît, astfel încît, așa încît, așa că; *atîta cît*: astfel încît, așa încît; *cît pre* — ca pe; *fără cît* — decît, afară de.

cîtăva, adj. — mărișor („avea cîtăva herghelie de iepo“).

cît de cîi, conj. — așa încît, astfel că.

cîtință, s.f. — cantitate, categorie a logicii și a ontologiei aristotelice.

clăncăi, vb. — a cloncăni, a cîrli (o cioară).

clăti, vb. — a mișca, a mișca din loc, a deplasa; a agita, a zbate; *a să* ~ — a se mișca, a-și schimba locul, poziția; 2 a merge, a se deplasa; 3 a se tulbura, a se cutremura, („nu puțin fură clătiți de împotrivă cuvinte ca acestea“); 4 a se emoționa, a se înduioșa („de multă mișelătatea lui clătindu-mă“); 5 a se tulbura, a se agita; *a-și* ~ — a-și porni, a-și da drumul („rîsul își clătiră“).

clătire, s.f. — mișcare, schimbare, evoluție (în ontologie); 2 afectare-stare emotivă, zbucium („clătirea duhului“); 3 mișcare, de plasare; 4 mișcare violentă, convulsivă; 5 mișcare universală; 6 schimbare; *clătire a face* — a merge, a evolua; *hîrșă clătire* — mișcare proprie; 2 mișcare naturală; *iute clătire* — vioiciune; 2 mișcare rapidă, rapiditate.

clătitele, s.f. pl. — fenomenele considerate în mișcare, în schimbare.

clătitele firești — cele mișcate pe cale naturală, fenomenele.

clătitoriu, adj. — mișcător, instabil.

clătitoriu, s.m. — cauză impulsivă; 2 cel care mișcă, care impulsionează; *clătitoriul firii* — motorul divin, divinitatea; *neclătitul clătitoriu* — cauză primă, motorul divin, Dumnezeu (ontologie); *din afară clătitoarele* — cauzele externe, impulsunile exterioare.

cleveță, *clevetuire*, s.f. — ponegrire, intrigă, bîrfă, calomnie; 2 oprobriu, condamnare morală; *cleveța limbilor* — gura lumii, oprobriul public.

- clevețnic*, s.m. — intrigant, calomniator, birfitor.
- clenciuros*, adj. — clenciuros, cu clenci, cu urme de ramuri, cu noduri.
- clipală*, s.f. — clipă, moment.
- clironomie* (el.), s.f. — moștenire.
- clonț*, s.n. — cioc, plisc.
- coajă*, s.f. — crustă.
- coădiștură*, *coăliștură*, s.f. — curbură, cotire, coțitură, strimbătură, sinuozitate; 2 răsucire; 3 ocolis, înconjur.
- coțiat*, *coțios*, adj. — încovoiat, curb, strimb („coțioase rădăcini”).
- colac*, s.m. — colac; 2 plească, băciș, noroc.
- colachie*, s.m. — laudă nesinceră, linguscă.
- colăci*, a să ~, vb. — a se încolăci.
- colun*, s.m. — măgar sălbatic.
- comedie*, s.f. — producție păpușerească, reprezentații de saltimbando cu caracter comic (în genere, producții pantomimice, în vremea lui Cantemir).
- comitis* (el.), s.f. — cometă.
- comos*, adj. — pletos.
- condei* ~ *aie*, s.n. — condei, instrument de scris; 2 punct, prevedere, articol într-o convenție.
- condiție*, s.f. — prevedere, stipulație (între-o convenție scrisă).
- conet*, s.n. — sfârșit.
- conținere*, s.f. — liniște, îngăduință, bunăvoință; 2 întrerupere, înțetare, abținere de la orice acțiuni agresive.
- contini*, vb. — a conțeni, a înțeța; 2 a limita.
- coperi*, vb. — a acoperi, a ascunde, a mușamaliza.
- coprindere*, s.f. cuprins, conținut („alte scrisori, a cărora coprindere”).
- copt*, adj. — matur; 2 înțelept.
- coracos* (el.), s.m. — corb.
- coracopardal*, *coracopardalis* (el.), s.m. — ființă imaginară creată de Cantemir prin asocierea dintre corb și leopard.
- cordhierie*, s.f. — navigație, comerț pe apă.
- corespondenție*, ~ *ii*, s.f. — corespondență, schimb de scrisori.
- cornat*, adj. — cornut, cu coarne.

cornul slăvii — cornul gloriei, al urcuşului social (sinonim cu *cornul cel de putere*).

coromislă, s.f. — cobiliţă.

coronă, s.f. — coroană, cunună; 2 încununare; 3 esenţa unui act (tratat, convenţie etc.); 4 culme, vîrf, punct principal.

corzii, vb. — a roade, a roade alimente tari, a ronţai.

corui, s.m. — uliu păsărar.

cosătoriu, s.m. — meseriaş pentru care cusutul este o operaţie de bază: croitor, brodează etc.

coşifă, s.f. — păr de femeie împletit în cozi.

costiş, adj. şi adv. — costiş, de-a coasta, aplocaţ, oblic, înclinat.

costrăuş, s.m. — costrăş, biban.

coş, s.n. — coş; 2 cavitate (pectorală sau abdominală).

coşcodan, s.m. — o specie de maimuţă cu ceada lungă.

col, s.m. — unitate tradiţională de măsură în lungime de cca 0,637 m. (în Moldova), măsurind distanţa între cot şi vîrful degetului mijlociu de la mîină.

coteiu, s.m. — cîine de casă.

cotton, s.n. — firidă, nişă la o sobă.

covată, s.f. — căpistere; 2 albic.

covăit, adj. — încovoiat, curbat.

covârşi, vb. — a depăşi, a învinge, a avea superioritatea; 2 a trece peste;
a să ~ — a se acoperi, a se umple (cu lichid).

crainic, s.m. — vestitor, transmitător de dispoziţii domneşti, mesager; 2 cel ce strigă în public poruncile sau veştile de la domnie.

crăinicî, vb. — a vesti, a anunţa, a îndeplini funcţia de mesager.

crăncăit, s.n. — crăncănit.

crăngăi, vb. — a crăncăni.

crede, a să ~, vb. — a se încrede, a conta, a avea încredere, a se lăsa atras; 2 a se considera; **a-şi ~** — a-şi încredinţa.

credincios, adj. — fidel, cinstit, loial; 2 devotat; 3 de încredere, care nu încalecă dreptatea.

credință, s.f. — credință, devotament, loialitate; *cu credință*, adj. — cinstit, loial; 2 cu încredere, cu sentimentul unei depline securități; *de credință*, adj. — de încredere; *cele credzute* — cele încredințate.

de credzut, adj. — de credință, credincios.

(*crieri*) *lipsa crierilor* — lipsă de inteligență, de înțelepciune, act ne-
cugetat.

(*crivă*) *despre crivă* — de la nord.

crîcneală, s.f. — crîcnire, opoziție verbală.

(*cruciș*) *de-a crucișul*, adv. — perpendicular; 2 drept înainte.

crunt, adj. — singeros, însingurat, roșu; 2 chinulor.

cruțătoriu, adj. — cruțător, izbăvitor.

cucă, s.f. — căciulă înaltă, împodobită cu pene de struț, pe care domnii
o primeau de la sultan cu ocazia investiturii.

cucernic, adj. — umil, plecat, plin de respect; 2 evlavios.

cuciri, a să ~, vb. — a-și face semne de politețe, a se pleconi.

cuciritură, s.f. — închinăciune, plecăciune de politețe, temenea; *cuciritură lingusită*, *cuciritură politicească* — politețe prefăcută, linguseală de conveniență, salut slugarnic și nesincer.

cucun, s.m. — copil, progenitură.

cucunoz, s.m. — cuc.

cumpăna ceriului — zenit; 2 dreptatea divină; *cumpănă de moarte* —
primejdie de moarte; *cumpăna dreptății* — dreptătea, justiția
divină, justiția imanentă (socotită incoruptibilă și neiertătoare).

cumpănă, s.f. — balanță; 2 egalitate; 3 echilibru; 4 incertitudine;
5 primejdie de moarte; *cumpăna morții* — amenințarea morții.

cumpăni, a să ~, vb. — a se cumpăni, a gândi, a socoti, a sta la îndoi-
ială; 2 a cântări.

cumpănilor, adj. — care gîndește, care judecă mult.

cumpeni, a să ~ a-și ține echilibrul (în mers).

cum să cade, expr. vb. — cum se cuvine; 2 corect.

cunoaște, vb. — a cunoaște, a ști; 2 a înțelege, a pătrunde cu mintea;
3 a recunoaște, a-și da seama; a să ~ — a-și da seama despre
sine.

cunoscătoriu, s.m. — om cu știință, instruit, filozof.

cunoștință, s.f. — cunoaștere, știință; 2 cunoștință (în sensul relațiilor interumane).

cunoștință înainte, mai denainte cunoștință — previziune, 2 cunoașterea anterioară (de tip aristotelic).

cuprinde, vb. — a încăpea, a ajunge.

cuprindere, s.f. — apucare, dobândire; 2 privire de ansamblu, sinteză; *cuprinderea minții* — generalizare, teoretizare.

cura, vb. — a curge.

curat, adj. — corect, cinstit; *curată inimă* — gânduri sincere; 2 nepătat, nemurdărit; 3 pur, cu grad mare de puritate (fiind vorba de metale); 4 clar, simplu; adv. — clar, precis; 2 pe șleau; 3 neîndoielnic.

curător, adj. — curgător.

curăți, a să ~, vb. — a scăpa de ceva, a se lepăda de cineva; 2 a se limpezi.

curățenie, curăție, s.f. — puritate, sinceritate, cinste, corectitudine; *curăția inimii* — sinceritate sufletească, corectitudine.

curechiu, s.f. — varză.

curgere, s.f. — curs, evoluție, proces.

curînd-ă, adj. — care se apropie, sosește repede; *în curîndă vreme* — în scurt timp, în curînd; *de curînd*, adj. — nou, proaspăt; *curînd*, adv. — repede, degrabă; *cum mai curînd, cît de curînd* — cît mai curînd, cît mai repede.

curma, vb. — a tăia, a reteza; 2 a pune capăt.

curmare, s.f. — refuz, ruptură, desolidarizare; *răspunsul curmării* — răspunsul de refuz, refuzul.

curmă, s.f. — lamă, ascuțiș, tăiș.

(*curmedziș*) în *curmedziș*, adv. — drept peste mijloc, de-a latul, transversal.

curmeiu, ~, *eie*, s.n. — legătură din scoarță tină de copac.

curs, ~ *uri*, s.n. — curs, parcurs („cursul istoriei”), scurgere („cursul vremii”), drum („cursul stelelor”), mișcare; *cursul perioadelor* — mersul ciclic, evoluția ciclică.

cursă, s.f. — unealtă de capturat animale.

curtean, s.m. — oștean care, în schimbul împroprietăririi, era obligat să-și aducă serviciile în cadrul curții domnești, de a participa la război.

cuscrie, s.f. — încuscrire, înrudire.

custoriu, s.m. — cositor.

cute, s.f. — piatră de ascuțit, gresie.

cutreierare, s.f. — străbateră, parcurgere, colindare.

cutremura, vb. — a mișca puternic, a scutura.

cuoăit, adj. — șerpuitor; 2 curbat.

cuvios, adj. — respectuos, cuviincios, binecrescut, civilizat; 2 evlavios; 3 agreabil, atrăgător, fermecător; 4 ordonat, estetic.

cuvînt, s.n. — cuvînt, vorbă; 2 cuvîntare, discurs; 3 proverb, maximă, expresie, zicală; 4 vers; 5 idee exprimată în cuvinte; *cuvînt alia tilcuînd* — răspuns la chestionar, termen explicativ, care descifrează un sens; *cuvînt apofasisticos* — vorbă categorică, ordin rezolut; *cuvînt fără socoteală* — vorbă negîndită, nejudemată; *cuvînt prost* — zicală, proverb; *cuvînt strein* — vorbă neînțeleasă; *datul cuvînt* — făgăduială solemnă, promisiune, angajament, cuvînt de onoare; 6 jurămint, legămint cu jurămint; *a-și da cuvînt* — a se angaja prin jurămint, a conveni în mod solemn, a se lega prin cuvînt; *la cuvîntul dat a sta* — a se ține de cuvînt, a nu-și călca un angajament luat; *la cuvinte a vini* — a ajunge la ceartă.

D

da, a să ~, vb. — a se da, a se dărui; 2 a se lipi, a se alătura de cineva; *a să da cu totul* (spre ceva) — a se ambala (într-o acțiune), a se concentra în mod exclusiv într-o anumită acțiune.

dajdie, s.f. — bir, tribut.

dar, s.m. — dar, însestrare, calitate; 2 specific, trăsătură proprie; în

dar, adj. — degeaba, fără plată (în dar cumpărătoriu — care ia pe degeaba, fără plată).

- dare*, s.f. — obligație, sumă fixă de dat; 2 dăruire; 3 satisfacție (materială).
- darn*, în ~, adv. — în zadar; în *darn a arăta* (ceva) — a nesocoti, a nu avea în vedere.
- dascal* (el.), s.m. — profesor, învățător, educator; 2 îndrumător, călăuză.
- datoria binelui* — datoria de a face binele; 2 recunoștință pentru binele făcut; *datoria firii* — moartea:
- datorii*, s.f. — datorie; 2 recunoștință.
- dălog*, s.m. — dirlogi, hățuri.
- dărăban*, s.m. — soldat pedestru, de regulă mercenar, făcând parte din armata domnească.
- dăruit*, adj. — înzestrat, talentat.
- dăscălie*, s.f. — învățătură; 2 profesorat.
- (*de-adins*) *mai cu de-adins*, adv. — mai ales, mai cu seamă; *cu tot de-adinsul* — cu tot interesul, foarte preocupat.
- de ciia, de ciie*, adv. — de aici; 2 apoi, după aceea; *cît de cii* — pe dată, imediat.
- defăimare*, s.f. — defăimare, lovire în prestigiul cuiva; 2 certare, reproș, desconsiderare.
- (*degrabă*) *cum mai degrabă*, adv. — cît de repede.
- dejgheoca*, vb. — a curăța de coajă, a desface; 2 a povesti amănunțit.
- delungare*, s.f. — întîrziere, amîinare, trenare; *delungurea vremii* — întîrziere, amîinare; *delunqat*, adj. — prelungit (în timp).
- de mîna*, vb. — a susține, a ajuta, a ocroti.
- demon* (el.), s.m. — duh rău (nu este vorba de daimonul socratic), drac (în înțeles creștin de forță supranaturală malefică ce pune la încercare conștiința morală umană).
- deodată*, adv. — imediat, numaidecît; *tot deodată* — brusc, pe neașteptate.
- deosăbi*, adv. — deosebit, aparte; ~ *de*: în afară de.
- deosăbirea*, *deosăbirea logică* — diferența (*differentia*), unul din predicabilele logicii aristotelice (una dintre cele cinci numiri ale lui Porphyrios).

- deosăbit*, adj. — diferit, cu caractere proprii.
- deplin*, adj. — complet, perfect, de bună calitate; 2 temeinic, cu autotitate; adv. — deplin, integral, cu totul, din destul; 2 profund, temeinic.
- de pre*, prep. — de pe; 2 după.
- de pregiur*, prep. — din jur.
- deprindere*, s.f. — deprindere, obișnuință; 2 aplicație, îndeminare căpătată.
- desăvârșit*, adj. și adv. — complet.
- deschide*, vb. — a desface, a desfășura (pânzele de corabie).
- descălțitură*, s.f. — luminare, elucidare, rezolvare.
- descinta*, vb. — a descînta; 2 a convinge.
- descoperire*, s.f. — dezvăluire, arătare.
- desfăta*, a să ~ vb. — a-și petrece timpul în plăceri, în petreceri.
- desfătare*, s.f. — plăcere, viața ușoară, plină de petrecere, bucurii.
- desfătat*, adj. — plăcut, agreabil.
- desficiori*, vb. — a lăsa fără pul.
- desfrătat*, adj. — nelegat, fără nici o legătură.
- desfrăți*, a să ~, vb. — a se despărți, a nu mai avea legături.
- desfrînat*, adj. — desfrînat; 2 fără oprire, fără limită, care face sau zice multe, exagerat; 3 lipsit de control, lipsit de măsură, fără sfîrșit; 4 fără frîu (despre cal).
- despărinți*, vb. — a lăsa fără părinți.
- despicătoriu*, s.m. — tăietor, sfișictor; 2 anatomist, chirurg.
- despoia*, vb. — a jupui de piele.
- despre*, prep. — față de, cu privire la, privind.
- desvîsca*, vb. — a desfășura; 2 a dezbrăca.
- deșert*, adj. — gol, nenorocit, flămînd; 2 vid, gol; 3 fără valoare; *stomah deșert* — stomac gol, flămînd; *în deșert*, adv. — în gol; 2 în zadar, fără nici un folos, în van, fără efect.
- deșerta*, vb. — a goli, a vărsa.
- deșteptat*, adj. — treaz, cu ochii-n patru, deștept, care veghează; 2 trezit.
- detuna*, vb. — a trăsni.
- devecuși* (araba saracenă) — cămilă-pasăre.

dezgrăi, vb. — a întoarce înapoi cuvîntul; a opri emisia de cuvînte.

dezlegare, s.f. — învoire, îngăduire; 2 dezlegare, soluție, rezolvarea (unei probleme).

dezvățat, adj. — desfrînat.

dezmiardare, s.f. — mîngiere; 2 petrecere, veselie, satisfacții senzoriale.

deznedejduire, s.f. — disperare, situație limită, spectrul morții.

dezsămăna, a să ~, vb. — a nu se asemana, a ieși de bunăvoie dintr-o categorie, a se dezice de cineva.

dezvăli, vb. — a descoperi, a face cunoscut, a da în vîileag.

dezvălire, s.f. — descoperire; 2 clarificare, descifrare.

diafora (el.), s.f. — deosebire.

dialect, s.n. — limbă, vorbire, grai.

dialectic, s.m. — logician formalist, filozof scolastic, sofist; 2 stăpîni, tor al artei de a discuta.

dialecticesc, adj. — dialectic, formal, logic.

dialog, ~uri, s.n. — dialog, convorbire.

diathesis, *diathesin* (el.), s.f. — dispoziție, rînduială, ordinea naturii („orînduiala firii“).

diavolul sărăcii — duhul rău al sărăciei, al mizeriei materiale.

diavoliie, s.f. — răutate, viclenie, monstruozitate, faptă foarte urtă-mîrșăvie, ticăloșie.

dicăi, vb. — a zice, a îndruga vrute și nevrute.

didascal (el.), s.m. — dascăl, profesor, preceptor.

dihanie, s.f. — animal, sălbăticiune; 2 ființă, victuitoare; 3 reprezentare animalieră (în artă).

dihănesc, adj. — animal, ce ține de latura biologică.

dihoniie, s.f. — neînțelegere, ceartă, dezbinare.

diietă, s.f. — dietă, regim alimentar.

dimocrație, s.f. — democrație; 2 anarhie; 3 republică; 4 stat boieresc, sfatul țării; 5 adunarea populară pentru alegerea domnului.

dîmpotrivă, adj. — potrivnic, contrar; *prepusuri dîmpotrivă* — bănuieli negativiste, incriminatorii; adv. — în față, dinaintea, din sens contrar; *cele dîmpotrivă* — cele potrivnice, contrariile.

- dinăoarca*, adv. — adineauri.
- dindărăpt*, adv. — dinapoi, din urmă.
- (*dintii*) *așeși dintii*, adv. — chiar și la început.
- discolie* (el.), s.f. — dificultate.
- disidemonesc*, adj. — superstițios, de natura superstiției; *inoățătură*
disidemonescă — știință superstițioasă.
- disidemonie* (el.), s.f. — superstiție.
- distihie* (δυστυχία el.), s.f. — nefericire.
- distihie* (δυστυχία el.), s.f. — natură dublă.
- div*, ~ *uri*, s.n. — chip, fel; *in divuri*, *in chipuri* — în fel și chip.
- divă*, s.f. — mirare, uimire; 2 lucru neobișnuit, minune.
- dirjiie*, s.f. — dirzenie, semeție, încăpăținare, ambiție, nesupunere,
 curaj, cutezanță, 2 furie.
- dirmoia*, vb. — a cerne, a alege ce este bun; 2 a examina lucrurile și
 faptele cu mare atenție, a dezbate din toate punctele de ve-
 dere o chestiune.
- dirmoiu*, ~ *oai*, s.n. — ciur, cu găuri mari.
- dirz*, adj. — semeț, trufaș.
- dobă*, s.f. — tobă.
- dobitoc*, s.n. — animal; *dobitoc sălbatec* — animal de pădure, sălbăti-
 ciune; 2 boier moldovean; *dobitoc supus* — animal domestic;
 2 țăran iobag moldovean; *dobitoc ceresc* — constelație cu nume
 de animal.
- dobitocesc*, adj. — de animal, animalic.
- dobitocit*, adj. — transformat în animal.
- dobindă*, s.f. — ciștig, folos; 2 pradă.
- dobîndi*, vb. — a dobîndi, a căpăta.
- dodei*, vb. — a tulbura, a supăra.
- dodeială*, s.f. — tulburare, supărare.
- domesnic*, adj. — domestic, de casă.
- domiri*, a să ~, vb. — a-și da seama, a-i fi clar, a se lămurii.
- domiriu*, adj. — lămurit, clarificat.
- domn*, s.m. — stăpîn; 2 boier, nobil; șef, conducător, căpetenie; *dom-
 nul diavolului* — Dumnezeu, șeful ierarhiei satanice.

domoți, vb. — a potoli; 2 a băga spaima, a îngrozi (cu sensul de a cuminți, a potoli); 3 a umili, a pune în situația de neputință.

domolit, adj. — potolit; 2 învins.

dor dulce — dorință înfocată, mistuitoare, poftă greu de stăpinit.

dormitare, s.f. — somnolență, piroteală.

dos, *a da* ~, vb. — a-și lua tălpășița, a face calea întoarsă din fața unei primejdii.

dos, s.n. — loc ferit, adăpost, loc dosnic.

dosadă, s.f. — cercetare, dojană; 2 supărare, mîhnire, zbucium; 3 ocară, înfruntare.

dosedi, vb. — a necăji, a amări, a chinui; 2 a persecuta, a asupri; 3 a muștra.

doseditură, s.f. — ocară, înfruntare.

dosi, *a să* ~ vb. — a se ascunde.

dosire, s.f. — ascundere, cedare, fugă, retragere.

dovadă, ~ *ele*, s.f. — arătare, probă, argument indubitabil; 2 confirmare.

dovedi, vb. — a dovedi, a demonstra; 2 a învinge, a înfrînge.

dovedire, s.f. — dovedire, probare.

doveditor, adj. — probator.

dragoste, s.f. — iubire carnală; 2 atenție, prietenie; *dragoste din suflet adevărată* — prietenie sinceră; *dragostea sa* — dragoste de sine, mîndrie, egocentrism.

dram, ~ *uri*, s.n. — greutate pentru cîntărit; 2 puțin; *dramul vieții* — puținul vieții; 3 veche unitate de măsură a greutateilor echivalentă cu circa 3,18 — 3,23 grame.

drăgăstos, adj. — drăgălaș, frumos; 2 iubitor, plin de iubire, înamorat; *kulă drăgăstoasă* — calomnie care are ca substrat dragostea; 3 care trezește dragostea cuiva („drăgăstoși ochii”).

drăpnicie, s.f. — fire, nărav, apucături, comportament; 2 categorie, tagmă.

drăpt, s.n. — drept, jurisprudență; adj. — drept, cinstit, obiectiv.

drept, adj. — corect, legal.

dreptate, s.f. — dreptate, justețe; 2 adevăr, obiectivitate, nepărtinire; 3 echitate, corectitudine; 4 justiție, judecată (în înțelesul de

justiție divină); *cu cineva dreptatea a ținea* — a manifesta față de cineva o atitudine corectă și obiectivă în ceea ce privește drepturile sale; *dreptatea sfîință* — justiția divină.

drob, ~ *uri*, s.n. — ficat; 2 măruntaie.

dropică, s.f. — idropică, idropizie.

dropicos, adj. — bolnav de idropică, umflat; 2 greoi.

drum, s.n. — drum, traseu, orbită („drumul stelelor”).

duh, ~ *uri*, s.n. — suflet, spirit, psihic; 2 minte, gînd, intenție, plan, idee animatoare; 3 îndrăzneală, vitejie; 4 putere, forță (fizică și sufletească); 5 spirt, tărie; 6 imbold; 7 tot ceea ce este viu, viață; 8 viețuitoare (mai ales în înțeles de om); 9 suflare, respirație; 10 spirit, forță supranaturală; 11 la plural — calități, capacități, virtuți, talente, forțe, puteri; *cu duh*, adj. — viu, însuflețit; *într-un duh* — într-un suflet, *duh de tulburare* — imbold al conflictelor și dușmăniilor între oameni (expresie desemnează forța satanică); *duh înalt*, *duh înflat* — gînd, concepție, părere excelentă despre sine; 2 planuri mărețe născute din megalomanie; *duh înfocat* — suflet aprins; 2 supărare mare, minie, furie; *duh vitejesc*, *duhuri vitejești* — curaj, vitejie, îndrăzneală, combativitate, agresivitate; *duh rău* — diavol, drac, forță satanică.

duhnesc, adj. — sufletesc, care ține de suflet; 2 spiritual, care ține de lumea divină.

duhul cel mai de pre urmă — ultima suflare; *duhul vinului* — tăria vinului, alcoolul; *duhul a-și trage*, expr. vb. — a trage aerul, a inspira (moment al respirației); 2 a răsufila, a respira în voie, a întrerupe efortul.

duhuri bărbățești — curaj, încredere în sine, bravură, vitejie; *duhuri neprietenesti* — gînduri, intenții dușmănoase.

(*dulce*) *cu dulce*, adv. — bucuros, cu bucurie, cu plăcere.

dulceață, s.f. — plăcere, satisfacție.

dulf, s.m. — delfin.

dumnădzăiesc, adj. — dumnezeiesc, divin.

dungă, s.f. — dungă, fișie, zonă; *dunga ceriului* — zona ecuatorială; 2 linie, duct; *pre dunga dreaptă* — în linie dreaptă.

durere în grabă — durere ascuțită, acută.
duroare, ~ori, s.f. — durere fizică.
dzamă, s.f. — zeamă, fiertură.
dzăcare, s.f. — zăcere, boală la pat.
dzicătoare, s.f. — ghicitoare; 2 zicală, proverb.
dzisă, s.f. — vorbă spusă, afirmație; 2 zicală, proverb; 3 enunț, maximă;
dzisă filosofască — maximă, adevăr filozofic.
dzua izbînzii — zlua judecății.

E

eclipsis (el). s.f. — întunecare, eclipsă.
ei în de ei — ei între ei, între sine, unul cu altul.
eghipțian, s.m. — egiptean.
ἐξε προσοχῆν — fii atent!
ehidnă (el.), s.f. — viperă.
ἐκ τῶν χρημάτων — de la secrete.
elcovan (turc.) — curier imperial.
elefterie (el.), s.f. — libertate.
eleghie, ~ii, s.f. — elegie.
elină (limba elină) — greaca veche.
elinesc, adj. — elin, care ține de greci.
elini, -vb. — a traduce în limba greacă.
elinie, în elinie, adv. — în limba elenă, în grecește.
eliniza, vb. — a eleniza, a transpune în limba greacă.
embriona, vb. — a se transforma oul în pui; *embrionat*, adj. — zămislit, ajuns în stare de embrion.
energhie (el.), s.f. — energie, putere de acțiune.
enthimemă, ~ate (el.), s.f. — entimemă, silogism elliptic.
epicuri, s.m. — epicurei, adepți ai filozofiei lui Epicur („ceata epicurilor“).

epifonema (el.), s.f. — figură retorică constînd într-o exclamație cu care se încheie un discurs.

epihirima, ~ate, (el.), s.f. — încercare, întreprindere, inițiativă, efort, atac.

epiorhie (el.), s.f. — jurămint strîmb, călcarea jurămintului, sperjur.

epithimie (el.), s.f. — poftă, dorință, cupiditate.

epitrop, s.m. — supraveghetor, îngrijitor; 2 domn; 3 locțiitor, reprezentant, mandatar.

epitropiie, s.f. — domnie; 2 mandat, delegație, reprezentanță; 3 funcție supremă în administrația de stat.

eres, ~ese, s.f. — dezbinare; 2 erezie, linie proprie.

ermafroditis (el.); s.m. și adj. — hermafrodit, bisexual; 2 perversiune sexuală („poftă a două părți“).

essentia (lat.), s.f. — esență, categorie a ontologiei și a logicii aristotelice.

ethiop, s.m. — etiopian.

ethiopsăsc, adj. — etiopic, etiopian, ce ține de Etiopia.

etimologhicesc, adj. — etimologic, ce ține de etimologie.

etimologhie (el.), s.f. — etimologic.

evdemon (el.), s.m. — înger bun, asistență divină; 2 gînd bun, intenție bună; 3 prieten, binevoitor.

evghenichi (el.), adj. — nobil, de neam ales (*cel mai evghenichi* — cel mai nobil, aristocrat).

evghenie (el.), s.f. — origine nobilă, neam ales, noblete.

evlavie, s.f. — cucernicie, religiozitate.

evropăsc, adj. — european, europenesc; 2 apusean.

evsevie (el.), s.f. — evlavie, pioșenie, venerație.

evthihie (el.), s.f. — fericire.

exighisis (el.), s.f. — exegeză, interpretare, comentariu.

experienția, s.f. — experiență, cunoaștere nemijlocită, senzorială.

exțentru, ~ri, s.n. — cerc, circumferință, punct pe o circumferință;

exțentrurile astrologhicești — cercurile astrologice.

ezetură, s.f. — revărsare, năboire.

ezi, vb. — a iezi, a da pe dinafară, a se revărsa.

face, a să ~ vb. — a se preface, a simula.

facere, s.f. — realizare practică, execuție, act.

falnic, adj. — mândru, îngîmfat.

fantastic, adj. — imaginar, închipuit, neîntemeiat pe realitate; *prepus fantastic* bănuială închipuită, lipsită de temelie.

fantazie, s.f. — fantezie, imaginație, putere de reprezentare; 2 memorie; *deșartă fantazie* — închipuire goală, nefundată pe realitate.

fantazii, s.f. — planuri irealizabile, nechipzuite, utopii.

fapt, ~uri, s.n. — fapt, faptă; 2 făptură, chip, înfățișare; 3 lucru, făptuire, activitate; 4 la pl. — fapte, întâmplări, situații, fenomene (stimulii exteriori ai cunoașterii).

faptă, s.f. — faptă, act săvîrșit de cineva; *faptă ocărită* — faptă dezaprobată, condamnată de societate, faptă căzută sub oprobriu public; *faptă nevădzută* — crimă, fărădelege nemăvăzută; 2 zidire, lume, existența în înțeles creaționist.

fașă, ~eșe, s.f. — chip, înfățișare; *fașă de lovit* — înfățișarea unui apucat de criză epileptică; 2 persoană (*fașa a triia* — persoana a treia); 3 culoare, culoarea feței; 4 aparență, formă, aspect; 5 model, prototip; 6 specie (corespunde predicabilei *species* din sistemul porfirian); 7 latură, fațetă.

faur, s.m. — fierar.

făcătorie, s.f. — faptă; 2 acțiune, activitate; 3 creație.

făcătoriu, s.m. — creator (*făcătorul firii* — creatorul naturii. Dumnezeu); 2 făptuitor, care făptuiește ceva.

făgadă, s.f. — făgăduială, promisiune.

făptură, s.f. — înfățișare, aspect, aparență; 2 lumea ca produs al creației divine; 3 creatură, ființă; 4 creație, operă; 5 zidire, construcție, clădire.

fărălege, s.f. — faptă urită, crimă, nelegiuire.

fărămușă, ~uri, s.f. — fărîmituri, resturi de la masă.

fărîmie, ~iice, s.f. — fărîmă, bucățică; 2 la pl. — pulbere.

fă ă numai ca, loc. conj. — doar ca.

fărmăca, vb. — a fermecca, a uimi, a lua mințile; 2 a atrage, a impresiona.

făt, s.m. — fiu; 2 produs, rezultat („fătul nevoii“).

fă:arnic, adj. — cu două fețe, nesincer, duplicitar; 2 nedrept, necinstit.

fă:ărnicie, s.f. — duplicitate, falsitate; 2 necinste, incorectitudine.

feldeință, s.f. — calitate (lat. *qualitas*), categorie a logicii aristotelice (de la lat. *qualis*: ce fel de).

ferici, vb. — a ferici, a lăuda, a slăvi, aglorifica; 2 a felicita.

fericie, s.f. — bine, înălțare, urcuș social.

fericire, s.f. — bucurie, mulțumire; *cu fericire*, adv. — cu folos, cu câștig, cu plăcere, cu bucurie.

fericit, adj. — fericit, voios; 2 favorizat de soartă; 3 bun, de bun augur; *mai fericit* — mai bun, de preferat.

ferman (turc.), s.n. — firman, ordin emis de sultan pentru numirea sau destituirea domnilor români.

fier, *fiare*, s.n. — fier, spadă, armă de luptă în genere; 2 ancoră; *fiarele corăbii* — ancorele.

fiiere neagră — bilă neagră, melancolie, indispoziție sufletească.

figură, s.f. — formă (geometrică); 2 la pl. — mișcări, mișcări pantomimice.

ființă, s.f. — ființă, viețuitoare; 2 existență, realitate; 3 viață, condiție a existenței; 4 individ, fenomen, lucru; 5 zidirea, creația, lumea (în sensul de natură), (*toată ființa* — întreaga creație); 6 conținut, substanță (*cuvinte fără ființă, voroave fără ființă, voroave deșerte* — vorbe goale, fără conținut); 7 esență, substanță (în sensul categoriilor aristotelice); *ființa adevărului* — esența adevărului; *ființa fezelor* — esența, substanța speciilor, prototipurilor, modelelor primare; *ființa lucrului* — esența fenomenului, *quidditate* (una din predicabilele aristotelice); *ființa socotelii* — esența unei judecăți; *ființele trupești* — existențele materiale, organismele.

ființesc, adj. — existent, natural, produs de cauze naturale.

fiitor, adj. — existent, în ființă.

fil, s.m. — elefant.

filafie (el.), s.f. — iubire de sine, mândrie.

filohrisos (el.), s.m. și adj. — iubitor de aur, lacom de bani.

filoprosopie, (el.), s.f. — fățărnicie, duplicitate, nesinceritate.

filosof, s.m. — filozof, cercetător al naturii, înțelept; *filosof fizicesc!* — filozof al naturii.

filosofăsc, adj. — filozofic, care ține de filozofie,

filosofie cerească — filozofie religioasă, spiritualistă; 2 preocupări spirituale; 3 teorii și practici superstițioase, spiritism, astrologie; *filosofie cnească* — filozofie cinică, cinismul; *filosofie etică* — etică; *filosofie fizică* („fizicească”) — filozofia naturii; *filosofie fizicească* — „știința lucrurilor ființăști”, filozofia realului; *filosofie obiceinică* — etica, morala (ca știință); cu *filosofie*, adv. — cu pricepere, cu știință, calculat la rece.

filosofisi, vb. — a filozofa, a gândi sau a vorbi ca un filozof; 2 a interpreta.

finic, s.m. — palmier (în special curmal); 2 pasărea Phönix.

fire, s.f. — fire, temperament, structură psihosomatică; 2 natură; 3 aspect, chip, aparență; înfățișare fizică; 4 constituție fizică, forță trupească; 5 constituție, predispoziție naturală, biologică; *ce lipsește în fire, ce iaste scădzut din fire* — lipsurile fizice, deficiențele naturale, ceea ce lipsește de la natură (cuiva); *prostimea firii* (cuiva) — natură proastă, comună, vulgară, primitivă, animalică, care se află foarte jos pe scara evoluției spirituale; *de-a firea*, loc. adj. — om întreg la fire, cu scaun la cap, înțelept, reprezentativ; *din fire*, adv. firește, în mod natural, de la natură; 2 spontan, în mod obișnuit; *după fire*: în mod firesc, natural; *după firea (cuiva)* — după natura sa, după felul său de a fi; *a fi preste firea sa*: a fi incompatibil, a fi în contradicție cu propria sa natură; *cele preste fire* — categoriile existenței, ale metafizicii; 2 lumea spirituală, divină; *firea în lucruri* — naturalul din lucruri, firescul din fenomene, legile după care se conduc fenomenele.

firean, s.n. — ființă biologică, existență ce aparține lumii naturale, care ține de natură și de legile ei; 2 omul ca produs al naturii („fireanul firii a urma să cade”).

firesc, adj. — natural, conform firii.

firește, adv. — în mod firesc, natural, conform legilor naturii.

cele firești — lucrurile, fenomenele.

fireștii — oamenii în înțeles de muritori, supuși legilor naturii.

firime, *de-afirime*, s.f. — integritate fizică, normalitate, prestață fizică („deosăbit de de-afirimea trupului ce poartă... oarecare evghenie în neamul său are”).

fizic, s.m. — filozof, cercetător al naturii, om de știință pozitivă („filo. sof fizic”).

fizica, s.f. — știința naturii, filozofia fizică (în înțeles aristotelic).

fizicesc, adj. — fizic, natural, ce ține de natură, care se raportează la natura materială; *cele fizicești* — lucrurile, fenomenele, cele care aparțin legilor naturii.

fiziognomie, s.f. — preocupare ce pretinde cunoașterea omului după trăsăturile feței.

flicav, adv. — gîngav („limbă flicavă”).

fîntînă, s.f. — izvor.

fîrtat, s.m. — frate; 2 tovarăș, prieten nedespărțit.

fișchie, s.f. — balegă, gunoi, scîrnăvie.

floare, s.f. — culoare; *cea din fire floare* — culoarea naturală, obișnuită.

fluturat, adj. — flusturatic, ușuratic, neserios, pe care nu te poți bizui.

foale, s.f. pl. — utilaj primitiv, pe principiul pompei de aer, folosit la aprinderea și întreținerea focului de cărbuni în atelierele fierarilor; 2 abdomen.

foamete, s.f. — foame, senzație de foame.

focul inimii — supărare, necaz mare, furie, mînie.

folosință, s.f. — folos; 2 răsplată.

formă, s.f. — forma, categorie a cauzalității aristotelice, cauza formală; 2 reprezentare, noțiune generală; 3 aparență, fenomen; 4 înfățișare, configurație, fel, chip; 5 schemă, construcție (logică); 6 la plural: figuri pantomimice; *forma filosofască* — forma în sens de cauză formală, categorie a ontologiei aristotelice; *forma*

înțelegerii — schema logică prin care se realizează cunoașterea, schema raționamentului, a unei demonstrații (care face posibilă înțelegerea unui adevăr).

formui, vb. — a concepe, a imagina, a închipui, a-și reprezenta, a configura.

fortună, s.f. — noroc, succes, șansă; *fortuna biruinții* — șansa victoriei; 2 soartă, destin; *oarba fortună* — destinul orb.

fraged, adj. — fraged, tinăr, delicat.

frământătură, s.f. — cocă de pâine.

frăție, s.f. — frăție, prietenie.

frică cerească — teamă de Dumnezeu.

fricos, adj. — înfricoșător, care produce frică.

frîntură, s.f. — luxație.

frumos, adv. — în mod fin, cu finețe.

frundezare, ~zări, s.f. — frunziș, frunzar.

frundzeri, vb. — a frunzări, a mânca foarte puțin, a ciupi, de ici, de colo.

frunte, s.f. — frunte; 2 treapta socială cea mai înaltă, marea boierime.

fugaș, s.m. — fugar.

fune, s.f. — funie groasă, odgon, parîmă.

fur, s.m. — hoț, tilhar.

furesc, adj. — hoțesc, tilhăresc; *furească tîmblare* — pași de hoț.

furtună, s.f. — furtună; 2 nenorocire, năpastă.

fus, s.n. — fus, ax, axă.

G

galactea (el.), s.f. — drumul-râilor, calea lactee, fișia galactică, norii galactici.

gangur, s.m. — grangur, calofir (*oriolus galbula*).

gazdă, s.f. — locuință, locaș, casă; *gazda vieții* — casa vieții.

gălbegios, adj. — galben; 2 palid, fără sînge în față.

gălbeni, *gălbini*, a să ~, — a deveni de culoare galbenă; 2 a deveni palid (de supărare), a se înfuria, a se supăra.

gărgăune, s.m. — gărgăun, viespe de talie mare, cu ac foarte veninos.

găsi, vb. — a afla; 2 a găsi de cuviință, a socoti.

- gătat*, adj. — gătit, pregătit, preparat.
găunoșitură, s.f. — scobitură, gaură.
găurici mici — pori.
găzdului, vb. — a mînea, a fi în gazdă, a locui un timp; 2 a primi în gazdă, a adăposti.
gheneralis, s.m. — generalul, universalul (categorie filozofică).
gheomandie, s.f. — geomancie, ghicirea după crăpăturile pămîntului.
gheometricesc, adj. — geometric, ce ține de geometrie.
gheometru, s.m. — geometru, matematician.
ghib, s.n. — gheb, cocoașă.
ghigariu, s.m. — porcar, păzitor de porci.
ghimnosofist, s.m. — gimnosofist, adept al filozofiei digambara care cerea adepților săi să umble goi, să practice vegetarianismul și să ducă o viață contemplativă.
ghiulghiul (turc.), s.m. — floare în formă de ciorchine; 2 trandafir.
ghizdav, adj. — frumos, arătos; 2 ornat, împodobit.
ghizdăvie, s.f. — frumusețe.
giudeca, vb. — a judeca, a socoti, a-și da părerea, a cîntări.
giudecăță, s.f. — judecată; 2 conflict.
giudecătorie, s.f. — judecată, arbitraj.
giudeț, ~ește, s.n. — judecată (în sens juridic); 2 scaun de judecată, judecătorie, tribunal; 3 ceartă.
giunghere, s.f. — înjunghiere (jertfire prin înjunghiere).
giurămînt, s.n. — legămînt, angajament solemn (care în acea vreme se făcea pe bază de jurămînt).
giurui, vb. — a promite solemn, a făgădui eu jurămînt.
giuruiță, *giuruiță*, s.f. — promisiune solemnă, făgăduială înțărîtă cu jurămînt; *giuruiță a da* — a promite, a făgădui.
gicire, *gicitoare*, s.f. — previziune.
gilbăgios, adj. — galben, îngălbenit, bolnav de gălbenare.
gilceavă, s.f. — ceartă, dispută, conflict; 2 agitație, frămîntări.
gînd, s.n. — preocupare, țel; 2 la pl. — gîndirea (ca a doua etapă în procesul cunoașterii), procesele intelectuale; *gînd ascuns* — intenție, plan, preocupare; *gînd potrivnic* — intenție de nesocotire, contrară autorității de stat; *gîndul a dobîndi* — a-și realiza gîndurile, a-și împlini dorințele, planurile.

girbov, adj. — cocoșat, adus de spate.

girti, vb. — a scoate sunete de giscă, a gigii; 2 (despre oameni) a flecări, a umbla cu vorba, a ponegri.

gîrliciu, s.n. — coș, horn; 2 intrare strîmtă într-o pivniță sau într-o bașcă (săpătură, fortificație subterană); 3 deschizătură ca un fel de git, ca un fel de horn.

gîrliță, s.f. — cerc de fier, prins de un lanț, pentru gîtul animalelor de casă, sau pentru răufăcători.

gîrtan, s.n. — gîtlej.

gîtilan, s.n. — laringe.

gîtlej, s.n. — git.

glas, ~uri, s.n. — glas, voce, timbru vocal; 2 numire, predicabil („cinci glasuri a lui Porfirie“); 3 rostire, strigăt; 4 cîntare, melodie, gamă melodică.

glăvădîină, s.f. — măciulie, greutate care asigură echilibrul unui cîntar și arată cantitatea măsurată.

gligan, s.n. — mistreț, porc sălbatic.

gloate, s.f. — mase, mulțime, oameni de rînd; 2 armata neregulată, de adunătură, „oastea de strînsură“;

glogozală, s.f. — rumoare, discuții nedeslușite; 2 amestecătură, învălmășeală, agitație, frămîntare; *glogozit*, adj. — învălmășit confuz, încurcat.

glonț, s.n. — ghiulea.

gnomon, s.n. — horologiu de soare.

goană, s.f. — goană, alergare, urmărire, vinăloare; *goană de cap* — vîinare de moarte.

gol, adj. — lipsit, neîmbrăcat, sărac; 2 pur, curat, neamestecat cu altceva; *stihii goale* — elemente pure, primare.

golicieune, s.f. — sărăcie, viață grea.

gonăș, s.m. — urmăritor.

gonitori, s.m. — gonitor, alergător, curier pe cal; 2 persecutor.

gonț (polon.), s.m. — gonaș, gonaci, urmăritor.

grai, s.n. — vorbă, cuvînt; *grai fără chip* — verb impersonal, („nici în gramatică graiul fără chip și cuvîntul ajunge au învățat“); 2 noțiune.

gramatic, s.m. — filolog, etimolog; 2 pisar, scriitor de cancelarie, gră-mătic.

gramatică, s.f. — gramatică, știința gramaticii.

grăini, vb. — a grăi, a vorbi, a cuvînta.

grămăgior, s.m. — diminutivul de la *grumaz*.

grăunceană, s.f. — grăunte mic, bob de grîu, semincioară.

grăuș, s.m. — mică greutate etalon de cîntărit aurul în evul mediu românesc; 2 grăunte, sămînță; 3 *grăușe mănunșele* — granule.

grebănos, adj. — girbov, cocoșat, ghebos.

greșit, adj. — vinovat („smîntit și greșit vîdzîndu-să”).

greu, adj. — dificil; 2 masiv, compact, voluminos; 3 cu autoritate, însemnat; 4 țemeinic; 5 important, fundamental; *învățăture grele* — științe importante.

greuime, s.f. — greutate, pondere; *greuimea firească* — greutatea naturală, greutatea trupului; 2 dificultate.

greutate, s.f. — apăsări, povară, sarcini grele; *a trage greutatea* — a suporta povara, apăsările, a duce tot greul.

grijă, s.f. — teamă, frică; *grijă împotrivică* — teamă de ceva rău.

griji, *a să ~*, — a se teme, a-i fi frică.

grijliu, adj. — grijuliu, temător, care poartă grijă, îngrijorat.

gros, adj. — gros; 2 necioplit, primitiv, lipsit de finețe.

grosime, s.f. — masivitate, volum; 2 grosime, insensibilitate sufletească.

grozav, adj. — urît, pocit, slut, murdar; 2 rău, nelegiuit; *faptă grozavă* — faptă rea, faptă urîtă, crimă, nelegiuire.

grozăvi, *a să ~*, vb. — a se urîți, a se poci.

grozăvie, s.f. — urîțenie.

groznic, adj. — groaznic, înfricoșător, cumplit, amenințător; 2 urît, slut.

groznicie, s.f. — grozăvie, faptă cumplită, crimă; 2 putere de înfricoșare, drept de viață și de moarte.

grumădz, s.n. — gît, ceafă.

grumăgior — diminutivul de *grumadz*.

grundzăros, adj. — zgrunțuros, cu asperități.

gunoiu sclrnac — balegă.

(*gură*) a fi numai cu gura și cu cuvîntul (față de cineva): a se manifesta formal, nesincer.

gurgui, s.n. — sfîrcul sinului.

gușă, s.f. — zona antepectorală la păsări; 2 anexă, sub formă de pungă, a esofagului la păsări.

guziu; *guziul orb*, s.m. — cîrțită; 2 orbete.

H

hadîmb, (turc.), s.m. — eunuc.

hameleon, s.m. — cameleon.

harbuz, s.m. — pepene verde, lubeniță.

harmonie (el.), s.f. — armonie.

harnic, adj. — capabil, în stare; 2 pasionat, activ, muncitor; 3 demn, potrivit.

hasechiu (turc.), s.m. — comandant, șef de unitate de bostangii.

hatman (pol.), s.m. — comandant șef al armatei în Moldova medievală.

hăolitură, s.f. — bocet.

hărariu, s.m. — desagă, sac, traistă (din păr de capră).

hele! — vai! exclamație de uimire.

helge, s.f. — nevăstuică.

hendec (turc.) — șanț de război, tranșee.

hereghiie, s.f. — origine, neam; 2 noblețe, origine nobilă; 3 semn de noblețe.

hersonisos (el.) — peninsulă.

himeră, s.f. — himeră, monstru fabulos; 2 absurditate, plan irealizabil; 3 anomalie.

himerinos (el.), adj. — de iarnă.

hinciu, *hingiu*, ~uri, s.n. — tufiș, desîș, crîng.

hipotesis (el.) — substrat; 2 ipoteză.

hireș, *hiriș*, adj. — specific, propriu, personal; *hireșă mină* — mină proprie; 2 firesc, natural; 3 adevărat; 4 de origine, originar, de fel; adv. — exact, întocmai („cînd ar tălmăci hiriș numele de pre sunarea limbii arăpești”); *hiriș număr* — nume propriu.

hîrișiiie, ~ii, s.f. — trăsătură, caracter distinctiv, particularitate, fire; 2 caracteristică naturală, particularitate, natură proprie; *stepăna hîrișii sale* — treapta specifică naturii sale; 3 proprietate, trăsătură definitorie, specific (în logică, în accepția predicabilului porfirian *proprium*); *chiară hîrișiiie* — trăsătură definitorie, clară.

hirograf, s.f. — manuscris, autograf, scrisoare autografă, înscris, act de mînă.

hiromandie, s.f. — chiromancie, ghicire în palmă.

hîrăț, s.m. — erete.

hîrîietură, s.f. — mîrlîit, mîrlială.

hîrtoape, s.n. pl. — povîrnișuri, teren accidentat.

hîrzob, s.n. — vîrtej; funie groasă folosită la coborîrea sau ridicarea greutăților din adîncime.

hluger, s.n. — lujer, tulpină ierboasă cu tendința de cățărare sau aderare la sol.

hof (ebr.), — zburătoare.

holbură, ~i, s.f. — vînt puternic, furtună, vîrtej; *potop de holbură* — potop de furtună, ploaie diluvială; 2 tulburare, răzmeriță, răscoală; 3 conflict, dușmănie, certuri.

holbură, *holburule*, s.f. — bolboră, rochița-rîndunicii; 2 zorele.

holm, s.n. — dîmb, movilă, colnic; 2 deal, delușor.

holmuros, adj. — deluros; *valuri holmuroase* — valuri mari cît dealurile.

hortum, s.n. — trompă (de elefant).

hotar, ~ă, s.n. — hotar, limită, capăt, punct terminus, măsură; *peste hotar a trece* — a depăși măsura, limita cuvenită; 2 termen, noțiune, cuvînt specific unei științe; *a firii hotară* — granițele naturii, granițele lumii materiale; *cele firești hotară* — marginile firii, granițele legilor naturale; 2 limitele firești; *hotar mijlocitoriu* — termen mediu (în logică); *hotare gheometricești* — termeni de geometrie; *hotare loghicești* — termeni de logică; *hotarale firii* — granițele naturii, forțele („putințele“) naturii; *hotarale rudenii* — granițele de rudenie, felurile de rudenie.

hotărt, vb. — a hotărti, a decide, a dispune; 2 a numi; 3 a considera, a socoti; 4 a defini.

hotărîre, s.f. — definiție, definire, circumscriere („putea-va cineva... a dzice... precum toată hotărîrea pasirii în Struțocămilă să cuprindă?“); 2 importanță, rol; 3 semnificație, simbol; 4 decizie, rezoluție; *hotărîre filosofică* — definiție filozofică; 2 maximă filozofică.

hrisov, ~ul, *hrisovuluri*, s.n. — hrisov, document emis de cancelariile domnești, privilegiu.

hrizm, *hrizmos* (el.), s.n. — prorocie, profeție, comunicare divină; 2 ghicire, oracol.

hronic, adj. — cronic, îndelungat.

hudișos, adj. — care ține de uliță, de stradă, mărginit de stradă; *hudișoși părății* — pereții casei dinspre stradă:

hulă, s.f. — calomnie, ponegrire, insultă, jignire, ocară; *hulă drăgăstoasă* — reproșuri de amor, acuzații pornite din gelozie.

hulpesc, adj. — vulpesc, de vulpe; 2 nesincer, viclean.

hulioană, s.f. — altoi.

hultur, vb. — a altoi.

hulub, s.m. — porumbel.

I

iad, s.n. — loc de tortură a sufletelor după moarte (în concepțiile religioase); *umbrile iadului* — întunerecul iadului.

iarbă, *ierbi*, s.f. — plantă medicinală.

iarbă pucioasă — pulbere, praf de pușcă.

iasmin (pers.), s.m. — iasomie.

ibonic, s.m. — îndrăgostit.

icoană, s.f. — reprezentare (artistică), portret (bidimensional sau în relief).

ideea (el.), s.f. — chip, reprezentare abstractă, noțiune („chipul fietecui lucru“).

idol, s.m. — chip, imagine, reprezentarea unei zeități, idol.

ielcovan (turc.), s.m. — prigorie, bate-vînt; 2 curier, călăraș.

ieपुरi, vb. — a se comporta ca un iepure.

ieroglific, ieroglificesc, adj. — ascuns, simbolic, cifrat.

ieroglific, s.f. — ieroglifă, semn grafic care reprezintă scheme de lucruri și animale; 2 simbol, cifru.

iertăciune, s.f. — iertare; 2 scuză.

ieși, vb. — a pleca; 2 a avea loc, a se întâmpla, a rezulta.

ieșire, s.f. — ieșire, plecare; 2 rezultat; 3 izbândă, izbândire; 4 rezolvare, soluționare; *ieșire a afla* — a găsi soluția.

iezetură, s.f. — stăvilar, baraj, zăgaz.

iezi, vb. — a bara, a stăvili apa printr-un zăgaz, printr-o stavilă.

ii, s.f. pl. — abdomen, foale, pîntece (la animale).

îjdărl, vb. — a produce, a condiționa; *a să ~*, — a se trage din; 2 a se zămisi; 3 a lua naștere, a se produce.

îmăciune, s.f. — pată, spurcare, murdărie; 2 necinste, imoralitate, perversitate.

informui, informălui, vb. — a contura mintal, a reprezenta; 2 a da formă; 3 a reproduce mintal un lucru; 4 a concepe, a-și reprezenta; 5 a aranja, a alcătui, a înjgheba.

inimă, s.f. — inimă; 2 suflet; 3 afect, participare afectivă la ceva; 4 gând; 5 bunătațe, duioșie, înțelegere; 6 sinceritate; *inimă rea* — tristețe, melancolie; *inimă vitează* — suflet viteaz (Cantemir folosește adesea: *inimă* pentru suflet, psihic), natură îndrăznească; *mintea inimii* — gândul cel mai sincer, convingerea intimă; *ascunsele inimilor* — tainele inimilor; *ascunsul inimii* — conștiința morală; *jelea inimii* — durerea sufletească, tristețea adîncă; *ticălosul inimii oas* (foarte frumoasă expresie literară) — nefericita corabie a inimii; *cu bună inimă*, loc. adv. — vesel, mulțumit, cu stare sufletească bună; *cu înfrîngerea inimii*, loc. adv. — cu inima zdrobită, cu sufletul înăbușit, stăpînindu-și starea sufletească; *cu toată inima*, loc. adv. — din toată inima, cu toată convingerea, cu toată hotărîrea (cu sensul de: fără milă, fără nici o rețineră); *din inimă*, loc. adv. — din suflet, cu tot sufletul, convins, hotărît; *inima ca nuca a ți se despica* — a ți se frînge inima; *a pune la inimă* — a lua aminte, a fixa în minte, a se preocupa de ceva, a ține seama

de ceva, a se întrista de ceva; *a avea în inimă* — a dori din tot sufletul; *a-i spune inima* — a intui; *a pătrunde pînă la inimă* — se spune astfel despre o durere fizică, vie, atroce.

inimos, adj. — activ, viteaz, curajos.

inorog, s.m. — licorn, animal fabulos, cu corp de cal, cap de cerb și în frunte, cu un singur corn, simbolizînd forța, rapiditatea și invincibilitatea; cornul său era socotit că ar avea virtuți vindecătoare.

interiecție, s.f. — interjecție; 2 sunet produs de vocea animalelor.

ipervolicesc, adj. — iperbolic, exagerat.

ipoghei, s.m. — oamenii din partea opusă nouă, cei de la antipodii.

ipohimen (el.), s.n. — substrat, substanță.

ipohondriac, adj. — ipohondru, trist, melancolic, pesimist.

ipopsie (el.), s.f. — bănuială.

ipotesă (el.), tema, subiectul unui discurs.

ipotesis (el.), s.f. — ceea ce stă dedesubt, ceea ce este fundamental în existență; materie, fenomen; 2 probabilitate, ipoteză.

ipothetic (el.), adj. — ipotetic, probabil, condițional, presupus.

irmafrodit, s.m. — hermafrodit; 2 (fig.) cu natură dublă.

iroas, *iroi* (el.), s.m. — erou, personaj de epos.

irod, s.m. — inorog.

ironic, adj. — ironic, zeflător.

ironicesc, adv. — ironic, cu ironie.

iscoadă, s.f. — iscoadă, agent, spion.

iscodi, *iscoti*, vb. — a cerceta pe ascuns, a spiona, a tatona, a trage de limbă, a se informa.

iscoditor, s.m. și adj. — cercetător, făcut pentru a cunoaște; *a firii iscoditori* — filozofii naturii.

iscusit, adj. — artistic, cu artă; 2 frumos, ca o operă de artă, bine făcut, bine construit; *la chip iscusit* — chipeș, arătos, frumos la înfățișare, bine făcut; 3 parfumat, cu miros neîntrecut; 4 inventiv, creator; *mintă iscusită* — inteligență creatoare, inventivă; 5 potrivit („sfatul plăcut și iscusit“).

isimeria (el.), s.f. — echinocțiu; 2 linia ecuatorului; *dunga Isimerii* — linia ecuatorului (cînd soarele trece la locurile de întîlnire ale eclipticei cu linia ecuatorului ceresc — 21 martie și 22 septem-

brie — are loc ceea ce se numește echinocțiul de primăvară și de toamnă).

ispisoc, ~out. s.n. — act prin care se acordă un privilegiu.

ispită, s.f. — încercare, dovedire, experiență; 2 tatonare, încercare, sondare; 3 încercare (a soartei), greutate, dificultate (a vieții); *ispitele în mîni luate* — încercările, greutatea, dificultățile cu care te lupți, pe care le înfrunți: *ispita credinței* — încercarea loialității; *ispita de toate zilele* — încercările zilnice, experiența cotidiană.

ispiti, vb. — a încerca; 2 a pune la încercare; 3 a cerceta, a detecta; 4 a iscodi, a tatona; 5 a examina.

ispitit, adj. — încercat, probat; 2 învățat; 3 experimentat.

ispravă, s.f. — sfîrșit bun, realizare, folos, succes.

isprăvi, vb. — a face, a efectua; 2 a realiza, a duce la bun sfîrșit; 3 a pune în practică, a aplica.

istorie, s.f. — povestire, istorie; 2 întimplare adevărată, fapte povestite.

(*istov*) *de istov*, adv. — cu totul, cu desăvîrșire.

istovi, a să ~, vb. — a se termina cu totul, a se sfîrși; 2 a se împlini, a se realiza.

ital, s.m. — italian.

itica (el.), s.f. — etică, morală.

iticește, adv. — etic, moral, cu conștiința binelui și a răului.

cele iticești — cele care aparțin domeniului moral, faptele oamenilor; 2 rațiunea morală, legile morale, sancțiunea morală.

iubirea firii — dragoste naturală, atracția naturală, care servește speciei.

iuboște, s.f. — iubire, dragoste carnală; 2 unire trupească.

iubonic, s.m. — iubit, ființă iubită.

iușorime, *iușurime*, s.f. — ușorul, substanțele ușoare, în opoziție cu substanțele grele care alcătuiesc materia, după concepția ontologică a filozofilor antici; 2 *iușurimea meștersugărească* — ușurința plină de iscusință, rapiditatea conjugată cu șiretenia, promptitudine în folosirea strategiei; 3 *iușurimea minții* — inconstanță, agitație mintală, trecerea rapidă de la o părere la alta, incapacitatea de a aprofunda și a urmări o idee, intelect aberant.

iute, adj. — rapid; 2 inimos; 3 sangvinic, mînios, vijelios.

iutime — rapiditate; 2 minie.

ivală s.f. — ivire, apariție, prezentă, ceea ce este de față; *la ivală*, adv. — la lumină, în văzul tuturor, la vedere, *decît toată ivala*, loc. adv. — decît orice evidență.

ivi, vb. — a arăta, a scoate la iveală, a face să apară; 2 a arăta, a releva; *a să ~*, — a apărea.

izbindă, s.f. — victorie, realizare, îndeplinire, satisfacere; 2 răsplată, judecată, pedeapsă, sancțiune; 3 răzbunare, dorința, nevoia de răzbunare; *dzua izbindii* — ziua răfuielii, a răzbunării; *izbinda inimii* — realizarea dorințelor (inima fiind socotită sediul tuturor afectelor și dorințelor fiziologice); *izbinda pricinirii* — realizarea cauzei; *izbinda voii* — îndeplinirea dorințelor.

izbindi, vb. — a reuși, 2 a se răzbuna.

izbinditoriu, s.m. — împlinitor, victorios; 2 judecător, pedepsitor.

izbinditoriu (de vise), s.m. — ghicitor, tălmăcitor de vise.

izdrări, *a să ~*, vb. — a se naște, a-și avea originea.

izgnanie, s.f. — exil, alungare, surghiun.

(iznoavă), *de iznoavă*, adv. — din nou, iarăși.

izvod, *~oade*, s.n. — listă, catalog, pomelnic; 2 act scris, însemnare;

izvodul norocului — cartea vieții, cartea soartei fiecărui om hotărîită de la începutul lumii (în concepția creștină).

izvodi, vb. — a face, a da naștere, a alcătui.

izvodi, *a să ~*, vb. — a se naște, a apărea; 2 a produce.

izvoditorii legilor — alcătuitoarii de legi, legislatorii.

izvoditoriu, s.m. — creator, alcătuitor, autor; *izvoditoriul și pricinitoriul firii* — Dumnezeu.

izvozdel de leacuri — rețetă.

I

îmbăiera, vb. — a lega cu sfoară, cu baier, a pune o toartă de sfoară. (*îmbla*) *mai tare a îmbla* — a merge nesocotind primejdii, a se aventura.

îmblăzni, vb. — a (se) supăra, a (se) necăji, („îndrăzneala voroavei îi îmblăzniia”).

- umblet*, ~e, s.n. — umblet; 2 alergătură, aranjament, combinație, faptă vicleană, intrigă.
- imbolditură*, s.f. — împunsătură.
- imbumbăcat*, adj. — înfundat, astupat (cu bumbac, cu vată).
- imbunător*, s.m. — mijlocitor de bine, care luptă pentru a schimba în bine o situație.
- împăna*, vb. — a semăna; 2 a căpăta pene, a se acoperi cu pene („nici penele a să încorna, nici coarneau a să împăna s-au cădzut“).
- împărălește*, adv. — ca un împărat, împărătește.
- împărăție*, s.f. — împărat, sultan (cu sensul de autoritate imperială, Poarta Otomană).
- împerechea*, a să ~ vb. — a se certa, a se duela, a se lupta.
- împărechere*, s.f. — asociere, îmbinare, însoțire; 2 disensiune, separatism, dezbinare, vrajbă.
- împărți*, a să ~ vb. — a-și împărți ceva, a se înfrupta.
- împelițat*, adj. — întrupat; 2 legat cu pielită („la copită îngemănată și ca giștele pe dedesubt împelițată“).
- împiedecare*, s.f. — împiedicare, contracarare, impediment, întârziere în realizarea unei dorințe; 2 neîmplinire; 3 limitare, înfrînare, persecuție, constrângere; *împiedecarea voii* — limitarea voinței.
- împiedecat*, adj. — (despre vorbire) neclar, greu de pronunțat; *împiedecate voroave* — cuvinte pronunțate cu greutate.
- împietroșere*, s.f. — împietrire, insensibilitate; 2 inflexibilitate, impenetrabilitate, încăpăținare.
- împietroșet*, adj. — împietrit, insensibil; 2 neînduplecat, inflexibil; *împietroșet la socoteală* — cu gândire inflexibilă, încăpăținat, nereceptiv.
- împinge*, vb. — a împinge, a îndemna, a așta.
- împistri*, vb. — a puncta, a bălța, a împestrița.
- împleteci*, vb. — a împleti, a înfășura, a încolăci, a încurca, a împiedica; 2 a amesteca, a combina; a să ~, — a se împleti, a se încolăci; 2 a se încurca, a se zăpăci.
- împletecî*, adj. — încurcat; 2 fără noimă, fără înțeles, confuz, neclar.
- împletecitură*, s.f. — împletire, înnodare; 2 amestecătură, combinație.

împodobi, vb. — a împodobi; 2 a înzestra, a dăruî; *a-și ~*, vb. — a-și împodobi; a-și găti.

împodobire, s.f. — podoabă, ornament, figură de stil; *împodobire rîo-ricească* — ornament verbal.

împoncișa, *a să ~*, vb. — a se împotrivi, a fi contra, a face opoziție.

împoncișătoriu, s.m. și adj. — potrivnic, dușman.

împoncișere, s.v. — provocare, *insultă*; 2 *înfruntare*, ciocnire; 3 *opoziție*, antagonism.

împoncișitură, s.f. — îmboldire, ciocnire, provocare, ceartă, ciorovăială.

împotrivă, adj. — potrivnic, opus, *contrar*, *dușmănos*; 2 *nefavorabil*, *neprielnic*; *semne împotrivă* — *indicii nefavorabile*; adv. — *contra*; 2 *în față*, *drept înainte*; 3 *invers* („*temerea iubovnicului către ibovnică și împotrivă*“).

împotrivitor, s.m. — potrivnic, dușman.

împotrivnic, s.m. — dușman, rival; adj. — *contrar*, opus.

împrăștiia, vb. — a pulveriza, a nimici; *a să ~* — a se răspîndi

împregiurare, s.f. — înconjurare, învîrtire.

împregiur stare, s.f. — împrejurare, circumstanță (filos.).

împresura, vb. — a exercita o presiune din toate părțile, a apăsa greu asupra unui lucru, a înăbuși, a covoîși („*greutatea lucrului preste puțința lor îi împresura*“).

împreuna, *a să ~*, vb. — a se întîlni; 2 a merge alături, a se întovărăși; 3 a se lipi, a se uni; 4 a se căsători; 5 a-și uni apele, a conflua.

împreunare, s.f. — întîlnire, adunare; *împreunarea sfatului* — unitate de vederi, asociere de idei sau planuri.

împropia, *a să ~*, vb. — a se apropia.

împungător, adj. — împungător, îmbolditor; 2 pătrunzător; 3 stimulator; 4 jignitor, provocator.

împunge, vb. — a împunge, a împinge, a stimula, a incita, a ațîța.

împunsătură, s.f. — vorbă înțepătoare, mușcătoare.

împuțicios, adj. — urît mirositor, împuțit.

înainte mîrgătoarea simțire — treapta senzorială, prima treaptă în procesul gnoseologic, călăuza cunoașterii.

- înainte mărgătoriu*, adj. — premergător; 2 călăuză, -călăuzitor.
- înainte punere* — prezentare, etalare; 2 premisă (în logică).
- înalgios*, s.m. — cădere din situație, destituire, scoatere din demnitate, din dregătorie; 2 pagubă, prejudiciu, umilire; 3 nedreptate, înecitate.
- înăcăjire*, s.f. — supărare.
- înădușală*, s.f. — înfierbîntare, transpirare; 2 sufocare, respirație grea; 3 constrîngere, siluire.
- înăduși*, vb. — a transpira, a munci din greu, a face efort; *a să ~*, — a se sufoca, a nu mai putea respira; *cu duh a să înăduși* — a nu putea suporta sufletește.
- înădușit*, adj. — sufocat; 2 înecăcios, sufocant; 3 obosit.
- înălțare*, s.f. — ascensiune, ridicare socială.
- încăldzitură*, s.f. — îmbrățișare; 2 aprindere, încălzire („a trupurilor încăldzitori“).
- încărca*, *a să ~*, vb. — a se arunca în spatele cuiva, a se năpusti după git; *în spate a să încărca* — a se arunca în spate.
- încășile*, adv. — de asemenea, iarăși; conj. — chiar și.
- începătură*, s.f. — începere, început, inițiativă, inițierea unei acțiuni; 2 principiu, element (filos.); *începătura începăturilor* — divinitatea în ipostaza de creator.
- începere*, s.f. — început, inițiativă.
- înceia*, vb. — a uni la capete (bucăți de material), a uni pe canturi, a îmbina.
- înceiere*, s.f. — sfîrșit; 2 concluzie.
- înceietură*, s.f. — încheiere, final; 2 terminație morfologică (a unui cuvînt); 3 încheietură, articulație (anatomie); 4 îmbinare („încheietura în colțuri“); 5 concluzie; *înceietura coroavei* — terminația cuvîntului, articol (gramat.).
- închide*, vb. — a umple, a bara (o cărare).
- încîina* (cuiva), *a să ~*, — a face plecăciuni, a saluta pînă la pămînt, a face temenele.
- încînăciune*, s.f. — considerație deosebită, supunere, umiliță; 2 temenea, salut.
- încîpui*, vb. — a imagina, a concepe, a reprezenta, a configura; 2 a transpune pantomimic.

- închipuire**, s.f. — reprezentare, înfățișare; *închipuirea minții* — imagine mintală, reprezentare.
- încinge**, vb. — a încinge. 2 a strânge, a constrânge; *a să ~* — a se aprinde.
- încins**, adj. — aprins, plin de ardoare.
- înclecat**, adj. — prins, încurcat.
- înclecatură**, s.f. — încâlceală, amestecătură; 2 încurcătură.
- încorna**, vb. — a apăta coarnă.
- încoruna**, vb. — a încorona, a încunună; 2 a înzestra, a dăru
- încrede**, *a să ~* vb. — a se bizui.
- încredințare**, s.f. — garanție, gaj; 2 încredere.
- încruntare**, s.f. — însingerare, rănire.
- încuia**, vb. — a închide, a zăvorî; 2 a închide, a înfunda (o cărare); 3 a concluda, a conchide; 4 a conține, a avea în sine; 5 a ascunde, a tăinui, a imprima un înțeles ascuns unui cuvânt.
- încuiat**, adj. — închis; 2 încadrat.
- încuiere**, s.f. — încheiere, concluzie; *încuierea urmărilor* — tragerea concluziei.
- încungiurare**, s.f. — înconjur, ocol, mișcare orbitală.
- încungiurătură**, s.f. — înconjurare, ocol, încercuire; 2 încolțire.
- în darn**, adv. — în zadar.
- îndată**, adv. — pe loc, pe dată, repede; *îndatăși* — pe loc, imediat, chiar acum, într-o clipă.
- îndatori**, vb. — a îndatora, a obliga.
- îndatorit**, adj. — obligat, obligatoriu; 2 provenit, produs, cauzat, descins („Acestea toate din forma Cămillii îndatorită a fi, dovadă nu trebuie“).
- îndămina**, vb. — a ușura, a înlesni ceva, a sta la dispoziția cuiva, a căuta să intri în voia cuiva; 2 a obișnui, a face să piară stînghereala; 3 a înzestra; 4 a încuraja, a da ajutor, a sprijini („cu toată lumina privelii îl îndămina“); *a să ~*, — a se obișnui, a se familiariza; *a-și ~*, — a lucra cu abilitate; 2 a împărți, a distribui („firea așe de înțelepțește pe la toți darurile sale ș-au îndămnat“); *îndămina vremii*, *îndămnările vremii* — pri-lejul vremii, ocazie favorabilă, oportunitate.

- îndămnare*, s.f. — îndemnare, abilitate, înzestrare, dar, talent; 2 înlesnire, folos; 3 desfătare, viață fără griji.
- îndămnat*, adj. — înzestrat, dăruit.
- mai îndămnă*, adv. — mai la îndemnă, mai lesne.
- îndămnările firii* — darurile naturale, talentele, înlesnirile firești.
- îndămnător*, adj. — care stă la îndemnă, care ascultă, care execută.
- în de*, prep. — între; *în de ei* — între ei.
- îndelung*, adv. — mult timp; 2 târziu.
- îndelunga*, vb. — a întârzia un lucru, a trena.
- îndelungare*, s.f. — întârziere, trenare.
- îndelungat*, adj. — lung; 2 de durată, cronic.
- îndemina*, a să ~, vb. — a se ocupa, a se preocupa, a-și face de lucru („cu binele altora nici cearcă, nici poștește să să-ndeminedze”).
- îndemnare*, s.f. — îndemnare, pricepere, abilitate; 2 prilej, oportunitate.
- îndemnare*, s.f. — îndemn, incitare, impuls.
- îndemnător*, adj. — stimulator, activant.
- îndesare*, s.f. — comprimare.
- îndesat*, adj. — concentrat, presat.
- îndestuli*, vb. — a îndestula, a mulțumi pe cineva; *a să ~*, — a se sătura, a se declara mulțumit, a se mulțumi; 2 a-și realiza dorințele, a-și satisface un deziderat, a ajunge la scopul urmărit.
- îndestulit*, adj. — îndestulător, satisfăcător.
- (în deșert) de îndeșert*, adj. și adv. — ridicul, de ris.
- în divuri*, adv. — în chipuri, în feluri.
- îndrîji*, a să ~, — a se semeți, a se înversuna, a căpăta un curaj deosebit.
- îndobîndi*, vb. — a ciștiga, a obține.
- îndoință*, s.f. — îndoială; 2 bănuială, suspiciune, presupunere; 3 nehotărîre, indecizie, incertitudine, stare de cumpănă; 4 echilibru; *cumpăna îndoinții* — cîntarul în stare de echilibru.
- îndrăpnic*, adj. — contrar, opozant; 2 vrăjmaș, dușman, care îți pune obstacole.
- îndrăpnicie*, s.f. — fire, nărav, apucătură, comportament („în firea și îndrăpnicia hadîmbilor cade”); 2 îndărătnicie, încăpăținare; 3 opoziție, opunere.

îndrăpnicieune, s.f. — faptă rea, neajuns, răutate.

îndrăpt, adv. — înapoi; 2 cu dreptate, în adevăr; 3 cinstit, corect.
(*îndrăzneală*) *îndrăzneala adevărului a lua* — a îndrăzni să spui adevărul; *îndrăzneală cu socoteală* — îndrăzneală bine gândită, prudentă, chibzuită, strategică; *îndrăzneală fără socoteală* — îndrăzneală oarbă, negândită, stăpinită de furie, nesăbuintă.

îndrăznitor, adj. — care îndrăznește, obraznic.

îndreptariu, s.n. — riglă, îndreptar (folosită de dulgheri pentru constatarea neregularităților).

îndulci, *a să ~*, vb. — a se îndulci; 2 a se bucura, a se desfăta.

îndupăca, *a să ~*, vb. — a se îndopa, a se ghiftui, a înghiți, a înfuleca.

îneca, vb. — a îneca, a sufoca; 2 a gîtui, a sugruma.

înecare, s.f. — sufocare, oprirea respirației.

înecat, adj. — înecat; 2 astupat.

înfila, *a să ~* vb. — a se umfla, a se mări; 2 a se mîndri, a se supra-aprecia, a se trufi.

înfîlat, s.m. și adj. — umflat; 2 trufaș, semeț; *înfîlării cu mintea* — mîndrii, trufașii.

înfîlăcios, adj. — care se umflă, semeț, trufaș; *duh înfîlăcios* — mîndrie, semeție.

înfîlăciune, s.f. — umflare, umflătură.

înfoca, *a să ~*, vb. — a se minia, a se aprinde de minie.]

înfocare, s.f. — ardere, combustie; 2 minie, supărare; 3 ardoare, zel.

înfocat, adj. — aprins, incandescent; 2 mînios, supărat; 3 pornit din dragoste, de îndrăgostit, intens alimentat de sentiment; *suspinele înfocate din inimă* — suspinele alimentate de focul de dragoste al inimii.

informui, vb. — a informa, a da formă (ontologie); 2 a alcătui, a orîndui; 3 a formula („socoteala își orîndui și cuvintele își informui”); a contura (o imagine, o idee); *a să ~*, — a lua formă („corb pestriț să va informui”).

informuit, adj. — sistematic, ordonat, logic.

înfrișetură, s.f. — înfrișare, îngrozire, amenințare.

înfrișește, *a să ~*, vb. — a-și călca pe inimă, a face ceea ce nu ești obișnuit.

înfrîntoare, ~ *ori*, s.f. — ruptură, şanţ, adîncitură; *înfrîntorile minii* — adînciturile minii.

înfrîntură, s.f. — luxaţie.

înfruntă, vb. — a certa cu asprime; 2 a brava un pericol.

îngăduinţă, s.f. — răbdare; 2 păsuire, aminare; 3 îndurare, milă.

îngăima şi *a să ~*, vb. — a şovăi; 2 a târăgăna („alt chip de chivernisală să afle şi spre aceia a să nevoi să nu să îngaime“); 3 a se încurca, a se amesteca („în glogozală în zădar vă îngăimaţi“).

îngăimală, ~ *ele*, s.f. — îngăimare, vorbire neînţeleasă; bolborosire; 2 protest verbal, crîcnire, împotrivire; 3 nehotărîre, stare de inerţie, şovăială; 4 pregetare; 5 întîrziere, târăgănare; *fără nici o îngăimală* — fără nici o întîrziere.

îngăimarè, s.f. — şovăială, încurcătură, confuzie („ce să răspundă cu toţii în îngăimare stă“).

îngemăna, *a să ~*, vb. — a se uni, a se împreuna; 2 a se bifurca.

îngemănat, adj. — unit, imbinat; 2 despîcat, bifurcat.

înghimpos, adj. — cu mărăcini, mărăcinos.

în giur împrejur, adv. — în conferinţă.

îngrăditură, s.f. — zid, construcţia unei cetăţi, ansamblul exterior de fortificaţii.

îngreuîere, s.f. — dificultate.

îngrijlivi, *a să ~*, vb. — a purta de grijă, a se teme de viaţa cuiva.

îngrozătură, s.f. — ameninţare, înfricoşare.

în loc de, prep. — ca, drept; *în loc de bască* — ca poveste.

înmuia, *a să ~*, vb. — a se îndupleca.

înnăcăji, vb. — a necăji, a supăra.

în-patru-picioare, s.m. — patrupe.

însămna, vb. — a însemna, a fixa, a indica, a numi; 2 a prevedea, a hotărî; 3 a propune în scris; 4 a se traduce, a se tîlculi, a simboliza.

însămna-re, s.f. — notare, consemnare; 2 semnificaţie, tîlc; *însămna-re-a cuvîntelor* — înţelesul, sensul cuvîntelor; 3 însemnătate, importanţă.

însămnat, adj. — orînduit, fixat; 2 anumit, dinainte stabilit.

însomnorat, adj. — somnoros; 2 adormit.

însoți, *a să* ~ vb. — a se întovărăși, a acționa împreună.

însoțitoriu, s.m. — însoțitor, tovarăș.

înșelătură, s.f. — înșelătorie, capcană, perfidie.

înștiința, vb. — a încunoștiința, a aduce la cunoștință; a învăța (pe cineva); *a să* ~, — a afla; 2 a se încunoștiința, a se informa; 3 a cunoaște.

întări, vb. — a întări, a adevăra, a confirma („povestea Vidrii... așa o întărim”); 2 a stabili.

întăritor, adj. — care rămâne statornic, neschimbător.

întăritură, s.f. — întărire, întărirea unei convenții, a unei înțelegeri, confirmare.

întemeiat, adj. — clădit, fundat; 2 sigur, hotărât, stabilit.

întemeiere, s.f. — creștere în situație, îmbogățire, stabilitate în situație; 2 putere economică și politică.

înteși, vb. — a iuși, a impulsiona, a activa.

întinare, s.f. — pătare, necinstire.

întindere înaintea, s.f. — presupunere, anticipare, prognoză.

întirii, vb. — a fugări de aproape, a nu slăbi din fugărit; 2 a alunga, a goni.

întii, adj. — primul, caracteristic, principal; *chipul întii* — trăsătura definitorie, prima trăsătură; 2 persoana întâia.

întoarce, vb. — a întoarce, a schimba, a preface; *a să* ~, vb. — a se întoarce, a reveni; 2 a-și călca angajamentul, promisiunea; 3 a se schimba, a se transforma; 4 a se roti.

întoarcere, s.f. — părăsire, schimbare de atitudine; *întoarcerea feței* — schimbare de atitudine, răcirea sentimentelor.

întornă, s.f. — întoarcere, înapoiere.

întors, adj. — schimbat, prefăcut.

într-adînc, adv. — profund, temeinic.

într-aripa, *a să* ~ vb. — a prinde, a căpăta aripi, a-i crește aripi

întreba, *a să* ~, vb. — a se întreba, a-și pune probleme.

întrebare, s.f. — întrebare, chestionar, problemă.

întregime, s.f. — întregime, integritate; 2 totalitate.

întregiune, s.f. — integritate (fizică), plinătate.

- întruloca*, a să ~ vb. — a se aduna, a se întruni.
- întrulocare*, s.f. — așezare la un loc, adunare, întrunire.
- întunecarea soarelui* — eclipsă de soare.
- întunerecul seacului* (în concepția creștină) — întunerecul veacului de apoi, de după sfârșitul lumii.
- înturna*, a să ~, vb. — a se întoarce; *de înturnat* — de întoarcere.
- înturnare*, s.f. — întoarcere.
- înțelege*, vb. — a pătrunde cu mintea; 2 a afla, a se informa.
- înțelegere*, s.f. — **înțelegere, rațiune** intelectuală („suflet înțelegătoriu”); 2 cunoaștere, cunoaștere intelectuală, abstractă (de la lat. *intelligo*); *cu înțelegere*, adv. — cu pătrundere, cu conștiința unui lucru ce se impune, înțelegând rațiunea din lucruri.
- înțelepciune*, s.f. — prevedere, prudență, calcul; 2 gândire, rațiune prevăzătoare; *înțelepciunea firii* — rațiunea din natură, rațiunea immanentă, ordinea inteligentă a naturii, înțelepciunea naturii.
- înțelept*, s.m. — filozof; 2 om care învață din experiență, care supune totul chibzuinții, gândirii; adj. — chibzuit, cu scaun la cap, judecat, prudent.
- înțelepțește*, adv. — cu înțelepciune, bine gândit, cu măsură, prudent, rațional.
- înțelepți*, a să ~, vb. — a câștiga în experiență, a trage învățăminte din viață, a deveni mai prevăzător.
- învăltăruți*, a să ~, vb. — a se înfășura, a se încolăci; 2 a se împiedica.
- învăltăcut*, adj. — încurcat, înfășurat; 2 prins în plasă; 3 neclar, confuz, amestecat.
- învălui*, vb. — a învălui, a înveli, a ascunde, a acoperi, a înfășura; 2 a cuprinde, a ameți; *a să ~*, — a-și pierde luciditatea, a-și pierde cumpătul, a nu fi stăpîn pe sine, a-și pierde controlul, a se buimăci, a se zăpăci.
- învăluială*, s.f. — acoperire, ascundere; 2 confuzie, dificultate de a înțelege („perioadele mari în voroavă... la audzire și la pomenire învăluială face”).
- învăluit*, adj. — acoperit, ascuns; 2 cu tîle, simbolic.
- învăluitură*, s.f. — învăluială, vorbire în pilde; 2 măguleală, vorbă amestecată.

- învâsca*, vb. — a îmbrăca, a înveșmînta; 2 a înfășa (un copil).
- învățuci*, vb. — a împleti; 2 a înfășura, a încolăci, a învălătuci.
- învăța*, vb. — a învăța, a cunoaște; 2 a sfătui, a îndemna; 3 a propune soluții, a consilia; *a să ~*, — a lua aminte, a trage învățăminte, concluzii (dintr-o pățanie); 2 a se deprinde, a se obișnui; 3 a se educa.
- învățătoriu*, s.m. — profesor, dascăl; 2 filozof înțelept; 3 consilier, sfătuitoare.
- învățătură*, s.f. — învățătură, cunoștințe căpătate, știință; 2 teorie, cunoaștere teoretică, sistem de gândire, filozofie, linie teoretică, dogmă; 3 știință, disciplină științifică, specialitate; 4 cunoștințe științifice, educație intelectuală; 5 principiu de viață, lozincă, țel; 6 plan; 7 sfat, părere, îndemn, îndrumare; 8 dispoziție, poruncă; *învățătura logică* — logica, știința logicii; *învățătura obiceinică* — etica, morala; *învățătura trupurilor cerești* — astronomia; *învățături grele* — științe.
- învîrteji*, vb. — a răsuci, a întoarce, a răsturna; *a să ~*, — a se înapoia repede, a se întoarce în fugă; 2 a se învîrți, a se roti; 3 a avea senzație de amețală.
- învîrtijire*, *învîrtejire*, s.f. — învîrtire, ocol, evoluție periodică, ciclică, mișcare circulară, orbitală.
- învoi*, vb. — a învoi, a fi de acord, a consimți, a încuviința, a dezlega, a conveni, a se declara de acord cu ceva.
- învoieși*, *a să ~*, vb. — a se învoioșa, a se înveseli, a se bucura, a fi mulțumit.
- învoijnă*, s.f. — învoire, consimțămînt, înțelegere deplină, convenire, acord.
- învrednici*, *a să ~*, vb. — a fi socotit, demn de ceva, a fi vrednic, a se învrednici; 2 a fi în stare; 3 a i se acorda cîntea, a i se acorda favoarea, a căpăta permisiunea; 4 a avea norocul, a reuși într-o acțiune.
- învrednicie*, s.f. — învățătură, cunoștințe; 2 virtute; 3 educație morală, deprinderi și conduite morale.

J

- jalobă*, s.f. — jalbă, plingere scrisă; 2 pîră, denunț.
jalnic, adj. — jalnic, trist, dureros; 2 plîngăreț, ținguitor, rugător.
jepui, vb. — a jupui, a lua pielea.
jicnișă, s.f. — cămară, magazie, hambar.
jiganie, *jiganie cumplită*, *jiganie rea*, s.f. — sălbăticiune, fiară; *jiganie în patru picioare* — patruiped; *jiganie zburătoare* — pasăre.
jigăniușă, s.f. — animal mic, neînsemnat.
jirfă s.f. — jertfă, prinos, dar.
julire, s.f. — jupuire; 2 stricare, scădere, imputinare; 3 știrbire; *julirea cinstii* — știrbirea prestigiului.

L

- lacherdă* (el.), s.f. — pălămidă, pește din familia *Cybiidae*.
laconește, adv. — pe scurt, laconic.
laringă, s.f. — laringe; 2 gît.
lascaș (polon.), adj. — binevoitor, milostiv; 2 bucuros, voios.
lat, s.m. — larg; *latul mării* — largul mării.
latin, s.m. — latin, roman.
laț ~e, s.f. — laț, cursă (de prins păsări).
laudă, s.f. — elogiu; 2 prestigiu, renume; *lauda numelui* — gloria, renumele; *de laudă*, adj. — remarcabil, de seamă, demn de elogii.
lavininth (el.), s.n. — labirint.
lăcaș, s.f. — locuință.
lăcrămos, adj; — înlăcrimat, care plînge.
lăcui, vb. — a locui, a sta, a viețui.
lămuri, a *să ~*, vb. — a se purifica, a se limpezi, a se curăța de impurități.
lăși, a *să ~*, vb. — a se întinde, a se extinde.
lăuda, vb. — a slăvi, a cinsti, a stima, a acorda stimă și considerație.
leac, s.n. — doctorie, medicament; 2 vindecare; 3 soluție.
leah, s.m. — polonez.

lectică, s.f. — mijloc de transport din antichitatea romană, constând dintr-un scaun, uneori acoperit, purtat pe umeri de doi sau patru oameni.

lega, vb. — a interzice, a prohibi; *a să ~*, a se obliga prin jurământ, a încheia o învoială, a făgădui, a promite, a se angaja solemn.

legământ, s.n. — legământ, convenție, tratat; 2 angajament solemn făcut prin jurământ (după practica vremii); *legământ cu giurământ* — promisiune, învoială, încheiată cu jurământ.

legătură, s.f. — legământ, obligație luată, obligație reciprocă, angajament reciproc (într-o convenție); 2 tratat, convenție; 3 constrângere, asuprire; 4 obezi, cătușe („minule spre legături ș-au îndoit“).

lege, *legiuri*, s.f. — lege, pravilă, normă; 2 religie, dogmă.

lege tirănească — fărădelege, procedeu arbitrar, silnicie.

leică, s.f. — pîlnie.

lemarghie, *limarghie* (el.), s.f. — lăcomie la mîncare; *izbinda limarghiilor* — satisfacerea lăcomiei la mîncare.

lembic, *limbic*, s.n. — alambic, cazan pentru distilat.

lepăda, vb. — a alunga; 2 a părăsi.

esne, adj, sprinten, ușor; adv. — ușor, cu ușurință; *pre lesne* — foarte ușor, fără dificultate; *cît de pre lesne* — cu foarte mare ușurință.

lesnire, s.f. — ușurință, facilitate; 2 înlesnire, ușurare; 3 succes, izbîndă; 4 procedeu, mijlocul cel mai potrivit; *modul lesnirii* — procedeul cel mai potrivit, modalitatea înlesnitoare; *la lesnire*, adv. — la vreme fără grijă, în timp de liniște, în situația prielnică.

leşinat, adj. — mort de foame, leșinat de foame.

leui, vb. — a se comporta ca un leu; 2 a rage.

lexicon (el.), s.n. — dicționar, enciclopedie de cunoștințe într-un anumit domeniu („lexicoane etimologhicești“).

lighioaie, s.f. — viețuitoare în genere, sălbăticiune, tot ce aparține regnului animal; *lighioaie pre pîntece țiritoare* — reptilă.

likos (el.), s.m. — lup.

liman, s.n. — mal; 2 golf, lac cu deschidere la mare; 3 loc de adăpost, loc de ancorare, port; *limanul adăpostirii* — golf, loc de acostare.

- limbă*, s.f. — limbă, limba unui popor, vorbire; 2 neam, popor.
- limpegiune*, s.f. — limpezime, limpiditate; 2 claritate.
- lin*, adj. — liniștit, potolit, domol.
- linște*, s.f. — liniște, pace; *cu liniște*, adv. — fără zgomot; *în liniște* adv. — pe timp de liniște, pe timp de răgaz.
- linguși*, *a să ~ vb.* — a măguli pe cineva pentru a-i câștiga bunăvoința, 2 a simula amicitia, a face pe binevoitorul.
- lingușitură*, s.f. — linguseală.
- lipi*, *a să ~, vb.* — a se apropia, a se alătura; 2 a fi de acord, a cădea de acord.
- liubov*, s.n. — dragoste, iubire; 2 plăcere, pasiune; 3 ambalare, entuziasm.
- liufegiu*, s.m. — lefegiu, oștean cu plată, mercenar.
- lînged*, adj. — lînced, slab; *lînged glas* — voce slabă, de-abia auzită.
- lîngedzi*, vb. — a slăbi puterea (fizică).
- lîngoare*, s.f. — lîngoare, tifos.
- loc*, s.n. — loc; 2 poziție socială; *la un loc a să ține* — a fi totuna, în distinct; *loc prea aspru* — loc imposibil de urcat, înaccessibil.
- logic*, s.m. — logician.
- loghică*, s.f. — logică, știința logicii.
- loghicesc*, adj. — logic, ce ține de logică; 2 rațional.
- logoș*, s.n. — pitic; adj. — mic de stat, ca de pitic.
- logoși*, *a să ~ vb.* — a se micșora.
- loză*, *loază*, s.f. — lujer, vrej, vlăstar.
- lua*, vb. — a apuca, a prinde, a-și însuși ceva; 2 a considera, a socoti; *a lua la mijloc* — a ataca din toate părțile (pe cineva); (*cu ceva*) *a să ~*, — a începe, a se porni, a se angaja (în ceva), a se antrena (în ceva); *a povesti mă luaiu* — mă antrenai în a povesti.
- luciu*, adj. — lucios, strălucitor („decît diamantul mai luciu era“).
- lucra*, vb. — a activa, a acționa, a opera; 2 a produce, a crea; 3 a se manifesta; *a să ~*, a se efectua, a se produce, a se petrece.
- lucrare*, s.f. — făptuire, acționare; 2 muncă, activitate; 3 produs, operă, creație; 4 manifestare.
- lucrătoriu*, s.m. — făptaș, făptuitor; *împreună lucrătoriu* — tovarăș de muncă; 2 creator; 3 agent al mișcării în lucruri, principiu

motor (ontologie); *cel firesc lucrătoriu* — motorul natural, agentul natural al mișcării în fenomene (în ontologia aristotelică).

lucru, s.n. — lucru, lucrare; 2 acțiune, faptă, activitate, întreprindere; 3 operă, creație; *meștersugul lucrului* — arta cu care a fost realizată o operă; 4 practică, îndelnetnicire; 5 faptă urită, nelegiuire; 6 chestiune, problemă; 7 întâmplare, fenomen; 8 realitate materială; 9 (la pl.) fenomene, obiecte, fapte și creații omenești; *lucru adevărit* — probă concretă, dovadă, adevăr verificat; *lucru greu* — dificultate, problemă; *lucru mijlociu* — lucru îmbinat, făcut din două părți distincte; *lucru întâmplătoresc* — fenomen întâmplător, imprevizibil, necuprins în legile firii; *lucrurile ființăști* — fenomenele naturale, produse prin cauze naturale; 2 existența materială; *lucrurile firești*, *lucrurile firii* — fenomenele naturale; *lucruri iscusite* — opere artistice sau de înaltă tehnică; *lucrurile între muritori* — faptele oamenilor; *lucrul înțelepciunii* — faptă chibzuită; *lucruri înainte mărgitoare* — acțiuni propuse spre a fi efectuate, acțiuni care, prin efectul lor, deschid perspective; *lucruri înapoi următoare* — întâmplări care sînt consecința unor acțiuni; consecințe, urmări, efecte; *lucruri lumești* — fapte omenești, întâmplări istorice; *lucruri mai sus de fire* — domeniu care aparține ontologiei, metafizicii; *bun sfîrșitul lucrului* — lucrurile ce se termină cu bine; *de care lucru*, conj. — deci, așadar, prin urmare, de aceea; 2 așa încît; *de neștiut lucrul* — despre fapta necunoscută; *în lucru*, adv. — în faptă.

lumesc, adj. — de lume, care aparține lumii (în opoziție cu lumea de vină), ceea ce ține de om și faptele sale; ceea ce este din lume.

lumină, s.f. — lumină, strălucire; 2 ochi, privire; 3 *lumina ochiului* — pupila; 4 perimetrul exterior al unei clădiri, partea care este expusă luminii solare; *în lumină*, adv. — la lumină, afară, în afară, la exterior; *cu toată lumina privelii* — cu amîndoi ochii; 2 cu toată dragostea, cu întreaga afecțiune.

luminos, adj. — lucios.

lupește, adv. — ca un lup, lacom.

luptă, s.f. — efort, trudă.

lut, s.n. — pământ.

M

macar cum, adv. — nicidecum, sub nici o formă, cu neputință.

mai, ~ *uri*, s.n. — ficat; 2 măruntaie.

mai-mare, s.m. — șef, conducător.

μικρα ή όρα — ceas bun.

mamcă, s.f. — doică.

mamina, *mămina*, *a să* ~ vb. — a se mări, a se dezvolta.

mamină, s.f. — ridicătură, mărime; 2 namilă; 3 încărcătură, greutate („mari mamini de la pământ în sus aruncă”).

maminos, *măminos*, adj. — gros, mare, uriaș, enorm.

marmure porfiră — marmură roșie.

mas, s.n. — oprire, rămânere pentru odihna de noapte.

mascara, s.f. — păpușă de bilci, păpușă pentru teatrul de păpuși; 2 obiect de dispreț, de batjocură; 3 vorbă jignitoare, batjocoritoare, batjocură, ocară; 4 bufon; paiață, măscărici.

mateologie (el.) s.f. — delir, vorbire fără șir; 2 vorbă zadarnică, fără folos; 3 flecăreală.

mateologhisi (el), vb. — a delira, a vorbi în dodii; 2 a vorbi fără rost, a flecări.

materie, s.f. — materie; 2 hrană („materie sățioasă”); 3 substrat, principiu al lucrurilor; 4 subiect, motiv, temă; 5 materia demonstrației (într-o operație de argumentare logică); *materie dihnă-niiască* — materie biologică, țesuturi de tot felul, carne; *materie filosofască* — categoria filozofică a materiei, materia ca obiect al filozofiei; *materia siloghismului* — adevărul inferabil, ceea ce este de demonstrat.

materiesc, adj. — material, ce ține de materie.

mathematecă, s.f. — matematică, geometrie.

mathematic, s.m. — matematician, filozof pitagoric, geometru.

mădulariu, s.n. — mădular, membru, parte componentă; 2 organ;
3. picior.

măgăraș, s.m. — măgăruș.

măiestrie, s.f. — iscusință, artă; 2 unealtă, instrument, mașină, mecanism, aparat; 3 capcană, cursă (pentru vînat); 4 mașinație, stratagemă („măiestrii spre vînarea fililor punca”).

mălușos, adj. — deluros, rîpos, prăpăstios, accidentat.

mănunc, s.n. — mănunchi; 2 mîner.

mănunt, *mănușel*, adj. — mărunț.

mănușăi, s.f. — măruntaie, viscere, intestine.

mărăciuni, s.m. pl. — mărăcini, mărăciniș.

mărgător, s.m. — animal cu picioare, patrupe; adj. — care merge;
înainte mărgător — care merge în față; 2 anterior, precedent;
3 din față, de dinainte; 4 care deschide calea, călăuzitor.

mări (*pe cineva*), vb. — a ridica pe scara socială, a urca pe cineva în demnități sociale, în situații de prestigiu; *a să ~*, — a urca pe scara socială; 2 a se mîndri, a se trufi.

mărime, s.f. — mîndrie, îngîmfare, trufie; *mărimea numelui* — prestigiu, 2 poziția socială pe care o acordă o dregătorie; *mărimea sufletului* — curaj, vitejie, temeritate.

mărturisală, s.f. — mărturisire, confesare.

măsura, *a să ~*, vb. — a se cîntări, a se observa, a se studia; 2 a se înfrunța, a se lua la harță.

măsură, s.f. — raport cantitativ; 2 limită, plafon; 3 cantitate; *măsura căldurii* — gradul de temperatură; *tot într-o măsură* loc. adj., egal, de aceeași mărime, la același nivel.

megalo psihie (el.), s.f. — curaj, vitejie, temeritate.

megieșie, s.f. — vecinătate.

mehenghiu (arab.) — piatră magnetică folosită la încercarea metalelor prețioase.

mehlem (arab.) — unguent medical, cu funcție izolatoare în răniri.

meidean, s.n. — loc deschis folosit ca teren de luptă; *meideanul cerului* — calea-lactee.

melanholie, s.f. — tristețe; *meleanholie ipohondriacă* — ipohondrie, tristețe adîncă.

- melciuri*, s.n. pl. — orbitale ochiului („ochiul... din melciuri afară ca a broascai iese“); 2 pielea care acoperă și apără ochiul la suprafață [„melciurile ochilor“ — conurile oculare (ale cameleonului)].
- melodie*, s.f. — cîntec.
- meni*, vb. — a atrage asupra cuiva nenorociri prin însăși pronunțarea numelui lor (credință de origine magică).
- menitoriu*, adj. — menitor, amenințator, prevestitor („rău menitoriu“).
- menitură*, s.f. — prorocire, prezicere rea; 2 — blestem aducător de nenorociri.
- mereu*, *merree*, adj. — continuu, întins, nesfârșit, fără margini; *tablă merree* — întindere neîntreruptă.
- merichi* (cl.), adj. — particular, individual.
- meschiu*, s.m. — mișchiu, oțel de bună calitate.
- meserniță*, s.f. — măcelărie.
- mesti*, vb. — a pregăti o băutură pentru a o servi.
- meștersug*, s.n. — artă, normă, regulă, canon, tehnică, procedeu artistic, măiestrie, perfecțiune; 2 talent, pricepere, iscusință; 3 rațiune creatoare („meștersugul făcătorului firii“); 4 meștersug, tehnică; 5 unealtă, armă de război; 6 dibăcie, viclenie, șiretenie; 7 mașinație, tactică, strategie, cursă; *din meștersug*, loc. adv. — realizat printr-un procedeu tehnic, construit anume; *cu mare meștersug* — după o soluție tehnică deosebită; 2 *cu o deosebită iscusință*; *cu frumos meștersug* — cu plan subtil.
- meștersugesc*, adj. — artistic, ce ține de artă, iscusit; 2 viclean, perfid, șiret; *putere meștersugească* — forța șireteniei, a strategiei.
- meștersugi*, vb. — a imagina stratageme, a concepe soluții inteligente pentru a ieși dintr-o încurcătură.
- meștersugul firii*, *meștersugul din fire* — rațiunea immanentă, ordonarea inteligentă a naturii, măiestria și perfecțiunea lumii.
- meștersugul meștersugurilor* — logica.
- meștersugul vîrsatului* — tehnica de turnare (a unui metal, a unei opere de artă în metal).
- meștersugul vorbirii*, *meștersugul voroavei*, *a cuvîntului meștersug*, *meștersugul cuvîntului* — retorica, oratoria, arta cuvîntului (în înțeles de ansamblu de reguli și de tehnici); *a meștersugului cuvîntului învîțător* — profesor de retorică.

- metafizic*, s.m. — filozof metafizician; 2 specialist în probleme de ontologie.
- metafizica*, s.f. — filozofia, ca ontologie.
- metafizicesc*, adj. — metafizic, ce ține de metafizică.
- metal*, ~uri, *metalon* (el.), s.n. — metal.
- metamorfosin*, *metamorfosis* (el.) s.f. — prefacere, metamorfoză, transformare.
- materis*, *meteriz* (ture.), s.n. *meterez*, întăritură; 2 șant de război, tranșee.
- mică*, s.f. sg., în loc. adv. — în mica ceasului — foarte repede, într-o clipă.
- micropsihie* (el.), s.f. — frică, lășitate.
- micșorime*, s.f. — micime, puținătate; *micșorimea sufletului* — frică, lășitate.
- micșurare*, s.f. — micșorare, scădere; 2 cădere din situație.
- mierți*, adj. — albastru deschis, albastru faianță („ochii mierți”).
- mihanie*, s.f. — mașină, instrument, mașinărie; 2 mașină de război; 3 mașinație, viclenie, cursă, combinație.
- mijloc*, s.n. — mijloc, posibilitate, modalitate; 2 intermediu, mediere; 3 mod, situație, procedeu; 4 împrejurare, circumstanță; *prin mijlocul*, adv. — cu ajutorul, prin intermediul; *mijlocul lesnirii* — procedeu înlesnitor.
- mijlocie*, s.f. — mijloc, intermediu („cu mijlocia noastră”).
- mijlocire*, s.f. — mijloc, centru.
- mijlocitoriu*, adj. — mijlocitor, mediator; 2 media; *hotar mijlocitoriu* — termen mediu (în logică).
- mijlociu*, adv. — de mijloc; 2 cu două naturi, format din două părți diferite, îmbinat; 3 îndoielnic.
- milă*, s.f. — milă, unitate tradițională de măsură în lungime de 1 000 pași, adică în jur de 700 m.
- milos*, adj. — care strânge milă, tânguitor, care cere milă, îndurare; 2 jalnic, trist, înduioșător.
- milostirdi*, a să ~, vb. — a se înduioșa, a-i fi milă, a privi cu compasiune; 2 a ajuta din milă, a ridica suferința cuiva.

- milostirdie*, s.f. — milă, bunăvoință, înțelegere, îngăduință; 2 ajutor, asistență;
- milostivi*, a să ~, — a se îndura, a se înduioșa.
- milostivire*, s.f. — îndurare, milă.
- minciunôs*, adj. — iluzoriu, aparent; 2 simulat, nesincer.
- minte*, s.f. — minte, înțelegere, pricepere, inteligență; 2 rațiune, judecată; 3 gînd, adevăr intim, convingere intimă; *la minte neclătitoriu*, loc. adj. — cu stabilitate mintală, capabil de concentrare, cu mintea așezată (virtuți contrare agitației și instabilității mintale și structurii mintale aberante); *luat de minte*, adj. — apucat, nebun.
- minune*, s.f. — uimire; 2 ciudățenie.
- minunat*, adj. — extraordinar, supranatural.
- miră*, s.f. — măsură de lungime de aproximativ 1 km.
- mirosală*, s.f. — miros, parfum; *dulce mirosală* — parfum plăcut.
- mirtă*, s.f. — merță, baniță, măsură de capacitate de circa 30 kg.
- mirtic* (turc.), s.n. — mertic, măsură de cereale egală cu circa 15 kg; 2 impozit în natură în cereale, nafaca; 3 porție, rație.
- mistui*, vb. — a mistui, a rumega; 2 a face să dispară; *a să ~* — a se ascunde, a dispărea, a pieri.
- mistuire*, s.f. — dispariție, ascundere.
- mișelătate*, s.f. — sărăcie, chin, viață plină de lipsuri, mizerie, nevoie; 2 nenorocire, năpastă.
- mișeliie*, *mișălie*, s.f. — slăbiciune; 2 perisabilitate; 3 viclenie, falsitate; 4 ticăloșie, nemernicie; *cu mare mișălie*, *cu mișălie*, adv. — cu chinuri, cu efort peñibil, cu mare suferință.
- mișelime*, s.f. — micime, puținătate.
- mișelos*, adj. — nenorocit, mizerabil, jalnic, demn de milă; 2 tînguios, rugător pînă la umilire; 3 de nimic, fricos, demn de plîns, fără nici o valoare, stupid; *în chip mișelos* — în mod îngrozitor, insuportabil, cu dureri atroce; 2 în mod stupid.
- mișină*, s.f. — galerie subpămînteană unde rozătoarele mici își depozitează semințele adunate pentru iarnă; 2 mușuroi, grămadă, adunătură, provizie de cereale.
- miubașir* (turc.), s.m. — mumbașir, slujbaș însărcinat cu încasarea dărilor, agent fiscal.

- (*mînd*) a *mînd* — în *mînd*.
- mîngtia, mîngti, vb* — a *mîngtia*; 2 a potoli (chinurile sufletești sau o durere fizică).
- mîngtial, adj.* — plăcut, liniștit; *odihnă mîngtială* — liniște plăcută.
- mîngtiere, s.f.* — *mîngtiere*; 2 încurajare, liniștire, promisiune de ajutor.
- mîngtios, adj.* — gingaș, suav, plăcut, încîntător; 2 dulce, atrăgător, cuceritor, frumos; 3 dulce; calm, *mînie mîngtiosă* — *mînie dulce, prefăcută, pornită din dragoste*.
- mînie, s.f.* — *mînie*; 2 iuțime, intensitate („*mînia foamei*“).
- mîntui, vb.* — a scăpa, a salva, a scoate pe cineva dintr-o situație critică; a *să ~*, — a scăpa de un rău; a se descotorosi de ceva neplăcut.
- mîntuială, mîntuind, s.f.* — *mîntuire, vindecare, însănătoșire*; 2 scăpare de necaz.
- mîzdă, s.f.* — mită, bacșiș, dar, cadou pentru obținerea de favoruri.
- mod, s.n.* — mod, chip, fel, procedeu, soluție.
- moiniță, s.f.* — maimuță.
- mojicie, s.f.* — condiția socială a omului de jos, condiție socială umilă, apartenența la categoria socială a țărănimii; 2 stare de umilință socială, strîmtorare, sărăcie („statul trupului de *mojicie* i s-au schimosit“).
- molceluș, adj.* — delicat, gingaș, fin.
- moldoveni, vb.* — a transpune în moldovenește, a moldoveniza.
- moldovenisi, vb.* — a vorbi în graiul moldovean.
- (*moldovenie*), în *moldovenie, adv.* — în moldoveană, pe moldovenește.
- molido, molidzi, s.m.* — molid.
- monarh, s.m.* — domn, stăpînitor absolut.
- monarhie, s.f.* — autonomie, libertate de decizie; 2 autoritate politică; 3 stăpînire, domnie, putere politică neîngrădită; 4 stat în care conducerea e în mîna unei singure persoane, în mîna unui monarh absolut; 5 țară în genere; 6 împărăție.
- monarhicesc, adj.* — monarhic, domnesc.
- monarhicesțe, adv.* — ca un monarh, ca un stăpînitor.
- monocher (el.) s.m.* — licorn, inorog, rinocer.
- monomahie (el.), s.f.* — duel, luptă în doi, luptă corp la corp; *norocul monomahiei* — șansa pe care o acordă duelul.

mosoritură, s.f. — umflătură, tumefacție.
moșie, s.f. — moșie, loc natal, țară, patrie.
moșnean, s.m. și adj. — moșnean; 2 de loc, de țară, de moșie; 3 moștenitor.
moviliță, s.f. — moviliță; 2 con, ridicătură conică.
mreațe, ~eje, s.f. — plasă de prins pește; 2 capcană, cursă.
mreji, vb. — a împleti o mreajă; 2 a pregăti o cursă; 3 a unelti.
mrejitor, s.m. — pescuitor cu mreaja; 2 pregătitor de curse, de capcane.
mrejitorie, s.f. — întindere de curse, pregătire de capcane.
muced, adj. — care a prins mucegai; 2 umed, mucilaginos.
muftiu (turc), s.m. — șeful religios al unei comunități mahomedane.
muierareț, adj. — muieratic, afemeiat.
mulcomiș, *mîlcămiș*, adv. — pe tăcute, pe nesimțite, în liniște, liniștit, în tăcere, fără zgomot.
mulțămiiță, s.f. — mulțumire, răsplătire, recompensă.
muncă, s.f. — chin, durere fizică puternică; *munca tartarului* — chinurile iadului.
muritor, s.m. — om (în opoziție cu ființele divine, nemuritoare).
muritoresc, adj. — muritor, omenesc.
murui, vb. — a lipi, a tencui; 2 a zidi.
muse, s.f. — muze.
mușinoi, s.n. — mușuroi (de furnici).
mușiță, s.f. — larvă de muște; 2 musculiță.
muște, s.f. pl. — (termen generic pentru) insecte înaripate zburătoare (albine, viepsi, gărgăuni, muște etc.).
muta, vb. — a schimba; a să ~, — a se schimba; 2 a se deplasa. a-și schimba locul, a se îndepărta; 3 a se transforma.
mutare, s.f. — schimbare, transformare, modificare.

N

nașaca (turc.), s.f. — dare zilnică în natură, impozit în natură, tain.
namestnic, s.m. — locțiitor.
nard, s.n. — substanță uleioasă și frumos mirositoare, extrasă din planta cu același nume, folosită la iluminat și la arderi pentru parfumarea aerului în templele hinduse.

- naștere*, s.f. — naștere; 2 origine.
- navarh* (el.), s.m. — conducător de corabie; 2 stăpin, domn autocrat.
- năboi*, vb. — a năvăli apele, a se revărsa.
- năbeiu*, s.m. — șuvoi, torent, puhoi, năboire, năvală, revărsare de ape.
- năbuși*, vb. — a umple, a acoperi; 2 a se umfla (o apă), a se revărsa, a năvăli, a inunda.
- năbușitor*, adj. — sufocant; 2 care se revărsă, care dă pe dinafară, care acoperă cu ape.
- năcăjitoriu*, *neacăjitoriu*, s.m. — care necăjește pe cineva, asupritor.
- năcăcios*, adj. — lipicios, (lichid) consistent.
- nădăjdui*, *nedejdui*, vb. — a spera, a trage nădejde; 2 a se baza, a se aștepta, a crede, a-și imagina; a să ~, — a se baza, a se bizui, a-și pune nădejdea.
- nădăjdut*, *nedejdut*, adj. — sperat, așteptat, plănuit.
- nădejde*, *nedejde*, s.f. — speranță; 2 sprijin, ajutor; *nădejde îndelungată* — speranță ce se lasă așteptată, care întârzie să se îndeplinească
- de nedejde*, adj. — util, folositor, în care te poți încrede, pe care te poți bizui; *bună nedejde* — speranță întemeiată, neînșelătoare; *preste nedejde*, *preste toată nedejdea*, loc. adv. — pe neașteptate, nesperat, fără a bănuși, fără să prevadă, pe negândite; *de (din) toată nedejdea a să scăpa* — a pierde orice speranță, a nu mai avea nici o scăpare.
- năduși*, a să ~, — a transpira, a munci din greu; 2 a fi îngreuiat, a fi acoperit (de ceva), a se sufoca; 3 a-și pierde sau micșora acuitatea (este vorba de simțuri).
- năptreă*, s.f. — viperă, ohendră.
- (năprasnă)*, *de năprasnă*, adv. — pe neașteptate, pe negândite; 2 cu furie.
- nărod*, s.n. — popor, mulțime, oameni, lume.
- născut*, s.m. — pui.
- năstav*, s.n. — înclinație, predispoziție; 2 impuls, îndemn, imbold; 3 îndrumare; *năstăvul firii* — înclinație naturală, predispoziție.
- năstăoi*, vb. — a îndemna, a impulsiona; 2 a călăuzi, a îndruma.
- năvrăpi*, vb. — a năvăli, a se năpusti, a se repezi, a ataca, a sări asupra cuiva; 2 a să ~, — a se sili, a face tot ce stă în putință.

- năvrăpitură*, s.f. — năvală, năpustire, atac, repezitură (a unui cline, a unei fiare).
- năzui*, vb. — a se îndrepta către ceva, a căuta scăpare, refugiu.
- năzuință, năzuire*, s.f. — nădejde, speranță, aspirație; 2 salvare, scăpare din nenorocire; *liman de năzuință* — loc de scăpare.
- neagiuns*, adj. — neajuns; 2 neînțeles, nepătruns cu mintea, nedescifrat; 3 nepășit, necălcăt, netrecut.
- nealcătuit*, adj. — neorînduit, neașezat, nesistematizat, neordonat, confuz.
- neam*, s.n. — popor; 2 fel, gen, specie; 3 sinonim cu *genus* (gen, neam), categorie porfiriană.
- neamestecat*, adj. — neamestecat, curat; 2 izolat; 3 clar.
- neascultare*, s.f. — nesupunere, indisciplină.
- neaședzare*, s.f. — instabilitate, frământare, neorînduială, confuzie, anarhie.
- neaședzat*, adj. — nestabil; mobil, fluctuant, schimbător, neastîmpărat; 2 care-și schimbă ușor atitudinea, care oferă nesiguranță; *de neaședzat*, adv. — care nu poate fi potolit, care nu poate fi liniștit.
- neaședzămînt*, s.n. — anarhie, instabilitate, dezordine; *neaședzămîntul stăpînirilor* — anarhie, instabilitate politică.
- nebetejire*, s.f. — neștirbire, nealterare.
- nebetejit*, adj. — neschimbat, întreg, neafectat, nemodificat.
- nebîntuit*, adj. — nesupărat, netulburat („la birlogul lui nebîntuit să lăcuiască poștește“).
- nebun*, adj. — nechibzuit, care nu învață din experiență.
- nebunesc*, adj. — de nebun; 2. nereal, utopic.
- nebuni*, vb. — a înnebuni (pe cineva), a zăpăci, a lua mințile (cuiva).
- nebuie*, s.f. — lipsă de înțelepciune, de prudență, nechibzuință.
- nechemat*, adj. — neinvitat, nepoftit.
- necinste*, s.f. — rușine, afectarea prestigiului, umilire; *cu necinste*, adv. — cu rușine, în mod rușinos, umilitor.
- neclătit*, adj. — neschimbat, nemișcat, neclintit; 2 neașteptat, neimpulsiv, nestimulat, neactivat.
- neconvrșit*, adj. — netrecut, nedepășit, neînving.
- necredincios*, adj. — viclean; 2 neîncercător, suspicios.

necredzut, adj. — de necrezut, incredibil.
necromandie (el.), s.f. — necromancie, spiritism.
necum, adv. — nicidecum.
necunoștință, s.f. — neștiință, necunoaștere, ignoranță.
necurat, adj. — impur, cu impurități.
necurmat, adv. — neîncetat, fără sfârșit, totdeauna, mereu.
nedeprins, adj. — neobișnuit, neîndemnat; 2 neînvățat.
nedezlegat, adj. — bine înnodat; 2 imbatabil („nedezlegate argumenturi“).
nedierisit (el.), adj. — nedespărțit; 2 identic, unitar, indecompozabil.
nedodeit, adj. — nesupărat, nederanjat.
nedogorit, adj. — neaprinș, neîncălzit, neînroșit (de foc sau de rușine);
 cu *nedogorit obraz* — cu obraz care nu roșește de rușine, fără obraz.
nedomiri, a să ~, vb. — a nu înțelege, a rămâne uimit, a nu avea clar în minte.
nedomolit, adj. — nepotolit, neîmblânzit, sălbatic.
nedumnădărire, s.f. faptă urită, fărădelege, crimă.
nefărimat, adj. — nedistrus, întreg.
nefărnăit, adj. — sincer, de încredere.
nefericit, adj. — nenorocit; 2 nefast, prevestitor de rău.
neființă, s.f. — moarte, distrugere totală, inexistență.
nefrică, s.f. — lipsă de frică, înfruntare, bravare.
negândit, adj. — nerefectat, insuficient controlat.
negreșit, adj. — care să fie fără nici o greșală, care să fie perfect.
nehotărît, adj. — fără hotar, nesfârșit (ontologie).
neimat, adj. — curat, neîntinat; 2 cinstit, corect.
neispitit, adj. — neîncercat, neexperimentat, neprobat; 2 neînvățat, necultivat.
neistelit, adj. — netălmăduit, nevindecat, fără leac.
neizbândit, adj. — nerăzbunat.
netmbiiat, adj. — neinvitat, nepoftit, neîndemnat (la masă).
neîncredințare, s.f. — neîncredere, suspectare, suspiciune.
neîndămnare, s.f. — inoportunitate, împrejurare nefavorabilă; a *vremii*
neîndămnare — moment nefavorabil.

- neîndestuli*, a să ~, vb. — a nu-i ajunge, a fi nemulțumit, a rămîne în pagubă.
- neîndoit*, adj. — hotărît, neîndoios, neîndoielnic, sigur; *neîndoite arătări* — probe sigure.
- neînfrînt*, adj. — nerespins, nerefuzat („neînfrîntă voie“).
- neîntîșitoriu*, s.m. — nepărtaş, necomplice.
- neînspăimare*, s.f. — curaj, vitejie.
- neîntors*, adj. — neschimbat, nemîșcat; *cuvînt neîntors* — făgăduială de necălcat; 2 inflexibil, neînduplecat, neconvins.
- neînvățat*, adj. — necultivat; 2 neobișnuit, nedepins.
- neîncoînjă*, s.f. — neînțelegere, dezbinare.
- nemăsurat*, adj. — nemărginit, infinit.
- nemeri*, vb. — a afla, a ajunge, a găsi.
- nemerit*, adj. — atins, ajuns, găsit, aflat.
- nemernicie*, s.f. — scăpătare, sărăcie; 2 țară străină, loc străin („celui rău toate rudele streine și toată moșia nemernicie îi iese“).
- (nemică) de nemică*, adj. — neînsemnat, neglijabil, fără valoare.
- nemilostiv*, adj. — crud, neîndurător, fără milă.
- neminciunos*, adj. — care spune adevărul; adevărat, real.
- nemișie*, s.f. — noblețe, aristocratism.
- (nemuritoriu) - cel, nemuritoriu* — Dumnezeu.
- nemutat*, adj. — neschimbat, stabil.
- nenedejde*, s.f. — deznădejde.
- nenedejduit*, adj. — nesperat, neașteptat, neprevăzut; 2 fără speranță, care nu trezește speranță; *boala nenedejduită pre leac s-au dat* — boala fără speranță și-a aflat leacul.
- nenevoință*, s.f. — rea-voință; 2 lenevire, pasivitate.
- nenorocit*, adj. — nefericit, îndurerat; 2 neprielnic, nefavorabil; *nenorocit norocul* — soarta neprielnică, neșansa.
- neodihnă*, s.f. — neodihnă, activitate sau mișcare continuă; 2 neliniște, nemulțumire, frămîntare.
- neodihnit*, adv. — fără odihnă, fără încetare, la nesfîrșit (ontologie).
- nepază*, s.f. — neatenție („nepaza cîrmaciului“).
- nepărăsire*, s.f. — perseverență; 2 neîncetare.

- nepărăsit*, adj. — mereu, continuu; 2 permanent, veșnic; *nepărăsita nevoie* — permanenta străduință, efortul continuu.
- nepătimit*, adj. — neîncercat, neîndurat încă.
- neperigrăpsii* (el.), adj. — de nedescris, care nu se poate traduce în cuvinte.
- nepierdut*, adj. — conservat, păstrat, menținut; 2 nemodificat, netransformat, nedesființat.
- neplecat*, adj. — trufaș, mândru; 2 neîndurat; aspru, tiranic; 3 neînduplecat, neconvins, inflexibil.
- nepovestit*, adj. — de neînchipuit, de nedescris.
- neprepus*, adj. — neîndoielnic, indiscutabil, sigur.
- neprețluit*, adj. — de neprețuit.
- nepriietin*, s.m. — dușman, adversar; *nepriietin de cap* — dușman de moarte.
- nepriimire*, s.f. — antipatie; 2 opoziționism, contrarietate, antagonism; *nepriimirea firii* — antipatie firească; 2 antagonismul din natură.
- nepriimitoriu*, adj. — care nu este de acord, care nu este de aceeași părere, nepărtaș.
- nepriință*, s.f. — dușmănie.
- nepuțință*, s.f. — incapacitate.
- nerăscumpărat*, adj. — care nu și-a achitat prețul eliberării sale din robie; *rob nerăscumpărat* — rob pentru totdeauna.
- nerăspundere*, s.f. — tăcere, neparticipare la discuție.
- nesăturat*, adj. — nesățios, lacom.
- nesăvârșit*, adj. — nerealizat, neterminat, nedus la capăt; 2 fără sfârșit, continuu.
- nescuciurat*, adj. — nescotocit, nescuturat; 2 necercetat.
- neschimbat*, adj. — stabil, statornic, imobil.
- (*nesecat*) *de nesecat*, adj. — fără sfârșit, veșnic.
- nesimțit*, adj. — nevăzut, ascuns; *luptă nesimțită* — luptă interioară, sufletească; 2 neîncercat, neavut încă.
- nesimțitoarește*, adv. — fără concursul simțurilor, pe nesimțite; 2 în mod spiritual, sufletesc, mintal.
- nesmintit*, adj. — întreg, nesticat, neschimbat, neprejudiciat; 2 fără greșală; 3 nestrămutat.

- neșocoteală*, s.f. — nejudecată, pripeală, grabă, imprudență.
- nespune*, vb. — a nu spune, a nu anunța.
- nestare*, s.f. — mișcare, mobilitate; 2 nestatornicie; 3 mișcare permanentă (ontologie); *nestarea cuvîntului* — nestatornicie în promisiune, inconstanță în angajamente, neputința de a se ține de cuvîntul dat.
- nestăruitor*, adj. — nesuștinut, fără continuitate, lipsit de perseverență; 2 instabil; 3 perisabil; muritor.
- nestădiător*, adj. — nestatornic, schimbător, mobil, mutabil; *la cuvînt nestădiător* — nestatornic în angajamente, în promisiuni.
- nestătut*, adj. — în mișcare, mobil. 2 neîntrerupt, permanent, necontenit („o clătire nestătută și neobosită între toți să va scorni“).
- nestidire*, s.f. — lipsă de rușine, nerușinare, obraznicie.
- nestîmpărat*, adj. — (despre foc) nestins, nepotolit.
- nestropșit*, adj. — nezdrobot, necălcat în picioare.
- nesuferală*, s.f. — stare de nervozitate, tensiune nervoasă; 2 antipatie; 3 neacomodare.
- nesuferire*, s.f. — nesuportare, netolerare.
- netainic*, adj. — flocar, vorbăreț.
- netîmpit*, adj. — ascuțit, netocit.
- netocmit*, adj. — neordonat, neorînduit, dezordonat; 2 neînfrînat, neînhîbat, nestăpînit, sangvinic („netocmită a duhului răpăgiune“); 3 confuz, fără înțeles („chiote netocmite“).
- netrezire*, s.f. — netrezire, adormire.
- neunire*, s.f. — neînțelegere, ceartă, dezbinare.
- nevestedzî*, adj. — netrecut, tînăr, în putere.
- nevestire*, s.f. — nuntire, căsătorie.
- nevăstuică*, s.f. — mic mamifer carnivor din familia mustelidelor.
- nevoi*, a să ~, vb. — a se nevoi, a se sili, a se strădui, a-și da silința
- nevoie*, s.f. — nevoie, trebuință; 2 greutate, încercare, primejdie, cum-pănă, necaz, nenorocire, împrejurare sau situație critică, năpastă; 3 sarcină grea, trudă, osteneală; *la nevoie*, adv. — în situații grele, critice; *cu nevoie*, adj. și adv. — cu urmări nefecite, nefaste, cu nenorocire.

nevoința din suflet — ardoarea, pasiunea (în activitate).

nevoință, s.f. — silință, străduință, efort, osîrdie, trudă, perseverență, pasiune în lucru; 2 nevoile, greutățile, dificultățile.

nevoieșie, s.f. — nevoie, necesitate; 2 slăbiciune.

neurednic, adj. — care nu merită, nemeritos; 2 umil, biet; 3 nefolositor, păgubitor.

nezăbăvi, vb. — a se grăbi, a nu întârzia.

nezățienit, adv. — fără piedică, netulburat, în liniște, în tihnă.

nezburare, s.f. — incapacitatea de a zbura.

nezugrăvit, adj. — sincer, cinstit, corect; 2 adevărat, nemincinos.

ni... ni, conj. — și... și („ni asupra Corbului, ni asupra Struțocamilei mreașea a împleti să nevoia"); 2 cînd... cînd.

niciodîndoară, adv. — niciodată.

nigrit, s.m. — negru, om de rasă neagră.

nime, pr. — nimeni.

nimică, s.i. — nimic, neant, inexistență.

noimă, s.f. — înțeles.

noroc, năroc, s.n. — soartă (bună sau rea), viitor, destin; 2 decizia soartei; 3 întîmplare (bună sau rea); 4 șansă, întîmplare bună, fericire; rău *noroc*, *noroc nenorocit* — neșansă, nenoroc, ghinion; fără *noroc* — fără șansă, ghinionist; 2 tulburat, fără liniște.

noroci, a să ~, — a se felicita, a se socoti norocos, a se considera fericit.

norocire, s.f. — noroc, fericire, întîmplare fericită, fericire nesperată; 2 favoare, sprijin, protecție; *cu norocire*, adv. — cu șanse, cu sorți de izbîndă; 2 cu bine, ușor, fără dificultăți.

norocit, adj. — norocos, ajutat de noroc, fericit de soartă, căruia i-a suris norocul; 2 fericit, care se află într-o situație fericită, care are o situație socială de frunte.

norod, s.n. — populație, masă, mulțime, oameni din stările de jos; 2 locuitorii unei cetăți.

nuăr, s.m. — nour.

(numai) *fără numai*, loc. conj. — decît, altceva decît.

număr, s.n. — număr; 2 nume (ca sumă de litere).

nume, s.n. — nume, numire.

numi, a să ~, vb. — a figura, a fi considerat că există.

obadă, ~ *edzi*, s.f. — parte din circumferința roții de la car.

obiceinic, adj. — ceea ce ține de obicei, de deprinderi; 2 tradițional, cutumiar.

obiceiu, ~ *ie*, s.n. — obicei; 2 la plural: tradiție, obișnuință, deprindere, practici uzuale, legi nescrise, norme moștenite, drept cutumiar; *obiceiele locului* — legea nescrisă, cutuma; *obiceiele firii* — deprinderile naturale.

obidă, s.f. — necaz, ciudă, amărăciune; 2 plinset, suspin.

obladăstoria, s.m. — domni, stăpîn peste o țară.

oblici, vb. — a afla, a dibui, a descoperi; 2 a înțelege, a-și da seama; 3 a prinde de veste; 4 a observa, a cerceta („adevărul și socoteala ce ne va arăta să oblicim“).

oblicit, adj. — descoperit, aflat.

obosi, vb. — a obosi, a înfringe, a bate.

obraz, s.n. — chip, aspect, față, înfățișare; 2 persoană; 3 îndrăzneală; 4 om de condiție socială înaltă, față boierească.

obraznicie, s.f. — îndrăzneală.

obrintat, adj. — care obrintește, care înrăutățește o rană.

obroc, ~ *oace*, s.n. — vas de lemn pentru măsurat cereale (în epoca veche); 2 taler, strachină; 3 porție, tain; 4 impozit, obligație periodică asumată.

obște, s.f. — mulțime, adunare, societate, comunitate; *de obște*, adj. — general, comun, obștesc, al tuturor.

obști, vb. — a populariza, a da în vileag, a face cunoscut, a aduce la cunoștință, a aduce la cunoștința generală, a face public; *a să ~*, vb. — a deveni public, a se face cunoscut; 2 a se aduna, a se strînge; 3 a se pune de acord.

oca, *ocă*, pl. *ocale*, s.f. — unitate tradițională de măsurat greutatea variind între 1260 și 1290 grame.

ocară, s.f. — jignire, rușinare, necinstire, umilire, batjocură, insultă, desconsiderare; 2 rușine, oprobriu public; 3 înfruntare, certare, reproșare; 4 faptă rușinoasă, demnă de tot disprețul; *ocara numelui* — umilire, pierderea prestigiului.

ocărt, vb. — a critica; 2 a umili, a jigni, a lovi în prestigiul cuiva; 3 a disprețui în public.

ocean, s.n. — ocean.

(*ochi*) *ochiul ceriului* (metaf.) — soarele; *a trupului ochi* — ochii fizici; *ochiul lui Dumnădău* — conștiința morală (în limbajul ideologic al vremii).

ocol, s.n. — ocol, curte, loc îngrădit, îngrăditură; 2 țarc; 3 mișcare circulară, orbitală.

ocoli, vb. — a înconjura, a da ocol.

odihnă, odihnire, s.f. — odihnă, relaxare; 2 pace, liniște; 3 înțelegere, învoire; *odihna sfirșitului* — neamă manifestarea finală, moartea lumilor (ontologie).

odihni, a să ~, vb. — a se calma, a se potoli, a se liniști, a se astîmpăra; 2 a se simți satisfăcut.

odraslă, s.f. — făt, progenitură, copil.

odrăslî, vb. — a naște, a ivi; 2 a răsări, a crește, a se înălța.

odrăslitor, adj. — procreator, progenitor.

oftică, s.f. — tuberculoză pulmonară.

ogîndă, s.f. — oglindă; 2 reflectare; *ogîndă a fi* — a reflecta, a avea în vedere; 3 prefigurare.

ogîndî, vb. — a reflecta; a vedea ca într-o oglindă; 2 a spiona, a privi cu interes, a sta la pîndă, a supraveghea.

ohendră, s.f. — viperă.

oină, s.f. — carne de oaie.

olat, s.n. — regiune, ținut.

olăcariu, s.m. — curier, ștafetă.

olăcări, vb. — a anunța, a vesti; 2 a prezice, a prevesti; 3 a ținti, a

• viza („vrăjile lui spre moarte olăcăria“).

olecăi, a să ~, vb. — a se văita, a se boci.

olecăios, adj. — văicărelnic, care se văicărește, plîngăreț, jalnic, trist, tînguitor.

olecăitură, s.f. — văietătură, văicăreală, bocire, plîns, tînguire.

omărit, adj. — omorît, mort.

omăt, s.n. — zăpadă.

omeni, vb. — a cinsti, a respecta.

- omeniie*, s.f. — umanitate, dragoste și respect față de om, bunătate, 2 dreptate.
- omenii*, adj. — asemănător omului, cunoscător.
- omofil*, (el), s.m. — rudă, din aceeași familie, de același neam.
- omofilie* (el.), s.f. — iubirea față de cel din același neam.
- omonie* (el.), s.f. — înțelegere, bună înțelegere, acord, unire, unitate de vederi, consens, învoială.
- omor*, a să ~, — a se chinui, a se zbuciuma; *cu sufletul a să omor* — a fi într-un continuu zbucium sufletesc.
- onirocrist*, s.m. — tălmăcitor de vise.
- opreală*, s.f. — oprire, reținere, însușire („opreala vinitului”); 2 arest, închisoare; *opreala crocodilului* — închisoarea bostangiilor.
- opri*, a-și ~ vb. — a se reține, a se obține, a nu da curs; *urechile a-și opri* — a refuza să asculte.
- oprit*, adj. — oprit, constrins; 2 aservit, înrobit.
- oproșca*, a să ~, vb. — a se improșca, a se lovi.
- (orb) *oarba fortună* — destinul.
- orbecăi*, vb. — a blîbîi, a umbla sau a căuta prin întuneric.
- orbime*, s.f. — orbire; 2 iraționalitate, lipsă de autocontrol; *cu orbime*, adv. — cu orbire, fără alegere, necontrolat, ca și cînd ar fi legat la ochi; *cu o orbime* — cu aceeași orbire.
- organ*, s.n. — unealtă, instrument, mașină; 2 instrument muzical; 3 organ senzorial, organ anatomic în genere, mădular; *organul ochiului*, *organele vederii*, *organele vădăzătoare* — ochii; *organul auzirii* — urechea; *organele limbii* — sunetele.
- orizon*, s.n. — orizont, zare.
- orîndui*, vb. — a orîndui, a organiza; 2 a stabili, a fixa, a hotărî, a dispune, a destina; 3 a determina (în planul ontologic divin); *a să ~*, — a se organiza, a-și fixa fiecare locul și rolul într-o acțiune; 2 a se programa; 3 a se așeza la masă după un anumit ceremonial.
- orînduire*, *orînduială*, s.f. — șir, rînd, ordine; 2 orînduială, organizare, ordine; 3 stăpînire, lege socială; 4 lege, normă imanentă (ontologie); 5 clasă, tagmă socială, poziție socială, rang; *orînduiala dinții* — boierimea de rangul întii; 6 hotărîre, dispoziție; 7 regulă, regim, ordine; 8 echilibru, dispoziție (anat. fiziol.);

orînduiala firii, a firii orînduială, orînduiala firească — ordinea naturii, regulă a naturii, lege naturală, limită naturală, organizarea lumii prin legi naturale, granițele firești; *orînduiala lesnirii* — legile, regulile și limitele în care putem să ne ușurăm realizarea unei acțiuni; *orînduiala sănătății* — dispoziția sănătății, echilibrul factorilor care asigură sănătatea; *orînduiala socotelii* — regulile judecății, ale silogismului; *orînduiala vecinică* — organizarea lumii de către divinitate, predeterminismul divin, ordinea divină prestabilită, prenia; *orînduiala viitoare* — viitorul, predeterminismul, fatalitatea sub ipostaza viitorului, sfîrșitul existenței materiale (în concepția religioasă).

orînduirea bună — ordinea, echilibrul (în natură și în societate).

orînduit, adj. — așezat, dispus într-o anumită ordine.

orînduitoriu, s.m. — dregător, boier în conducerea țării.

osăbit, adj. — deosebit.

osiie, s.f. — osie, ax; *osiia sferească* — axul lumii, axa pămîntului.

ostindă, s.f. — pedeapsă.

ostîndi, a să ~, vb. — a se pedepsi, a se chinui.

ostîndit, adj. — pedepsit; 2 obiect al sancțiunii divine încă din viață, predestinat la suferință.

ostîrdie, s.f. — stăruință, silință, efort neînterupt, sîrguință, trudă, oboseală.

ostenință, s.f. — efort, silință, sîrguință, strădanie; 2 muncă, activitate, muncă grea; 3 oboseală, trudă, istovire.

ostenitură, s.f. — silință, efort, muncă.

ostrov, ~ oave, s.n. — insulă.

ostrovan, s.m. — locuitor al unei insule, insular.

otavă, s.f. — fin cosit; 2 iarba a doua după coasă; 3 iarbă fragedă.

otcîrmui, vb. — a cîrmui, a conduce, a guverna; 2 a gospodări, a chivernisi, a administra, a dirija.

otcîrmuire, s.f. — cîrmuire, conducere politică.

otcîrmuitoriu, s.m. — cîrmuitor, domn.

oteșire, s.f. — liniștire, alinare, potolire.

oșapoc, s.n. — țepușă, ștepleag, țaruș; 2 așchie, țandără; 3 piedică.

oșărt, a să ~, vb. — a se înfuria, a se minia, a se supăra, a se mîhni profund, a se aprinde, a vocifera; 2 a se semeți.

oțáros, adj. — supărăcios; 2 supărător („oțáros leac“); 3 supărat, mhnit; 4 cumplit, insuportabil; 5 furios.
ovili, a să ~, vb. — a se ofili, a se păli, a se vesteji.
ozia (el.), s.f. — accent ascuțit.

P

pacoste, s.f. — nenorocire, necaz mare.
padej (sl.), s.n. — caz (la gramat.).
padzerh, panzehr (pers.) — piatră prețioasă fabuloasă din poveștile arabo-persane, nestemată.
pag, adj. — cu pete albe la picioare (cal).
pagubă, s.f. — pierdere, stricăciune; 2 eșec.
paing, paingă, s.m. și s.f. — păianjen.
painjină, s.f. — păianjen, pînză de păianjen; 2 rețea, plasă, capcană, cursă; *painjina tartarului* — capcana iadului.
pajoră, s.f. — acvilă.
palat, s.n. — palat, curte domnească.
palestră, s.f. — arc cu virtej, folosit prin secolele al XV—XVI-lea.
palinodie (el.), s.f. — melodie care se repetă, refren.
palmă, s.f. — unitate tradițională de măsurat în lungime de circa 25 centimetri.
paminte, s.f. — amintire, memorie; 2 pomenire.
papagaie, s.f. — ființă creată de Cantemir prin asocierea dintre papă (el. *papas* — preot) și gaie — o specie de uliu.
paradigma (el.), s.f. — pildă, poveste cu tîlc, fabulă, parabolă; 2 model, exemplu.
paradigmat, adj. — pilduitor.
paradosin, paradosis (el.) — învățătură orală, tradiție; 2 repetare.
parahoris (el.), s.f. — lepădare, abandon; 2 apostazie, dezicere.
pară, s.f. — flacără, foc mare, vîlvătaie, văpaie; *pară de foc* — vîlvătaie, foc intens; *para tartarului* — flăcările iadului.
pardalis (el.), s.m. — leopard.
pardos, s.m. — leopard.

- paremie, parimie* (el.), s.f. — proverb, maximă, adagiul; 2 parabolă; 3 cuvîntare moralizatoare, parimie; 4 chestionar cu tematică religioasă, folosit în şcoala medievală.
- parenthesă, ~ii*, sf. — paranteză.
- parigorie* (el.), s.f. — mîngiere, mîngiere sufletească, consolare.
- parisie* (el.), s.f. — prezenţă, apariţie în faţa mulţimii.
- parolă, s.f.* — cuvînt dat, cuvînt de onoare, promisiune de necăleat, angajament solemn; 2 parolă, consemn.
- parte, s.f.* — latură; 2 ţinut; 3 tagmă; *parte a cuvîntului* — parte de cuvînt (gramat.); *partea materiască* — partea ce ţine de materie, materia în sensul de cauză materială.
- partnic, pîrtnicesc*, adj. — particular, individual.
- πασα ἐμπόδιον διὰ καλον* — orice obstacol este spre bine.
- patima sufletului* — chin sufletesc.
- patimă, s.f.* — suferinţă, boală, suferinţă fizică, chin; 2 suferinţă în genere, chin sufletesc; 3 nenorocire, pătanie.
- pază, s.f.* — măsură de precauţie; 2 veghe; *fără nici o pază*, loc. adv. — fără să ia vreo măsură de precauţie, fără a se asigura de nici o primejdie.
- păcat, s.n.* — greşală; 2 faptă urită, crimă, nelegiuire.
- păciuire, s.f.* — împăcare, împăciuire.
- păli, a să ~*, — a se vesteji, a se îngălbeni.
- părăsi şi a să ~*, vb. — a ceda, a renunţa, a nu se mai împotrivi; 2 a înceta.
- părăsire, s.f.* — părăsire, abandon; 2 renunţare.
- părere, s.f.* — părere, opinie; 2 presupunere, convingere subiectivă, eronată, neîntemeiată pe realitate; 3 închipuire, ficţiune; 4 fantomă, iluzie, apariţie fantomatică, halucinaţie; 5 închipuire, imaginaţie; 6 aparenţă; 7 părere despre sine; *părere înaltă* — autoapreciere, îngîmfare, mîndrie exagerată.
- părinţesc, adj.* — părintesc; 2 grijuliu, omenos.
- părtaş, s.m.* — complice; *părtaş viclesugului* — complice la înşelarea bunei credinţe, complice la comiterea unui rău prin înşelătorie.
- părtăşie, s.f.* — părtăşie, complicitate.
- părţile austrului* — sud; *părţile calde* — ţinuturile, ţările cu climă caldă; *părţile crivăşului* — nord-est.

păs, s.n. — greutate, necaz, impediment.

păsa, vb. — a pleca, a porni („de ai povață ca aceasta bărbătește pasă“).

păsări, *a să* ~, — a se transforma în pasăre, a-și lua chip de pasăre.

păsărit, adj. — transformat în pasăre.

pă'imaș, s.m. — îndrăgostit, pasionat.

pă'imaș, adj. — care suferă, care îndură, care se chinuie; 2 chinuit de dragoste; *împreună pă'imaș* — simpatizant, prieten de nenorocire.

pă'imi, vb. — a suferi.

pă'imire, s.f. — suferință, chin; *împreună pă'imire* — suferință reciprocă, comună.

pătrunde, vb. — a pătrunde, a penetra; 2 a cunoaște, a pricepe, a înțelege.

pătrundzitor, adj. — penetrant; 2. puternic mirositor.

pă'i, vb. — a suferi.

păzi, *pădși*, vb. — a păzi, a feri, a păstra; 2 a apăra, a ocroti; 3 a respecta, a se conforma; 4 a urmări cu atenție; *a să* ~, — a se păzi, a fi circumspect, a fi cu ochii în patru; 2 a se păstra, a se conserva, a se perpetua, a rămâne neschimbat.

păzit, adj. — prudent, înțelept, prevăzător.

păzitor, s.m. — paznic, străjer.

pecetlui, vb. — a pecetlui, a pune pecetea; 2 a astupa; 3 a face să amuțescă; 4 a ascunde o taină.

pecetluire, s.f. — aplicare de pecete; 2 zăvorțire, ascundere; 3 imprimarea unui sens ascuns unui cuvânt, simbolizare, cifrare.

pecetluit, adj. — pecetluit, pe care s-a aplicat pecetea; 2 ascuns, incommunicabil, cifrat, simbolic.

pedeapsă, s.f. — greutate, suferință; 2 remușcare; 3 chin, frământări sufletești **intense**; 4 învățătură, cunoștințe, instruire; *pedeapsa sufletului* — chin sufletesc; 2 remușcare; 3 rușine.

pedepsi, vb. — a pedepsi, a certa; 2 a învăța, a educa; *a să* ~, — a se frământa, a se chinui.

pedepsit, adj. — învățat, cu învățătură, cu știință; 2 muncit; 3 pedepsit; 4 condamnat de soartă să intre într-o situație grea, fără ieșire.

- pedestri*, a să ~, vb. — a descăleca, a umbla pe jos.
- pieire*, *pieire*, *perire*, s.f. — pieire, nimicire, distrugere, moarte; 2 strîmtorare, viață grea, plină de nevoi; 3 înfricoșare, frică, teamă de moarte, teamă paralizantă, groază.
- pierit*, adj. — distrus, mort.
- pămîntean*, s.m. — pămîntean, om, muritor, locuitor al pămîntului (în opoziție cu lumea divină).
- pemintesc*, adj. — care aparține, care ține de lumea pămînteană, omenesc (în opoziție cu ceresc, divin).
- perigrapsi* (el.), vb. — a descrie, a zugrăvi, a prezenta; 2 a încondeia.
- period*, s.n. — perioadă, ciclu; 2 orbită; *cursul perioadelor* — mișcarea ciclică, mișcarea de naștere și pieire.
- perispomenă*, ~i (el), s.f. — accent circumflex.
- peristasă*, *peristases* (el.), s.f. — împrejurări, circumstanțe; 2 condiții.
- peristasis* (el.), s.f. — situație de satelit; 2 circumvoluție.
- persiesc*, adj. — persan, de factură sau de origine persană.
- pesti*, vb. — a întîrzia, a zăbovi.
- pestriciune*, s.f. — pată de culoare, bălțare, culoare pestriță, amestecată.
- petiutinderile*, adv. — pretutindeni, peste tot.
- petrecanie*, s.f. — petrecere (a unui invitat, a unui mort), însoțire; 2 alai, pompă.
- petrece* (pe cineva), vb. — a întovărăși, a însoți; a-și ~, — a-și duce viața, a viețui.
- piatră*, s.f. — greutate (în vechime făcută din piatră) pentru cîntărit (și astăzi se folosește termenul); 2 grindină; 3 bolovan, stîncă; *pietri strîmpte* — defileuri, strîmtori (în munți).
- pica*, vb. — a păta, a uda, a puncta.
- pica*, a să ~, vb. — a se întina, a se murdări, a se păta.
- picat*, adj. — pătat; 2 pestriț.
- picătură*, s.f. — pată, pată mică.
- picior*, s.n. — picior; 2 măsură de lungime, de aproximativ treizeci centimetri; *în patru picioare* — patrupe.
- piept*, s.n. — piept; 2 inimă, suflet.
- pildă*, s.f. — povestire cu rol educativ, exemplu; 2 întîmplare, pătanie care servește de învățătură, de exemplu: *pildă aievea* — pildă practică, faptă pilduitoare, exemplu concret.

- pilulă, pirula*, s.f. — pilulă, comprimat farmaceutic; 2 hap.
- piramidă*, s.f. — piramidă, mormint faraonic în formă de piramidă.
- pirghel*, s.n. — compas.
- piroştii*, s.f. — ustensilă gospodărească pe trei picioare, pe care se pune tuciul la fiert.
- pişti*, vb. — a musti, a curge imperceptibil.
- piştitor*, adj. — care smîrceşte, care musteşte, care zemuieşte.
- piticel*, s.m. — peştişor, peşte mărunţ.
- piţiguş*, s.m. — piţigoi.
- pizmă*, s.f. — ură; 2 invidie; *rea pizmă* — invidie mare, împinsă pînă la ură.
- pizmuluire*, s.f. — pizmuire, invidie.
- pizmos, pizmaş, pizmătariu, pizmătoriu*, adj. — pizmătăreţ, invidios; 2 intrigant, rău, circotaş; *pizmaşul de obşte* — duşmanul tuturor, diavolul.
- pirjol*, s.n. — prăpăd, pustiire, urgie.
- pirjolit*, adj. — ars, trecut prin foc.
- pirliit*, adj. — aprins.
- planeta*, s.f. — planetă.
- platan*, s.m. — platan, o specie de paltin mediteranean.
- plată*, s.f. — plată, răsplată, pedeapsă, sancţiune (pentru o faptă rea); 2 mulţumire, recompensă.
- platonicesc*, adj. — platonice, ce ţine de filozofia lui Platon.
- plăcere*, s.f. — plac; *după plăcere*, după plac, pe plac; 2 dorinţă, interes; *spre plăcerea* (cuiva) — pentru interesele (cuiva).
- plăti*, vb. — a plăti.
- plăzmu*, vb. — a închipui, a imagina, a reprezenta; 2 a inventa, a crea, a produce, a confecţiona.
- pleca*, vb. — a pleca, a porni; 2 a îndupleca, a convinge; 3 a înmuia, a îmbuna; 4 a pleca, a înclina; *a să ~*, — a se apleca, a privi în jos; 2 a se înclina, a se îndrepta către; 3 a se declara învins, a face act de supunere.
- plecarea într-o parte* — înclinare, tendinţă.
- plecare*, s.f. — supunere; 2 renunţare; 3 înclinare; 4 înduplecare, potolire.
- plecat*, adj. — supus, ascultător; 2 înduplecat, convins.

plecătoriu, adj. — înclinător, care are tendința, care este gata pentru ceva.

pleonexie (el), s.f. — poftă, dorință, cupiditate.

pleșă, s.f. — vîrf (de munte), pisc neîmpădurit, stîncos, loc lipsit de vegetație.

pleșuvi, a să *pleșuvi*, vb. — a cheli.

plin, adj. — masiv, dintr-o bucată.

plineală, s.f. — împlinire, îndeplinire, realizare; 2 plinătate, între-gime; 3 potență; *plineala firii* — integritate organică, inte-gritate trupească, 2 potență sexuală.

plini, vb. — a termina, a duce la bun sfîrșit ceva; 2 a îndeplini, a realiza; 3 a pune în practică; 4 a îndeplini, a se achita de o îndatorire; 5 a împlini, a umple, a îndopa; 6 a suplini, a ține locul, a acoperi, a compensa; a să ~, — a se îndeplini; 2 a se aplica, a se potrive; a i să ~, — a i se îndeplini, a i se realiza, a i se duce la bun sfîrșit, a avea succes.

plinire, s.f. — realizare, împlinire; 2 maturizare, trecerea prîn toate stadiile naturale (de la copil la bătrîn); parcurgerea unui proces, a unui ciclu.

plîntător, s.m. — plantator, agricultor.

plămîn, ~ti, s.m. — plămîn.

p'otun, s.m. — animal fabulos imaginat ca un cerb puternic și fioros.

poală, s.f. — poală; 2 streășină, partea de jos a unui acoperiș; *poalele cele mai de gios* — streășina inferioară.

poamă, s.f. — fruct, rod; 2 fruct comestibil; 3 struguri; *poama a lega* — a prinde rod.

(*poate*) *cît se poate*, adv. — cu toată puterea.

pocitanie, s.f. — urîțenie, sluteenie, hidoșenie; 2 gînd rău, vorbă rea, blestemăție, pildă rea.

poeta, *poetic*, s.m. — poet.

poetică, s.f. — poetica, știința care se ocupă cu literatura, un fel de estetică literară.

poeticesc, adj. — poetic, literar.

pofală, s.f. — laudă; 2 alai, pompă, măreție; 3 batjocură („cu mascara în pofală a lua“).

- poftă*, s.f. — poftă, dorință de orice fel; 2 vrere; 3 cerință („după pofta dreptății giudecata să abați”); *poftă din părerea născută* — dorință întemeiată subiectiv, care nu ține seama de realități.
- pofti*, vb. — a dori; 2 a îndemna, a recomanda, a obliga, a cere, a impune (ca necesar).
- poftori*, vb. — a repeta; 2 a înnoi.
- pogorîre*, s.f. — cădere din situație, prăbușire din rang.
- pogoriș*, s.n. — pogoriș, coboriș.
- pokîrni*, *păhîrni*, a să ~, vb. — a se porni, a se povîrni, a se răsturna, a se surpa; a se dărîma; 2 a năvăli, a asalta; 3 a decădea brusc.
- pokîrnire*, s.f. — povîrnire, aplecare într-o parte, alunecare, prăbușire; 2 cădere din situație, înlăturare, alungare din situație înaltă; 3 pornire, năvală, atac; 4 răscoală; 5 decădere.
- pokîrnitură*, s.f. — alunecuş, povîrniş, teren rîpos, prăpastie, -ponor; 2 deplasare de teren, prăbușire de teren; 3 povîrniş.
- pohoară*, s.f. — povară, greutate, sarcină; 2 coborîre, aplecare.
- poidinoc*, s.n. — duel.
- pojar*, s.n. — incendiu, foc mare; 2 înflăcărare, ardoare („pîrjolul minii şi pojarul izbindii”).
- polc*, s.n. — regiment.
- poleit*, adj. — poleit; 2 nesincer, făţarnic.
- polipichilie* (el.), s.f. — varietate cromatică, policromie; 2 pîstriciune.
- politic*, s.m. — om politic.
- politicesc*, adj. — politic, ce ține de politică.
- politie* (el.) s.f. — fruntașii unei cetăți, ai unei țări; 2 sfat., consiliu, divan boieresc; 3 țară, stat, societatea sub raportul vieții și organizării politice; 4 stare socială, categorie socială, pătură socială; *tulburarea unei politii* — agitația din cadrul unei pături sau categorii sociale.
- polog*, s.n. — rînd cosit, porțiunea cosită de la un cap la altul; 2 aco-perămînt, polată, cergă, învelitoare („pentru ca pologul stidirii să să rîdice”).
- polos andartic* — polul sud.
- polos arctic* — polul nord.
- pomandă*, s.f. — dar; 2 ajutor.

- pomă*, s.n. — grădină, livadă de pomi încărcăți de fructe.
- pomeni*, vb. — a aminti, a reține.
- pomenire*, s.f. — apelare, chemare, menționarea orală a unui nume;
2 amintire, memorie.
- pominoc*, s.n. — dar. prinos.
- pompă*, s.f. — alai, paradă; 2 strălucire, fast.
- ponegrit*, *ponegru*, adj. — foarte negru, foarte întunecos, foarte trist;
ponegrite stihuri — versuri triste, elegiace.
- pont*, *punt*, ~ *uri*, s.n. — punct, articol, stipulație într-o convenție scrisă. într-un tratat.
- popas*, s.n. — oprire pentru odihna de noapte.
- poprea*, *popreală*, ~ *ele*, s.f. — proptea, susținere; 2 contrafort; 3 sprijin, reazem.
- popri*, vb. — a opri; 2 a reține, a aresta; 3 a zăgăzui, a stăvili.
- por*, s.m. — por.
- porcie*, s.f. — comportament de porc; 2 josnicie, porcărie.
- poreclitură*, s.f. — poreclă.
- porfiră*, s.f. — marmură policromă; 2 veșmânt imperial roșu.
(*Porfirie*) *cinci glasuri a lui Porfirie* (*quinque voces Porphyrii*):
neamul (*genus*), chipul (*species*), deosebirea (*differentia*),
hirișia (*proprium*), timplarea (*accidens*).
- porumb*, s.m. — porumbel.
- porumbreriu*, s.m. — porumbar, o specie de arbust spinos din familia rozaceelor, cu fructe sferice astringente.
- poruncă*, s.f. — poruncă, dispoziție superioară; 2 legea, orînduirea, ordinea din lucruri, ca manifestare a dispoziției divine.
- postanie*, s.f. — mesaj, scrisoare, depeșă.
- post*, s.n. — abțință.
- posti*, vb. — a se abține, a nu da curs.
- potolit*, adj. — stins cu ajutorul apei (despre foc, cărbune).
- potricăli*, vb. — a pătrunde, a penetra, a găuri (acțiunea penetrantă a apei).
- potricălit*, adj. — găurit.
- potrivi*, a *să* ~, vb. — a fi pe măsură, a egala.
- potrivire*, s.f. — acomodare, armonizare; 2 integrarea într-un anumit tipar, într-o anumită schemă (logică, de pildă), ordonare; *potri-*

virea formii înțelegerii — ordonarea schemei intelective, ordonarea raționamentului.

povață, s.f. — sfat, îndrumare, învățătură; 2 îndemn. instigare; 3 călăuză, ghid, îndrumător.

povăzătoriu, s.m. — consilier, sfătuitor; 2 îndrumător, călăuzitor; 3 conducător; 4 agitator, instigator.

povelil (perf. de la sl. *poveliti*), vb. — (în formule scriptice) am poruncit; am hotărît, am dispus.

poveste, s.f. — basm; *basnă de poveste* — scornire de-ale basmelor.

povesti, vb. — a spune, a vorbi despre ceva; 2 a comunica, a dezvălui, a relata; 3 a populariza, a face cunoscut; 4 a descrie, a analiza.

pozvoenie, s.f. — învoire, permisiune, îngăduire.

prag, ~uri, s.n. — treaptă (ierarhică), („săracul înțelept... denafara pragurilor“); 2 cădere de apă, cataractă, cascadă; 3 categorie socială.

pravilă, s.f. — lege, normă; 2 regulă, principiu; *pravila firii* — orînduiala naturii; *pravile eticești* — norme etice; *pravile cerești* — legi morale, legi religioase, canoane; *pravilă fără canoane* — lege fără nici o regulă, arbitrară, absurdă; *pravilele obiceielor* — legile nescrise, dreptul cutumiar, obiceiul pămîntului; *pravile pemințești* — legi sociale, legi de stat; *pravilă strîmbă* — lege nedreaptă; *pravilele vitejii* — regulile, limitele îndrăzneli, ale combativității; *topicească pravilă* — legea locală, cutuma locului.

pravoslavie, s.f. — dreaptă credință, ortodoxism.

praxin, *praxis* (el.), — practică, făptuire, punerea unei idei în practică.

prădătoriu, s.m. — tîlhar, hoț.

prăpădenie, s.f. — prăpăd, distrugere, calamitate, pieire neașteptată.

prăvălie, s.f. — prăvălie, dugheană; *prăvălie de carne* — măcelărie.

pre dinafară, adv. — în exterior.

precopsală, s.f. — îmbogățire, cîstig; 2 învățătură.

precum și cît ieste — după cum și este.

pre larg, adv. — în detaliu, amănunțit.

predoslovie, s.f. — introducere, precuvîntare.

preface, vb. — a transforma, a schimba; 2 a distila; *vin prefăcut* — vinars.

prefăcut, adj. — transformat, schimbat.

pregiur, adv. — împrejur, în jur; prep. — pe lângă; *de pregiur*, prep. — din jur.

preotărăenie, s.f. — schimbare la față, transformare a înfățișării.

preotărăji, *a să ~*, vb. — a se schimba, a se transforma.

prepețiți, vb. — a se comporta ca o prepețită.

prepuitoriu, adj. — bănuitor, neîncredător, suspicios.

prepune, vb. — a se îndoi, a nu avea încredere, a fi sceptic; 2 a presupune, a bănuî; 3 a imagina, a-și închipui; 4 a pune înainte, a lipi în față, a fixa, a lipi dinainte; *a prepune gând* — a-și fixa o idee directoare, a se conduce după o anumită părere; *a-și ~*, — a-și pune în față, a se expune (unei primejdii), a risca.

prepus, s.m. — bănuială, presupunere; 2 scepticism, îndoială, neîncredere; 3 ambiguitate; *prepusul schipticesc* — îndoiala scepticilor.

prepus, adj. — pus înaintea cuiva, pus peste, în fruntea cuiva mai mare peste cineva („neam prepus”); 2 bănuitor, neîncredător, care exprimă o bănuială; *prepute cuvinte* — cuvinte care exprimă o bănuială, o presupunere; *fără prepus*, adv. — fără îndoială, în mod sigur; *a ține (pe cineva) în prepusuri* — a bănuî mereu (pe cineva), a-l suspecta, a-l trata cu suspiciune.

pretenție (de la lat. *pretendō*), s.f. — pretindere; 2 pretenție (pretenția de a întreveđe sfîrșitul unui lucru).

prezentui, vb. — a prezenta, a arăta.

prezenție, s.f. — prezență, aspect, față, înfățișare.

pricaz, s.n. — necaz, nenorocire; 2 piață-reă, semn rău, aducător de nenorocire.

pricaznic, adj. — aducător de nenorocire.

price, s.f. — ceartă, gilceavă, conflict.

pricepe, vb. — a înțelege, a-și da seama; 2 a lua cunoștință.

pricepere, s.f. — pricepere, putere de înțelegere.

pricină, s.f. — cauză, impuls (ontologie); 2 pricină, ceartă, conflict, animozitate; 3 motiv, pretext, scop, țel, mobil; 4 dreptate, drepturi, cauza cuiva (jurisprudență); *cu pricina (cuiva)*, loc. prep. — din cauza (cuiva); *pricină asupra* — cauză coercitivă, cauză constrictivă, arbitrară, necesitate, obliga-

tivitate (oglinzind activitatea umană, Cantemir modifică schema aristotelică a cauzalității, mărind numărul cauzelor); *pricina ce* — cauza care indică factorul pasiv (cauza materială); *pricina cine* — cauza care indică factorul activ (forma, cauza formală); *pricină clătitoare* — cauza dinamizatoare, care provoacă mișcarea fenomenelor, deplasarea lor; *pricina clătitoare firească* — cauza impulsionatoare naturală, impulsul natural al mișcării (modificând schema aristotelică a cauzalității, Cantemir relevă importanța cauzelor naturale); *spre clătire îndemnătoare pricină* — cauză impulsionatoare, impulsul exterior al mișcării; *pricina din ce* — cauza care arată substanța pasivă din care este făcut un lucru, cauza materială; *pricina din cine* — cauza care indică factorul activ prin care se produce un lucru, cauza formală; *din afară viitoare pricină* — cauză externă, impuls exterior, cauză care vine din afara unui fenomen; *pricina dinti* — cauza primă, cauza inițială, cauza ultimă (în înțeles de inițială) care explică șirul întreg de procese și fenomene, în concepția ontologică aristotelică; *pricină făcătoare* — cauza eficientă; *pricină firească* — cauza naturală (a se vedea observația de la *pricina clătitoare firească*); *pricina formei* — cauza formală; *pricină ușurătoare* — cauză facilitantă, circumstanță favorizantă (Cantemir introduce ideea de *circumstanță* în efectuarea proceselor și fenomenelor, circumstanțe care apar ca niște specii ale cauzei eficiente. Oglindind factorii subiectivi, circumstanțele devin *motivații*); *pricină împingătoare* — cauză repulsivă, motivație aversivă sau circumstanță care determină pe cineva să-și scadă interesul pentru ceva (sens stabilit prin analogie cu expresia: „norocul cu o mână trage, iar cu alta împinge”); *pricina în ce chip* — cauza care indică modalitatea în procesul efector, modalitatea fiind astfel o specie a cauzei eficiente; *pricină îngreuitoare* — cauză obstructoare, circumstanță nefavorabilă, dificultate, obstacole; *pricină lășitoare* — cauză expansionatoare, circumstanță care favorizează dezvoltarea, expansiunea, întinderea; *pricina materii* — cauza materială; *pricină lesnitoare* — cauză înlesnitoare, facilitantă, circumstanță identică cu *pricina ușurătoare*; *pricina*

pentru ce — cauza care indică finalitatea procesului efectelor, cauza finală; *pricina pricinelor* — cauza cauzelor, termen aristoteic pentru cauza ultimă, prin care Cantemir desemnează de obicei justiția divină; *pricina pricinilor a toate pricinele* — Dumnezeu; *pricina pricinătoare* — cauza condiționatoare, circumstanța cauzatoare; *pricină ridicătoare* — cauză anihilatoare (a efectului altei cauze), cauza eliminatoare, circumstanță care înlătură efectul altei cauze, permițând desfășurarea altui proces (prin analogie cu expresia: „jertăciunea greșeala... ridică”); *pricină săvârșitoare* — cauză eficientă; *pricina sfârșitului, pricina săvârșitului* — cauza finală; *pricină strîmtătoare* — cauză obstructoare, circumstanță care înseamnă lipsa condițiilor favorabile, circumstanță neprielnică; cauză asemănătoare parțial cu *pricina îngreuitoare*; *pricină trăgătoare* — cauză de atracție, motivație pozitivă, circumstanța care face ca ceva să fie atras către altceva sau de către altceva (sens stabilit prin analogie cu expresia: „norocul... cu o mînă trage, iar cu alta împinge”).

pricini, vb. — a pricinui, a cauza, a produce, a face; 2 a promova; *a-și ~*, vb. — a-și pricinui, a-și cauza.

pricinitoriu, s.m. și adj. — pricinuitor, cauzator.

prii, vb. — a prii, a favoriza, a fi favorabil cuiva, a se arăta binevoitor, a îngădui, a proteja, a aduce servicii cuiva.

priimi, vb. — a primi, a accepta, a fi de acord, a încuviința; 2 a fi favorabil, binevoitor, a accepta; 3 a îmbrățișa (o idee, o cauză); 4 a se obișnui cu ideea, cu situația; 5 a tolera, a suporta; 6 a se lăsa impresionat, a-i păsa; *a nu priimi* — a nu se acorda, a nu se împăca; *unul pre altul a nu priimi* — a se afla în conflict reciproc, a se afla în relație antagonică.

priimire de închinăciuni — răspuns la politețe.

priimit, adj. — acceptat, recunoscut.

priimitoriu, adj. — (despre organele de simț) receptor, care receptează, care primește; *organele cele a vederii priimitoare* — organele primitoare ale vederii; 2 binevoitor; 3 care acceptă, care se lasă convins; 4 bucuros.

- priință** s.f. — favoare, ocrotire, protecție, bunăvoință, simpatie; 2 trecere (în fața cuiva); 3 fidelitate, devotament; **priință fi-rească** — simpatia față de cineva din același neam.
- priitoriu**, adj. — favorabil.
- prijeni**, a să ~, vb. — a se rezema, a se sprijini.
- prilaz**, s.n. — pîrleaz, loc de trecere peste un gard.
- primeni**, vb. — a schimba, a înnoi; 2 a transforma.
- princet**, adv. — încet, cu băgare de seamă.
- prinde**, a să ~, vb. — a se prinde, a se obliga, a fi de acord; 2 a se lăsa prins.
- pripitoare**, s.f. — pasăre cîntătoare.
- pripoiu**, s.n. — aliaj de spoit și lipit metalele.
- prisacă**, s.f. — stupărie, crescătorie de albine.
- prisăcar**, s.m. — stupar.
- prisosală**, s.f. — belșug, prisosință.
- de prisosit**, adv. — suficient, destul.
- pristav**, s.m. — ispravnic, slujbaş, însărcinat cu muncă administra-tivă; 2 administrator, șef; 3 crainic, vestitor al poruncilor domnești.
- pristăvie**, s.f. — conducere, șefie, responsabilitate.
- prităci**, vb. — a pritoci, a limpezi, a scoate de pe drojdii.
- privală**, s.f. — privire, uitătură, vedere; 2 contemplant; 3 spectacol; 4 privește; **privala înțelegerii** — contemplarea, notă specifică înțelegerii (după Cantemir, ca și la Aristotel, înțelegerea, ca proces cognitiv, are un caracter pasiv).
- privat**, adj. — particular, personal, specific, propriu; 2 diferit, deo-sebit.
- privighere**, s.f. — priveghere, veghe de noapte.
- privileghię**, ~ ii, s.m. — privilegiu, ispisoc, uric; 2 drept special, favor, avantaj; **cu ce privileghię?** — cu ce drept, în baza cărui privi-legiu?
- proaspăt**, adj. — nou, recent, de curînd.
- probă**, s.f. — încercare, dovadă practică.
- probăit**, adj. — probat, încercat, dovedit.
- probozală**, s.f. — certare, muștrare.

- probozi*, vb. — a dojeni, a muștra, a certa; 2 a ocări; 3 a înfrunța.
- probozire*, *probozătură*, *probozitură*, s.f. — dojană, muștrare, certare; 2 ocărire.
- procatheorie* (el.), s.f. — loc de frunte, poziție înaltă în ierarhia socială; 2 locul din față, locul cel mai de frunte, locul în capul mesei; în *procatheoria mesii* — în capul mesei.
- prociti*, vb. — a repeta.
- procopsală*, s.f. — sport, câștig, avere, folos; 2 cunoaștere, știință, învățătură.
- procopsi*, vb. — a spori, a mări, a înmulți („duhurile puterii puțin procopsesc”); 2 a reuși (în ceva), a realiza.
- prodrom*, s.n. — prodrom, idee călăuzitoare, introducere, călăuză, îndreptar, înaintaș.
- profasin* (el.) — pretext, motiv, subterfugiu.
- profesui*, vb. — a învăța (pe cineva), a da învățătură, a preda, a profesa sau a teoretiza (o idee); 2 a propovădui.
- profitiie*, s.f. — profetie, dar profetic.
- prognostic*, ~e, s.n. — pronostic, prevedere, previziune.
- prognostici*, vb. — a prevedea, a face previziuni.
- proimion* (el.), s.n. — partea introductivă la un discurs, preambul.
- prolog* (el.), s.n. — parte introductivă la o piesă muzicală sau de teatru; 2 introducere.
- pronie*, *pronia cerească*, s.f. — asistență, grijă divină; 2 preștiință, prevederea divină, ordinea divină prestabilită (în concepția religioasă).
- propovedui*, vb. — a învăța (pe cineva), a mărturisi despre ceva.
- propozit*, s.n. — propunere; 2 subiect în discuție; 3 obiectiv, scop.
- propozui*, vb. — a propune.
- prorocie*, s.f. — pronostic, prognoză, previziune.
- prost*, adj. — prost, nepriceput incapabil, lipsit de inteligență; 2 simplu, umil, de rînd, din popor; 3 fără carte, neinstruit; 4 lipsit de calitate, neînsemnat; 5 simplu, modest; 6 naiv, credul; 7 clar, curat; *prostatec*, adj. — naiv, simplu, lipsit de experiență.
- prostie*, s.f. — prostie; 2 obîrșie; 3 obîrșie joasă, origine umilă; 4 înapoiere (materială și culturală).

- prosime*, s.f. — prostie, grad de inteligență redusă, imbecilitate, timpenie; 2 simplitate, sinceritate, naivitate; *prosimea inimii* — naivitate sufletească, inocență; 3 bună-credință; 4 cei de jos, poporul, mulțimea; 5 ignoranță, necunoaștere.
- protasă*, *protasis* (el.) s.f. — premisă; *protase adevărate* — premise afirmative; *protase părtinicești* — premise particulare (afirmative sau negative).
- prothimie* (el.), s.f. — pasiunea de a efectua un lucru, ardoare, bună-voință, zel.
- provatolicefant* (el.), s.m. — ființă imaginată de Cantemir, alcătuită din oaie, lup și elefant.
- provatos* (el.), s.m. — oaie.
- provideș*, adj. — prevăzător.
- provlma*, ~ *te*, (el.), s.f. — problemă, chestiune, situație care se cere rezolvată.
- psifisi*, (el), vb. — a propune, a vota, a alege pe cineva într-o demnitate; 2 a decerna, a acorda.
- πτήνον, πτόνον — zburătoare.
- publică*, s.f. — sfat boieresc; 2 țară, stat; 2 republică, formă de stat, în care, în concepția lui Cantemir, puterea politică înseamnă dezordine, anarhie, instabilitate, lipsă de coeziune.
- pushinos*, adj. — urduros, nespălat.
- puhace*, s.f. — hulniță.
- punct*, ~ *uri*, s.n. — punct, loc, limită (în manifestare); 2 centru, țintă; 3 capitol, punct (într-un tratat sau convenție).
- pune*, vb. — a pune, a așeza într-un loc; 2 a închide, a arunca în închisoare; a *să* ~, — a se așeza.
- (*punere*) înainte *punere* — premisă (logică).
- purcede*, vb. — a pleca, a porni; 2 a proveni, a se produce din, a izvorî, a și trage originea.
- purcedre*, s.f. — pornire, plecare; *oarbă purcedere* — pornire oarbă, furie.
- purta*, vb. — a îmbrăca; 2 a transporta pe sus; 3 a plimba (pe cineva).
- (*purător*) de războiu *purător* — șef suprem al armatei în război.
- pururea*, adv. — mereu, continuu, totdeauna.

pustiū, s.n. — loc nelocuit de oameni; 2 loc locuit de duhurile rele (în concepția creștină); 3 dracul, diavolul, în expresia: *cine pustiūl?* — cine dracul?

pustiū, adj. — nelocuit; 2 fără paznic, neînsoțit de om.

pușcă, s.f. — armă de foc; *pușcă mică* — sîneață; *pușcă mare* — tun.

putere, s.f. — putere (fizică, economică, politică), putință, autoritate; *peste puterea sa* — întrecîndu-și puterile, printr-un efort extraordinar.

puterea meșterșugească — forța vicleniei; **puterile firii** — forțele naturii.

putincios, adj. — cu putere, puternic (fizic și social); 2 dur rezistent.

putință, s.f. — putere, forță, forță fizică, capacitate; 2 posibilitate, limită, graniță.

putințele firii — forțele naturii, granițele firii.

putredzitor, adj. — putrezitor, perisabil, muritor.

putregiune, s.f. — putreziciune, stare de putrefacție.

R

raft (de obicei la plural), s.n. — tacim pentru cal, harnașament.

ramură, s.f. — membru (mînă, picior etc.).

rană, **rane**, s.f. — rană; 2 jignire, ofensă, afront.

raiău, s.m. — o specie de șoim de munte.

răcori, *a să ~*, — a se potoli, a se liniști.

rălăcină s.f. — rădăcină; 2 început, bază, fundament; 3 esență;

rălăcina adevărului — esența adevărului.

răluce, *a-și ~*, vb. — a se asemana („firea chipului cu firea dihaniū ca să-și răducă tare am nevoie”).

rămător, adj. — imperisabil, nemuritor.

rănînere, s.f. — menținere, permanentizare.

răpegiune, **repegiune**, s.f. — iușime, sangvinitate (temperament); 2 iușeală, repeziciune; 3 fugă; 4 repezire, atac, iureș; *repede răpegiunea* — atacul rapid, iureșul.

răpedzi, vb. — a trimite, a îndrepta cu violență.

răposat, adj. — mort, răposat.

- răscoli*, a să ~, vb. — a se agita, a se tulbura.
- răscumpăra*, vb. — a recupera; a rectifica (ceva).
- răsplătire*, s.f. — răsplată, pedeapsă, sancțiune.
- răspublică*, *republică*, s.f. — țară; 2 adunare a țării, sfat boieresc.
- răspunde*, a-și ~, vb. — a răspunde (la o întrebare); 2 a corespunde, a se potrivi, a se adecva; 3 a-i fi pe potrivă, a i se potrivi, a-i fi caracteristic; 4 a se îndeplini.
- răspundere*, s.f. — răspuns (la o întrebare, la scrisori etc.); 2 reacție verbală, replică.
- răspuns*, s.n. — cricneală, îndrăzneală, obraznicie, replică; 2 provocare.
- răspunsuri*, s.n. — schimb de scrisori, corespondență.
- rășchira*, vb. — a împrăștia, a risipi.
- răsturna*, a să ~, vb. — a se prăvăli, a se nărui.
- răsufla*, a să ~, vb. — a se goli de aer.
- rătăci*, a să ~, vb. — a se difuza, a se pierde, a se răspîndi.
- (*rătăcire*) *rătăcirea firii* — anomalie.
- rătăcit* adj. — rătăcit, rătăcitor.
- răul*, s.m. — omul rău, ticălos; 2 dracul, diavolul, în expresia: *cine răul?* — cine dracul?
- răutate*, s.f. — răutate, faptă rea, urită, mîrșăvie, nelegiuire, fărădelege, ticăloșie, crimă; 2 cruzime, bestialitate; 3 grozăvie, spectacol plin de cruzime; 4 (în boală) răul, suferință; *răutatea boalii* — răul, starea de suferință adusă de o boală; 5 inconvenient, neajuns, stare de pericol; *răutatea locului* — loc periculos, nepriința locului.
- războiu*, s.n. — luptă, harță, înfruntare; *războiu a face* — a se lupta.
- răzchiti*, vb. — a socoti, a judeca în amănunțime.
- răzsipă*, s.f. — risipire, distrugere, desființare, nimicire; 2 împrăștiere, descompunere; 3 dezbinare, neunire.
- răzsipi*, a să ~, — a pieri, a se topi; 2 a se cheltui.
- răzsipit*, adj. — distrus, sfărîmat.
- răzstălniță*, s.f. — prag (de apă), cădere de apă, scoc (la moară), cataractă; cascadă.
- răzsufli*, vb. — a răsufla; 2 a ofta.
- răzsunare*, s.f. — vîlvă, veste, răsunet, ecou; 2 sunet, sunet armonic (muzică) („precum a unui organ de muzică toate coardele deodată lovindu-să o răzsunare oarecare dau“).
- răzsuna*, a să ~, vb. — a răsuna, a vui.

receță, rețetă, s.f. — rețetă (pentru doctorii).

rediu, ~uri, s.n. — pădure mică și deasă, pădurice, desiș („rediu
cel mic”: crîngul).

referendariu, s.m. — boier însărcinat cu corespondența domnească,
transmițător al corespondenței secrete de stat.

regulă, s.f. — regulă, lege, normă, principiu.

reis (ture.) — conducător de corabie, căpitan de corabie, navarb;
2 amiral, conducător de flotă.

rele, s.f. pl. — fapte rele, urite, fărădelegi; **marea reelor** — marea fără-
delegilor.

repede, adj. — iute, rapid.

ritor, s.m. — retor, orator.

ritorică, s.f. — retorică, arta oratoriei.

ritoricesc, adj. — retoric, ce ține de retorică; 2 verbal.

ritorisi, vb. — a cuvînta, a vorbi mult, a vorbi retoric.

ridica, vb. — a absolvi, a ierta; 2 a aboli; a șterge, a anihila, a desființa
 („iertăciunea, greșeala... ridică”); 3 a elibera.

ridicare, s.f. — înălțare (pe scara socială).

rîmător, s.m. — porc.

rînceza, vb. — a necheza.

rînd, s.n. — rînd, șir, ordine; 2 rost, obiceiuri, specific; 3 orînduială,
rînduială; **de-a rîndul, adv.** — în rînduri; **pre rînd, adv.** — succe-
siv, care urmează unul după altul; 2 rînduri-rînduri, la distanțe
egale, geometric.

rîndunie, s.f. — rîndunică.

rîndză, s.f. — foios (la rumegătoare); stomac (în genere).

ris, s.m. — ris, jinx.

rîvnă, s.f. — poftă, dorință; 2 ardoare.

roadă, s.f. — copil, născut, făt; 2 rezultat, efect.

rob, s.m. — prins de război, prizonier; 2 sclav rezultat din expedițiile
de jaf sau de război; 3 datornic sau criminal condamnat la
muncă silnică.

rod, s.n. — sămînță; 2 fruct; 3 naștere; 4 familie, neam; 5 părinte;
6 rezultat.

români, vb. — a transpune în limba românească, a româniiza.
romfea, s.f. — sabie lată cu două tășuri.
rost, s.n. — gură.
rudă, s.f. — neam, origine de singe, familie.
rufos, adj. — murdar, nespătat; 2 zdrentăros.
rugi, s.m.-pl. — mărăciniș de măceș sau de muri.
rujdi, a să ~, vb. — a se roade, a se jeli.
rumpător, adj. — care sfișie; *pasire rumpătoare* — pasăre răpitoare.
rumpe, vb. — a rupe; 2 a începe să vorbească.
rușinare, s.f. — sfială, timiditate, lipsă de îndrăzneală.
rușinea, s.f. — sexul, organele genitale.

S

sagriu, s.n. — o specie de măgar alb cu pielea granulată, ce trăiește în Africa de Nord; 2 piele tăbăcită de sagriu.
salamandă, s.f. — mic batracian asemănător șopîrlei, cu pielea neagră pătată cu galben; secretînd un suc otrăvitor; imaginația populară a creat în jurul său credința că ar avea puteri asupra focului.
sam (arab.) — aer stricat, otrăvit (în fabulațiile arabe).
sama, a face ~, vb. — a omorî.
sama a lua (*la ceva*) — a observa, a cerceta, a studia (un lucru); *în samă a băga* — a acorda atenție; 2 a lua în considerație; 3 a ține cont, a ține seama, a avea în vedere; *a fi în sama (cuiva)* — a fi la dispoziția cuiva, în posesia cuiva, la discreția cuiva; *în samă nebăgător* — disprețuitor, trufaș, lipsit de respect, de considerație.
samă, s.f. — socoteală; 2 purtare, de grijă, atenție, supraveghere; *nebăgare în samă* — desconsiderare, dispreț.
samsun (arab.), s.m. — cîine fabulos din poveștile arabe, înzestrat cu o forță miraculoasă.
sapă, s.f. — crupă.

sărachen, s.m. — arab.

saſiu, s.n. — saſ. săturare, îndestulare; *de saſiu*, adv. — din destul, din belşug; *mai de saſiu*, adv. — mai din plin; *fără saſiu*, adv. — neîncetat, fără oprire.

savoane, s.f. — giulgiu, pînătură pentru morſi.

săciui, vb. — a tăia, a doborî (o pădure).

săciuit, adj. — tăiat („pădure săciuită“).

săditură, s.f. — plantare, plantaſie.

săgeătură, s.f. — săgetare; 2 durere ascuſită.

sălaş, s.n. adăpost, locuinſă; *sălaşul monarhiei* — capitala ţării.

sălaşlui, vb. — a locui.

sălia, vb. — a juca, a dansa.

săliătoriu, adj. — mişcător, schimbător, nestatornic, instabil („inimă sălătătoare“).

sămălui, vb. — a socoti, a calcula.

sămăluire, s.f. — asemănare; 2 comparaſie; 3 caloulare; 4 judecată.

sămădăuitoriu, s.m. — comparator, care ſine socoteală, socotitor, care face comparaſie, cîntăreşte, calculează; 2 judecător, evaluator; adj. — asemănător.

sămăna, *a să ~*, vb. — a se asemana, a fi asemănător, 2 a se împrăştia, a se presăra.

sămînſie, *sîmentie*, s.f. — familie, neam, rudenie.

sămînſă, s.f. — sămînſă; 2 plantă.

sămn, s.n. — semn, indiciu; 2 semnal; 3 piază.

săos, *seos*, adj. — gras, plin de seu.

săpat, adj. — incizat; 2 sculptat, lucrat cu dalta.

sărăcît, adj. — lipsit.

sărdar, s.m. — serdar, comandant de cavalerie.

sărită, s.f. — stăpinire de sine, cumpăt, luciditate, autocontrol („toată sărită îſi pierdu“); *a-ſi pierde sărită* — a-ſi pierde cumpătul, a-ſi pierde firea.

sărurătură, s.f. — sărutare.

(*săsurare*) *în săturare*, adv. — în stare de saſietate, satisfăcut, îmbuibat, ghiftuit.

săvârſi, vb. — a face, a lucra, a executa, a efectua, a sfârſi, a realiza, a termina; 2 a încheia (un proces); 3 a înceta; 4 a îndeplini;

a să ~, — a înceta, a se opri; 2 a se realiza, a se pune în valoare.

săvârșire, s.f. — moarte.

săvârșit, *sfârșit*, ~uri, s.n. — sfârșit, capăt, rezultat; 2 țel, scop, finalitate; adj. — îndeplinit, terminat; *cel de apoi săvârșit* — moartea.

săvârșitură, s.f. — sfârșire, terminare, îndeplinire, efectuare, încheiere.

scandală, s.n. — nedreptățire, persecuție.

scară, s.f. — scară; 2 ordine, înșiruire; 3 tabel făcut într-o anumită ordine.

scaun, ~uri, s.n. — scaun; 2 tron domnesc; 3 situație, loc de cinste, demnitate socială, rang, poziție socială, boierie de divan, loc de conducere; dregătorie, poziție conducătoare, putere politică; 4 loc, reședință (domnească); *în scaun a să sui* — a se urca în scaunul domnesc, a fi numit domn sau împărat, a succeda la puterea politică; *scaunul oblăduirii* — scaunul domnesc.

scădere, s.f. — micșorare; 2 cădere din situație; 3 lipsă, defect; 4 neajuns; 5 pagubă; *de scădere*, adj. — de rușine, rușinos, umilitor; *scăderea cinstii* — micșorarea prestigiului.

scămos, adj. — cu scame, din scame; 2 prost, imbecil, neluminat („scămos la minte“).

scărândăvi, a să ~, vb. — a se scribi.

scărândăvicios, *scărândăvos*, adj. — scrinav, greșos, scribos.

scărândăvitură, s.f. — scrinăvie; 2 îngrețosare, greață; 3 dezaprobare.

schimată, ~te (el.), s.f. — ținută, mimică, schimbare a feței; *schimate filosofesti* — ținută, mimică filozofică (ironic).

schimbarea feții — schimbarea unui lucru, transformarea unui fenomen, alterarea lui, metamorfoză.

schimosi a să ~, vb. — a se schimba, a se transforma, a se altera; 2 a se zbîrci, a se rida, a se urîți, a se poci, a se stîlci; 3 a se strîmba; 4 a se micșora.

schimosire, s.f. — transformare, schimbare, metamorfoză; 2 schimosire, strîmbare; 3 prefacere, simulare; *schimosirea slujbii* — simularea îndeplinirii unei sarcini.

schimosit, adj. — schimbat.

schimositură, s.f. — strîmbătură; 2 aparență; 3 simulare; 4 schimbare, transformare.

schiptic, s.m. — sceptic; **filosofii schiptici** — scepticii, filozofii sceptici.

schipticesc, adj. — sceptic, neîncrăzător, îndoielnic, ce ține de filozofia sceptică.

schipter, s.n. — sceptru.

schith, s.m. — tătar.

schizmi, vb. — a concepe, a alcătui, a constitui.

schizmire, s.f. — alcătuire, întocmire; 2 schimbare, strîmbare, figurare, modulare; **schizmirea trupului** — modularea trupului, în jocul pantomimic.

schizmit, adj. — prefăcut, nesincer, simulat („vicleșugul ascuns și dragostea schizmită sufletul întristază”).

schincitură, s.f. — lătrat încet

scirnav, adj. — scirbos, dezgustător; **fapt scirnav** — faptă ticăloasă, crimă.

scirșnet, s.n. — scirșlit.

sclevesi, vb. — a netezi, a polei; 2 a lustrui („arc sclipuit de marmure foarte frumos sclevesit”).

sclevesit, adj. — netezit, lustruit, poleit.

sclip, s.n. — arc, arcadă (element în arhitectonica orientală); 2 boltă, încăpere boltită..

sclipuit, adj. — arcuit, boltit.

soacare de față — prezentare, etalare.

scociori, vb. — a căuta, a scormoni, a scurma.

scorni, vb. — a inventa, a găsi, a imagina; 2 a afirma lucruri nedrepte, neadevărate, a pune la cale; 3 a produce; 4 a provoca; 5 a stîrni; 6 a descoperi; 7 a obține, a realiza; 8 a face să rezulte; a să ~ — a se produce, a se ivi, a apărea; 9 a se declanșa, a se stîrni.

scriitoriu, s.m. — autor, istoric.

script, s.n. — scripete („tăinuirea lucrului scriptul corăbii ieste”).

acrisoare, s.f. — scrisoare, act, document; 2 scriere, operația de a scrie; **scrisori ieroglificești** — scrieri ieroglifice, scriere exprimată prin desene animaliere, florale etc., reprezentările avînd un înțeles pentru comunicare.

- scruntariu*, s.n. — peninsulă; 2 loc nisipos, pietros la marginea unei ape (riu, mare).
- scula*, a să ~. (*asupra cuiva*), vb. — a se ridica (*asupra curva*); a năvăli; 2 a porni cu oaste; 3 a complota.
- sculare*, s.f. — răskoală, răzmeriță.
- scurea*, a să ~, vb. — a se scurge.
- scutelnic*, s.m. — țaran aflat în slujba domnului sau a unui boier, pentru care era scutit de bir.
- scutitor*, s.m. — ocrotitor, protector.
- scutura*, vb. — a discuta, a dezbate, a analiza („tot feliul de voroavă cu dinsul am scuturat“); a să ~, — a se scutura, a se cutremura.
- seciuri*, s.n. — tăietură (de pădure). opritură. lăstăriș; 2 baraje de arbori tăiați; 3 palancă, întăritură de trunchiuri de copaci.
- seimen*, *siimen*, s.m. — seimen, ostaș din corpul de gardă al curții domnești, îndeosebi mercenar.
- senator*, s.m. — boier din divanul domnesc, consilier intim; 2 consilier imperial, ministru.
- sentenție*, ~ ii, s.f. — sentință, adevăr, maximă, adagiu, proverb, zicală; 2 normă; 3 cuvânt de ordine, deviză, lozincă; 4 sfat; 5 ordin, poruncă, 6 acuzare, concluzie, hotărâre judecătorească.
- sete*, s.f. — dorință puternică.
- sfat*, s.n. — sfat, învățătură, îndemn, consiliere; 2 părere, opinie; 3 hotărâre; *sfat ales* — maximă, adagiu; *sfatul cel de pre urmă* — hotărârea finală (într-o adunare); *sfat de obște* — consiliu, dezbateri; 2 consens, hotărâre generală.
- sfatul a-și obști* — a se sfătui cu cineva; *sfat a sfătui* — a complota.
- sfătuitură*, s.f. — sfat, consiliu.
- sfera nestării* — ciclul mișcării permanente, granițele lumii fenomenale;
- sfera activității* — sfera de manifestare, granițele manifestării în lumea fenomenală.
- sferă*, s.f. — sferă; 2 mers, proces ciclic, ciclu; 3 limită, graniță.
- sferesc*, adj. — sferic, privitor la sferă; 2 cosmic; *osiia sferească* — axul sferei cosmice, axa lumii.
- sfelnic*, s.m. — consilier; 2 boier din divanul domnesc.
- sfigmos* (el.), s.n. — sfigmos, vena după care se ia pulsul, artera radială.

sfîti, vb. — a arăta, a dovedi; 2 a hotărî, a dispune („glozelor tăcere și mie voroavă sfîtesc”); 3 a sfătui („de cuvinte adevărate grăitoriu să fii te sfîtesc”); *a i să ~*, — a i se arăta, a i se da semne („vraja spre bine începuse a i să sfîti”).

sfîrșit, ~ *uri*, s.n. — sfîrșit, fine; 2 terminare, îndeplinire; 3 rezultat, urmare; 4 țel, finalitate, 5 moarte, dispariție; *la sfîrșitul soarelui* — după moartea soarelui, adică niciodată; 6 decădere din situație, moarte socială; *sfîrșitul la ce ar ieși* — cum se va termina; *sfîrșitul sfîrșiturilor* — divinitatea în ipostaza de justițiar al creației.

shimă (*schimă*), *shimate*, s.f. — figură, procedeu.

shimate (el.), s.f. — mimică; 2 înfățișare, figură, 3 gest; *shimate filosoficești* — procedee filozofice.

shizmă, *shismată*, ~e, s.f. — ruptură, dezbinare.

sicofand, s.m. — sicofant, denunțator, cel care dă la iveală pe răufăcători și pe criminali; 2 clevetitor, calomniator („din gurile sicofandilor să te mîntuiești”).

sicofandie (el.), s.f. — denunț, 2 intrigă, calomnie, clevetire.

siiala, *sială*, s.f. — sfială, sfiiciune, rușinare, respect deosebit, timiditate; 2 scrupul; 3 teamă, frică; *cu mare siială* — copleșit de teamă.

sii, *a să ~*, vb. — a-i fi teamă, a se teme, a-i fi frică, a se înfricoșa; 2 a se sfîi, a se rușina; 3 a-și pierde din maiestate, din prestanță; 4 a se feri.

silă, s.f. — forță, putere; 2 tiranie, asuprire, constrîngere, abuz împotriva voinței și libertății; *silă tirănească* — abuz de putere, nedreptate.

sileavă, *silavă*, s.f. — silabă.

sili, vb. — a sili, a îmboldzi, a zori; 2 a face efort, a munci din greu, a se strădui.

siloghismos, *siloghism*, ~ *uri* (el.), s.n. — silogism, raționament; *siloghism arățătoriu* — silogism demonstrativ; *siloghism dialecticesc* — silogism dialectic, silogism discursiv, care servește discuțiilor; 2 silogism logic (spre deosebire de silogismul retoric); *siloghism înșelătoriu* — sofism; *siloghism ritoricesc* — silogism retoric, raționament retoric.

silică, s.f. — cursă, laț, capcană de prins păsări.

simbathia (el.), s.f. — simpatie, atracție.

simbriie, s.f. — leafă, salariu, plata muncii executate, retribuție.

simcea, s.f. — vîrf, coamă, culme; 2 ascuțit, lamă, tăiș; *simceaoa muntelui* — vîrful muntelui; *simceaoa minții* — ascuțimea minții, istețimea, inteligența.

simcelos, adj. — ascuțit, cu vîrf, tăios.

simenție, seminție, s.f. — neam, familie.

simeț, simăț, adj. — îndrăzneț, cutezător; 2 trufaș, obraznic, arogant.

simeți, a să ~, vb. — a se semeți, a se face semeț, a prinde curaj, a deveni îndrăzneț, arogant, 2 a se îndrîji.

simfonie (el.), s.f. — simfonie; 2 fig. — acord, consens.

συμπάθι α — simpatie.

simperasmă (el.), s.f. — concluzie (la un silogism); 2 apodoză (în logica retorică, propoziția principală din cadrul unei perioade condiționale).

(*simți*, vb.) *de simțit* — de perceput, de cunoscut prin simțuri.

simțire, s.f. — simț; *simțirea auzului* — simțul auzului, auzul; 2 sensibilitatea, simțurile, totalitatea organelor de simț, totalitatea simțurilor; 3 senzație; 4 (la pl.) senzație, ca primă etapă în procesul cunoașterii, treapta senzorială în procesul cunoașterii („știința din povata simțurilor să află”); 5 cunoștință (capacitate senzorială); 6 luciditate, prezență de spirit, cumpăt; 7 sensibilitate sufletească; 8 acuitate senzorială, reactivitate; 9 receptivitate, înregistrare; 10 stare de conștiință, cunoștință, cunoașterea de sine; *simțurile trupului din afară* (în opoziție cu sufletul și activitatea intelectuală) — simțurile, organele senzoriale; *înainte mărghăloarea simțire* — simțurile, senzațiile călăuzitoare, sensibilitatea senzorială ca punct de plecare în procesul cunoașterii; *simțurile a batgiocuri* — a produce iluzii, a iluziona; pr ste *simțire*, loc. adv. — fără să-și dea seama, fără voie, înconștient, automat.

sin, s.n. — sin; 2 pieptul cămășii.

(*sine*) *de la sine*, loc. adv. — din proprie inițiativă; 2 prin eforturi personale, fără a recurge la mediatori (în efectuarea unui lucru, a unei acțiuni); *fără sine*, loc. adv. — buimac, înconștient, fără autocontrol.

sineț — s.n. — pușcă cu cremene.

singe, s.n. — sînge; 2 crimă, ucidere; *singe a face*, loc. vb. — a omorî, a ucide.

singur (decalc după lat. *ipse*) — pr. pers. de întărire — însuși, însăși, el însuși, ea însăși (*singur tu* — tu însuți; *singur șie* — lui însuși; *singur pe sine* — pe el însuși; *pre singur* — chiar pe el, pe el însuși); 2 propriu, personal (*cu singură sabie* — cu propria sa sabie); adv. — numai, chiar (*una și singură* — ea și numai ea; *pre singur* — chiar pe el); *singur a slăpîni* — a conduce personal; a conduce în chip absolutist; *singur cu sine*, adv. — de unul singur; *singură ființa lucrului* — esența însăși a lucrului, *quidditatea* (categorie a logicii aristotelice).

în singurătate, adv. — de unul singur; 2 separat, deosebit.

sinhorisin, *sinhorisis* (συνχορησις), s.m. — dans, 2 dănțuitor.

sinhorisis (συνχορησις), s.f. — iertare.

sinod (el.), s.n. — adunare.

sinonim, adj. — de același fel, identic, cu același înțeles („pricina cu începătura sinonime sint”).

sinul limanului — golf, loc de acostare.

sirenă, *sirină*, s.f. — sirenă, ființă fabuloasă cu cap și trup de femeie și coadă de pește.

sirep, adj. — iute, năraș, sălbatic, neîmblînzit (despre cal).

sirg, s.n. — efort, silință; 2 grabă; *cu sirg*, adv. — repede, în grabă.

sirgui, vb. — a sili; 2 a zori, a grăbi („viața lui a multora moarte sir-guiește”).

sistatichi (el.), — stabilitate.

sistima, s.f. — sistem.

siurmea, s.f. — colorant de gene, în genul rimelului de azi.

slavă, s.f. — loc de cinste, treaptă socială înaltă, demnitate în stat, cinste deosebită; 2 slăvire, pompă; 3 măreție, grandoare, renume; *cornul slăvii* — cornul gloriei, prin asemănare cu cornul abundenței; 4 putere politică, înălțare socială.

slavă, s.f. — gard, îngrăditură pentru ocolul unde staționează o herghelie; 2 herghelie.

slăbănog, adj. — fără putere.

slăbiciune, s.f. — boală, slăbiciune, neputință; 2 suferință datorită boalei, neputință; 3 condiție socială minoră, putere socială slabă.

slăvi, vb. — a prețui, a valoră, a cinsti, a lăuda, a glorifica; 2 a învăța, a teoretiza, a demonstra, a susține; 3 a afirma răspicat; *a să ~*, — a căpăta prestigiu, glorie, renume, onoare; 2 a se autoaprecia, a se lăuda; 3 a afirma răspicat.

slobod, adj. — liber; adv. — în voie, liber, nestingherit.

slobodzenie, s.f. — libertate; 2 îngăduință, permisiune; 3 ușurință, lejeritate.

slobodzi, vb. — a elibera, a da drumul; 2 a arunca, a lansa, a face să țîșnească; 3 a îngădui, a permite, a încuviința; 4 a da drumul, a lăsa să se manifeste; *glasul a-și slobodzi* — a-și da drumul la voce, a începe să vorbească; *a să ~*, — a se arunca, a se lansa, a se avînta; 2 a se repezi (din zbor).

slobodzit, adj. — scos (din gură), cuvîntat.

slovă, s.f. — semn grafic, literă.

slugile boierești — ciocoimea, categorie socială, formată din țărani, aflată în serviciul boierimii, folosită pentru stringerea birurilor și pentru apărarea persoanei și avutului stăpînilor; *slugă dreaptă* — (în înțeles medieval) servitor credincios, devotat, care nu trădează.

slujba a purta, loc. vb. — a-și duce o sarcină, a îndeplini o responsabilitate.

slujbă, s.f. — serviciu, acțiune, activitate întreprinsă în folosul cuiva sau în folosul societății; 2 sarcină, rol, funcție, atribuție, responsabilitate; 3 datorie implicată de o responsabilitate; 4 (în înțeles medieval) serviciu, act de devotament, faptă devotată față de stăpîn; 5 sarcină, misiune; 6 ajutor, binefacere; 7 talent, dar, înzestrare; *slujba episcopiei* — demnitatea, funcția de domn; *slujba obștii* — dregătorie; 2 sarcină, funcție publică; 3 atribuție, responsabilitate privind nevoile populației; *slujbele firii* — darurile naturale; 2 sarcinile firești pe care le efectuează un animal potrivit cu specificul speciei, atribuțiile firești.

sluji, vb. — (în înțeles medieval), a servi, a aduce servicii; *a să ~*, ~ a se servi, a se folosi, a întrebuința; 2 a colabora.

slujitor, s.m. — oștean din garda domnească sau boierească.

slut, adj. — urît, pocit.

smaragd, s.n. — piatră semiprețioasă de culoare verzuie; adj. — de culoarea smaragdului.

smidă, s.f. — gîndină, piatră.

sminteață, s.f. — abatere, greșeală; 2 stricăciune, vătămare; *la cuvînt sminteață* — deplasarea înțelesului unui cuvînt, abaterea de la ideea de bază într-o cuvîntare.

sminti, vb. — a strica, a aduce stricăciuni; 2 a îmbolnăvi, a schimba în rău.

sobol, s.m. — cîrliță.

sobor, ~oară, s.n. — adunare; 2 totalitate, unanimitate; *în sobor a să obști* — a ajunge cu toții la aceleași vederi; a se ajunge la un consens unanim.

sobornic, adj. — universal, general, 2 ecumenic.

socolan, s.m. — șoim; 2 hirciog; 3 om strîngător.

socoteala dreaptă — judecata dreaptă, rațiunea dreaptă, călăuza, etică a faptelor.

socoteala loghicească — raționament, silogism.

socoteala pricinii sfîrșitului — rațiunea cauzală a sfîrșitului (în existență); *socoteala sfîrșitului* — rațiunea, motivația sfîrșitului (în existență), rațiunea pentru care lumea există, finalitatea, sensul existenței (ontologie); 2 rațiunea finalității, interesul cunoașterii prin prisma scopului; *socoteala vecinică* — rațiunea nemuritoare, rațiunea divină; *socoteala vie* — rațiunea nemuritoare, rațiunea divină.

socoteală s.f. — calcul matematic; 2 rațiune, înțelegere, intelect; 3 chibzuială, gîndire, raționare; 4 judecată, reflectare, înțelepciune; 5 imaginație, putere de închipuire („făpturile și urdziturile acelea toată socoteala muritorilor covîrșește”); 6 judecată, raționament; 7 rațiune; 8 minte, gîndire („acesta ieste din fire cu socoteală înaltă”); 9 speculație pur rațională, nefundată pe datele senzoriale; 10 teorie, concepție, creație pur rațională; 11 știință; 12 voință rațională; 13 deliberare, libertatea de a hotărî; 14 gînd, plan, intenție, obiectiv, scop, preocupare („mintea... de i-au fost bună, spre rea socoteală i-o întoarsă”); 15 rațiune, motiv; 16 calcul, prevedere, planificare; 17 opinie, pă-

re, idee („în ce socoteală se află ispitia"); 18 idee călăuzitoare; 19 învățătură, concluzie, adevăr rezultat din experiență; 20 rațiune internă, predeterminarea divină în lucruri; 21 rațiunea divină, motivația existenței, scopul existenței unui lucru (ontologie).

a minții socoteală — gândirea, puterea de concepție, forța de imaginare.
socoteală adevărată — adevărata rațiune, rațiunea divină.

ne socoteală, adv. — rezonabil, înțelept, cu chibzuință, prevăzător; 2 nu întâmplător, dintr-o anumită rațiune, cu motiv; *cu cea de obște socoteală* — după părerea generală, după opinia general admisă; *pre socoteală* — rațional, organizat, după o concepție riguroasă; *preste socoteală* — fără să gîndească, fără să-și dea seama, automat, fără participarea conștiinței; 2 împotriva așteptărilor, pe negîndite; 3 peste măsură.

socoti, vb. — a socoti, a gîndi, a judeca; 2 a cîntări, a cîntări lucrurile; 3 a plănuî; 4 a tinde, a aspira; 5 a lua în seamă, a ține seama, a considera; *a să ~*, vb. — a gîndi, a judeca, 2 a plănuî; 3 a se considera.

socotință, s.f. — socoteală, calcul, intenție, plan.

socotit, adj. — înțelept, prudent, calculat; 2 chibzuit, prevăzător.

socotitoriu, s.m. — chibzuitor, bănuitor; 2 calculator, socotitor; adj. — care analizează, care cîntărește, care reflectează, care adoptă o atitudine prevăzătoare, înțeleaptă.

sofismă, *sofismată*, ~ate (el.), s.f. — sofism, raționament înșelător.

sofistic, s.m. — sofist, cel care face uz de sofisme.

sofisticește, adv. — în mod sofistic, ca un sofist.

soldz, s.m. — solz; 2 granulă a pielii; *soldzi mărunței* — mici granule ale pielii.

solichizmi, vb. — a comite solecismă.

solichismos (el.) — solecism.

somna, vb — a dormi; 2 a visa.

soroc, s.n. — termen, dată fixată.

sorț, s.m. — întâmplare; 2 hotărîre a soartei; *sorțul firesc* — fatalitate, predeterminismul divin sub forma legilor și necesității naturale și ca atare previzibile, fatalitatea previzibilă; *sorțul nărocului*

— soarta, norocul; *sortul întâmplătoriu* — întâmplarea în viața omului, neprevăzutul, fatalitatea incognoscibilă.

soție, s.f. — soț, soție; 2 tovarăș, prieten; 3 pârtaș, complice.

spată, s.f. — spate, spinare, șiră; 2 spadă, sabie lată.

spăimos, adj. — care se sperie ușor, sperios; 2 înspăimântător.

spăriiat, adj. — speriat, înfricoșat; care sperie, înfricoșător („spăriiat vis“).

spătaru, s.m. — comandantul suprem al armatei în Țara Românească, boier de divan căruia îi erau încredințate problemele militare.

spic, s.n. — vîrf.

spin, s.n. — mărăcine, la pl. — mărăciniș; 2 loc plin de spini.

spîier, s.m. — farmacist.

spîndzurat, adj. — atîrnat.

spori, vb. — a avea efect, a avea succes.

sprijeneală, s.f. — sprijin, ajutor; 2 întreținere, susținere.

sprijeni, *sprijini*, vb. — a sprijini, a ajuta; 2 a ține piept, a rezista; 3 a fixa, a imobiliza; 4 a capta, a primi apele (unei ape curgătoare mai mici); *a să ~*, vb. — a se sprijini, a se rezema, a se baza; 2 a se baza, a se încrede (în cineva); 3 a-și duce viața; 4 a se întemeia („filosofia fizicească în știința lucrurilor ființăști să sprijinește“); *a-și ~*, — a-și susține.

sprintini, *a să ~*, vb. — a deveni sprinten, iute, ușor în mișcări.

sprintenie, s.f. — sprinteneală, vioiciune, agilitate.

spudză, s.f. — spuză, cenușa fierbinte, amestecată cu particule de cărbuni aprinși.

spudzi, *a să ~*, vb. — a se spuzi, a se aprinde, a se întinde o roșeață a pielii, a se face stacojiu, a se umple de bășici mărunte.

spurcat, adj. — murdar, scîrnăv, necurat; (mai ales în sensul moral); *spurcat lucru* — faptă murdară, necurată, ticăloșie, faptă mîrșavă; 2 necinstit, tilhar; 3 ticălos, mîrșav, josnic, incalificabil din punct de vedere moral.

spureăciune, s.f. — faptă imorală (prin care se înțelegea mai ales curvia).

spușeca, vb. — a stîlci, a zdrobi.

sta (despre un conducător), vb. — a folosi puterea politică, a se manifesta sub raportul măsurilor politice.

- stare*, s.f. — încetare, oprire, întrerupere (ontologie); 2 stabilitate; *starea de față* — prezență; *stare împrejur* — circumstanță, împrejurare.
- stat*, s.n. — statură, înălțime, mărime; *statul trupului* — înălțimea corpului; 2 trup; *staturi înalte* — trupuri înalte; 2 stare, condiție („statul vredniciei noastre în samă nu băgați”); 3 dispoziție sufletească; 4 plinătate, totalitate; *statul puterii* — deplinătatea puterii; 2 stare materială, bogăție; 3 poziție, treaptă socială; *micșorimea statului* — locul neînsemnat pe scara socială.
- stăvilă*, s.f. — baraj mobil pentru reglarea cursului unei ape; *stavila morii* — construcție la morile de apă pentru concentrarea și îndreptarea apei spre palete.
- stăpîn*, s.f. — domn.
- stăpînesc*, adj. — de stăpîn, de domn; 2 domnesc, ce ține de domn împărătesc.
- stăpîni*, vb. — a conduce, a domni.
- stăpînie*, s.f. — conducere politică; domnie; 2 stat.
- stăpînire*, s.f. — stat, conducere politică, formă de conducere politică; 2 putere politică, putere politică centrală, domnie, conducere, instituția puterii politice.
- stăpînitor*, s.m. — domn; *șie stăpînitor*, adj. — autonom, autocrat.
- stăpînitul*, s.m. — sluga; 2 aservitul.
- stăru*, vb. — a persevera; 2 a rămîne neclintit, a nu ceda; 3 a rămîne, a persista („toată evgheniia la muritori în lauda numelui videm că să stăruiește”); 4 a tinde, a aspira, a năzui („inima (jigăniilor) totdeauna spre linește le stăruia”).
- stăru*, a să ~, vb. — a rămîne, a persista, a se permanentiza.
- stăruială*, s.f. — permanență, imutabilitate.
- stăru*, adj. — permanent, persistent, de nemișcat; 2 neschimbat; 3 neînlocuit.
- stăruitoriu*, adj. — perseverent, tenace; *la lucruri stăruitoriu* — perseverent în muncă, sîrguincios; 2 constant, neschimbător.
- stăruitură*, s.f. — stabilitate.

- stăătătoriu**, adj. — permanent, constant, statornic; stabil; *văpsele din fire stăătore* — culori stabile în mod natural; *la cuvînt stăătătoriu* — statornic în cuvîntul dat, în angajamente, om de cuvînt; 2 stabil, sedentar; *împotrivă stăătătoriu*, s.m. — cel ce stă împotrivă, duşmanul.
- steciar**, s.m. — sticlar, făuritor de sticle.
- stelesc**, adj. — de stele, stelar, ceresc; *stelescul Leu* — Leul ceresc, constelaţia Leului, expresie metaforică pentru Dumnezeu.
- steli**, vb. — a scripi, a scînteia.
- stemă**, s.f. — stemă, herb, emblemă; 2 cunună, coroană, podoabă imperială.
- stepenă**, s.f. — treaptă socială, rang de boierie; 2 loc pe scara valorilor (sociale, culturale etc.); 3 grad (în genere).
- stepenă de cînte** — treaptă, rang de boierie; 2 rang de mare boier, care asigură participarea la conducerea şi administraţia de stat.
- stidi**, a să ~, vb. — a se ruşina.
- stid're**, s.f. — ruşine, sfială; 2 teamă.
- stih**, s.n. — vers.
- stihie**, s.f. — element, principiu constitutiv al lucrurilor, substanţa primară în structură lucrurilor, după concepţia materialiştilor primitivi; *stihiile* — cele patru elemente constitutive ale lucrurilor, după materialiştilor greci antici: apa, aerul, focul şi pămîntul (la care Aristotel a adăugat pe al cincilea: eterul); *stihia focului* — focul în ipostaza de element constitutiv al lucrurilor; 2 focul în ipostaza de forţă primară a naturii; *stihia hirişă* — elementul propriu cuiva, natura, proprie cuiva.
- stihotoar**, s.m. — poet, versificator.
- stihurile de aur** — versurile de aur (atribuite lui Pithagora).
- stirpie**, s.f. — sterilitate.
- stîblă**, s.f. — mănunchi, buchet, smoc; 2 ramură.
- stîlcu**, s.m. — smochin („stîlcu stîrp şi fără roadă a fi l-au arătat“).
- stîlp**, ~uri, s.n. — stîlp, piatră, cruce de mormînt; 2 cap, început („stîlpul vîroavii“).

- stîlpit*, adj. — încremenit, țeapăn; împietrit, ca un stîlp („la inima stîlpită și împietrită...“).
- stîmpărare*, s.f. — potolire, înmuiere, diluare, diminuare; *fără stîmpărare*, adv. — nepotolit; 2 nesatisfăcut.
- stinjen*, s.m. — unitate tradițională de măsură în lungime de circa 2 metri — 2,25 metri.
- stîrni*, a să ~, vb. — a se porni, a se dezlănțui.
- stîrv*, s.n. — hoit, mortăciune.
- straje*, s.f. — pază, veghe.
- stramță*, s.f. — fișie, crîmpei, bucățică, fire dintr-o țesătură veche; 2 zdreanță.
- strașnic*, adj. — cumplit, teribil, înfricoșător.
- strai*, s.n. — pat, așternut.
- stratagemă*, *stratagemată* (el.), s.f. — stratagemă, cursă, tactică, vicleșug în luptă („cu mihanii și strataghemate să slujască“).
- străjeriu*, s.m. — paznic, veghetor.
- străjuitoriu*, s.m. — paznic, veghetor, străjer; 2 apărător; adj. — treaz, atent.
- strălumina*, vb. — a străluci intens, a lumina puternic (pe cineva) — a-i revela, a-i descoperi, a-l face să înțeleagă.
- străluminare*, s.f. — strălucire mare; 2 transparentă.
- străluminat*, adj. — strălucitor, foarte luminos; 2 distins; 3 foarte pur, curat, neîntinat.
- străluminos*, adj. — foarte strălucitor; 2 transparent; 3 translucid.
- strămurare*, s.f. — țeapă, frigare; 2 împunsătură, străpungere, omorîre; 3 imbold, ațîțare.
- strămuta*, a să ~, vb. — a se schimba cu totul, a-și pierde individualitatea, a se preface, a se metamorfoza; 2 a pleca, a-și părăsi locul de baștină.
- strămutare*, s.f. — plecare, schimbarea locului; 2 izgonire, izgonire.
- strein*, adj. — străin, necunoscut; 2 ciudat, straniu, nemaiîntîlnit, nefiresc, nenatural; *strein lucru* — faptă ciudată, nemaiîntîlnită; 3 lipsit, neajutat, neasistat.
- streleț*, s.m. — arcaș, săgetător; 2 vînător.
- strica*, vb. — a distruge, a nimici.

- stricare**, s.f. — distrugere, sfărîmare; 2 pagulă, prejudiciu; 3 schimbare în rău; *stricarea legii* — distrugerea religiei, a dogmei; 2 încălcarea, nesocotirea tradițiilor, obiceiurilor și legilor pămintului.
- strimb**, adj. — strimb, incorect, necinstit; 2 care încalcă devotamentul (față de stăpîn, în iubire); 3 nelegitim, ilegal; *strimba asupra* — constrîngere nedreaptă, samavolnicie.
- strîmbătate**, s.f. — incorectitudine, nesinceritate, falsitate; 2 nedreptate, inechitate, silnicie, împilare.
- strîmptoare**, s.f. — strîmtoare, ananghie, criză, nevoie, moment neprielnic, nenorocire, dificultate; *strîmptarea premii* — perioadă critică, împrejurare nefavorabilă.
- strîmjos**, adj. — strîmt.
- strîncenos**, adj. — aducător de tulburări, vrăjmaș, dușmănos.
- strînciuna**, vb. — a izbi cu putere, a zdruncina.
- strînciunare**, s.f. — zdruncinare, tulburare, mișcare violentă; 2 zbugium, zbugiumare.
- strînciunat**, adj. — tulburător; *vorovă strînciunată* — discuție care tulbură; 2 zdruncinat.
- strîns**, adj. — adunat, comprimat.
- strînsoare**, s.f. — constrîngere, siluire.
- strof**, ~ i, (el.), s.m. — repetiție în silogistica retorică, procedeu constînd în reluarea, sub altă formă, a unei demonstrații silogistice (cu scopul de a sofistica adevărul), raționament înșelător, sofism; 2 vorbire iscusită și nesinceră.
- stropși**, vb. — a terciui, a zdrobi, a distruge, a strivi (călcînd în picioare).
- stropșitură**, s.f. — zdrobire, strivire, sfărîmare (prin presiune sau călcare).
- strună**, s.f. — coardă (de instrument muzical).
- struțocămilă** (el.), s.f. — girafă.
- subpămîntul**, s.n. — subsol, regiunea de sub fața pămîntului.
- substare**, s.f. — substrat al lucrurilor, substanță.
- subțiere**, s.f. — subțiere, ascuțire; 2 șlefuire.
- sucman**, ~ e, s.n. — haină, îmbrăcăminte.

- sudoare*, s.f. — transpirație; 2 muncă grea, efort considerabil; *sudori* și *durori* — efort chinuitor, muncă grea.
- sudoros*, adj. — care produce sudoare, greu, silnic („sudoroase ostentaturi“).
- sufereală* s.i. — suferire, îndurare; 2 răbdare, suportare („atîta nevoie nu face nenorocirea cea cu suferală purtată“).
- suferi*, vb. — a îndura; 2 a suporta, a tolera, a trece cu vederea.
- suferire*, s.f. — îngăduire, toleranță.
- suferitor*, adj. — care suferă, care îndură; 2 rezistent.
- sufolare*, *răsuflare*, s.f. — respirație.
- suflet*, s.n. — suflet, inimă, sensibilitate sufletească; 2 idei, gânduri; *suflet înțelegătoriu* — „înțelegere“, rațiune intelectuală, puterea de a pătrunde cu judecata, suflet intelectual (*anima intellectualis*), „duh sămăluitoriu“ (*spiritus rationalis*), intelect activ; *suflet neprieten* — dușman, natură dușmănoasă; *ochii sufletului* — ochii minții, judecata, conștiința morală; 2 imaginația, puterea de reprezentare; *puterea sufletului* — forța sufletească; 2 sufletul activ.
- sughițos*, adj. — cu sughițuri.
- suire*, s.f. — urcare, înălțare.
- suiș*, s.f. ~ *suiș*, urcuș, potecă de munte; *fără suiș* — fără potecă de urcat.
- suleget*, *săleget*, *suleged*, ~ *edzi*, adj. — subțire, suplu, delicat, fragil, zvelt, elegant, mlădios.
- sulimandriță*, s.f. — salamandă.
- sumete*, vb. — a sufleca (mînele), a înfășura poalele.
- sunare*, s.f. — sunet; 2 accent (în fonetică).
- sunet*, s.n. — zgomot; 2 foșnet; 3 strigăt; 4 răsunset, ecou; 5 veste, faimă, vîlvă; 6 timbru vocal.
- supăr*, s.n. — supărare.
- supărare*, s.f. — scandal; 2 nedreptățire.
- supția*, a să ~, vb. — a se subția, a deveni fin, delicat, a se spiritualiza.
- supțiere*, s.f. — rafinare.
- supțire*, adj. — subțire, fin, delicat; 2 rafinat, șiret, viclean.
- supțire*, adv. — fin, cu finețe.

supune, vb. — a pune dedesubt, a pune la bază, a pune sub ochii sau în atenția cuiva; 2 a supune, a învinge; 3 a ascunde; a tăinui; 3 a pune sau a prezenta ceva spre cunoștință, spre apreciere sau judecare („scara aci am supus“).

supune, a să ~, vb. — a sta sub, a constitui substratul unui lucru; 2 a se ascunde, a se piti.

supunere, s.f. — ascundere, tupilare, culcare la pământ (ca modalitate strategică); 2 structurare, condiția de substanță.

supus, s.m. — supus, din cei de jos, cm de rînd; 2 substanță, substrat al lucrurilor (ontologie).

supus, adj. — umil; 2 culcat la pământ, ascuns; 2 pus, adus în discuție.

surpa, vb. — a prăvăli.

susior, ~ *ori*, s.m. — subțioară.

suovac, s.n. — sulă pentru opinci.

στρουθοκάμηλος — struț-cămilă, girafă.

§

șagă, s.f. — glumă.

șar, s.n. — culoare, vopsea.

șepelie, adj. — peltic.

șerbet (turc.), s.n. — băutură răcoritoare preparată din zahăr și apă de trandafir.

șicui, vb. — a alinia, a înșira; 2 a pune în linie de bătaie, a organiza în rînduri (o armată); *alaiurile a șicui* — a pune trupele în linie de bătaie; a să ~, — a se așeza în ordine, a se alinia, se organiza în linie de bătaie.

șicuirea oștii — front, paradă.

șicuire, s.f. — ordine, înșirare, ordonare, aliniere, șirag; 2 front, paradă.

șicuit, adj. — poleit, ascuns, fals, prefăcut; *cuvinte șicuie* — cuvinte prefăcute, anume făcute pentru a înșela, a induce în eroare.

șifariu, s.m. — amăgitor, înșelător, escroc; la origine: geambaș, negustor de cai și mijlocitor în vânzări de cai.

- șipot**, s.n. — izvor silit să curgă pe jgheab de lemn.
- șipuri**, vb. — a merge furisându-se, a se strecura, a se introduce pe neșimțite, a se furia.
- șirloi**, ~ **oale**, s.n. — șiroi, dungă de lichid care se scurge.
- șirui**, vb. — a înșira, a construi unul după altul, a construi în număr mare; 2 a descrie cu amănuntul, a înșira; **a să ~**, vb. — a se înșira, a se așeza în flanc.
- șoarece mare**, s.m. — șobolan, guzgan.
- șapron**, s.n. — adăpost pentru vite.
- șoreca**, **șorecăi**, vb. — a adulmea, a vâna șoareci.
- șpircui**, vb. — a spircui, a terciui, a zdrobi; 2 a împrăști, a risipi („mrejiile în toate părțile le spircui”).
- ștergere**, s.f. — anulare, suprimare; **de tot ștergere** — anihilare, nimicire.
- știință**, s.f. — știință, cunoaștere, totalitatea cunoștințelor, filozofie; 2 încunoaștințare, avertizare, anunțare; **a lucrurilor știință** — cunoașterea lucrurilor, a fenomenelor sensibile, știința întemeiată pe cunoașterea lumii palpabile; **știința celor peste fire** — metafizica (în sens aristotelic); **știința firii** — științele naturii, filozofia naturii; **știința fiziognomască** — fiziognomia, știința ce pretinde cunoașterea omului după trăsăturile fizicului său; **știința gândului** — logică; **știința lucrurilor ființăști** — „filosofia fizicească”, filozofia naturii; **știința rea** — conștiința propriilor fărâdelegi; **mai denainte știință** — precunoaștere, preștiință, prevedere; **proastă știință** — cunoaștere superficială; **de toată știința go!**, loc. adj. — care nu-și poate explica, care nu poate da nici o explicație sau soluție la o problemă; **preste știință**, loc. adv. — din necunoaștere, din neștiință; **preste toată știința** — pe negândite, pe neașteptate.
- știubeiu**, ~ **eie**, s.n. — stup.
- știupire**, **știupitură**, s.f. — scuipare, scuiătură.
- șugui**, vb. — a glumi, a se distra.
- șuier**, s.n. — fluier, caval.
- șură**, s.f. — staul, saivan; 2 cocină de porci.
- șuvăială**, s.f. — șovăială, temere, frică; 2 cotitură, șerpuire; 3 vicleanie; **gânduri de șuvăială** — gânduri vicleane.

șuvăi, vb. — a se strecura de urmăritori, a merge sinuos, întortocheat, a merge în cotituri.

șuvăit, adj. — întortocheat, sinuos, șerpuitor.

șuvăitor, adj. — șovăitor, șovăielnic (din calcul); 2 viclean, șiret, posesor al artei de a înșela, de a duce în eroare.

șuvăitură, s.f. — cotitură, întortocheare, mers sinuos; 2 discuție sofistică, nesinceră, vicleană, cu scopul de a înșela.

șuvăiți, s.n. — întortochieri, sinuozitate, șerpuiți.

T

tablă, s.f. — listă, catalog („din tabla neamului... am ras-o”); 2 suprafață, întindere („tot o tablă de zmaragd mereie a fi să părea”).

tagmă, s.f. — treaptă socială, categorie socială.

taină, s.f. — taină, secret; *de taină*, adj. — tainic, secret; *pre taină*, adv. — în secret, în particular, confidențial.

tainic, adj. — tainic, ascuns, secret; 2 care tănuiește, care acoperă, tănuitor, care deține un secret.

tainiș, s.f. — ascunziș, ascunzătoare, loc secret.

tair (arab.) — zburătoare.

talant, s.m. — monedă antică greacă de o sută de drahme.

talhisciu (turec.) — referendar, slujbaş, care avea în sarcină corespondența de stat în Imperiul Otoman.

talpă, s.f. — fundația la casele din birne (sinonim cu „temelie” la clădirile de zid).

tartar (el.), s.n. — iad, loc de pedepsire pentru păcătoși, în concepția creștină.

tăcător, adj. — tăcut, care tace.

tăcea, vb. — a tăcea; 2 a lăsa nedescoperit, a lăsa nevestit, a lăsa nepopularizat.

tăciune, s.m. — bucată de lemn carbonizată de foc.

tăgădui, vb. — a refuza.

tămăduire, s.f. — vindecare.

tărie, s.f. — putere; 2 constrângere, arbitrariu, samavolnicie.

tărime, s.f. — putere, tărie, soliditate („tărimea argumenturilor îl spăria”).

tăun, s.m. — tăun, insectă dipteră care se hrănește cu singele animalelor mari.

tefterdar, defterdar. (turc.), s.m. — birar, strângător de biruri în Imperiul Otoman.

temeiu, s.n. — bază, fundament; 2 hotărîre, staționare; 3 încredere; 4 țel, scop; *de temeiu*, adj. — real, adevărat; 2 pe care te poți baza, pe care-l poți lua în considerare.

temelie, s.f. — bază, fundament; 2 rădăcini.

temere, s.f. — teamă, temere, suspiciune, gelozie.

temperament, s.n. — fire, temperament.

tersana (turc.), s.f. — arsenal de marină, loc folosit și ca închisoare portuară, destinată muncii forțate pentru sclavi și condamnați.

teslă, s.f. — cioplitoare (unealtă de tâmplărie).

θάρρος — îndrăzneală, bravadă; 2 încredere.

theatru, s.n. — teatru; 2 adunare, asistență, mulțime strînsă, lume (în genere).

theofobie (el.), s.f. — teamă de Dumnezeu.

theologhicesc, adj. — teologic, ce ține de teologie.

theologic, s.f. — teologie.

teorie, s.f. — teorie, adevăr teoretic, sursă de adevăruri; 2 ideologie.

therapevtis (el.), — cel ce împacă, cel ce aduce odihnă; 2 tămăduitor, vraci.

therinos (el.), adj. — de vară, văratice.

thron (el.), s.n. — tron, scaun domnesc.

ticăială, s.f. — neliniște, tensiune sufletească.

ticăit, adj. — nenorocit, necăjit, supărat; 2 sărman, vrednic de plîns.

ticălos, adj. — ticălos, mîrșav; 2 sărac, sărman, biet, umil; 3 nenorocit, peste care a căzut o nenorocire, o năpastă, ajuns într-o situație grea, năpăstuit, de soartă; 4 nefericit; 5 demn de plîns, demn de milă.

ticăloșie, s.f. — nenorocire, năpastă, suferință, chinuri; 2 stare deplorabilă, de plîns, sărăcie, nevoie, situație grea.

ticneală, s.f. — liniște, pace, tihnă.

tidoă, s.f. — craniu, țeastă.

timpina, cb. — a întimpina, a ieși în cale.

tină, s.f. — mocirlă, noroi.

tindiiă, s.f. — mic antreu la casele țărănești.

tipar, s.n. — formă.

tipări, vb. — a imprima, a transpune, a turna; 2 a întipări, a înregistra, a fixa („gîndul a ascunsului inimii nici chip, nici floare are... fără numai cînd icoana în cuvinte sau în lucruri își tipărește“).

tipărit, adj. — scris, desenat, zugrăvit, pictat; 2 aplicat, întipărit, imprimat, turnat.

tipăritoriu, s.m. — turnător (de metal în tipare, în forme), metalurgist.

tiran, s.m. — asupritor; 2 criminal, ucigaș.

tiranie, s.f. — stăpînire abuzivă, nedreaptă; 2 cruzime, ferocitate.

tirănesc, adj. — tiranic.

tirănește, adv. — cu tiranie, nedrept, silnic, samavolnic; 2 cu cruzime, fără milă.

tirăni, vb. — a domni tiranic.

titul, s.n. — titlu; 2 nume.

tituluș, s.n. — titlu, titulatură.

tiz, s.m. — persoană care poartă același nume cu alta; 2 semen.

tilc, ~ *uri*, s.n. — tilc; 2 interpretare, exegeză.

tilcui, vb. — a tilcui, a tălmăci, a traduce; 2 a interpreta, a descifra.

tilcuire, s.f. — traducere, transpunere; 2 descifrare, clarificare, lămurire; 3 interpretare.

tilcuioriu, adj. — tălmăcitor, traducător, exeget; 2 dezlegător de taine, de înțelesuri sau adevăruri ascunse; 3 gînditor, filozof, cercetător; a *firii tilcuior*, *tilcuior al firii* — cercetător, filozof al naturii, filozof fizic; 2 filozof pitagoreic (în ipostaza de dezlegător al tainelor existenței).

timp, adj. — neascuțit, bont; 2 prost, timpit, neînvațat.

timpi, vb. — a toci; a să ~, — a se toci, a se bonti; 2 a se micșora a se slăbi, a pierde din acuitate (un simț); 3 a, orbi.

tîmpenă, s.f. — tîmpină, timpan, tobă.

tîmpina, vb. — a întîmpina, a ieși înaintea, în calea cuiva.

tîmpla, a să ~, vb. — a se întîmpla, a avea loc, a se petrece.

tîmplare, s.f. — întîmplare; 2 circumstanță, împrejurare; 3 ocazie, prilej; 4 accident, însușire întîmplătoare, neesențială a unui

- lucru, nedefinitorie (logică); *împlări de năprasă* — întâmplări, situații neașteptate, neprevăzute (de obicei nenorocite, critice); *cu împlare*, adv. — din întâmplare, pe neașteptate.
- împlă*, s.f. — osul temporal, tâmpla.
- împlător*, adj. — întâmplător, accidental.
- împlătoresc*, adj. — întâmplător.
- tind... tind*, adv. — cînd... cînd.
- tingui*, vb. — a jeli, a văicări, a căina.
- tinguos*, adj. — tînguitor, jeluitor, *harmonie tînguioasă* — armonie elegiacă.
- tîrg*, s.n. — tîrg, cetate.
- tîrî*, a să ~, vb. — a se prelungi (în timp), a trena; *boala a să tîrî* — a trena boala.
- tîrîtoare*, s.f. — tîrîtoare (nume impropriu dat de Cantemir patrupe-delor).
- tîrcoște*, s.f. — loc călcat în picioare, cu vegetația strivită, făcută una cu pămîntul.
- toapsăc*, s.m. — otravă, venin, toxină.
- toci*, vb. — a ascuți.
- (tocma) de-a tocma*, adj. — egal, de aceeași calitate sau mărime; adv. — de aceeași înălțime, pînă la același nivel.
- tocmală*, s.f. — întocmire, alcătuire, organizare, ordonare; 2 obligație, stipulație, condiție într-o convenție; 3 paradă, ordine de paradă, pompă; 4 calcul, plan, planificare; 5 înțelegere, convenție.
- tocmală de oaste* — organizarea oștirii; *tocmală de pace* — condiții de pace; *tocmală înainte mîrgăitoare* — plan, schemă călăuzitoare, principiu director.
- tocmi*, vb. — a întocmi, a orîndui, a ordona, a organiza, a disciplina; 2 a statornici; 3 a da o formă, a configura; 4 a alcătui, a constitui; 5 a potrivi, a alcătui ceva după anumite reguli; a să ~, — a plănuî, a pune la cale, a aranja lucrurile, a proiecta; 2 a se potrivi, a se asemăna.
- tocmi*, adj. — organizat, ordonat, clar, creat după reguli; 2 potrivit, meșteșugit, ticluit („voroavă tocmită”).
- tocmire*, s.f. — potrivire, armonizare; 2 ordine, echilibru.
- tocmitor*, adj. — alcătuitor.

topi, vb. — a înmuia; *a să ~*, — a suferi de sete.
topicesc, adj. — de loc, localnic; 2 autohton, local.
topsăcos, adj. — sufocant, greu mirositor, otrăvitor.
topsica, vb. — a otrăvi.
topscat, adj. — otrăvit.

tot, adj. — întreg; pron. — orice, fiecare, același; *tot într-un pîntece* — în același pîntece; *nu tot stomahul* — nu orice stomac.

totdeauna, adv. — dintr-o dată, într-o clipă, pe neașteptate, 2 în același timp; concomitent; 3 prompt, imediat.

tractate, s.n. — tratative; *tractatele de pace* — tratativele de pace.

trage, vb. — a scoate, a trage; 2 a sili; 3 a tira; 4 a implica (într-un proces); 5 a inspira, a trage aer în piept; 6 a cîntări, a avea greutate; 7 a trage, a îndura, a lua asupra-și, a păți, a pătimi, a suferi (adesea cu sensul de a suferi o pedeapsă); 8 a trasa, a asigura linia dreaptă pe verticala zidului; *a să ~*, — a se trage, a se îndrepta către.

tragere, s.f. — îndemăn, impuls; 2 pățanie, pericol, viață grea; 3 cîntărire, greutate; 4 executarea cu ardoare a unei activități; *tragera cuvintelor* — discuții, tratative.

traghelaf — capră-cerb, antilopă; 2 ființă imaginară alcătuită din țap și elefant; 3 nonsens, absurditate logică. Numele a fost inventat de Aristotel pentru a demonstra că despre un nume fictiv nu se poate da o definiție de esență, ci numai una nominală (Aristotel, *Analitica secundă*, II, 7,92.b); *traghelaful firii* — îmbinarea dintre un țap și elefant pe care Cantemir o vedea întrupată în Struțocămilă, vrînd să insinueze absurditatea și ficționalitatea unei asemenea îmbinări.

traghicesc, *tragodicesc*, adj. — tragic, care inspiră milă, compasiune.

tragodie, s.m. — cîntec trist, sfîșietor, cîntec de jale.

trăcuți, vb. — a trata, a duce tratative, a negocia; 2 discuta, a se consfătuși, a se consulta.

trăgăna, vb. — a dura, a se menține, a continua; 2 a trăgăna, a înțirzia.

treabă, s.f. — lucrare necesară, activitate utilă; 2 necesitate; *de treabă*, adj. — folositor, util.

trece, a să ~, vb. — a se vesteji, a îmbătrâni.

trece, vb. — a trece; 2 a deveni, a se transforma; 3 a trece cu vederea, a nu avea în vedere, a uita; *izbinda nu vor trece* — nu vor lăsa nepedepsit; 4 a depăși, a trece peste, a întrece măsura; *a firi sale hotară a-și trece* — a-și depăși limitele impuse de natura sa proprie, a-și îngădui mai mult decât îi îngăduie cerințele naturale; *a să ~, — a se termina.*

treci, s.n. — anus („puii ohendrii prin treci în ies“).

trebuință, s.f. — nevoie, necesitate.

trebuitor, adj. — necesar.

trecător, adj. — trecător, muritor, perisabil, coruptibil.

trecere, s.f. — umblare; 2 favor.

tremur, s.n. — cutremur; 2 spasm, convulsie.

tremura, vb. — a se cutremura.

tremurător, adj. — tremurător, vibrant, emoționat.

tremuros, adj. — tremurător, fără stabilitate, nesigur.

trezvie, s.f. — trezie, stare de trezie, deșteptare din somn.

trigon (el.), s.n. — triunghi.

tripod, tripos (el.), s.n. — trepied.

trîntor, s.m. — masculul albinelor (în caracterologia producțiilor populare trece ca un simbol al lenei și parazitismului).

troahnă, troajă, s.f. — troahnă, guturai; 2 flegmă; 3 epidemie (de gripă).

trop, ~ uri (el.), s.n. — figură de stil, stil figurat, constând în întrebuințarea unui cuvânt într-un sens diferit de cel obișnuit. Principali tropi: metafora, metonimia, sinecdoca; *tropuri retoricești* — figuri de stil, procedee retorice.

tropic, s.n. — tropic; *tropicul himerinos* — tropicul de iarnă, tropicul Capricornului; *tropicul therinos* — tropicul de vară, tropicul Racului; *adj.* — tropic, ce ține de tropice.

tropicesc, adj. — tropic, stilistic, ce ține de tropuri, de figuri de stil, de ornamente oratorice.

tropși, vb. — a călca, a călca cu zgomot, a zdrobi, a strivi, a terciui, a face să pîrîie prin călcare.

trudă, s.f. — trudă, muncă grea, efort.

turlă, s.f. — turlă, turn.

trunchi de meserniță — buștean de măcelărie.

trup, s.n. — trup, corp; 2 materie; 3 conținut; 4 corp, în înțeles de element, stihie (ontologie); *trupul firesc* (τὸ φυσικὸν σῶμα) — corpul fizic; *trupul istoriei* — conținutul istoriei; *trupuri cerești* — corpuri cerești, astre; *trupuri de stihii* — materie stihială, materia ca substrat al lucrurilor, elemente ultime.

tufos, adj. — stufos, des.

tulburare, s.f. — agitație, neorînduială, dezordine; 2 învrăjbire; *duh de tulburare* — diavolul (în ipostaza de învrăjbitor al oamenilor).

tulburat, adj. — tulburat; 2 care tulbură, care sperie („tulburat vis“).

tumpina, a să ~, vb. — a se întîlni (din întîmplare).

tun, s.n. — tunet; trăsnet.

tupila, a să ~ vb. — a se ascunde, a se pîti.

turmă, s.f. — roi (de albine).

tusăros, adj. — cu tuse, din tușit.

T

țară, s.f. — țară, moșie strămoșească; 2 poporul, cei mulți.

țarină, s.f. — ogor.

țăpini, vb. — a deveni tare, virtos, viguros, voinic, robust, puternic („lîngedul să țăpinește“).

țărămonie, *țeremonie*, s.f. — ceremonie, ceremonial, practică uzuală, ritual; 2 formulă de politețe; *țărămonii politicești* — formule, purtări politicoase („cî chipuri filosofești și țărămonii politicești înaintea aduîmecînd purceasă“).

țarm, ~uri, s.n. — mal, margine de ripă; *țarmurile malului* — marginile ripei.

țarmuros, adj. — ripos.

țărână, s.f. — țărînă, pămînt; 2 praf, pulbere; 3 trup, materie biologică (în înțeles biblic).

țenchiu, s.n. — țanc, limită, hotar, capăt, punct terminus; 2 sfîrșit, fine; 4 țel, țintă, scop; *la* ~, — la momentul potrivit („cuvîntă tocmă la țenchiul adevărului dusă și nemerite“); *țenchiul sfîrșitului* — punctul terminus, în existență, vremea sfîrșitului în existență.

- țidelă**, s.f. — săgeată („din smicecele țidelelor... scăpau“); 2 pamflet.
- țievie**, s.f. — țevă.
- țituriu**, s.m. — domn, conducător, *singur de sine țituriu* — autoocrat, monarh absolut.
- ține**, vb. — a ține, a ocupa, a avea; 2 a cuprinde, a se întinde; 3 a simpatiza, a iubi; *a să ~*, — a se considera, a se socoti, a se da drept; 2 a se alătura, a sta în jurul cuiva, a evolua în jurul cuiva; *a-și ~*, — a se menține, a-și menține, a rămîne la fel, neschimbat.
- ținere în nemică** — desconsiderare, dispreț.
- țintă**, s.f. — țintă, centru, punct central, 2 obiectiv.
- țircălam**, s.n. — cerc, circumferință (geometrie); 2 îngrădire, îngrăditură, încercuire; 3 lăuntru, interior; 3 ciclu, perioadă; *țircălam ceresc* — circumferința cerească; 2 orbită (astronomie), drum planetar; *țircălamul hotarelor* — perimetrul granițelor; *țircălamul lunii* — orbita lunii (Cantemir vorbește în termenii astronomiei tradiționale ptolemeice, orbită însemnînd și „cerul“ cutărei sau cutărei planete); *țircălamul minții* — cercul conștiinței, conștiința, *cercul cunoașterii*; 2 luciditate, stăpînire de sine; *din țircălamul minții ți izgoniia* — ți scotea din sărite, ți făcea să-și piardă cumpătul.
- țircumstanță**, ~ii, s.f. — împrejurare, circumstanță; 2 condiție.
- țirulic**, s.m. — vraci, chirurg empiric, medic de campanie.
- țistui**, vb. — a striga cuiva „țist“ pentru a tăcea, pentru a cere liniște („cine țistuiește, nu știe, ce altuia... a tăcea ți poruncește“).
- țitii**, vb. — a cînta (un greiere).
- ținc**, s.m. — pui (de animal, de sălbăticiune).

U

- ucenic**, s.m. — ucenic, învățăcel, școlar; 2 student, audient (la Aca-
- ademie).**
- uleu**, s.m. — uliu.
- ului**, vb. — a uimi, a zăpăci, a buimăci, a năuci; *a să ~*, — a se uimi, a se mira, a rămîne perplex; 2 a-și pierde controlul, luciditatea, cumpătul; 3 a-și pierde mințile, a-și pierde rațiunea;

- mințile a să ului* — a-și pierde controlul, a-și pierde cumpătul, a nu mai ști ce este de făcut.
- uluire*, s.f. — uimire, confuzie.
- umedzală*, s.f. — umezeală; 2 lichid.
- umilință*, s.f. — smerenie, atitudine umilă, plină de respect și de sentimentul supunerii.
- (una) a să face una (cu ceva)*, loc. vb. — a deveni asemănător, identic; 2 a se unifica, a se integra.
- undă*, s.f. — apă în clocot; la pl. — valuri.
- undelemnos*, adj. — unsuros, lunecător; 2 care se strecoară, insidios, perfid, șiret.
- unghi*, ~ *uri*, s.n. — colț.
- ura din fire, urăciunea din fire* — contradicția din natură, antagonismul din lucruri (ontologie).
- (urca) a să urca în capul cuiva*, expr. vb. — a se obrăznicii, a specula, a profita de bunătatea cuiva; *în capul altora a să urca* — a se așeza în fruntea vieții sociale; *în spatele cuiva a să urca* — a profita de munca cuiva, a se lăsa hrănit și îngrijit de cineva, a parazita pe cineva.
- urduros*, adj. — puchinos, nespălat la ochi, murdar, plin de urdori.
- urdzală*, s.f. — urzeală; 2 urzire, proiect, începutul unei lucrări; 3 scheletul unei construcții („urdzala casii”).
- urdzitură*, s.f. — lumea ca produs al creației divine; 2 proiect, plan, schiță, schemă; 3 construcție, structură (de obicei arhitectonică).
- (urechi) în urechi a să suna*, loc. vb. — a-i veni la ureche, a auzi.
- (audzitoriu) urechi drept audzitoare* — urechi cărora le place să audă numai adevărul și dreptatea.
- urgie*, s.f. — pedeapsă divină; 2 nenorocire, calamitate; 3 mînie, furie, răzbunare; *cu urgie*, adv. — cu ură, cu furie oarbă (alimentată de ură).
- urgisi*, vb. — a înlătura, a îndepărta, a alunga, a izgoni, a lipsi pe cineva de considerație sau de drepturi, a ține pe cineva departe de tot binele; 2 a se răzbuna, a persecuta.
- urgisit*, adj. — pedepsit, înlăturat de la fericire, izgonit din drepturi.
- uric*, ~ *e*, s.n. — document de privilegiu emis de cancelariile domnești din Moldova.

- uricariu*, s.m. — uricar, scriitor de urice, scrib, secretar de cancelarie domnească.
- uricios*, adj. — morocănos, tăcut; 2 urît; 3 necuviincios, de nesuferit; insuportabil, intolerabil.
- urăciune*, s.f. — ură, ceartă, vrajbă; 2 faptă urită, imoralitate; 3 opoziție, antagonism (ontologie).
- urmare*, s.f. — consecință, rezultat; 2 evoluție, desfășurare, dezvoltare, curgere („a firii urmare“).
- urmă*, s.f. — urmă; 2 imprimare, pecetie; 3 semn; *de pre urmă*, adj. — următor, care urmează; 2 ultim.
- următor*, adj. — care ascultă sau urmează o poruncă, îndeplinitor al unei porunci; 2 discipol, partizan, sectator; 3 urmaș, moștenitor, („pre acela următoriu și moștenitoriu episcopiei... să-l priimim“).
- urni*, vb. — a mișca din loc.
- uscat*, s.n. — pământ.
- ușeriu*, s.m. — ușier, demnitar de încredere la curtea domnească.
- uștiurmurg* (arab.) — cămilă-pasăre.

V

- va*, vb. pers. III, sg. — vrea, voiește.
- (valoma) de-a valoma*, loc. adv. — împreună, de-a valma, în comun, la un loc.
- vargă*, s.f. — nuia, creangă tină, mlădiță.
- varia* (el.), s.f. — accent grav.
- vartă* (pol.), s.f. — casă de pază, arest; 2 strajă, pază.
- varvar*, adj. — străin, barbar, de alt neam; 2 necioplit.
- varvarismos* (el.) — barbarism (în limbă.)
- varvarizmi*, vb. — a vorbi o limbă barbară, străină, neînțeleasă.
- vas*, ~e, (~uri), s.n. — vas, recipient; 2 artere; 3 organe ale aparatului digestiv; 4 corabie; *vase priimitoare* — aparatul digestiv.
- vatologhie* (el.), s.f. — specie de poezie în care versurile se repetă invers și simetric, glosă.
- vădi*, vb. — a descoperi, a demasca; 2 a evidenția, a reliefa; 3 a arăta, a demonstra, a dovedi; 4 a scoate la lumină, a face să fie cu-

noscut, a populariza; a să ~, — a se arăta, a se dovedi, a se descoperi.

văera, a să ~, vb. — a se văita, a se văicări, a se plinge, a se plinge cu glas tare.

văpaie, s.f. — flacără mare și dogoritoare; *înfocată văpaie* — foc intens.

văpsea, văpsală, s.f. — vopsea, culoare.

vărsa, vb. — a turna, a umple o formă cu metal fluid („chip de bodz... în metal vărsat“).

vărsare, s.f. — turnare (în forme); *vărsare de tot* — revărsare, năboire.

vărsat, s.n. — operație de turnare, turnat; adj. — turnat (în forme); *icoane de argint și de aur pline vărsate* — portrete turnate din argint și din aur masiv.

vărsătoriu, s.m. — turnător, metalurgist, artist care cunoaște tehnica turnătoriei.

vărsătură, s.f. — vărsare, confluență, unirea apelor; 2 calomnie, insultă.

văzduh, s.n. — aer.

veac, ~uri (~eci), s.n. — epocă, etapă întinsă în istoria omenirii; 2 epoca actuală a istoriei omenirii în relație cu cea după sfîrșitul lumii (în concepția creștină).

vechi, a să ~, vb. — a se învechi, a se trece, a se îmbătrîni.

vechii, s.m. — cei vechi, anticii; *vechiu la minte* — experimentat, cu experiență.

vecinic, adj. — permanent, fără sfîrșit.

vecinie, s.f. — starea de vecin, de rumân, iobăgie („a muștelor priete-sugul și frățîia, iară nu vrăjmășia și vecinia să poftim“).

veninat, adj. — înveninat, veninos, otrăvitor.

veri... veri, conj; — ori... ori.

vers, verș, ~uri, s.n. — vers, stih; 2 (la pl.) cîntare în versuri.

veseli, a să ~, vb. — a se bucura.

veselie, s.f. — bucurie; *deplina veselie*.

veste, s.f. — știre, anunț, înștiințare, prevenire; *fără veste*, adv. — pe negîndite, pe neașteptate; 2 în grabă; adj. — nebănuît, neașteptat; *nevoie fără veste* — nenorocire neașteptată, neprevăzută.

vestit, adj. — celebru.

- veșcă**, s.f. — sită; 2 partea de lemn a unui ciur, văcălie.
- vetrelă, vetrilă**, ~ele, s.f. — pinză de corabie; 2 (la pl.) — velatură.
- (viață) proastă viață** — viață dusă în lipsuri, cu venituri materiale la limită; **viața a-și pune**, loc. vb. — a-și risca viața, a se expune primejdiei de moarte; **viața a-și trage**, loc. vb. — a-și duce (din greu) viața, a-și duce zilele.
- vicleni**, vb. — (în accepție feudală) a trăda; 2 a înșela.
- vicenitoriu**, adj. — înșelător, mincinos; *prietin vicenitoriu* — prieten fals.
- vicleșug**, s.n. — (în accepție feudală) infidelitate, trădare; 2 amăgire, capcană; 3 faptă sau intenție necinstită, necinste; 4 înșelătorie, demers incorect; 5 (la pl.) mașinații, combinații, *vicleșuguri a pune* — a întinde curse, a organiza capcane.
- videnii**, s.f. — vis, viziune.
- viderat**, adj. — luminos, strălucitor, limpede; 2 vădit, neîndoios („Corbul ale Lupului, decât soarele mai viderate... cuvinte audzind“).
- videre**, s.f. — vedere, privire de ansamblu.
- viers**, s.n. — muzică, melodie; 2 glas, cântec.
- viieriu**, s.m. — vier, paznic de vie.
- viespe**, s.f. — insectă himenopteră înrudită cu albina; în *Istoria ieroglică* semnifică pe soldații mercenari.
- vinars**, s.n. — rachiu, spirt. alcool. tărie.
- vinde**, vb. — a da pe cineva pe mîna cuiva; *a să ~*, — a se da, a se da pe mîna cuiva.
- vinii**, vb. — a veni, a sosi; 2 a se întîmpla.
- vinii**, s.n. — venituri, cîștiguri, bani rezultați din dări, impozite sau din afaceri personale.
- vintri**, s.f. — vîntre, partea de jos a abdomenului.
- vinui**, vb. — a învinui, a acuza, a cere socoteală.
- vios**, adj. — viu, cu multă viață, rezistent, puternic.
- vipt**, s.n. — fruct, rod; 2 produs, rezultat, consecință.
- viță**, s.f. — animal de povară.
- vitioan**, ~oană, adj. — (despre vite) slab, costeliv, puțintel, ușor în greutate; *de vitioan* — din cauza slăbirii („de n-ași fi fost de vitioan așe de iușor“).

- vitona, vitioni, a să ~, vb.* — a slăbi, a pierde din greutate.
vitonime, s.f. — slăbiciune, slăbire, pierdere în greutate.
vitonire, s.f. — slăbire.
vivor, s.n. — vișor, furtună de zăpadă; 2 tulburare, răzmeriță.
vîlvă, s.f. — vîlvă, veste, renume, celebritate, glorie; *vîlfa stăpînirii* — gloria de a fi domn.
vîna, vb. — a vîna; 2 a dobîndi, a obține.
(vînat) vînatul a dobîndi — a prinde, a captura vînatul.
vînă, s.f. — mușchi, tendon; *lipsa vînelor* — lipsa puterii fizice.
vînătoare, s.f. — vînătoare; 2 vînat, pradă.
vînzătoriu, adj. — trădător; 2 vînzător, denunțator, delator; *prieten vînzătoriu* — om care folosește prietenia cu scopul de a denunța.
vînzătură, s.f. — mărturisire, demascare, denunț; 2 descoperire, destăinuire.
vîslă, s.f. — vîslă, ramă.
vîsli, vb. — a vîsli.
vînturi, s.n.pl. — pîuncte cardinale.
vînturos, adj. — care vîntură; 2 care amestecă lucrurile.
(vîrt) una sub alta vîrte — împletite.
vîrsta, vrîsta, vb. — a colora, a păta, a împeștrița cu diferite culori, a învîrsta, a vîruga, a dunga.
vîrtej, s.n. — vîrtej, mișcare circulară sau spiralată, ciclu; 2 hîrzo.
vîrtejie, s.f. — învîrtire, rotație, mers circular, mișcare de rotație (astronomie).
vîrtejirea țircălamurilor cerești — mișcare orbitală (astronomie).
vîrtoapă, vîrtop, ~ oape, s.n. — crăpătură, eroziune adîncă, groapă mare săpată de apă, rîpă, vîgăună, adîncitură; *de vîrtoapă*, adj. — rîpos, cu vîgăuni.
vîrtos, adj. — tare, solid, dur, puternic, rezistent; adv. — cu putere; 2 fără greș, radical; *mai vîrtos*, adv. — mai ales, mai cu seamă, cu deosebire.
vîrtute, s.f. — tărie, vigoare, putere, forță; 2 capacitate, forță combativă, energie; 3 viață, forță vitală; 4 calitate, înzestrare; *vîrtea firească* — puterea, forța fizică, forța trupească, naturală (în opoziție cu forța minții, capabilă de forța artificiei, a vicleniei).
etzi, vb. — a bîzli, a scoate zgomot din aripi.

- elzială**, s.f. — bîzîială, zgomot produs de aripile insectelor.
- olăgos**, adj. — puternic, plin de vlagă.
- oia inimii** — entuziasm, ardoare.
- voie**, s.f. — dispoziție sufletească; 2 voie, plac; 3 dorință, vrere; adv. — *după voie* — după plac, în mod arbitrar; *preste voie* — fără voie, împotriva, voinței, împotriva așteptărilor; *voie desfrînată* — silnicie, nedreptate; *voia rea* — indispoziție, tristețe, amărăciune; *voie slobodă* — libertate; *voie vegheată* — proprie inițiativă, proprie voință; 2 favoare, protecție.
- ooinic**, adj. — viguros, puternic.
- volatilis** (lat.) — zburătoare.
- colbură**, **vorbura**, **holbură**, s.f. — furtună, furtună cu virtejuri, uragan.
- voinic**, adj. — liber, independent.
- vorovă**, s.f. — cuvînt, vorbă; 2 cuvîntare, discurs; 3 discuție, conversație; 4 sfat, maximă; *întreagă vorovă* — vorbă plină de înțelepciune; *vorovă poetică* — expresie poetică, metaforă, figură de stil; *vorovă a face*, loc. vb. — a discuta, a conversa; *în vorovă a cădea*, loc. vb. — a intra în vorbă, a se angaja în discuție.
- vorovaci**, s.m. și adj. — vorbăreț; 2 vorbitor, orator.
- vorovi**, vb. — a vorbi, a discuta; 2 a judeca, a-și da părerea.
- vorovitoriu**, adj. — vorbitor, vorbăreț.
- oraci**, s.m. — medic empiric.
- orajă**, s.f. — vrajă, descîntec; 2 ghicire, oracol.
- orajbă**, s.f. — ceartă, conflict.
- orajitură**, s.f. — minciună, înșelare, amăgeală.
- orajmaș**, s.m. — dușman; 2 criminal; adj. — dușmănos, cu ură; 2 sălbatic, cumplit, sîngeros, necruțător, neîndurat; *orajmaș la inimă* — crud, feroce.
- orajmășește**, adv. — dușmănos, cu ură; 2 cu cruzime, cu ferocitate; 3 bărbătește, crîncen.
- orajmășie**, s.f. — dușmănie, conflict; 2 ferocitate, cruzime; 3 asuprire, tiranie.
- orednic**, adj. — demn, potrivit; 2 harnic, capabil; 3 de nădejde, folositor; 4 valoros, merituos, demn de a fi remarcat; 5 demn, că-

ruia i se cuvine; 6 pasibil, susceptibil, de a i se aplica o măsură; 7 hotărât, intransigent; *vrednic neprietin* — dușman hotărât. *vredniciie*, s.f. — calitate, înzestrare, talent, posibilitate; 2 capacitate, ansamblu de însușiri superioare; 3 demnitate, superioritate (în opoziție cu *nevrednicie* — inferioritate); 4 vrednicie, hărnicie, putere de muncă; 5 demnitate socială; 6 faptă măreață, deosebită; 7 calitate, virtute; 8 virtute morală; 9 merit („nu puțină vredniciie iese și pentru neprietin adevărul a mărturisi“).

vreme, s.f. — timp (în genere); 2 an; 3 anotimp; 4 timp prielnic, oportunitate; *vreme de treabă* — moment prielnic, timp potrivit; *vremea a afla* — a avea prilejul, a găsi momentul, a i se ivi momentul propice; *vremea a-i sluji* — a-i ajuta împrejurările; a-i merge lucrurile; *vremea a vina* — a urmări momentul prielnic; *după vrem a țmba* — a se conforma, a se manifesta în funcție de succesiunea anotimpurilor; *fără vreme*, adv. — inoportun, netrebuitor; *în toată vremea*, adv. — oricând, permanent; *nu peste toată vremea*, adv. — nu tot timpul; *prin multă vreme*, adv. — mult timp.

vreodînăoară, adv. — vreodată, cîndva.

vrere, s.f. — vrere, voință, dorință vie.

vulturi, vb. — a se comporta ca un vultur.

Z

zaceală, s.f. — capitol, paragraf, început de perioadă; 2 verset; 3 punct (într-o convenție).

zahara (turc.), s.f. — provizii alimentare, hrană pentru oameni și vite (în situație de război).

zapis, s.n. — înscris, legămint în scris, act.

zare, s.f. — orizont, linia de orizont; *zarea soarelui* — zorile; *zare de foc* — lumină slabă de foc în depărtare.

zarodă, s.f. — ceartă, vociferare; 2 dezordine, răzvrătire.

zavistiie, s.f. — invidie, pizmă; 2 ură, (din invidie); *prin zavistiie veche* — din ură veche; 3 intrigă; 4 ponegrire.

zavistnic, s.m. — invidios, pizmuitor; 2 bîrfitor, calomniator.

- zavistui**, vb. — a invidia; 2 a pizmuia, a gelozi, a nu lăsa în pace; 3 a întriga, a ponegri; 4 a provoca ceartă, neînțelegere.
- zăbăvă**, s.f. — întârziere; 2 odihnă.
- zăbăvi**, vb. — a întârzia; a să ~, a-și petrece timpul, a se delecta, a se odihni.
- zălud**, adj. — năuc, nebun.
- zămîni**, vb. — a vîntura, a tulbura; 2 a amesteca (cu lingura).
- zămîsli**, vb. — (despre plante) a încolți; 2 a rămîne însărcinată; 3 a produce, a provoca.
- zămislire**, s.f. = rodire, însărcinare.
- zistalniță**, s.f. = stavilă la moară.
- zăticeală**, s.f. — stinghereală; 2 oprire, barare, împiedicare.
- zătici**, vb. — a împiedica, a stingheri, a face greutate, a deranja.
- zăvor**, ~ oară, s.n. — zăvor, lacăt; 2 piedici, plase; 3 par, răzlog, despicătură dintr-un trunchi.
- zbate**, vb. — a dezbate, a discuta; 2 a cerne.
- zătere**, s.f. — convulsie; 2 mișcare violentă; 3 cernere.
- zbici**, vb. — a usca, a seca.
- zbinăi**, vb. — a zumzăi, a scoate zgomot din aripi.
- zdrumica**, vb. — a zdrobi, a terciui, a sfărîma.
- zdoori**, vb. — a ține pe cineva la ușă, a lăsa să facă anticameră; 3 a sluji, a servi la curtea domnească.
- zelotip**, adj. — gelos, invidios.
- zelotipie, zilotipie**, s.f. — ardoare, dragoste înfocată, pătimașă; 2 gelozie, invidie; 3 suspectare, suspiciune, presupunere, bănuială (din gelozie).
- zemberec**, s.n. — coardă, virtej, sistem de încordare a palestrelor.
- zephir**, s.m. — zefir, vîntul dinspre apus.
- zgîrci**, a să ~, vb. — a se strînge, a se contracta.
- zgrăbunț-i**, s.m. — grăuncior; 2 (la pl.) — asperități, zgrunțuri.
- zidire**, s.f. — creație, lume, natură (în înțelesul de produs al creației divine).
- ziditură**, s.f. — construcție, clădire.
- zimți**, s.m. — creneluri; 2 raze (ale soarelui).
- zizanie**, s.f. — neghină; 2 zizanie, vrajbă, ceartă.
- zmău, zmeu**, s.m. — balaur, dragon.

zmicea, ~ *ele*, s.f. — mlădiță, rămurică, nuia; 2 virful cozii.

zmulț, adj. — smuls, jumulit („pasire zmulță”).

zugrav, s.m. — pictor.

zugrăveală, s.f. — colorare, zugrăveală; 2 fălărnicie, falsitate; 3 acoperire, tăinuire, inducere în eroare.

zugrăvi, vb. — a vopsi, a acoperi ceva cu un strat de vopsea; 2 a picta, a reprezenta, a configura; 3 a da o înfățișare falsă lucrurilor, a nu lăsa să se vadă adevăratele intenții din spatele cuvintelor, pentru a induce în eroare; *a să ~*, — a se remarca, a se contura, a se distinge.

zugrăvit, adj. — pictat; 2 configurat, reprezentat, conturat.

zugrăvitor, adj. — nesincer, fals.

zugruma, *a să ~*, vb. — a se spinzura.

zvinănăi, vb. — a suna, a face zgomot, a răsună („de foame deșert coșul Lupului cu sunet au zvinănăit”).

CUPRINS

Partea a șaptea	5
Partea a opta	52
Partea a noua	96
Partea a zecea	123
Partea a 11-ea	165
Partea a 12-ea	191
<i>Iarăși către cititoru</i>	208
<i>Scara a numerelor și cucintelor ieroglificești tilcuitoare</i>	209
<i>Glosar</i>	232

Lector: SUZANA CARMEN DUMITRESCU
Tehnoredactor: VASILE CIUCA

Bun de tipar 12.XI.83
Coli ed. 20,52. Coli tipar 11,5

Comanda nr. 30 265
Combinatul poligrafic „Casa Scinteli”
București — Piața Scinteli nr. 1
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

